

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

**ABDÜLAHAD NURİ'NİN KASTAMONU'DAKİ YAYIN ÇALIŞMALARI
(1921-1923)**

Vehbi KAHVECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

**KASTAMONU
2015**

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDÜLAHAD NURİ'NİN KASTAMONU'DAKİ YAYIN ÇALIŞMALARI
(1921-1923)

HAZIRLAYAN
Vehbi KAHVECİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

KASTAMONU 2015

TEZ ONAY SAYFASI

Vehbi KAHVECİ tarafından hazırlanan “Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki yayın çalışmaları (1921-1923)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç.Dr. M.Serhat YILMAZ

Jüri Üyeleri :

Doç.Dr. İsmet TÜRKMEN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

Doç.Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

Doç.Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
Kastamonu Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

İmza

...../05/2015

Doç.Dr. Duran AYDINÖZÜ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
ABDÜLAHAD NURİ'NİN KASTAMONU'DAKİ YAYIN ÇALIŞMALARI
(1921-1923)

Vehbi KAHVECİ

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

Araştırmanın konusu; Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki yayın çalışmalarıdır. Bu çalışmada hem Kastamonu'nun önemli şahsiyetlerinden birisi olan yazar tanıtılmış hem de yazarın Kurtuluş Savaşı döneminde Kastamonu basınında yayınlanmış olan 125 makalesi ve 23 şiiri ele alınmıştır. Makale ve şiirlerden oluşan bu yazılar, söz konusu dönemde yaşanan olayları ortaya koyması, geçmişe ışık tutması açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ve aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı çalkantılı bir dönemde, yazarın kaleme almış olduğu makale ve şiirler, konu çeşitliliği açısından çok zengindir. Makalelerin bir kısmı özetlenerek aktarılmış diğer bir kısmı ile şiirlerin tamamı ise Osmanlıcadan Latin alfabesine çevrilmiştir.

Yapılan bu çalışma, gerek savaş sırasında gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulup inkılâpların yapılması aşamasında Kastamonu'daki önemli şahsiyetlerin basın yoluyla vermiş olduğu desteği açık bir şekilde göstermektedir. Abdülahad Nuri'nin 1921-1923 yılları arasında Kastamonu basınında yayınlanmış olan yazıları Açıksöz gazetesi ve Doğu isimli dergiden alınmıştır.

Kastamonu – 2015

Anahtar Kelimeler: Abdülahad Nuri, Kastamonu, Boyabat, Kastamonu Basını, Açıksöz, Doğu.

ABSTRACT

Master Thesis

ABDÜLAHAD NURİ'S PRESS STUDIES IN KASTAMONU
(1921-1923)

Vehbi KAHVECİ

Kastamonu University
Institute of Social Sciences
Department of History

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

Subject of this research consist of Adülahad Nuri's press studies in Kastamonu. In this research not only one of the well-known writer has been introduced but also 125 articles and 23 poems of him which were published by the press in Kastamonu during Turkish War of Independence. These writings which consist of articles and poems, are important because they enlighten the past while putting forward the incidents which has happened in this period.

Written articles and poems by the writer are very rich and diversified especially if we consider that they were published in tough times as Turkish War of Independence was continuing, Ottoman Empire had collapsed and Republic of Turkey was founded. Some of the articles were summarized and rest of the articles and poems were translated into Latin Alphabet directly from Ottoman Turkish in the research.

This research obviously shows the support of well-known writers in Kastamonu to the revolution and foundation process of Turkish Republic during and after the war. The writings of Abdülahad Nuri which were published in Kastamonu Press between 1921-1923 are taken from the Journal of Doğu and Açıksöz newspaper.

Kastamonu – 2015

Key Words: Abdülahad Nuri, Kastamonu, Boyabat, Kastamonu Press, Açıksöz, Doğu.

ÖNSÖZ

Yaptığımız bu araştırma; Boyabatlı olan Abdülahad Nuri ile ilgili bir çalışmadır. Yazar hakkında fazla bir çalışma yapılmamış olması, bizi bu alanda araştırma yapmaya sevk etmiştir. Abdülahad Nuri ile ilgili bir araştırma yapmak istediğimiz zaman Osmanlı dönemi mutasavvıf ve şairlerinden birisi olan Sivaslı Abdülahad Nuri (Ö.1650 M.) karşımıza çıkmaktadır. Ancak tezimize konu olan bu şahıs; hem Kastamonuludur hem de (1864-1927 M.) tarihleri arasında yaşamıştır. İsim benzerliğinden dolayı bahsedilen şahısların birbiri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise; hakkında araştırma yaptığımız Abdülahad Nuri, günümüzde Sinop şehrine bağlı olan Boyabat ilçesindedir. Ancak Boyabat ilçesinin eskiden Kastamonu'ya bağlı olması ve yazarın Kastamonu'da yayın çalışması yapması dolayısıyla tezimizin çeşitli yerlerinde Kastamonulu olduğu şeklinde ifadeler kullandık.

Abdülahad Nuri hakkında yaptığımız araştırma sonucunda, onunla ilgili çok fazla malzeme tespit ettik. Bu konuda yazılacak çok fazla şey olduğu için araştırmamıza yer ve zaman sınırlandırması getirdik. Ayrıca tezimizin bazı bölümlerinde özetleme veya kısaltma şeklinde çeşitli sınırlandırmalar da yaptık. Araştırmacılara yetecek kadar malzeme olan bu konu, farklı açılardan ele alınıp incelenmeyi beklemektedir.

Tezimizin metin kısmı; genel bir girişten sonra üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Abdülahad Nuri'nin hayatı ve eserleri konusu işlenmiştir. Onun hayatı ve eserleri iki alt başlık halinde ele alınmıştır. Bu bölüm için yapılan çalışmada kitap, makale, süreli yayın ve çeşitli belgelerden yararlanılmıştır. Yazarın eserlerinin başlıkları verilmiş ve bazılarında kısa açıklamalar yapılmıştır. Bu kısımda yazarın eserleri ayrı bir tez konusu olacak kadar hacimli olacağına dolayı tespit ettiğimiz eserlerinin isimlerini aktarmakla yetindik. Ayrıca tezimizin esas konusu; Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki yayın çalışmaları olmasına rağmen yazarın

hayatı ve eserleri ile ilgili bir bölüm oluşturma zorunluluğu hissettik. Çünkü hakkında pek fazla araştırma yapılmamış olan yazarın tanıtılmasını gerekli gördük.

İkinci ve üçüncü bölümü tezimizin adı ve temel konusu olan Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki yayın çalışmaları oluşturmaktadır. İkinci bölüm; yazarın Açığsöz gazetesinde yayınlanmış olan makale ve şiirlerinden oluşmaktadır. İkinci bölümde 115 makale ve 20 şiir olmak üzere yazarın 135 adet yazısı yer almaktadır. Tez çok hacimli olacağı için sadece bu bölümdeki 115 makale Osmanlıcadan Latin alfabesine çevrildikten sonra özetlenerek aktarılmıştır. Bu bölümdeki 20 şiir ise Osmanlıcadan Latin alfabesine aynen çevrilerek aktarılmıştır. Bu bölümdeki çalışma onun Kastamonu'daki süreli yayınlardan birisi olan Açığsöz'deki yazılarından oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde ise; yazarın Doğu dergisinde yayınlanan 10 makale ve 3 şiir olmak üzere toplam 13 yazı ve şiirlerinden oluşmaktadır. Bu bölümdeki yazıların tamamı Osmanlıcadan Latin Alfabesine aynen çevrilmiştir. Bu bölümde yer alan içerik de Doğu dergisinden elde edilen yazı ve şiirlerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada, Kurtuluş Savaşı döneminin sonlarına denk gelen (1921-1923) yılları arasında Kastamonu basınına mercek altına aldık. Yazar Abdülahad Nuri'nin bu tarihler arasındaki yazılarına bakıp o dönemde yaşanan olaylar hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür. Tezimizin ikinci ve üçüncü bölümünde yer alan Kastamonu basınında yayınlanmış 148 adet yazı bulunmaktadır. Bu yazılar, o dönemi yansıması bakımından çok önemlidir. Bahsedilen makaleler tarihçilerin ve araştırmacıların kullanabileceği bir belge niteliği de taşımaktadır.

Yaptığım bu çalışmada benden yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarıma, değerli büyüklerime ve vefalı arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Elbette bu değerli insanların hepsinin isimlerini burada zikretmek mümkün değildir. Burada başta danışmanım Doç. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ olmak üzere Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümündeki hocalarıma teşekkür ederim.

Vehbi KAHVECİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	32
1. ABDÜLAHAD NURİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	32
1.1. Abdülahad Nuri’nin Hayatı.....	32
1.2. Abdülahad Nuri’nin Eserleri.....	41
II. BÖLÜM.....	49
2. ABDÜLAHAD NURİ’NİN AÇIKSÖZ GAZETESİNDEKİ YAZILARI.....	49
2.1. Makaleleri.....	49
2.1.1. Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi.....	54
2.1.2. Eski Fâciaların Tekerrürü.....	54
2.1.3. İzdivâc ve Tenâsül.....	55
2.1.4. Hırslar, Oyunlar.....	56
2.1.5. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -1-.....	57
2.1.6. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -2-.....	58
2.1.7. Vazîfemiz.....	59
2.1.8. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -3-.....	60
2.1.9. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -4-.....	61
2.1.10. Zafere Doğru.....	62
2.1.11. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -5-.....	63
2.1.12. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -6-.....	64
2.1.13. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -7-.....	65
2.1.14. Küçük Hikâye: Büyük Kalp, Büyük Adâlet.....	66
2.1.15. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -8-.....	67
2.1.16. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -9-.....	68

2.1.17. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -10-	68
2.1.18. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -11-	69
2.1.19. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -12-	70
2.1.20. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -13-	71
2.1.21. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -14-	72
2.1.22. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -15-	72
2.1.23. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -16-	73
2.1.24. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -17-	74
2.1.25. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -18-	75
2.1.26. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -19-	76
2.1.27. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -20-	77
2.1.28. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -21-	78
2.1.29. Sivas'ta Bir Mekteb Münâsebetiyle.....	79
2.1.30. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -22-	80
2.1.31. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -23-: İbn-i Tolun'un Eserleri.....	81
2.1.32. Himâye-i Etfâl -1-	83
2.1.33. Raûf Beyefendi	85
2.1.34. Dolanbac	86
2.1.35. Muhâsamât'ın Ta'tîli Teklîfi	87
2.1.36. Teklîf Edilen Mütâreke Şerâiti	88
2.1.37. Biz mi, Onlar mı?.....	89
2.1.38. Millî Azimler	90
2.1.39. Trakya ve Edirne.....	91
2.1.40. Hâlâ!.....	92
2.1.41. Gelibolu	92
2.1.42. Siyâset-i Sakîme	93
2.1.43. Türkler ve Kütüb-i Sitte.....	94
2.1.44. Türkler ve Kütüb-i Sitte.....	95
2.1.45. Kim, Ne İstiyor?	95
2.1.46. Bî-araf (!).....	95
2.1.47. Selânik, İzmir.....	96
2.1.48. Yardaklıklar	97

2.1.49. Dömeke	98
2.1.50. Türkler, İngilizler	98
2.1.51. Her Söze İnanmayalım.....	99
2.1.52. Samsun Bombardımanı ve İnebolu Bombardımanının Yıl Dönümü ...	100
2.1.53. Vakar-ı Milliyemiz Lâ-yemuttur	101
2.1.54. Yine Birleşmek	102
2.1.55. Ebu'l-feth Besti.....	102
2.1.56. Tarihten Korkmayanlar	104
2.1.57. Siyâsî Oyunlar.....	105
2.1.58. Tahkikât da Suya Düştü.....	105
2.1.59. Dünkü Telgraflar.....	106
2.1.60. Kastamonu'da İlim Derneği.....	107
2.1.61. Kitap Nikâhtan Müt'a	108
2.1.62. Hayye-ale'l-felâh	108
2.1.63. Yuha!	109
2.1.64. Türkler ve Loyd Corc	110
2.1.65. On Üçüncü Kostantin!	112
2.1.66. Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri ve Şehit Yavruları	113
2.1.67. Sağlam Söz	114
2.1.68. Trakya ve Müslümanları	115
2.1.69. Müzakere, Muahede.....	116
2.1.70. Paydos	118
2.1.71. Halife Kaçırma Oyunu.....	119
2.1.72. Büyük Konferans	120
2.1.73. Tedrîsât-ı İbtidâiyye.....	121
2.1.74. Bizden de Bir İki Söz.....	122
2.1.75. İhsan Beyefendiye.....	122
2.1.76. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -1-	123
2.1.77. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -2-	124
2.1.78. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -3-	125
2.1.79. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -4-	126
2.1.80. Et Tırnaktan Ayrılmaz!	128

2.1.81. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -5-	129
2.1.82. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -6-	130
2.1.83. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -7-	132
2.1.84. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -8-	133
2.1.85. Füsûn İnkılâp	134
2.1.86. Fener Patrikhanesi.....	134
2.1.87. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -9-	135
2.1.88. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -10-	136
2.1.89. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -11-	137
2.1.90. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -12-	138
2.1.91. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -13-	139
2.1.92. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -14-	140
2.1.93. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -15-	141
2.1.94. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -16-	143
2.1.95. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -17-	144
2.1.96. Mehmetçiğin Başı İçin Yemin Ederim	146
2.1.97. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -18-	147
2.1.98. Âbide.....	150
2.1.99. Konferans ve Sulh.....	151
2.1.100. Sulh	153
2.1.101. Hilâl-i Ahmer ve Kongre	154
2.1.102. Halep'te Mezâlim	154
2.1.103. Allah Bizimledir	156
2.1.104. Ramazan Makalesi -1-	157
2.1.105. Ramazan Makalesi -2-	158
2.1.106. Ramazan Makalesi -3-	158
2.1.107. Ramazan Makalesi -4-	159
2.1.108. Ramazan Makalesi -5-	159
2.1.109. Ramazan Makalesi -6-	160
2.1.110. Ramazan Makalesi -7-	160
2.1.111. Ramazan Makalesi -9-	161
2.1.112. Ramazan Makalesi -10-	162

2.1.113. Ramazan Makalesi -11-	162
2.1.114. Ramazan Makalesi -12-	164
2.1.115. Hilâl-i Ahmer	165
2.2. Şiirleri	166
2.2.1. İsmet Paşa Hazretlerine	167
2.2.2. Türkün İmânı	168
2.2.3. Ana Duygusu	169
2.2.4. Vazîfemiz	170
2.2.5. Kahraman Evlâtlara:	171
2.2.6. Sevgili Gazîlere	173
2.2.7. Elhamdülillâh	175
2.2.8. Muzaffer Kumandana, Gazî ve Müşîrlük Tercîhi Tarihi	176
2.2.9. İngiliz'in Âkıbeti	177
2.2.10. Türk'ün Gücü	178
2.2.11. İyi Düşün	179
2.2.12. Afganlı Kardeşlere	180
2.2.13. Uğurlar Olsun(!)	181
2.2.14. Fatma'dan Hasan'a:	182
2.2.15. İzmir'e, İzmirli Kardeşlere	182
2.2.16. Manzûme: Kahramanıma	186
2.2.17. 10 Temmuz	187
2.1.18. Asker Türkülerinden: 26 Ağustos	188
2.2.19. Trakya Mektûbu: Hasan'dan Fatma'ya [1]	189
III. BÖLÜM	191
3. ABDÜLAHAD NURİ'NİN DOĞU DERGİSİNDEKİ YAZILARI	191
3.1. Makaleleri	191
3.1.1. (İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-	193
3.1.2. İlmî Sohbetler	197
3.1.3. İsfendiyârîler Meskûkâtı -2-: İsfendiyâr Bin Bâyezîd'in Sikkeleri	199
3.1.4. Unutulmuşlar	202
3.1.5. Unutulmuşlar	204

3.1.6. Kastamonu ve Sinop	206
3.1.7. Kastamonu ve Sinop	210
3.1.8. Kastamonu ve Sinop	213
3.1.9. Unutulmuşlar	215
3.1.10. Kastamonu ve Sinop	217
3.2. Şiirleri	220
3.2.1. Afganlı Kardeşlere	221
3.2.2. Kürt Mustafa'nın Kitâbesi	222
3.2.3. Fatma'dan Hasan'a:	223
SONUÇ	224
KAYNAKÇA	226
EKLER	228
Fotoğraflar	228
Özgeçmiş	230

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

Bkz.: Bakınız

.N.: Çeviren notu

H.: Hicrî

M.: Milâdî

Ö.: Ölüml

R.: Rumî

s.: Sayfa

S.: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb.: Ve benzeri

vs.: Ve saire

GİRİŞ

Gazete, dergi gibi basın yayın organlarının insanlık tarihi açısından önemi inkâr edilemez bir boyuttadır. Gazete ve dergi türündeki basın yayın organları konumuz dahilinde olanlardır. Gazete ve dergiler içerik açısından farklılıklar göstermektedir. Ancak temel amaç; topluma her türden haberi aktarmak, insanları bilinçlendirmek için fikir yazıları yazmak vs. yayınlar yapmaktır. Bu bağlamda gazete ve dergiler bir gaye etrafında hizmet veren yayın organlardır.

İkinci Mahmut devrinde ilk Türk gazetesi Takvim-i Vekâyi'nin yayınlanmasından sonra Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit zamanında önce İstanbul'da sonra taşrada neşredilen gazetelerde zamanla hızlı bir artış olmuştur. Makine, kâğıt gibi giderleri resmi yollarla temin edilen gazetelerin birçoğu Konya, Aydın, Ankara, Kastamonu, Trabzon gibi neşredildikleri vilayetlerin ismini almıştır. Fakat Erzurum'daki Envâr-ı Şarkıyye ve Meşrutiyet döneminde Kayseri'de çıkan Erciyes gibi farklı isimlerle anılan resmî il gazeteleri de bulunmaktadır.¹

Kastamonu'da gazetecilik, bu şehre matbaanın getirilmesinden sonra başlamıştır. Kastamonu'da ilk matbaa; Osmanlı Devleti zamanında ve 1868 yılında kurulmuştur. Sultan Abdülaziz'in Padişah olduğu dönemde ve 1867-1871 yılları arasında Kastamonu'da ikinci defa vali olarak bulunan Mehmet Reşit Paşa şehirde bir matbaa açmaya karar vermiş, gerekli makina ve malzemeyi İstanbul'dan getirerek (1285 H./1868 M.) yılında Kastamonu Vilâyet Matbaası'nı kurmuştur. Bu matbaanın ilk müdürü Molla Mehmetoğlu Hafız Hüseyin Hüsnü Efendir.²

Kastamonu Vilâyet Matbaası'nın açılışından dört yıl sonra (1289 H. / 1872 M.) yılında şehirde vali olarak bulunan, Tanzimat edebiyatının meşhur simalarından İbrahim Edhem Pertev Paşa zamanında, şehrin ilk gazetesi olan “*Kastamonu*” gazetesi çıkarılmış ve adı geçen matbaada basılmıştır. Gazete basmaya da başlayan

¹ Ali Rıza Önder, **Kayseri Basın Tarihi**, Ankara, 1972, s.25-26.

² Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s.2.

matbaaya bu sebeple İstanbul'dan İstefan Efendi isminde bir mürettip getirilmiştir. Kuruluşundan itibaren özellikle resmî dairelerin çeşitli defter ve cetvellerini basmaya başlayan Kastamonu Vilâyet Matbaası için Vali Abdurrahman Paşa (1888 M.) yılında yeni makina ve hurufat getirttiği gibi Islahhanede bulunan matbaa için Cumhuriyet Meydanı'nın kuzeydoğusunda bulunan yere taştan iki katlı çok güzel müstakil bir matbaa binası da yaptırmıştır.³ Kastamonu salnamelerinin ilk 14 tanesi taş baskı (Litografya) ile 15. Salnameden itibaren çıkarılanlar ise Tipo yöntemiyle Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır.⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1876 yılında İstanbul'daki gazeteler hariç, diğer vilâyetlerde 29 gazete çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlardan 7'si gayri resmî, 22'si ise resmî gazetedir. Bu gazetelerden 18'i bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan şehirlerde, 11'i ise bugünkü Türkiye sınırları içerisinde yayınlanmıştır.⁵

İstanbul'da çıkarılan gazeteler hariç olmak şartıyla, bugünkü Türkiye sınırları içerisinde, 1877 yılında yayın yapan gazeteler ve çıkarıldığı şehirler şöyledir: Kastamonu'da "*Kastamonu*", Edirne'de "*Edirne*", Bursa'da "*Hudâvendigâr*", Erzurum'da "*Envâr-ı Şarkıyye*", İzmir'de "*Aydın*", Ankara'da "*Ankara*", Konya'da "*Konya*", Trabzon'da "*Trabzon*", Diyarbakır'da "*Diyarbakir*" resmî gazeteler, İzmir'deki "*İntibah*" ve "*Karasinan*" ise gayri resmî gazetelerdir.⁶ Burada aktarılanlar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan gazetelerin hepsi değildir. Anadolu'daki gazetelerden bazıları verilmiştir.

Kastamonu Vilâyet Matbaası kuruluşundan itibaren Özel İdare tarafından işletilmiştir. İlerleyen yıllarda birçok dairenin işlerini parasız veya çok düşük fiyatla yapan matbaa zarar etmeye başlamıştır. Kastamonu Valisi Avni Doğan zamanında matbaanın zarar etmesi gerekçesiyle (1937 M.) yılından itibaren kiraya verilmiştir. Önce Hüsnü Açıksöz, onun vefatından sonra ise eşi tarafından Kastamonu Vilâyet Matbaası kiralanarak Açıksöz Matbaası ismiyle işletilmiştir. 1937 tarihinden sonra Kastamonu'da özel matbaalar da açılmıştır. Vali Mithat Altıok zamanında matbaanın

³ Demircioğlu, a.g.e., s.4.

⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.5.

⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.12.

⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.12.

satılmasına karar verilmiştir.⁷ Kastamonu Vilâyet Matbaası 1944'te İl Daimi Komisyonu tarafından, ihaleye çıkarılmadan Etibank Genel Müdürlüğüne satılmış, matbaanın makina ve malzemeleri Ankara'ya nakledilmiştir.⁸

Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda birçok kitap, dergi ve gazete basılmıştır. Kastamonu'da özel matbaalar kurulmadan önce basılan gazete ve kitaplarda basıldığı yer, bazen “Kastamonu Matbaası” bazen de “Vilâyet Matbaası” olarak gösterilmiştir. Kanaatimizce her iki isimdeki matbaa da aynı olup; vilâyetin resmî matbaasıdır.⁹ Matbaanın ülke geneline yayılmasına bağlı olarak çıkarılan gazeteler de zamanla artmıştır.

Kastamonu'da 1872 tarihinde yayına başlamış olan Kastamonu gazetesinde II. Meşrutiyet yıllarında Kastamonu'da gazeteler birbiri ardına yayına başlamıştır. Bunlar; Köroğlu, Serbaz, Nazikter, Şûle, Ilgaz, Zafer ve Yeşil Ilgaz gazeteleridir. Ayrıca Kurultay ve İbret gibi isimlerle yayıncılık teşebbüsleri de olmuş, basıma hazır hale gelen fakat çeşitli sebeplerle basılamayan süreli yayın girişimleri de olmuştur. Kastamonu'da gazeteler haricinde II. Meşrutiyet döneminde çıkan tek dergi ise Tiraje'dir. Tiraje daha çok kültür ve edebî ağırlıklı bir dergidir. Kastamonu'da Millî Mücadele dönemi basını deyimce akla ilk gelen gazete Açıksöz'dür. Bu dönemde Açıksöz'ü Türkiye, Türkeli ve Doğu gibi gazete ve dergiler izlemiştir. Bu çalışmanın temel iki kaynağı Açıksöz ve Doğu'dur. Bu sebeple Kastamonu basını, Kastamonu'da eski harfli süreli yayınlar hakkında bilgi vermeyi gerekli görüyoruz.

Kastamonu: (Mart 1872-30 Mayıs 1938) yılları arasında yayın yapan resmî bir gazetedir ve Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. Kastamonu'nun ilk gazetesi olan *Kastamonu* gazetesi (1289 H. / 1872 M.) yılında yayın hayatına başlamıştır. İkinci Meşrutiyete kadar şehrin tek gazetesi olarak yayın yapan *Kastamonu* gazetesi ile birlikte 1908 yılından itibaren şehirde özel gazeteler ve dergiler de çıkarılmaya başlanmıştır.¹⁰ *Kastamonu* gazetesi; 1 Haziran 1896 tarihli 1140 sayıdan itibaren “Vilâyetin haftada bir çıkar resmî gazetesidir” ibaresi ile

⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.8.

⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.9.

⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.9.

¹⁰ Demircioğlu, a.g.e., önsöz.

yayınlanmıştır.¹¹ 1872 yılında Bolu, Çankırı, Sinop, Zonguldak illeri ile Çorum ve Ankara'nın bazı ilçelerini içine alan Kastamonu'nun ilk ve tek gazetesi olan *Kastamonu* gazetesi vilâyetin resmî yayın organıdır.¹² *Kastamonu* gazetesinin çıkış tarihiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Ancak dipnotta belirttiğimiz kaynağı dikkate alarak gazetenin çıkış ve kapanış tarihlerini aktardık.

Başlangıçtan itibaren “*Kastamonu*” gazetesinin idaresi ve yazıları valilikteki bazı memurlar tarafından temin edilmiştir. Bu şahıslardan bilinenleri şunlardır: 1874 yılına ait 6. Salnamede ilk defa (Gazete muharriri; Vilâyet İdare Meclisi Başkâtibi Mehmet Cemil Efendi) kaydına rastlıyoruz. Hakkında hiçbir bilgimiz olmayan Mehmet Cemil Efendiyi; “Kastamonu'nun ilk gazetecisi” olarak kabul ediyoruz. 1876 yılında Mehmet Tevfik, 1877-1878 yıllarında Vilâyet Serkâtibi Galip Söylemezoğlu, 1881’de Vilâyet Mektupcusu Reşit Beyi birinci muharrir, Fazıl Beyi de ikinci muharrir olarak görüyoruz. 14 Mart 1883 tarihli *Kastamonu* gazetesinde (Vilâyet Gazete Muharrirliği ilâvesi ile Mektubî Kalemî Mümeyyizliği için İstanbul’dan getirilen Faik Efendinin göreve başladığı) bildirilmektedir. 1888’de Ebubekir Kâzım Tepeyran, 1892’de Keşfi Efendi, 1893’te Ahmet Hamdi, 1894’te başmuharrir Sadık Vicdanî, ikinci muharrir Abdullah Lütfi, 1896’da ikinci muharrir Hafız Nuri, 1899’da başmuharrir muavini Fikri Efendidir.¹³

Bu tarihten sonrası için elimizde hiçbir kayıt bulunmadığından, *Kastamonu* gazetesinde yazı yazan kişilerin isimleri kesin olarak bilinmemektedir. Sonradan *Köroğlu* gazetesini çıkaran Besim Bey, Asım, Hüsnü Kuşakçioğlu, Mehmet Ali Aynî, Yusuf Niyazi ve mektupçuluk kaleminde çalışan, bugün isimleri tespit edilemeyen kişilerle, daha sonra Tahsin Nahit Uygur ve matbaa Müdürü Kemal Koral’ın *Kastamonu* gazetesinde yazılar yazarak hizmet ettikleri ve gazeteyi çıkardıkları anlaşılmaktadır.¹⁴

¹¹ Demircioğlu, a.g.e., s.21.

¹² Demircioğlu, a.g.e., s.12. Kastamonu gazetesi için ayrıca bakınız. Mehmet Serhat Yılmaz, **II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008, s.16-35.

¹³ Demircioğlu, a.g.e., s.24.

¹⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.24-25.

Kastamonu gazetesi başlangıçta büyük bir itina ile hazırlanarak çıkarılmasına rağmen Kastamonu’da özel gazeteler çıkmaya başladıktan sonra, bazen Vilâyet gazetesi çıkıyor denilsin diye baştan savma olarak da çıkarılmıştır. Kastamonu gazetesi şehrin kültürüne hizmet gayesiyle çıkarıldığı için kâr ve zarar düşünülmemiştir. Kastamonu gazetesinin 9 Ocak 1911 tarihli 1873. sayısında gazetenin gelirinin Sanat Okulu için kullanılacağı belirtilmiştir. Vilâyete hiçbir maddî yük getirmeden çıkarılan *Kastamonu* gazetesi yayınlandığı süre içerisinde resmî tamimlerin, kanunların halka duyurulmasını sağlamış, devletin ve valilerin resmî ağzı olarak yayın yapmıştır. Yıllarca vilâyet haberlerine geniş yer veren bu gazete bir vesika hazinesi değerini kazanmıştır. Kastamonu’nun kültür tarihinde büyük bir aşama olan *Kastamonu* gazetesi aynı zamanda bir ilim ve irfan kaynağı da olmuştur. Kapanacağı yıllara doğru maalesef görevlerini ihmal eden bu gazete, bir ajans bülteni haline gelmiştir. 1937’de yayın hayatına başlayan *Doğrusöz* gazetesi okuyucularını tatmin edici makale ve memleket haberleri ile dolu olarak yayınlanmaya başlamış ve büyük bir ilgi görmüştür. Bu durum karşısında *Kastamonu* gazetesinin yayınına devam etmesinde hiçbir fayda görmeyen Vali Avni Doğan gazetenin kapatılmasını emretmiştir. Bu emir ile *Doğrusöz* gazetesinin gelişmesine imkân vermek de amaçlanmıştır. Vali Avni Doğan’ın emri üzerine *Kastamonu* gazetesi 30 Mayıs 1938’de 66 yıllık yayın hayatını sona erdirmiştir.¹⁵

Koroğlu: (17 Aralık 1908 – 13 Kasım 1918) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti. Mesul Müdürü: Mehmet Besim. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.¹⁶

Yukarıda ismi verilen ilk mesul müdürden sonra; 14 Ocak 1909’da Hüsnü Bey, 13 Ocak 1911’de A. Nureddin, 8 Eylül 1911’de Akdoğanlı zade Mehmet Ali Beyler bu görevi yürütmüşlerdir. 10 Ocak 1911 tarihli 147. sayıda başlığın yanına Heyet-i İdare Reisi: İsmail Adil, Mesul Müdür: İsmail Sedat yazılmış ve ilânen duyurulmuştur. 16 Mayıs 1912’de Yazı Heyeti Başkanı İsmail Adil Bey istifa etmiş, Mesul Müdür İsmail Sedat Bey muhtemelen *Koroğlu* gazetesi kapanana kadar (1918) bu görevi devam ettirmiştir. II. Meşrutiyetin (1908) ilânı ile başlayan hürriyet havası

¹⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.25-26.

¹⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.27.

içinde kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin, Kastamonu şubesi bu cemiyetin fikirlerini yaymak üzere bir gazete çıkarmaya karar vermiştir. *Köroğlu* adı verilen gazete, Meclis-i toplandığı 17 Aralık 1908’de Fazlı oğlu Besim Beyin sorumlu müdürlüğü altında ilk sayısını yayınlamıştır.¹⁷

Vilâyetin resmî gazetesi olan *Kastamonu* gazetesinden sonra çıkarılan ikinci gazete ve II. Meşrutiyetten sonra çıkarılan ilk özel gazete olarak çıkarılan *Köroğlu* gazetesi şehrin politik hayatında ve basın tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Köroğlu* gazetesi 10 yıl aralıksız denilebilecek bir şekilde çıkarılmıştır.¹⁸

1909’da Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey’in Yanya Valiliğine tayin edilmesi üzerine sabık Bingazi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey Kastamonu Valisi olarak gönderilir. Vali Ömer Ali Bey; Sultan II. Abdülhamit devri memurlarından, 70-80 yaşlarında bir adamdır. *Serbaz* gazetesi yazarları meşrutiyet taraftarı olduğu için Vali Ömer Ali Bey ile anlaşamamışlardır. Her gün farklı bir yazı ile Ömer Ali Bey küçük düşürölmek istenmiştir. Osmanîşer Loid muhabiri, gazetesine bir yazı göndermiştir. Vali Ömer Ali Bey aleyhinde olan bu yazının; İstanbul’da yayın yapan Fransızca bir gazetede yayımlandığı, kaynak olarak kullandığımız kitapta belirtilmektedir. İstanbul’da yayın yapan Tercüman-ı Hakikat gazetesi bu yazıyı iktibas ediyor; oradan da Köroğlu gazetesi 8 Temmuz 1909 tarih ve 30. sayısında bu yazıyı aynen yayınlıyor. Fransızca gazetenin muhabiri bu yazısında diyor ki: Kastamonu Valisi Ömer Ali Bey yeni Türkiye’nin muhtaç olduğu memurlardan değildir. Ömer Ali Bey 19. asrın ortalarında bazı vilâyetlerde keyfi hareket eden derebeylerine benzer. *Serbaz* gazetesi bu gelişmeler üzerine Vali tarafından kapatılmıştır. Vali Ömer Ali Bey görevinden alınmış ve Kastamonu’dan ayrılmıştır. Vali Ömer Ali Bey’in derebeyi gibi davrandığı, ırz ve namus düşmanı olduğu, birçok kirli işe bulaştığı, hatta Padişah II. Abdülhamit’i tahttan indirmeye teşebbüs edeceği yönünde mabeyne

¹⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.27. Geniş bilgi için bakınız. Mehmet Serhat Yılmaz, **Kastamonu Basınında Köroğlu Gazetesi (1908–1918)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997. Mehmet Serhat Yılmaz, “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kastamonu’daki Yayın Organı Köroğlu Gazetesi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, (Mart 1997), s.206-210., Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu’da Köroğlu Gazetesi ve Türkçölük Fikrinin Gazeteye Yansımaları”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Yıl:4, Sayı: 5, (Mart 1998), s.175-188., Mehmet Serhat Yılmaz, “Köroğlu Gazetesi 1908-1918”, **Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (02- 04 Kasım 2006)**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, Bolu, 2008, s.175-187.

¹⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.27.

gönderilen bir telgraf bile suçlamalar arasındadır. Kaynak eserde bu konu uzun uzun anlatılmaktadır. Köroğlu gazetesi bu davadan beraat etmiş Serbaz gazetesi ise mahkûm olmuştur. Adı geçen gazetelerin Vali Ömer Ali hakkında yaptığı suçlama sonucu Ömer Ali de mahkûm olmuştur. Ancak bu konuda kimin haklı kimin haksız olduğu kesinlik kazanmamıştır.¹⁹

10 Şubat 1911 tarih ve 113 sayılı *Köroğlu* gazetesinde “Koca Maarif Müdürü” başlıklı bir yazı ile Milli Eğitim Müdürüne hücum edilmiştir. Milli Eğitim Müdürü Reşit Bey basın kanunu hükümlerine dayanarak “İshar-ı Hak ve Hakikat” başlıklı uzun bir yazı ile gazeteye cevap vermiş, isnatları reddederek aynı zamanda mahkemeye de müracaat etmiştir. Milli Eğitim Müdürü Ahmet Reşit Bey’in açtığı davanın muhakemesi esnasında isnadın yanlış olduğu anlaşılmış ve iktidar partisi (İttihat ve Terakki) organı olan *Köroğlu* gazetesinin yalan isnatlarda bulunmasından dolayı gazetenin Mesul Müdürü Nureddin Efendi mahkûm edilmiştir.²⁰

1911 yılı Kasım ayında *Köroğlu* gazetesinin yayını durdurması üzerine bu boşluğu doldurmak üzere Hoca Tevfik Safoğlu tarafında *Zafer* gazetesi çıkarılmıştır. *Zafer* gazetesi başlangıçta tarafsız olarak çıkarılmış, daha sonra ise Hürriyet ve İtilâf Fırkasının savunuculuğunu üstlenmiştir. Meşrutiyet taraftarı olan *Köroğlu* gazetesi ile Hürriyet ve İtilâf Fırkasının fikirlerini müdafaa eden *Zafer* gazetesi arasında çok sert bir mücadele başlamıştır. Kendi düşüncesinde olamayanlara karşı amansız davranmakta olan *Köroğlu* gazetesine karşı *Zafer* gazetesi de ağır cevaplar vermiştir. Muhafazakâr olan *Zafer* gazetesini gericilikle itham eden Köroğlu gazetesi ise *Zafer* gazetesi tarafından kurulu düzeni bozmakla itham edilmiştir. İki gazete arasındaki bu mücadele sonunda *Zafer* gazetesi çeşitli baskılara karşı koymasına rağmen bir süre sonra yayınına devam edemeyip kapanmış münakaşalar da sona ermiştir.²¹

Köroğlu gazetesi 1918 yılında kapanmıştır. Ancak gün, ay ve sayı bakımından çeşitli şüpheler vardır. 24 Kasım 1918 tarihinde ilk sayısını yayınlayan *Yeşil Ilgaz* gazetesine göre *Köroğlu* gazetesi 485. sayıya kadar yayın yapmıştır. Ayrıca *Yeşil Ilgaz* gazetesi bu ilk sayısında *Köroğlu* gazetesinin devamı niteliğinde olduklarını

¹⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.29-32.

²⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.33.

²¹ Demircioğlu, a.g.e., s.34.

ifade etmiştir. Yani *Yeşil Ilgaz* gazetesinin açıldığı tarihten önce *Köroğlu* gazetesi kesin olarak kapanmıştır diyebiliriz.²²

Köroğlu gazetesinin yazarlarında bazılarının hakikî veya takma adları şöyledir: Besim Bey, Kuşakçioğlu Hüsnü, İsmail Sedat, Ahmet Behzat, Abidin Binkaya, Hasan Fehmi, Ahmet Talat Onay aynı zamanda Suha Zâhir takma adını kullanmış, Dadaylı Şevket, Yüzbaşı Vahdeti, Yusuf Niyazi, İsmail Habib (Sevük), Dr. Fazıl Berki (Tümtürk), Tahir Karauğuz.²³

Kastamonu'nun ilk uzun ömürlü özel gazetesi olan *Köroğlu*; muhakkak ki memleketin en hareketli bir devri olan Meşrutiyetin ilânı, Balkan ve I. Dünya Savaşları ile sert parti mücadeleleri sonunda ülkenin uçuruma yuvarlanması gibi çok önemli olayların birçok yönlerini aksettirmesi bakımından tarihî ve politik araştırmacılar için çok kıymetli bir kaynak durumundadır.²⁴ I. Dünya Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti içerisindeki İttihatçılar savaş suçlusu olarak görülmüş, partinin ileri gelenleri savaş sonunda yurt dışına çıkmıştır. *Köroğlu* gazetesi İttihat ve Terakî'nin yayın organı olması sebebiyle 1918'de kanmıştır.

Serbaz: (14 Mart 1909–21 Mayıs 1909) tarihleri arasında, Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Başyazarı: Ahmet Hayrettin. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.²⁵

Kısa ömürlü atak bir gazete olan *Serbaz*; ilk sayısında “Fikirleri aydınlatmak için Kastamonu'da çıkarılan dördüncü gazete” olduğunu belirtmektedir. *Kastamonu* ve *Köroğlu* gazetelerinden sonra çıkarılan üçüncü bir gazete daha olduğu anlaşılmasına rağmen bu gazete tespit edilememiştir.²⁶ Bu sebeple üçüncü sırada *Serbaz* gazetesinden bahsetmek zorunda kaldık.

Kastamonu Vilâyeti Nafia Başkâtibi olan Ahmet Hayrettin Bey 1909 yılında *Serbaz* isminde bir gazete çıkarmıştır. Yine bu tarihte Kastamonu'ya Ömer Ali

²² Demircioğlu, a.g.e., s.35.

²³ Demircioğlu, a.g.e., s.36.

²⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.36.

²⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.37.

²⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.37.

isminde 70-80 yaşlarında yeni bir Vali tayin edilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Ahmet Hayrettin Bey ile Kastamonu Valisi Ömer Ali Bey'in araları açılmıştır.²⁷ *Serbaz*, *Köroğlu* hatta İstanbul'daki bazı gazetelerin dahi Kastamonu Valisi Ömer Ali Bey aleyhinde yazılar yazdıklarını ve bu olayın detaylarını *Köroğlu* gazetesi hakkında bilgi verdiğimiz kısımda anlatmıştık. Ancak orada anlatılanlardan farklı olan kısımları burada tekrar özetlemek istiyoruz.

Kastamonu Valisi Ömer Ali Bey ile *Serbaz* gazetesinin sahibi Ahmet Hayrettin Bey arasında maddî ve fikrî sorunların olduğu bellidir. Dipnot olarak verdiğimiz kaynak esere göre; Ahmet Hayrettin meşrutiyet taraftarıdır. O dönemde iktidarda olan İttihat ve Terakki Partisinin de savunucusudur. Vali Ömer Ali Bey ise Sultan II. Abdülhamit'in kölelerinden olduğu, ser-hafiye olduğu ifade edilmiştir. Yani Vali Ömer Ali Bey, Padişaha bağlı ve meşrutiyete karşı bir kişidir.

Serbaz gazetesi sürekli olarak Vali aleyhinde yayınlar yapmıştır. Vali ise bu suçlamalara cevap niteliğinde yazılar yazıp *Kastamonu* gazetesinde yayınlamıştır. Nihayet bir gün Vali Ömer Ali Bey, *Serbaz* gazetesi sahibi Ahmet Hayrettin Beyi yanına çağırıyor: “Bak oğlum isterseniz benim ismimi açık olarak yazın, beni tenkit edin, ben böyle şeylere aldırmam” şeklinde ona nasihat ediyor ama fayda etmiyor.

Vali Ömer Ali Bey *Serbaz* gazetesinin basın kanununa aykırı olarak çıkarıldığını Dâhiliye Nezaretine yazmış ve tatili neşriyatı hakkında emri aldıktan sonra *Serbaz* gazetesini kapattırılmıştır. İttihat ve Terakki Partisi bu olaya tepki göstermiştir. O dönemde iktidarda olan İttihat ve Terakkinin teşviki ile *Köroğlu* gazetesinde, Vali aleyhinde daha sert yayınlar yapılmıştır. Tartışmanın sona ermesi için valinin görevden alınmıştır. *Serbaz* gazetesi sahibi Ahmet Hayrettin'e Vali Ömer Ali tarafından açılan dava sonucunda Hayrettin Bey çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Bu olayda *Köroğlu* gazetesi beraat etmiş ve kapatılmamıştır.

Serbaz gazetesinin kapatılması Kastamonu basın tarihinde ilk mahkûmiyettir. Gazetenin iki aylık yayın hayatı 13. sayı ile sona ermiştir. İki aylık kısa bir süre içerisinde yayınlanan yazılar genellikle gazetenin sahibi olan Ahmet Hayrettin

²⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.38.

tarafında yazılmış ve bazı iktibaslarda yapılmıştır. Dr. Fazıl Berki'nin bir şiiri de bu gazetede yayınlanmıştır.²⁸

Nazikter: (17 Mayıs 1910–7 Mart 1928) tarihleri arasında Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Mesul Müdürü: Yusuf Niyazi. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.²⁹

Nazikter gazetesi Kastamonu'da, Daday ve Cide ilçelerinde olmak üzere 19 yıl bata çıka bazen gazete bazen dergi olarak yayınlanmıştır. *Nazikter* gazetesi ve sahibi Yusuf Niyazi'nin bir bilmece gibi olduğu belirtilmiştir. Bu durum şöyle anlatılmaktadır: Yusuf Niyazi türlü isimlerle anılan bir adamdır. Yüzüne karşı *Nazikter* derler, arkasından Çalçene adı verilirdi. Gazetenin sahipliğini, mesul müdürlüğünü, muharrirliğini, mürettepliğini kendisi yapardı. Nasrettin hoca gibi eşeğine biner, köy köy kasaba kasaba dolaşır gazetesine abone kaydeder ve para toplardı. Kuyruklu kamyon adını verdiği eşeğinin sırtında yemeği, yatağı, evrakı ve çeşitli eşyası bulunurdu. Para toplayabilirse gazete haftada bir , iki, üç, bezende günlük çıkarılırdı. *Nazikter*; gazeteden ziyade edebi bir dergi niteliği taşımaktadır. Her sayısında elle yapılmış çiçek ve kuş resimleri gibi süsler bulunmaktadır.³⁰

Şule: (Aralık 1910 – 6 Ocak 1911) tarihleri arasında Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Mesul Müdürü: Yusuf Niyazi. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.³¹

Muhtemelen *Nazikter* gazetesinin ilk kapanışından sonra Yusuf Niyazi tarafından çıkarılan *Şule* gazetesinin hiçbir sayısını bulup inceleyemedik. *Şule* gazetesiyle ilgili olarak *Kastamonu* ve *Köroğlu* gazetelerinde yayınlanan reklâmlardan elde ettiğimiz bilgilerle kesin olarak iki sayı çıktığını tespit ettik fakat bu sayılardan sonra çıkıp çıkmadığını öğrenemedik. Yalnız 1 Mart 1911'de ilk sayısı çıkan *İlgaz* gazetesinde verilen ilânda “*Şule* abonelerine bundan böyle *İlgaz* takdim olunacaktır” diye bir yazıya rastlanmıştır. Bu ifadeden *Şule* gazetesinin ikinci

²⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.43. Serbaz gazetesi için bkz. Mehmet Serhat Yılmaz, **II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008, s.51-59.

²⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.44.

³⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.44-45.

³¹ Demircioğlu, a.g.e., s.49.

sayıdan sonra bir iki sayı daha çıktığını tahmin etmekteyiz. *Şule* gazetesindeki yazıların genellikle Yusuf Niyazi tarafından yazıldığı ve bazı yazılarında takma isim kullandığı sanılmaktadır.³²

Aziz Demircioğlu kitabında; İhsan Ozanoğlu ve Ziya Demircioğlu'ndan aldığı malûmata göre yorumlar yaparak bilgi aktarmaktadır. Ancak şu kadarını biliyoruz ki; *Şule* gazetesinin bir ay süren yayın hayatında 4 veya 5 sayı çıkardıktan sonra kapandığı tahmin edilmektedir. Yusuf Niyazi Bey; *Şule* ve *Nazikter* gazetelerinin sahibidir. Ayrıca Yusuf Niyazi tarafından Bursa'da *Uludağ* isimli bir gazete daha çıkarıldığı, 9 Haziran 1930 tarihli *Açıksöz* gazetesinde duyurulmuştur.

Ilgaz: (1 Mart 1911 – Mayıs 1911) tarihleri arasında Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Mesul Müdürü: Ahmet Süreyya. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası. *Ilgaz* gazetesinin başlığının altında “On beş günde bir neşrolunur, hadim-i meşrutiyet, hür Osmanlı gazetesidir” yazılıdır. Faydalı makalelere sayfalarının açık olduğunu bildiren *Ilgaz* gazetesini sahibi, Lise Fransızca Öğretmeni Çanakkaleli Ahmet Süreyya'nın İstanbul'a tayin edilmesi üzerine gazete beşinci sayıdan sonra çıkmayarak yayını sona ermiştir.³³

Zafer: (14 Aralık 1911 – 17 Eylül 1919) tarihleri arasında Kastamonu'da çıkarılmıştır. Sahibi: Sofuzade Mehmet Tefik Safoğlu. Mesul Müdürü: Hersekli Mehmet İzzet. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.³⁴

II. Meşrutiyetin ilânı üzerine 1908'de çıkarılan *Köroğlu* gazetesinin 1911'de yayını durdurması üzerine, *Zafer* gazetesini çıkarılmıştır. Sofuzade Tefik Efendi bir gazete çıkarmak istiyordu ancak kendisi İttihat ve Terakki Partisinden ayrıldığı için çıkaracağı gazetenin de muhalif telâkki olunacağından çekinmiştir. Ticaretle uğraşan Sofu zade Tefik, etrafındaki kişilerin de teşviki ile *Zafer* gazetesini çıkarmıştır. Yayın hayatına başladığı ilk zamanlar tarafsız olduğunu belirten *Zafer* gazetesini daha

³² Demircioğlu, a.g.e., s.49. Yılmaz, a.g.e., s.59-63.

³³ Demircioğlu, a.g.e., s.51. Yılmaz, a.g.e., s.63-66.

³⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.52.

sonra Hürriyet ve İtilâf Fırkası tarafına geçince *Köroğlu* gazetesi ile arasında mücadele ve münakaşalar yaşanmıştır.³⁵

İktidar partisi olan İttihat ve Terakkiyi tenkide başlayan *Zafer* gazetesinin bu yüzden 22 Ocak tarihli 6. sayısından sonra Kastamonu Vilâyet Matbaasında basılmasına müsaade edilmemiştir. Bunun üzerine yayınına 20 gün ara veren *Zafer* gazetesi 15 Şubat 1912 tarihli 7. Sayıdan itibaren Samsun'daki Şems Matbaasında bastırılmaya başlanmıştır. Bu sırada *Zafer* gazetesi İttihat ve Terakki Partisinin Kastamonu'daki yayın organı olan *Köroğlu* gazetesi ile de tartışmaya başlamıştır. Ziya Demircioğlu'nun "Kastamonu'da Meşrutiyet Nasıl İlân Olundu" adlı kitabında bu olay şöyle anlatılmaktadır diyen yazar Aziz Demircioğlu o kitaptan alıntı yapmıştır. Ayrıca bu konudaki gelişmelerin detayları da aktarılmaktadır.³⁶

Zafer gazetesi ile *Köroğlu* gazetesi arasında ardı arkası kesilmeyen münakaşalar olmuştur. İttihat ve Terakkinin fikirlerini yaymakta olan *Köroğlu* kendi düşüncesinde olmayanlara karşı amansız davranmıştır. Hürriyet ve İtilâf Fırkası taraftarlarına karşı şiddetli hücumlarda ve çeşitli isnatlarda bulunmuştur. Gerçi II. Meşrutiyetin ilânından sonra İttihat ve Terakkiye dahil olan Sofu zade, sonradan bu partiden ayrılmak lüzumunu hissetmiştir. Çünkü ortaya attığı fikirlere sadık kalınmamıştı. Bu partinin memleketi felâkete sürükleyeceği sezilmeye başlamıştı. *Köroğlu* gazetesi; Sofu zade Mehmet Tefvik Safoğlu'nun kendi saflarından ayrılmasını öfke ile karşılamıştır.³⁷ Bu gelişmeler adı geçen iki gazetenin âdeta bir savaşı haline dönüşmüştür. Gazetelerinde karşılıklı olarak suçlama ve cevaplara yer vermişlerdir. Tartışmanın detayları bizi pek ilgilendirmez. Bu yüzden karşılıklı olarak yayınlanan yazılara yer vermedik. Ancak Kastamonu'nun iki büyük gazetesinin birbiriyle didişip memlekete zarar vermeleri çok üzücüdür.

Zafer gazetesi önce Kastamonu matbaasında basılması engellenmiş ve bir süre yayına ara vermişti. O dönemde iktidar partisi olan İttihat Terakki, Kastamonu Valisine verdiği talimatla bunu yaptırmıştı. Bu olayı bir şeref meselesi haline getiren Sofuzade Safoğlu *Zafer* gazetesini Samsun'da bastırmaya başlamış hatta

³⁵ Zafer hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz, a.g.e., s.67-75

³⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.53.

³⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.56.

Kastamonu’da özel bir matbaa kurmaya da çalışmıştır. *Zafer* gazetesi Samsun’daki Şems Matbaasında basılan 21 Mart 1911 tarihli 12 sayıdan sonra yayınına dört ay kadar ara vermek zorunda kalmıştır.³⁸ *Zafer* gazetesine yapılan tehdit ve baskılar yüzünden yayına ikinci defa ara verilmiştir.

Bu sırada milletvekili seçimleri başlamış, iki dereceli olarak yapılan bu seçimde oylarını kullanmak isteyen birçok kişinin elinden oy kâğıdı alınıp yırtılmış. 200 kadar köylü bu durumdan şikâyetçi olmak için şehre gelmiş. Bu gelişmeler üzerine halkı kışkırttığı gerekçesiyle bazı kişiler tutuklanmıştır. *Zafer* gazetesi sahibi Sofu zade Mehmet Tevfik Safoğlu da tutuklanarak İstanbul’a gönderilmiş ve Bekir Ağa Bölüğü Hapishanesine konulmuştur. 28 Mart 1912 tarihli *Koroğlu* gazetesi “*Zafercinin* Divan-ı Harbe Gönderilmesi” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Bu yazı ile Sofu zade Mehmet Tevfik Safoğlu’nun hapse atılması olayı anlatılmış ve şahsına hakaretler edilmiştir. 5 Nisan 1912 tarihine kadar hapiste kalan Hoca Tevfik Efendi kefaletle tahliye edilmiş, bir buçuk ay süren mahkeme sonucunda ise beraat ederek Kastamonu’ya dönmüştür. Yaklaşık dört ay sonra Hoca Tevfik Efendi *Zafer* gazetesini tekrardan çıkarmaya başlamıştır. Kastamonu Matbaasında basılmasına müsaade edildiği anlaşılan *Zafer* gazetesinin 13. sayısı, 13 Ağustos 1912 tarihinde yayınlanmıştır. *Zafer* gazetesinin 13. sayısından sonra hiçbir sayısı ele geçirilemediği için gazetenin yayına devam edip etmediği maalesef belli değildir.³⁹

1912 yılından yedi sene sonra, yani Mütareke ve Millî Mücadelenin başlangıç yılında *Zafer* gazetesi tekrar yayına başlamıştır. 8 Mart 1919 tarihli 18. sayısını ele geçirdiğimiz bu devreye ait *Zafer’in* ebadı 21x29 olup üç sütunlu dört sayfadır. 1919’da Kastamonu Matbaasında basılan *Zafer* gazetesinin sahibinin kim olduğu yazılmamıştır. Muharriri: Hersekli Recep Sabri, İdare Memuru: Nasuh Nazmi, İdarehanesi: Kastamonu’da Hürriyet-i İtilâf şube merkezi olarak gösterilmiştir.⁴⁰

Tevfik Safoğlu’nun 1912 yılında çıkardığı *Zafer*, kendini Türk gazetesi olarak tanıtmışken 1919 yılında tekrar çıkarılmaya başlandığı dönemde kendini Osmanlı gazetesi olarak tanıtmamasının sebebi anlaşılammıştır. *Zafer* gazetesinin 1912 ile 1919

³⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.57.

³⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.57-58.

⁴⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.58-59.

yıları arasında kaç sayı çıkarıldığı, önceki sayılardan devam edip etmediği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Çünkü gazetenin sayılarının tamamı elde edilememiştir. Ancak Kastamonu'nun Millî Mücadeleye katıldığıın ertesi günü olan 17 Eylül 1919 tarihinde “*Zafer* gazetesinin artık çıkmayacağını bildirerek” yayınına son verdiği kesin olarak bilinmektedir.⁴¹

“Men Sabere Zafer” yani “Sabreden Zafere Erişir” anlamına gelen bu klişe cümle gazetenin ismi olarak kullanılmıştır. *Zafer* gazetesinin çıkardığı ilk sayıdan itibaren hemen hemen bütün yazılarının gazetenin sahibi Sofu zade Mehmet Tevfik Safoğlu tarafından yazıldığı bilinmektedir. *Zafer* gazetesinde Tevfik Safoğlu'ndan başka, yazı yazarların imzaları olmadığı için, yazar kadrosunun kimlerden oluştuğu tespit edilememiştir. Yalnız gazetenin bazı sayılarında Arif Efendi zade Ziya imzası ile Ziya Demircioğlu'nun şiirlerine rastlanmaktadır.⁴²

Kastamonu'nun son yüz yıl içinde yetiştirdiği en kuvvetli şair ve mütefekkeri olan Sofu zade Mehmet Tevfik Safoğlu; keskin zekâsı, derin edebî ve dinî bilgisi, mantığı ve ateşli hitabeti ile olduğu kadar, kuvvetli kalemi ile de şöhret yapmıştır. Kanaatimizce Tevfik Safoğlu şayet İstanbul'da yaşasaydı büyük bir şair olduğunu rahatlıkla bütün yurda duyurup edebiyat antolojilerine girebilirdi.⁴³

Yeşil Ilgaz: (24 Kasım 1918 – 20 Şubat 1919) tarihleri arasında Kastamonu'da yayınlanmıştır. Sahibi: İsmail Habib Sevük. Mesul Müdürü: İsmail Sedat. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁴⁴

Köroğlu gazetesinin kapanması üzerine, devamı olarak çıkarılan *Yeşil Ilgaz* 33x49 ebadında beş sütunlu iki sayfalık bir gazetedir. *Yeşil Ilgaz* gazetesinin başlığının altında “Perşembe günleri neşrolunur Türk gazetesi” yazılıdır. Bu gazetenin sahibinin kim olduğu açıkça yazılmamıştır.⁴⁵

⁴¹ Demircioğlu, a.g.e., s.59.

⁴² Demircioğlu, a.g.e., s.59-60.

⁴³ Demircioğlu, a.g.e., s.60.

⁴⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.61.

⁴⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.61.

Köroğlu gazetesinin isminden dolayı eskiden beri çeşitli itirazlara hedef olduğu belirtilerek gazetenin ismini değiştirmek istediklerini söyledikten sonra *Köroğlu* ismi hakkında bilgi verilmiştir. Bu gazetede yer alan bir yazıda vilâyetin mahallî meseleleriyle uğraşmayı tercih ettiklerini, gazetelerinin siyasî bir kimliğinin olmadığını, siyasetle uğraşmakta bir fayda görmedikleri vs. açıklamalar yapılmıştır. *Yeşil Ilgaz* gazetesi bu yolu takip edecek, elinden geldiği kadar vilâyetin ve vatanın dertleriyle uğraşacaktır diyor.⁴⁶

Ölen gazete (*Köroğlu*) ile doğan gazete (*Yeşil Ilgaz*) arasında, ikisinde de yazı yazan kaleminden başka hiçbir ilişki kalmamıştır deniyor. Ayrıca gazetede “İhtar” başlıklı bir yazıda *Yeşil Ilgaz*’ın hiçbir tarafla, hiçbir surette alâkası olmadığı belirtildikten sonra *Köroğlu* gazetesi abonelerinin haklarının mahfuz olduğu ve kendilerine muntazaman gazete gönderileceği vurgulanmıştır.⁴⁷

İttihat ve Terakki’nin yayın organı olan *Köroğlu* gazetesinin yerine geçtiğini bildiren *Yeşil Ilgaz* gazetesi, iktidardan düşmüş olan İttihat ve Terakki Partisi ile artık ilişkisi bulunmadığını açıklamıştır. Ayrıca *Köroğlu* abonelerinin, aboneliklerinin devam ettiği de belirtilmektedir. Elimizde 4, 8, 10, 11 ve 12. sayıları bulunmayan koleksiyon toplam 13 sayıdan ibaret olup bu sayıdan sonra *Yeşil Ilgaz* gazetesinin çıkıp çıkmadığı tespit edilememiştir.⁴⁸

17 Mart 1919 tarih ve 2294 sayılı *Kastamonu* gazetesinde yayınlanan “Tatili Neşriyat” başlıklı bir yazıda *Yeşil Ilgaz* gazetesinin yayına devam etmeyeceği ifade edilmiş ve bunun sebepleri açıklanmıştır. Gazeteden alacağı olan abonelerin paralarının ödeneceği belirtilmiştir. *Yeşil Ilgaz* gazetesinin elimizde bulunan son sayısının tarihi 20 Şubat 1919 olduğundan, bu ilânın *Kastamonu* gazetesinde yayınlandığı tarihe kadar geçen bir aya yakın bir zaman içinde gazete bir iki sayı daha çıkarmış olabilir. *Yeşil Ilgaz* gazetesinde İsmail Habib Sevük’ten başka kendi imzasıyla yazı yazan olmadığı için yazar kadrosu tespit edilememiştir.⁴⁹

⁴⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.61-62.

⁴⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.61-62.

⁴⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.62.

⁴⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.62. *Yeşil Ilgaz* gazetesi için ayrıca bkz. Yılmaz, a.g.e., s.75-80.

Açıksöz: (15 Haziran 1919 – 14 Aralık 1931) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi: Ahmet Hamdi Çelen. Mesul Müdürü: Hüsnü Açıksöz. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası. Millî Mücadelenin Anadolu’da bayraktarlığını yapmış ve büyük bir şöhret kazanmış olan *Açıksöz* gazetesinin ilk 12 sayısı 38x41 ebadında dört sütunlu iki sayfa halinde çıkarılmıştır. Başlığının altında “şimdilik iki sayfa olarak haftada bir neşrolunur müstakil-ül-efkâr gazetedir” yazılıdır.⁵⁰

Kastamonu İstiklâl Savaşı sırasında gazeteleri ve mecmualarıyla da çok yüksek bir varlık göstermiştir. İstiklâl Harbinde Kastamonu gazeteleri deyince akla evvelâ *Açıksöz* gelir. Bu gazete Kastamonu’nun Kuva-yi Milliye ile birleşmesinden sonra yazılarını çoğaltmış ve sütunlarını genişletmiştir. Bu gelişmeden önce haftada bir kere, bir yaprak halinde ve arkalı önlü iki sayfa olarak çıkarılan *Açıksöz* gazetesi Kastamonu’nun Kuva-yi Milliye ile birleşmesinden sonra dört sayfa halinde, haftada iki defa çıkarılmıştır. İstanbul gazetelerinin Anadolu’ya girmesinin yasak edilmesinden sonra ise *Açıksöz* her gün çıkarılmıştır. Özellikle (1920, 1921, 1922) yıllarında gazetenin dağılma sahası çok genişlemiş, basım sayısı 1500’ü geçmiştir. Zonguldak, Sinop, Çankırı vilâyetleriyle Kastamonu’nun ve daha doğrusu Kuzey Anadolu’nun batı kısmının biricik gazetesi olmuştur.⁵¹

Açıksöz gazetesinin Zonguldak ve İnebolu muhabirleri İstanbul haberlerini, Ankara muhabirleri de Ankara haberlerini çok çabuk bir şekilde gazete merkezine bildiriyorlardı ve böylece İstanbul gazetelerinin yokluğu hissedilmiyordu. İnkılâbın ateşli duygu ve düşünceleri *Açıksöz* gazetesi sayfalarında yer alıyordu. Bu gazete gizli olarak bazen İstanbul’a da gönderiliyor ve orada yüksek fiyattan alıcı buluyordu. Bu gazete yalnızca sahipleri: Hamdi ve Hüsnü beylerin değil, o doğrudan doğruya inkılâbın ve gençliğin malıydı. Kastamonu’dan gelip geçen veya bu şehirde bulunan ve eli kalem tutan çok sayıda insan bu gazetede yazı yazmıştır.⁵²

Açıksöz gazetesi 23 Mayıs 1920 tarihli 48. sayısı ile birinci yılını doldurmuştur. Gazetenin 49. sayısından itibaren Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere haftada

⁵⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.63.

⁵¹ Hüsnü Açıksöz, **İstiklâl Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilâyet Matbaası 1933, s.83.

⁵² Açıksöz, a.g.e., s.83-84.

iki defa yayınlanacağı okuyuculara duyurulmuştur.⁵³ İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girmesinin yasaklanması ve Kastamonu'daki bazı yerel gazetelerin kapanması üzerine *Açıksöz* gazetesinin okuyucu sayısı artmış ve gazete günlük olarak çıkarılmaya başlanmıştır. 9 Mart 1921 tarihli 128. sayıdan itibaren Cumartesi günü hariç her gün çıkarılmaya başlayan *Açıksöz*'ün ebadı aynı kalmış, sayfa sayısı dörtten ikiye indirilmiş, sütun sayısı ise dörtten beşe çıkarılmıştır.⁵⁴ Gazetenin ebadı, sayfa sayısı, kaç günde bir yayın yaptığı gibi özellikler çeşitli sebeplerden dolayı değişikliklere uğramıştır. Yani bu gibi özellikler standart değil değişkendir.

30 Ağustos 1920 tarihli 74. sayıya kadar *Açıksöz* gazetesinin Sahibi ve Mesul Müdürü: Ahmet Hamdi Çelen, bu sayıdan itibaren Sahibi: Hamdi, Mesul Müdürü ve Muharriri: Hüsnü olarak gösterilmiştir.⁵⁵ 19 Eylül 1927 tarihli 2770. sayıdan itibaren Ahmet Hamdi Çelen *Açıksöz* gazetesini tamamen Hüsnü Açıksöz'e devretmiştir. Böylece Hüsnü Bey gazetenin sahibi, başmuharriri ve mesul müdürü olmuştur.⁵⁶ Aslında *Açıksöz* gazetesi yalnızca sahipleri Hamdi ve Hüsnü Beylerin malı değil, doğrudan doğruya İnkılâbın ve gençliğin malıydı.⁵⁷

Açıksöz gazetesinin ilk sayısında “Mesleğimiz” başlıklı yazıda “Beş yıllık didişmenin, çarpışmanın sinirlere verdiği uyuşukluğa bir soğuk su tesiri icra edecek sesleri her kulak bekliyor, her kalp particilikten şahsî ihtirastan kurtulmuş hak ve hakikat sedaları işitmek, ateşlerini biraz teselli rüzgârları ile serinletmek ihtiyacını hissediyor. Memleketimizin saf ve nezih kucağına kemâl-i emniyet ve itimatla atılan gazetemiz bu görevi yerine getirebilmek için çalışacaktır. Gazetemiz bizim değil sizin gönüllerinizden doğan pak duyguların, saf düşüncelerin bir aynası olarak hayatının gıdasını umumun ruhundan almak istiyor. Umumdan göreceğimiz ve emin olduğumuz rağbet bizim şevk ve hevesimizi arttıracaktır. Gazetemiz takip ettiği yolda daha emin ve daha sağlam adımlarla yürüyecektir. Lisanımız açıktır, gazetemiz (ismini unutmamaya) çalışacaktır” denmektedir.⁵⁸

⁵³ Demircioğlu, a.g.e., s.69.

⁵⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.71.

⁵⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.69.

⁵⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.75.

⁵⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.77.

⁵⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.63-64.

Açıksöz gazetesinin ilk sayısında yer alan ve yukarıdaki paragrafta aynen aktardığımız yazıda; I. Dünya Savaşının başladığı tarihten sonraki beş yıllık sürece vurgu yapılmaktadır. O yazıda Millî Mücadelenin başladığı 1919 yılından itibaren halkın birlikte hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Partiler, ideolojiler bir tarafa bırakılıp öncelikle vatanın düşman işgalinden kurtarılması için vatandaşların birlikte hareket etmesi gerektiği çağrısı yapılmıştır. *Açıksöz* gazetesinin de belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışacağı vurgulanmıştır.

26 Ağustos 1919 tarihli *Açıksöz* gazetesinin 10. sayısında Hüsnü imzasıyla “Mandadan Evvel İstiklâl” başlıklı bir başmakalede, Türk halkının İstiklâlden vazgeçmeyeceği vurgusu yapılmıştır. 16 Eylülde Kastamonu’nun Kuva-yi Millîye katılması üzerine *Zafer* gazetesi kapanmış ve Vilâyet Matbaasında imkân genişlediği için 21 Eylül 1919 tarihli 13. Sayıda itibaren *Açıksöz* gazetesi dört sayfa olarak çıkarılmaya başlamıştır. Bu gazetenin etrafında kenetlenen gençler Millî Mücadelenin daha yeni başlamakta olduğuna inanmış ve *Açıksöz* gazetesini bu mücadelenin kuvvetli bir kürsüsü haline getirmeye çalışmışlardır.⁵⁹

Kış mevsiminin şiddetli geçmesinden dolayı İnebolu yolu kapanmış ve İstanbul’a sipariş edilen kâğıt gelmediği için *Açıksöz* gazetesi 15 Şubat 1920 tarihli 34. sayıdan itibaren tek yaprak olarak birinci hamur kâğıda basılmak zorunda kalmıştır. Nihayet kış hızını kaybedince yollar açılıp kâğıt geldiği için 21 Mart 1920 tarihli 39. sayıdan itibaren gazete yine dört sayfa olarak çıkarılmıştır. Gazetenin 39. sayısında “İstanbul’un İşgali Münasebetiyle” başlıklı imzasız başyazıda; bu olay okuyuculara izah edilerek “millet her zamankinden ziyade müttehid görünmeli ve aynı gayeyi istihdaf ile yekvücut bulunmalıdır” denilmektedir.⁶⁰ *Açıksöz* gazetesinin; bu tarz yayınlar yaparak halkı sakinleştirmeye çalışan, Millî Mücadele için vatandaşları organize eden önemli gazetelerden biri olduğu bilinmektedir.

İstanbul’un işgalinden sonra devamlı olarak millî birliği kuvvetlendirici ve Ankara’da toplanan meclisi tanıtıcı yazılar yayınlamaya başlayan *Açıksöz* gazetesi; Bolu, Düzce ve Safranbolu isyanlarına karşı da şiddetli davranılması gerektiğini savunarak şöyle diyordu: “Artık yeter, Türk milleti ölmekten, kırılmaktan bıktı.

⁵⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.67.

⁶⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.68.

Fakat bu alçaklara, ezcümle vatan hainlerine hak ettikleri cezayı verecek kudret ve dermana maliktir. İslâm arasına nifak sokup birbirini kırdırmaya çalışan bu hainlerin hain-âne propagandalarına son vermek için kararlarda olduğu gibi süratli ve şiddetli icraatı hakkıyla bekliyoruz”.⁶¹ *Açıksöz* gazetesinde yayınlanmış olan bu yazılardan anlaşılan şudur: *Açıksöz* gazetesi Anadolu’da başlayan Millî Mücadelenin ve Ankara’da toplanan Millî Meclisin savunuculuğunu üstlenmiştir.

1920 yılı Eylül ayında Kastamonu’daki sivil halkın silâh kullanma alışkanlığını artırmak için Cuma günleri (o tarihte Cuma günleri tatil günü idi) talim yapılması kararlaştırılmıştı. Millî Mücadelede Kastamonu halkının topyekûn bir savunma yapabilmesi için halkın eğitim yapması gerekli görülmüştür. *Açıksöz* gazetesi, halkı talimlere katılmaya teşvik etmek için yayın yapmış ve talimlere katılmayanları tenkit etmiştir. Ayrıca Millî Mücadelenin propagandasını yapmak için parasız dağıtılmak şartıyla; köylere ve ilçelere *Açıksöz* gazetesi gönderilmeye başlanmıştır.⁶²

Çalışma alanımız olan 1921-1923 yıllarında *Açıksöz* gazetesinin yazarları şunlardır: Abdülahad Nuri, Hasan Fehmi Turgal, Dr. Fazıl Berki, Başyazar: İsmail Habib Sevük, Ahmet Hamdi Çelen, Hüsnü Açıksöz, İsmail Hakkı Uzunçarşılı.⁶³ *Açıksöz* gazetesinde İsmail Habib Sevük, Abdülahad Nuri, Dr. Fazıl Berki ve Hüsnü Açıksöz gibi kişiler gazetenin başmuharriri olarak görev yapmıştır. Bir süre gazetenin başmuharriri gizli tutulmuştur. 1927 yılından sonra ise sahibi, mesul müdürü ve başmuharriri Hüsnü Açıksöz olarak gösterilmiştir. *Açıksöz* gazetesinde yazı yazar kişilerden bazıları hakkında aktaracağımız kısa bilgiler şöyledir:

Behçet Yazar Bey (Sultanî Müdürü): *Açıksöz* gazetesinin ilk çıkışında “Nida” imzasıyla ateşli yazılar yazmıştır. Kastamonu henüz Kuva-yi Millîye katılmadan önce yazmış olduğu bazı makaleleri hele (Anadolu’nun İstanbul’a Hitabı) başlıklı yazısı birçok İstanbul gazetesinde yer almıştır.⁶⁴

Talat Onay Bey (Çankırı Milletvekili): İzmir’den Sultanî Edebiyat Muallimi olarak gelen Talat Bey *Açıksöz* gazetesi sahiplerinin hocası olduğu için gazeteyi

⁶¹ Demircioğlu, a.g.e., s.68-69.

⁶² Demircioğlu, a.g.e., s.69-70.

⁶³ Demircioğlu, a.g.e., s.70.

⁶⁴ Açıksöz, a.g.e., s.84. Demircioğlu, s.77.

benimsemiş ve yazdığı yazılarla halkı etkilemiştir. Talat Bey hem siyasî hem de edebî yazılar yazmıştır. İzmir'in işgalini gözleriyle gören ve oradan kaçabilen Talat Bey (İzmir nasıl işgal edildi?) başlıklı seri halinde makale yazmış, bu feci işgali ilk önce Anadolu halkına anlatmaya uğraşmıştır.⁶⁵

İsmail Habib Sevük Bey (Galatasaray Lisesi Edebiyat Muallimi): İsmail Habib Bey de *Açıksöz* gazetesi sahiplerinin hocasıdır. Talat Bey'in Zonguldak Maarif Müdürlüğüne tayin edilmesinden sonra İsmail Habib Bey Kastamonu'ya gelmiş, *Açıksöz* gazetesi başyazarı olmuş ve bu görevi iki yıl kadar sürdürmüştür. İsmail Habib Bey Sakarya Savaşı sırasında çok kıymetli yazılar yazmıştır.⁶⁶

Bir dönem kütüphaneler müdürlüğü de yapmış olan Hasan Fehmi (Turgal) *Açıksöz* gazetesinin çok derin bilgilere sahip olan bir yazarıydı. Hasan Fehmi Bey gazeteye her gün bir şiir, bir tarih tetkiki makalesi veya umumî mevzular üzerine yazılmış olan makaleler verirdi.⁶⁷

İsmail Hakkı Uzunçarşılı Kastamonu'da tarih öğretmeni olarak bulunduğu sırada *Açıksöz* gazetesinin çok değerli bir yazarı olmuştur. Hele tarihî tetkikleriyle Kastamonu'da çok değerli yazılar yazmıştır. İsmail Hakkı Bey Kastamonu'da yetişmiş olan tarihî şahsiyetlerin pek çoğunu tetkik etmiş ve bunları gazetede yayınlamıştır. Ayrıca "Hazardinar" imzasıyla mizahî şiirler de yazarak büyük bir ilgi görmüştür.⁶⁸

Abdülhad Nuri Bey: Tarihî tetkikler, eski eserler, hele eski paralar üzerindeki yüksek bilgisi dolayısıyla *Açıksöz* gazetesinde kıymetli ve devamlı yazılar yazmıştır. Hayatı bir makina gibi işleyerek geçen Abdülhad Nuri Bey birçok işi olmasına rağmen gazeteye her gün yazı yetiştirmiş, şiirler, destanlar, ilmî ve tarihî makalelerle gazeteyi zenginleştirmiştir.⁶⁹ Abdülhad Nuri bir süre *Açıksöz* gazetesinde başyazarlık da yapmıştır. Bu yazarın hayatı, eserleri ve Kastamonu'daki yayın

⁶⁵ *Açıksöz*, a.g.e., s.84. Demircioğlu, a.g.e., s.77.

⁶⁶ *Açıksöz*, a.g.e., s.85. Demircioğlu, a.g.e., s.77-78.

⁶⁷ *Açıksöz*, a.g.e., s.86. Demircioğlu, a.g.e., s.78.

⁶⁸ *Açıksöz*, a.g.e., s.86. Demircioğlu, a.g.e., s.78.

⁶⁹ *Açıksöz*, a.g.e., s.86. Demircioğlu, a.g.e., s.78-79.

çalışmaları tezimizin temel konusudur. Tezimizin birinci bölümünde Abdülhad Nuri Bey hakkında daha geniş bilgi aktarılmıştır.

Mehmet Akif Ersoy: 21 Ekim 1336 R. (1920 M.) tarihli *Açıksöz* gazetesinde Mehmet Akif Bey'in Kastamonu'ya geldiği bildiriliyor. Kastamonu'ya geldiği bu tarihte *Açıksöz* gazetesini ziyaret etmiş ve gazetenin yazarlarıyla tanışmıştır. Kastamonu'da kaldığı sürece her gün *Açıksöz* yazıhanesine giden Mehmet Akif Bey, kendisinden rica edilmesi üzerine bazı şiirlerinin bu gazetede yayınlanmasına müsaade etmiştir. Ocak 1921'de Kastamonu'dan ayrılarak Ankara'ya giden Mehmet Akif, *Açıksöz* gazetesi ile irtibatını devam ettirmiştir. İstiklâl Marşı TBMM tarafından millî marş olarak kabul edilmeden önce ilk defa *Açıksöz* gazetesinde yayınlanmıştır. 21 Şubat 1337 R. (1921 M.) tarihli *Açıksöz* gazetesinin 123. sayısının 1. sayfasında yayınlanan İstiklâl Marşı şöyle tanıtılmıştır: “Şair-i âzâm ve muhterem üstadımız Mehmet Akif Beyefendi (İstiklâl Marşı) unvanlı bedia-yi Nefiselerinin ilk neşir şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübarek hisleri titreyen bu abide-yi sanatı kemâl-i hürmet ve mübahatla dercediyoruz”.⁷⁰

Maarif Vekili Necati Bey, Trabzon Milletvekili Nebizade Hamdi Bey ve Kastamonu'dan gelip geçen birçok kişi *Açıksöz* gazetesinde yazı yazmıştır. O dönemde İstiklâl Mahkemesi Reisi olan Necati Bey günün birçok saatini *Açıksöz* gazetesinde geçirir, nargilesini burada içer ve masa başına geçerek günün işlerine dair imzalı ve imzasız yazılar yazardı.⁷¹

Bu tanınmış kişilerin dışında, o zaman Kastamonu Sultanîsinde (Lisesinde) okuyan, sonradan şöhret kazanan Arif Nihat Asya ve Orhan Şaik Gökyay ilk şiirlerini *Açıksöz* gazetesinde yayınlamışlardır. Millî Mücadelenin başlangıcından gazetenin kapanışına kadar geçen süre içerisinde yazı yazan bazı kişiler ise şöyledir: Talat Mümtaz Yaman, Musa Kâzım, Ebulseleh Rifat, Zeki Cemal Bakiçelebioğlu,

⁷⁰ Demircioğlu, a.g.e, s.71. Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu'daki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bakınız. **Millî Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da**, (Hazırlayan: Mustafa Eski), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983., Metin Boyacıoğlu, Erdal Arslan, **Mehmet Akif'in Kastamonu Günleri**, (Baskı yeri yok, tarihsiz).

⁷¹ Açıksöz, a.g.e., s.86-87. Demircioğlu, a.g.e., s.79.

Raif Bey ve isimlerini burada yazma imkânı bulamadığımız birçok kişi *Açıksöz* gazetesinde yazı yazmıştır.⁷²

Türkiye’de 1928 yılında Harf İnkılâbının yapılması üzerine *Açıksöz* gazetesi 15 Haziran 1928 tarihli 2271. sayısından itibaren bazı tarihleri yeni harflerle yayınlamaya başlamıştır. 9 Eylül 1928 tarihli 2341. Sayıdan itibaren ilk defa yeni harflerle dizilmiş bir haber yayınlanmıştır. Ertesi gün yeni harflerle yazılmış olan başlıkla yayınlanan *Açıksöz* gazetesi bu tarihten itibaren bir kısmı eski bir kısmı yeni harflerle basılmış olarak yayınlanmıştır. *Açıksöz* gazetesi 5 Aralık 1928 tarihli 2411. sayısından itibaren tamamen yeni harflerle (Latin Alfabesiyle) yayınlanmıştır.⁷³ Demircioğlu’na göre, *Açıksöz* gazetesi Kuva-yi Milliye’nin ilk çıkışından İstiklâl Harbi’nin sonuna kadar çok kıymetli ve çok bilgili yazıcıları sayesinde Kuzey Anadolu’nun bir fikir ve inkılâp kaynağı olmuştur.⁷⁴

Türkiye: Çıkış ve Kapanış Tarihi: (Ağustos 1921 – ?). Sahibi ve Mesul Müdürü: Vezîrî zade Burhanettin Ali. İdare Müdürü: Fahri. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁷⁵

Şimdiye kadar Kastamonu’da çıktığı bilinmeyen ve hiçbir yayında adından bahsedilmemiş bir dergi olan *Türkiye’nin* 25 Ağustos 1921 tarihli 2. sayısı ve 5 Eylül 1921 tarihli 3. sayısı araştırmamız sırasında elimize geçmiştir. 2. sayısı kapak hariç 8 sayfa, 3. sayısı ise 4 sayfadır. Gazeteden ziyade dergi niteliği taşımaktadır. Bu iki sayısında resimli bir gazete olduğu belirtilmesine rağmen resim yoktur. Derginin sahibi Burhanettin Ali’nin “Türk Gençleri Ocağı Müdürü” oluşundan başka bir bilgi elde edemediğimiz *Türkiye* dergisinin kaç sayı çıkardığı ve hangi tarihte kapandığı maalesef tespit edilememiştir.⁷⁶

⁷² Demircioğlu, a.g.e., s.79.

⁷³ Demircioğlu, a.g.e., s.75.

⁷⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.79.

⁷⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.80.

⁷⁶ Mehmet Serhat Yılmaz, “Milli Mücadele Döneminde Bir Dergi: Türkiye (1921)”, **Kastamonu Basın Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.112-119. Demircioğlu, a.g.e., s.80-81.

Türkeli: (14 Mayıs 1921 – 11 Haziran 1921) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi: Nüzhet Haşim. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁷⁷

Türk Dili: Kastamonu’ya Reji Muhakemat Memuru olarak gelen Nüzhet Haşim Bey tarafından gündelik olarak çıkarılmış bir gazetedir. 10 Mayıs 1337 R. (1921 M.) tarihinden 11 Haziran 1337 R. (1921 M.) tarihine kadar çıkarılan bu gazete, Nüzhet Haşim Bey başka bir yerde memuriyet aldığı için kapanmıştır.⁷⁸ Faydalandığımız her iki kaynakta gazetenin ve sahibinin ismi farklı yazılmıştır. Kaynaklardaki bu farklılık yazım hatasından kaynaklanmış olabilir. Gazetenin ismi “*Türkeli*”, sahibinin ismi ise “*Nüzhet*” olsa gerek.

İstanbul gazetelerinin Anadolu’ya gönderilmesinin yasaklanması üzerine gazeteye olan talep artmıştır. Taleplerin artmasıyla birlikte *Açıksöz* gazetesinden sonra Kastamonu’da “günlük olarak çıkarılan ikinci gazete” ise *Türkeli* gazetesidir. Reji Muhakemat Memuru olan Nüzhet Haşim tarafından çıkarılan bu gazetenin sadece 2. sayısı bulunmaktadır. 32x48 ebadında beş sütunlu iki sayfa olarak çıkarılan *Türkeli* gazetesinin başlığının altında “Milliyetçi Yevmî Gazete” yazılıdır. *Türkeli* gazetesinin yayın hayatına başlamasından bir hafta sonra, (21 Mayıs 1921) tarihli *Kastamonu* gazetesinde “Tebrik” başlıklı bir yazı ile bu gazete halka tanıtılmıştır. Nüzhet Haşim Bey’in başka yere tayin edilmesi üzerine *Türkeli* gazetesi 11 Haziran 1921’de kapanmıştır.⁷⁹

Çalçene: (9 Ağustos 1927 – 16 Ocak 1929) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi, Mesul Müdürü ve Başyazarı: Yusuf Niyazi. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁸⁰

Yusuf Niyazi’nin *Nazikter* gazetesini çıkarırken yayınlamaya başladığı mizahî *Çalçene* gazetesi 34x50 ebadında iki sayfa olarak çıkarılmıştır. Gazetenin başlığının altında “Şimdilik 15 günde bir neşrolunur mizah gazetesidir” yazılıdır. 31 Ocak 1928 tarihine kadar 15 günde bir defa olmak üzere muntazaman 11 sayı yayınlanmıştır.

⁷⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.82.

⁷⁸ Açıksöz, a.g.e., s.87.

⁷⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.82-83.

⁸⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.88.

Ancak 12. Sayıdan sonra bir hafta ile bir ay arasında değişen sürelerde çıkarılmıştır. Yani talebe göre çıkarılan gazete sendeleyerek yayın hayatına devam etmiştir. *Çalçene* gazetesinin her sayısı renkli sayfalara basılmıştır. Bu gazetenin 13. sayısında el ile yapılmış resimler vardır. Ekserisi güzel kadınlara ait bu resimler sarı, kırmızı ve yeşil renkte basılmıştır. Bu resimler Ahmet Turgut tarafından yapılmıştır.⁸¹

Tiraje: (12 Şubat 1910 – 6 Ağustos 1910) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi: Ahmet Talat Onay. Mesul Müdürü: Muharrem Celâl Bayar. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁸²

Kastamonu’da çıkarılan ilk dergi olan *Tiraje*, Edebiyat-ı Cedidenin tanınmış edibi Süleyman Nazif’in Kastamonu valiliği sırasında teşvik ve yardımlarıyla çıkarılmıştır. 20x28 ebadında iki sütunlu olarak, renkli kâğıda basılan *Tiraje* dergisinin kapağı ile birlikte on iki sayfa olarak tasarlanmıştır. Kastamonu’da bugüne kadar çıkarılan edebi dergilerin en mükemmeli olan *Tiraje*, haftada bir çıkarılmıştır. Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati edebî topluluğunun şöhret kazanmış isimlerinden Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Faik Ali, Ahmet Hikmet, Emin Bülent, Hamdullah Suphi ile devrin tanınmış şair ve yazarlarından Faik Reşat, Mithat Cemal, Abdülhalim Memduh gibi değerli kişiler *Tiraje* dergisinde yazılar yazmışlardır. Kastamonu Valisi Süleyman Nazif’in 1910 yılı Haziran ayında görevinden ayrılmasından sonra, 6 Ağustos 1910 tarihli 18. sayısını çıkaran *Tiraje* dergisi bu tarihten sonra yayın hayatına devam edemeyip kapanmıştır.⁸³

Gençlik: (17 Ekim 1920 – 30 Haziran 1921) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi ve Mesul Müdürü: Ahmet Hulusi Kırıl. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁸⁴

Kastamonu Gençler Kulübü tarafından 15 günde bir neşrolunur ilmî ve edebî mecmua olduğu yazılı olan, “*Kastamonu’da Gençlik*” başlığıyla yayınlanan, 23x30 ebadında üç sütunlu sekiz sayfa olarak tasarlanmış bir dergidir. *Gençlik* dergisinde

⁸¹ Ercan Çelebi, “Kastamonu Basımında Bir Mizah Gazetesi: Çalçene (1927-1929)”, **Kastamonu Basım Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.295-302. Demircioğlu, a.g.e., s.88-89.

⁸² Demircioğlu, a.g.e., s.176.

⁸³ Demircioğlu, a.g.e., s.176-177. *Tiraje* dergisi hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz, a.g.e., s.81-85.

⁸⁴ Demircioğlu, a.g.e., s.178.

Enver Kemal, Dr. Zekai Muammer, Bahri Vedat, Vehbi Şaik Gökyay, Mehmet Behçet, Mustafa Selim ve Hasan Muammer gibi gençler yazı ve şiirler yayınlamıştır. *Kastamonu'da Gençlik* isimli bu derginin sahibi Fazıl zade Ahmet Hulusi Kral'ın görevinin Taşköprü'ye nakledilmesi üzerine 18. sayıdan sonra dergi kapanmıştır.⁸⁵

Gençlik mecmuası irfan ve hars sahasında yüksek hizmetlerde bulunmuştur. İlk önce Gençler Kulübünün mecmuasıydı. İmtiyazı Gençler kulübü namına alınmıştı. O vakit Kulüp Müdürü, Varidat Mümeyyizi Ahmet Bey idi. Sonraları bu mecmua tarih muallimi olan Enver Kemal Bey'in başmuharrirliği ve Ahmet Bey'in müdür olmasıyla şahsî bir mecmuama haline gelmiştir. Kastamonu'da eli kalem tutan herkes bu mecmuada yazı yazmıştır. Mecmua iki sene kadar yaşadı. Ahmet ve Enver Kemal Beylerin tayinlerinin çıkıp Kastamonu'dan ayrılmaları üzerine kapanmıştır.⁸⁶

Sebîl-ür-Reşâd: Eşref Edip tarafından İstanbul'da yayımlanmış siyasî, ilmî, dinî, edebî bir dergi.⁸⁷ *Sebilülreşat* dergisi: (25 Kasım 1920- 13 Aralık 1920) tarihleri arasında Kastamonu'da kısa bir süre yayın yapmıştır. Sahibi ve Mesul Müdürü: Eşref Edip. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁸⁸ Derginin ve sahibinin isimleri her iki kaynakta farklı yazılmıştır. Ancak Osmanlıca sözlükteki yazılışları doğru olduğu için, bu isimleri sözlükte yazıldığı gibi aktardık.

Eşref Edip tarafından “Dinî, felsefî, ilmî, edebî haftalık İslâm mecmuası” olarak yayın yapan ve İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Anadolu'ya nakledilen *Sebîl-ür-Reşâd* dergisi muhtelif yerlerde yayınlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'un işgal edilmesi üzerine 1920 yılı sonlarına doğru Kastamonu'ya gelen Eşref Edip Bey *Sebîl-ür-Reşâd* dergisinin 464, 465 ve 466. sayılarını Kastamonu Vilâyet Matbaasında bastırmıştır. Derginin bu üç sayısında Mehmet Akif (Ersoy) *Sebîl-ür-Reşâd*'in başmuharriri olarak gösterilmiştir. *Sebîl-ür-Reşâd* dergisinin bu üç sayısı 20x28 ebadında iki sütunlu 12 sayfa olarak tasarlanmış ve yayınlanmıştır.

⁸⁵ Demircioğlu, a.g.e., s.178.

⁸⁶ Açıksöz, a.g.e., s.87.

⁸⁷ Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 21. Baskı (2004) Ankara, s.925.

⁸⁸ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s.179.

Sebîl-ür-Reşâd dergisinin 25 Kasım 1920 tarihli 464. sayısında İstiklâl Marşının yazarı Mehmet Akif'in "Nasrullah Kürsüsünden" adlı mevizesi de bulunmaktadır.⁸⁹

Doğu: Abdülahad Nuri, 1922 yılında 8 sayı kadar Doğu adı ile Kastamonu'da bir dergi çıkarmıştır.⁹⁰ (1 Ocak 1921–15 Nisan 1921) tarihleri arasında Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Başmuharriri: Abdülahad Nuri. Mesul Müdürü: İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.⁹¹ Derginin sahibi ve başyazarı Abdülahad Nuri, Yazı işleri müdürü ise geleceğin meşhur Osmanlı tarihçisi İsmail Hakkı Uzunçarşılı idi. İlk sayısı 1 Ocak 1922'de çıkmaya başlayan Doğu dergisi toplam 8 sayı çıkarılabildiği. Bu derginin son sayısı 15 Nisan 1922 tarihinde yayınlanmıştır.⁹²

Doğu dergisinin ön kapağı burada verilmiştir: "Kastamonu'da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir def'a neşrolunur ilmî, edebî mecmua. Sayı:1, Hicrî Tarih: 2 Cemaziyelevvel 1340 Pazar, Rumî Tarih: 1 Kânun-i Sâni 1338 Pazar. Sahib-i İmtiyaz ve Sermuharriri: Abdülahad Nuri. İdarehanesi: Açıköz'de Daire-i Mahsusa. Yazılar için müdür-i mesule müracaat olunmak lâzımdır. Müdür-i Mesulü: Muallim İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). Nüshası (5), altı aylığı (60), ve senelik abonesi (120) kuruştur. Muvafık görülen yazılar maa-l-memnuniyye derc olunur. Yazılmayanlar iade edilir. İçindekiler: Maksad ve Meslek: Heyet-i Tahriîye. İsfendiyar Hanedanlarından İsmail Bey'in Meskûkâtı: Abdülahad Nuri Bey. Kastamonulu Şaire Feride Hanım: Muallim İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı). Son Nefesim (Şiir): M. Arif Bey. Kastamonu Vilâyetinin Ahval-i Tabiiye ve Coğrafyası: Sultanî Coğrafya Muallimi Ahmet Hilmi Bey. Kastamonu matbaasında tab olunmuştur".⁹³ Doğu dergisinin birinci sayısının kapak kısmındakileri çevirip burada aktardık. Derginin Osmanlıca nüshalarında hem Hicrî hem de Rumî takvime göre

⁸⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.179.

⁹⁰ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu 1980, s.5.

⁹¹ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s.180.

⁹² Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu Basın Tarihinde Kısa Soluklu Bir Dergi: Doğu", **Kastamonu Basın Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.224-234. Cevdet Yakupoğlu, "Bir Sürgün Kahramanı Abdülahad Nuri Bey: Hayatı, Eserleri ve Selçuklu-Beylikler Tarihi Üzerine Çalışmaları", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı.21, (2007), s.180.

⁹³ Doğu, Sayı:1, (1 Kânun-i Sâni 1338), Derginin ön kapağı.

tarih düşülmüştür. Yukarıdaki bilgilere göre; Doğu dergisi 1 Ocak 1922 milâdî tarihinde çıkarılmıştır.

Tezimize kaynaklık eden Doğu dergisinin sekizinci ve son sayısının ön kapağı burada verilmiştir: “Doğudan gelmiş batıya doğru bize yol göstermiş güneş ile ay”. Kastamonu’da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir def’a neşrolunur ilmî, edebî, fennî mecmua. Sayı:8, Hicrî Tarih: 18 Şaban-ül-muazzam 1340 Cumartesi, Rumî Tarih: 15 Nisan 1338 Cumartesi. Sahib-i İmtiyaz ve Sermuharriri: Abdülahad Nuri. İdarehanesi: Kastamonu’da Açığısöz’de Daire-i Mahsusa. Yazılar için Müdür-i Mesule, abone ve ilanât için Matbaa Müdüriyetine müracaat olunur. Müdür-i Mesulü: Muallim İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). Nüshası(5), altı aylığı (60), ve senelik abonesi (120) kuruştur. Muvafık görülen yazılar maa-l-memnuniyye derc olunur. Olunmayanlar iade edilir. İçindekiler: Kastamonu ve Sinop: Abdülahad Nuri Bey. Sinop ve Kastamonu’da Devletşahoğulları: Muallim İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı). Fatma’dan Hasan’a: Abdülahad Nuri Bey, Davul: Turgut, Sinop’ta İsfendiyarlar Türbesindeki Mevlevî Kabri: Turgut. Dergi, Kastamonu matbaasında tabolunmuştur.”⁹⁴ Doğu dergisinin 8. yani son sayısının kapak kısmındakileri de aynen çevirip aktardık. Derginin bu son sayısı 15 Nisan 1922 yılında yayınlanmıştır.

Yukarıdaki iki paragrafta Doğu dergisinin ilk ve son sayısının kapak kısmındaki Osmanlıca metni örnek teşkil etmesi için aynen çevirerek aktardık. Doğu dergisinin sayılarının tamamının yayınlandığı Rumî tarihleri de aşağıda veriyoruz:

Sayı:1, Rumî, 1 Kânûn-i Sâni 1338 Pazar. *Sayı:2*, Rumî, 15 Kânûn-i Sâni 1338 Pazar. *Sayı:3*, Rumî, 1 Şubat 1338 Çarşamba. *Sayı:4*, Rumî, 15 Şubat 1338 Çarşamba. *Sayı:5*, Rumî, 1 Mart 1338 Çarşamba. *Sayı:6*, Rumî, 15 Mart 1338 Çarşamba. *Sayı:7*, Rumî 1 Nisan 1338 Cumartesi. *Sayı:8*, Rumî, 15 Nisan 1338 Cumartesi.

Doğu; Kastamonu’da Traje (1910), Gençlik (1920-1921), Sebilürreşat (1920) gibi dergilerden sonra çıkarılmış olan önemli bir dergidir. Dergi sadece Kastamonu ile ilgili değil, çevre illerden Sinop, Bolu, Çankırı, Çorum, Amasya, Karabük, Safranbolu gibi şehir ve kazalar hakkında da tarihî, coğrafî bilgi sunmaktadır.

⁹⁴ Doğu, Sayı:8, (15 Nisan 1338), Derginin ön kapağı.

Özellikle yayımladığı şiirler ile Millî Mücadele'ye destek olmuş, halkın bilinçlenmesini sağlamış ve dolayısıyla o günün Kastamonu'suna ışık tutmuştur.⁹⁵

“Birinci nüshamızın ilk satırlarında (Doğu)'nun en büyük umuncu (emeli) Kastamonu'muzu bilmek ve bildirmek olduğunu yazmıştık. Arkadaşlarımızla beraber bu işe çalışıyoruz. Şimdiye kadar bildiğimiz ve toplayabileceğimiz şeyleri yazacağız. Ve muhterem karilerimizden alacağımız ma'lûmât ve göreceğimiz muâveneti birleştireceğiz. Ümîd ediyoruz ki şu günde Kastamonu ve Sinop'un tedkîkli ve etraflı bir tarihini vücuda getirebilelim...”⁹⁶ Abdülahad Nuri bu makalesinde; sahibi ve başyazarı olduğu Doğu dergisi ve Kastamonu ile ilgili mesaj vermiştir. Bu makalenin tamamının aynen çevirisi tezimizin üçüncü bölümündedir.

Başlığının altında “Doğudan gelmişiz batıya doğru, Bize yol göstermiş güneş ile ay” yazılı olan *Doğu* dergisindeki bu beyit'in altında ise “Kastamonu'da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir neşrolunur ilmî, edebî, fennî mecmua” yazılıdır. Derginin her sayısı; 23x30 ebadında üç sütunlu sekiz sayfa halinde düzenlenmiş ve yayınlanmıştır. *Doğu* dergisi üç buçuk ay gibi kısa bir süre içerisinde sekiz sayı yayınlamış ve muhtemelen kapanmıştır.⁹⁷

Faydalandığımız kaynak kitapta; *Doğu* dergisinin her sayısının 8 sayfa olduğu ifade edilmiştir. Derginin orijinalinde sayfa numarası verilmeyen ön ve arka kapaklar, ilâve veya düzeltme sayfaları da bulunmaktadır. Yani sayfa numarası verilmeyen kısımlar hesaba katılmamıştır. Sayfa numarası verilmeyen kısımlar da hesaba katılırsa, derginin her sayısı ortalama 11 sayfaya denk gelmektedir.

Doğu dergisinin çıkışı 5 Ocak 1338 Rumî tarihli *Açıksöz* gazetesinde okuyuculara şöyle duyurulmuştur “Dün çıkan doğu mecmuası memleketimizi tanıtmak hususunda pek büyük bir amil olacaktır. Mecmuanın Kıymetini anlamak için münderecatındaki bentlere dikkat edilmelidir. İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in Sikkeleri, Şaire Feride Hanımın Tercüme-i Hali, Kastamonu Ahvali Tabiiye ve Coğrafyası, Manzumeler”. Atatürk döneminde TBMM'de önemli görevler üstlenen

⁹⁵ Yakupoğlu, a.g.e., s.180.

⁹⁶ Abdülahad Nuri, “*Kastamonu ve Sinop*”, *Doğu*, S.5, (1 Mart 1338), s.33-34.

⁹⁷ Demircioğlu, a.g.e., s.180.

Yusuf Kemal Tengirşek'in abisi olan Abdülahad Nuri *Doğu* mecmuasının sahibi ve başmuharriridir. Bu dergide; Abdülahad Nuri ve ünlü tarihçi Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın birçok inceleme yazıları bulunmaktadır.⁹⁸

Doğu mecmuası Abdülahad Nuri'nin başmuharrirliği altında çıkarılmış ve *Gençlik* mecmuasının bıraktığı boşluğu doldurmuştur. Kastamonu İlim Derneğinin meydana getirdiği yüksek ve derin tetkiklere sayfalarını açmıştır. Kastamonu Valisi Rafet Bey'in Adana'ya tayin edilmesi ve İlim Derneğinin kapanması üzerine *Doğu* mecmuası neşriyattan vazgeçmiştir.⁹⁹

Birlik: (1 Ocak 1925–1 Nisan 1926) tarihleri arasında Kastamonu'da yayınlanmıştır. Sahibi: Kastamonu Muallimler Birliği. Mesul Müdürü: Sedat Hakkı. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası. Kastamonu Öğretmenler Birliği tarafından 15 günde bir defa çıkarılmış meslekî bir dergi olan *Birlik*; 21x28 ebadında iki sütunlu 16 sayfa olarak yayınlanmıştır. 15 Mayıs 1925 tarihli 7. sayısından itibaren Derginin Mesul Müdürü Cemal Beydir. Çeşitli meslekî yazıların yayınlandığı *Birlik* dergisi toplam 20 sayı yayınladıktan sonra kapanmıştır.¹⁰⁰

Tezimizin giriş bölümünde; Kastamonu'da yayın yapmış olan ve çıkış tarihleri (1872 ile 1927) yılları arasında değişen 17 tane gazete ve dergi hakkında bilgi aktardık. Kastamonu'da yayın yapmış olan ve bu şehrin ismini taşıyan *Kastamonu* gazetesinden başlayıp *Birlik* dergisine kadar olan yayın organlarından bahsedilmiştir. Burada önce gazeteler sonra dergiler kronolojik sırayla ele alınmıştır.

“Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki Yayın Çalışmaları” başlıklı tezimizde yazarın hayatı, eserleri ve Kastamonu'daki süreli yayınlarda yer alan yazıları hakkında araştırma yaptık. Yaptığımız araştırma sonucunda Abdülahad Nuri'nin; *Açıksöz* gazetesi ve *Doğu* dergisinde (1921-1923) yılları arasında yayınlanan çok sayıda yazısını tespit ettik. Sadece bu iki gazete hakkında bilgi vermek yerine Kastamonu basını hakkında genel bilgi vermeyi uygun bulduk. Kastamonu'da çıkarılan gazete ve dergilerin hepsinden bahsetsek çok geniş bir yer kaplayacaktı.

⁹⁸ Demircioğlu, a.g.e., s.180.

⁹⁹ Açıksöz, a.g.e., s.88.

¹⁰⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.181.

Abdülahad Nuri Bey 1927 yılında vefat ettiği için, sadece bu tarihe kadar Kastamonu'da çıkarılan gazete ve dergiler hakkında bilgileri aktarmakla yetindik.

Abdülahad Nuri Bey'in *Açıksöz* gazetesi ve *Doğu* dergisinde yayınlanan 150 civarında yazısını tespit ettik ve tezimizin ikinci ve üçüncü bölümlerinde aktardık. Tespit ettiğimiz bu yazılar sadece 1921-1923 yılları arasında Kastamonu basınında yer alanlardır. Yaklaşık üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde bu kadar yayın yapan şahsiyetin üretken ve çalışkan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple tezimizin birinci bölümünü Abdülahad Nuri Bey'in hayatı ve eserlerine ayırdık. Yazardan burada da kısaca bahsetmek istedik.

Türkiye'de Abdülahad Nuri adı ile ilgili araştırma yapılmak istendiğinde, bu şahısla aynı ismi taşıyan ve XVII. yüzyılın ünlü Osmanlı mutasavvıf ve şairlerinden olan Sivaslı Abdülahad Nuri (Ö.1650 M.) karşımıza çıkmaktadır. Bu şahsın hayatı ve eserleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Ancak 1860-1927 yılları arasında yaşamış olan Kastamonulu Abdülahad Nuri Bey ise pek tanınmış bir şahsiyet olmayıp, hakkında derli toplu bilimsel bir çalışma da yok denecek kadar azdır.¹⁰¹

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı döneminde etkin rol oynayan, hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde önemli görevler üstlenen Abdülahad Nuri Bey hakkında yapılan bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Ünlü şahsiyetler hakkında özgün ve aydınlatıcı çalışmalar yapmak geçmişte aydınlatmak açısından önemlidir.

Abdülahad Nuri'nin Türk ve Fars dillerinde tarihî, edebî, hukukî vs. eserleri bulunmaktadır. Kastamonu'daki gazete ve dergilerde muhtelif uzunluk ve türlerde kaleme aldığı yazıları yayınlanmıştır. Bütün bunlar, Abdülahad Nuri'nin hayatına dair bilimsel çalışmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır.¹⁰²

Abdülahad Nuri Beyin Kastamonu'da çıkarmış olduğu *Doğu* isimli dergi bile başlı başına bir araştırma konusu olur. Birçok alanda bilgisi olması sebebiyle çeşitli gazetelerde çok sayıda makalesi yayınlanmıştır. Ayrıca şairlik yönü de olan yazarın

¹⁰¹ Yakupoğlu, a.g.e., s.170.

¹⁰² Yakupoğlu, a.g.e., s.170.

çok sayıda şiiri vardır. Milliyetçi kimliği ağır basan, vatansever bir şahsiyet olarak karşımıza çıkan Abdülahad Nuri Bey Millî Mücadele döneminde halka manevî yönden cesaret vermek, Türk toplumunu düşman işgaline karşı mücadeleye sevk etmek gibi çeşitli amaçlarla birçok yazı yazmıştır.

I. BÖLÜM

1. ABDÜLAHAD NURİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Abdülahad Nuri’nin Hayatı

Abdülahad Nuri, Osmanlı Devleti’nin dağılma döneminde 1860-1865 yılları arasında, o zaman Kastamonu’ya bağlı olan Boyabat (Boy-âbâd) kazasında doğmuştur.¹⁰³ Atatürk Dönemi Dışişleri Bakanlarından Yusuf Kemal Tengirşek’in ağabeyi olan Abdülahad Nuri’nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir.¹⁰⁴

Abdülahad Nuri’nin doğum tarihi ile ilgili olarak kardeşi Yusuf Kemal şunları söylüyor: “Babam, kadı olarak görev yaptığı için genellikle farklı şehirlerde bulunur ve bu yüzden benim eğitimimle pek fazla ilgilenemezdi. Benim eğitimim ile bir benden 15, diğeri ise 14 yaş büyük olan ağabeylerim ilgilenirdi.¹⁰⁵ Yusuf Kemal Tengirşek 1878 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁰⁶ Yusuf Kemal’den 14 yaş büyük olan ağabeyi Abdülahad Nuri Beydir. Dolayısıyla 1878’den 14 çıkarırsak 1864 tarihini elde ederiz. Bu bilgilere göre; Abdülahad Nuri’nin 1864 yılında doğduğu söylenebilir.

Abdülahad Nuri’nin dedesi Boyabat eşrafından Hacı Yusuf Efendi, babası ise Hasan Raci Efendidir. Babası Mekteb-i Nüvvâb’ı bitirdikten sonra, uzun yıllar Şer’iyye Mahkemesi Kadısı olarak görev yapmıştır. Zengin biri olan Hacı Yusuf Efendi medresede okuyan Hasan Raci Efendiyi beğenir ve kızını bu genç ile evlendirir. Hasan Raci Efendinin bu evlilikten üç erkek bir de kız olmak üzere toplam dört çocuğu olmuştur. En büyük çocuğu erkektir ve ismi tespit edilememiştir. Yusuf Kemal Tengirşek kitabında, en büyük kardeşi için sürekli büyük ağabeyim diye bahsetmiş ancak ismini zikretmemiştir. İkinci çocuğu Abdülahad Nuri Beydir. Yusuf Kemal bu kardeşi için Nuri ağabeyim diye bahseder. Kitabın çeşitli yerlerinde kendisine maddî ve manevî birçok yardımını olduğunu ifade ettiği Nuri abisinden övgü

¹⁰³ Yakupoğlu, a.g.e., s.170.

¹⁰⁴ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu 1980, s.4.

¹⁰⁵ Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001-Ankara, s.6-7.

¹⁰⁶ Tengirşek, a.g.e., dış kapaktaki özgeçmiş.

dolu sözlerle bahsetmektedir. Ailenin üçüncü çocuğu kız olmakla birlikte ismi tespit edilememiştir. Yusuf Kemal, ablam diye bahsediyor ama ismini yazmamıştır. Ailenin dördüncü ve son çocuğu Yusuf Kemal (Tengirşek) ise Atatürk döneminde Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan önemli bir şahsiyettir. Hasan Raci'nin bu evlilikten dört çocuğu olduğu bilinmektedir ancak karısının ismi tespit edilememiştir.¹⁰⁷

Hasan Raci Efendi, kendisini iyi yetiştirmiş, yüksek kültürlü biridir. Çocuklarının eğitime ve terbiyesine büyük önem vermiştir. Uzun yıllar Şer'iyye Mahkemesi Kadısı olarak görev yapan Hasan Raci, görevi icabı Anadolu'nun birçok yerinde ikamet etmiştir. Nüvvâb Mektebini bitiren Hasan Raci'yi Şeyhülislâm müsteşarı olan hocası ilk olarak Çal Kazası Naipliğine göndermiştir. Daha sonra Uzunköprü (Edirne), Taşköprü (Kastamonu), Harput, Koçgiri, Palu ve Çapakçur (Bingöl), Tercan, Eğin sırayla görev yaptığı yerlerdir. Hasan Raci görev yaptığı yerlere genellikle ailesini de götürmüştür. Ortalama olarak iki yıl kadar süren her görevin bitiminde aile fertleri memleketleri olan Boyabat'a dönerlerdi. Görevler genel olarak iki yıllığına verilir, görev süresi sona erince yeni bir görev alabilmek için bir süre Boyabat'ta beklerlerdi.¹⁰⁸

Hasan Raci, Eğin Kadısı olarak görev yaptığı zaman ailesini götürmemiş, onlar Boyabat'ta kalmışlardır. Hasan Raci, Eğin'de görev yaptığı dönemde, vefat etmiş olan bir kaymakamın dul eşini ikinci karısı olarak nikâhlamıştır. Bu kadının eski eşi olan kaymakamdan bir de kızı vardır. Hasan Raci'nin ilk karısı bu olayı gurur meselesi yapmış ve "Ben artık hiçbir yere gitmem; çocuklarımla Boyabat'ta kalırım" demiş ve orada kalmıştır. Hasan Raci, bundan sonra görev yapacağı yerlere ikinci karısıyla gitmiş ve ilk karısını ihmal etmiştir. Böylece ailesi yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır. Hasan Efendi ailesinin parçalanmasına engel olmak için üvey kızı olan Hayriye ile büyük oğlunu evlendirmiştir. Bu evlilik de aile içinde oluşan sorunları çözmeye yetmemiştir. Hasan Efendinin ikinci karısından bir üvey kızı bir de öz kızı vardır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Tengirşek, a.g.e., s.3-116. Yakupoğlu, a.g.e., s.170.

¹⁰⁸ Yakupoğlu, a.g.e., s.170. Tengirşek, a.g.e., s.3-116.

¹⁰⁹ Tengirşek, a.g.e., s.7-116.

Abdülahad Nuri'nin, 1888'lerden itibaren İstanbul'da bulunduğunu, yazdığı eserlerin tarihlerine bakarak da söyleyebiliriz. 1889-1890 yıllarında, İstanbul'da Matbaa-yı Askerî'de askerlik vazifesini yerine getirdiği bilinmektedir. 1890 yılında tezkeresini almıştır. Abdülahad Nuri, askerlik hizmetini müteakip, bir süre İstanbul'da ikamet etmiş ve iş aramıştır. 1888 yılında Hasan Raci oğlu Yusuf Kemal'i okuması için İstanbul'a getirmiştir. Bu tarihte Yusuf Kemal 10 yaşındadır. Boyabat'ta bulunan babası Hasan Raci ve kardeşi Yusuf Kemal Tengirşek, Sinop üzerinden İstanbul'a Abdülahad Nuri'nin yanına gitmişlerdir. Babasının kadılık göreviyle Edirne Uzunköprü'ye tayin edilmesi üzerine hep birlikte bu kazaya gitmişler, burada fazla kalmayan iki kardeş tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir.¹¹⁰

Tahsili hakkında bilgi edinemediğimiz Abdülahad Nuri, uzun yıllar İstanbul'da Seyr-i Sefâin İdâresinde (Deniz Yolları) çalışmıştır.¹¹¹ Abdülahad Nuri, 1891 yılında 27-28 yaşlarındayken İdâre-i Mahsûsa (Deniz İşletmeciliği) Meclisinde başkâtip muavini olarak çalışmaya başlamıştır. Vazifesinde liyakat gösterdiği için hükümet Abdülahad Nuri'yi (Ocak 1893'te) terfi ettirmiştir. Kardeşi Yusuf Kemal Tengirşek'i Şehzadebaşı'nda bulunan, 1884 yılında kurulan, sonra ismi İstanbul Lisesi olan Numûne-i Terakki Mektebi'ne yazdırmıştır. Fedakârlık yaparak okuttuğu kardeşini kaydettirdiği bu özel okul, iyi bir okuldur. Abdülahad Nuri ve kardeşi Yusuf Kemal, bir süre İstanbul'da kalmıştır. Biri erkek diğeri kız olan iki kardeşleri ise anneleri ile birlikte daha çok Boyabat'ta ikamet etmiştir.¹¹²

Abdülahad Nuri Bey "Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi" başlıklı makalesinde: İdâre-i Azîziyye, İdâre-i Mahsûsa ve Seyr-i Sefâin İdâresi gibi çeşitli isimler alan millî müesseseden bahsetmektedir. Makalede, günümüzde; Deniz İşletmeciliği veya Gemi İşletmeciliği denilen Seyr-i Sefâin İdâresinin, I. Dünya Savaşı sırasındaki durumu hakkında bilgi verilmektedir.¹¹³ Bu müessese hakkında geniş bilgi sahibi

¹¹⁰ Yakupoğlu, a.g.e.,s.171. Tengirşek, a.g.e., 13-116.

¹¹¹ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu, 1980, s.4.

¹¹² Yakupoğlu, a.g.e.,s.170-171. Tengirşek, a.g.e., s.15-20.

¹¹³ Abdülahad Nuri, "*Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi*", Açığsöz, S.189, (19 Mayıs 1337), s.2.

olan Abdülahad Nuri'nin "Türkiye Seyr-i Sefâin Tarihçesi" isimli bir de eseri vardır.¹¹⁴

Abdülahad Nuri hem İdare-i Mahsûsa'daki görevini sürdürmüş hem de İstanbul'daki gazete ve dergilere yazılar yazmıştır. Kitapçı Kaspar Efendi'nin dükkânına sık sık uğrayarak dönemin yazar ve fikir adamları ile tanışıp çevre edinen Abdülahad Nuri, o dönemde Osmanlı Devleti'nde yayılmış fikir akımlarından etkilenmiştir. Sultan II. Abdülhamit döneminde bu fikir hareketlerine katıldığı ve "Mektepliler Cemiyetine" üye olduğu için Kastamonu'ya sürgüne gönderilmiştir. Kardeşi Yusuf Kemal de aynı günlerde soruşturma geçirmiştir.¹¹⁵

Abdulahat Nuri Beyanname hazırlamak ve basmaktan dolayı Zabtiye Nezareti'nin Kastamonu Vilayetine yazdığı (25 Teşrin-i evvel 1311) 5 Kasım 1895 tarihli yazı ile Kastamonu'ya ikamete memur edilerek sürgüne gönderilmiştir. Nuri Bey, II. Meşrutiyetin ilanına kadar Kastamonu ve çeşitli ilçelerinde bulunmuştur. II. Meşrutiyetin ilanından sonra genel ahtan yararlanarak 1908 Aralık ayı içerisinde İstanbul'a dönmüştür. Bu sürenin emeklilik hesabına esas olmak üzere ilavesi için verdiği dilekçede sürgünde 13 sene 2 ay kaldığını ifade etmiştir.¹¹⁶ Bu süre içinde 1902 yılında Nuri Bey ikametinin Yozgat'ta tahvili için bir dilekçe vermiş ise de yerinde muhafazası uygun görülmüştür.¹¹⁷

Abdülahad Nuri 1895 yılında İstanbul'dan Kastamonu'ya sürgün olarak gönderildikten sonra, İstanbul'da okuyan kardeşi Yusuf Kemal yaz tatilinde abisini ziyaret için Kastamonu'ya gitmiştir. Kastamonu'da bir handa oturan Abdülahad Nuri sürgünlük süresi uzadığı için kendine ait bir eve taşınmış ve dava vekilliği (Avukatlık) yaparak geçimini sağlamaya başlamıştır. Abdülahad Nuri ev tuttuktan sonra kocası Hasan Raci'nin adını bile anmayan annesini ve kız kardeşini yayınına almıştır. Abdülahad Nuri gerçekleştirdiği faaliyetleri sebebiyle dönemin Kastamonu

¹¹⁴ Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

¹¹⁵ Yakupoğlu, a.g.e., s.171-172.

¹¹⁶ BOA, 272.71.28.1.1./3

¹¹⁷ BOA, DH.MKT., Dosya:518, Gömlek No:36, (28 Safer 1320).

Valisi Enis Paşa tarafından fikirleri tehlikeli bulunmuş, şehirde fesat çıkardığı gerekçesiyle 1898’de Kastamonu’nun Cide ilçesine sürgüne gönderilmiştir.¹¹⁸

1898 yılında Abdülhad Nuri’nin abisi de bir yıl hapse mahkûm edilerek tutuklanmıştır. Boyabat Bankası Müdürü olan bu zat; memuriyetinde suç işlediği gerekçesiyle tutuklanıp hapse atılmıştır. Ailenin üç oğlundan biri sürgüne diğeri de hapse gidince ailenin geçimini sağlamak Yusuf Kemal’e kalmıştır. Hasan Raci Efendi bu dönemde ilk karısı ve çocuklarıyla ilgilenmediği için Yusuf Kemal eğitim hayatını yarıda bırakarak Mal Müdürü Refiki olarak çalışıp abisi hapisten çıkana kadar ailesine bakmıştır. Büyük ağabeyi hapisten çıktıktan sonra Yusuf Kemal tekrar İstanbul’a yarım kalan tahsilini tamamlamaya gitmiştir. Aile fertlerinin bu kadar sıkıntı yaşadığı bir zamanda, 1900 yılında anneleri vefat etmiştir.¹¹⁹

1908 Aralık ayında Kastamonu’dan ayrılık İstanbul’a giden Nuri Bey ilk önce hiçbir makamdan bir görev talebinde bulunmamıştır. Nisan 1909’da Sultan II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinden sonra Abdülhad Nuri’nin Kastamonu’daki sürgün hayatının sona erdiği söylenebilir. Çünkü Şubat 1910 yılı belgelerine göre Abdülhad Nuri, Selanik Vilâyeti Nevrekob Kaymakamı olarak görünmektedir. Bu yıl içinde Selanik Merkez Kaymakamı Sabri Bey ile yer değiştirmişlerdir. Ancak Abdülhad Nuri Bey, Eylül 1912’de bu görevinden alınmıştır. Daha sonra İstanbul’a gelerek, eskiden çalıştığı kurum olan, adı 1910 yılında Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi olarak değiştirilen Denizcilik İşletmesi’nde “Muhaberat Müdürü” olarak çalışmaya başlamıştır.¹²⁰

Osmanlı Devleti; Trablusgarp ve Balkan Savaşların da yenilgiye uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun kan kaybettiği bu dönemde Abdülhad Nuri; devletin yıkılmaktan kurtarılması ve Türk milletinin selâmete kavuşturulması çabasıyla Türkçülük fikrine sarılmıştır. İşte bu günlerde onun, Balkan Savaşları ile ilgili olmak üzere Sabah gazetesinde yazılar yazdığı tespit edilmektedir. Bu yazılarından biri “Harp Mektupları”dır. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve Abdülhad Nuri Bey, “beyannâme dağıtmak” suçundan 27 Ağustos 1913 tarihinde Zaptiye Nezareti’nce

¹¹⁸ Yakupoğlu, a.g.e., s.172-173. Tengirşek, a.g.e., 58, 70, 71, 73.

¹¹⁹ Tengirşek, a.g.e., s.73-75.

¹²⁰ Yakupoğlu, a.g.e., s.174.

tutuklanarak, bir kez daha Kastamonu'ya sürgüne gönderilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki ikinci sürgün hayatı 1914'te sona ermiş, İstanbul'a dönerek çalıştığı eski kurumu olan Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi Muhaberat Müdürlüğü görevine yeniden başlamıştır. 27 Eylül 1915'te kurum tarafından kendisine "Donanma Madalyası" verilmiştir. Abdülahad Nuri'nin İstanbul'daki bu görevi yine uzun sürmemiştir. Çünkü I. Dünya Savaşı esnasında birçok cephede vatan savunması yapmaya çalışan Osmanlı Ordusunun cephelerde personele ihtiyacı var idi.¹²¹

Abdülahad Nuri, 1915 sonbaharında Sevkiyat Müdürü (veya müdür muavini) sıfatıyla Halep'te yeni bir göreve atanmıştır. Konu ile ilgili yazışmalar, Abdülahad Nuri'nin bu görevi esnasında Ermeni Tehciri hâdisesi içindeki rolünü göstermektedir. Haziran 1916'da Muhacirîn Müfettişliğine tayin edilmiştir. 21 Eylül 1918'de Adana Vilâyeti İaşe Müdürlüğü görevine atanmıştır. Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar (30 Ekim 1918) Abdülahad Nuri Bey Halep'te çeşitli görevler üstlenerek Osmanlı Devleti'ne birçok hizmette bulunmuştur.¹²²

I. Dünya Savaşı yıllarında çeşitli görevlere atanmış olan Abdülahad Nuri için, söz konusu dönem pek çok Osmanlı devlet adamına yapıldığı gibi Ermeni tehcirinin imha maksadı taşıdığı gerekçesi ve tehcir sırasında Ermenilerin katledilmesine göz yumdukları iddiasıyla tahkikat başlatılmıştır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Osmanlı ülkesinde meydana gelen kargaşa ortamından Abdülahad Nuri de zarar görmüştür. Şöyle ki; İstanbul'da bulunan Ermeni Patrikliği ve Dr. A. Nakachian'ın talebi üzerine, Muhâcirîn Müdîriyeti Müfettişliği vazifesinde iken tehcir cürümü işlemesi suçuna istinaden, 1920 yılı Ağustos ayında İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tutuklanan Abdülahad Nuri daha sonra Kürt Mustafa Divan-ı Örfîsi tarafından yargılanarak hapse atılmıştır.¹²³

Abdülahad Nuri, Mondros Mütarekesi yıllarında görev başındayken tevkif edilerek Kürt Mustafa Divanı Harbine verilmiş ve idam edilmek üzereyken arkadaşları tarafından Anadolu'ya kaçırılmıştır. 1921 yılında Kastamonu'ya gelen

¹²¹ Yakupoğlu, a.g.e.,s.174-175.

¹²² Yakupoğlu, a.g.e.,s.175.

¹²³ Yakupoğlu, a.g.e.,s.176.

Abdülahad Nuri, Açıksöz gazetesinde şiirler, destanlar, ilmî ve tarihî makaleler yazmıştır. Eski eserler ve paralar üzerindeki yüksek bilgisi dolayısıyla bu konulardaki yazıları büyük bir ilgiyle takip edilmiştir. 1922 yılında 8 sayı kadar Doğu adı ile Kastamonu’da bir dergi çıkarmıştır.¹²⁴ Avukat Abdülahad Nuri: tarihî tetkikleri, eski eserler, hele eski paralar üzerindeki yüksek bilgisi dolayısıyla Açıksöz’de kıymetli ve devamlı yazılar yazmıştır. Hayatı bir makine gibi işleyerek geçen Abdülahad Nuri, birçok işi olmasına rağmen Açıksöz’e düzenli olarak yazısını yetiştirmekte, şiirler, destanlar, ilmî ve tarihî makalelerle gazeteyi zenginleştiren kişilerden birisiydi.¹²⁵

Nuri Beyin Kastamonu ile ilgili araştırmalar yapması hem Boyabadlı olması hem de Kastamonu’da uzun yıllar sürgün kalmasıyla açıklanabilir. İstanbul’da bulunduğu sıralarda da araştırmalarına devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Doğu’da yazdığı bir makalede bu çalışmalarından bahseder: “İki sene kadar evvel (1920 M.) İstanbul’da iken İsfendiyârîlerin menşe’ ve nesillerini vukûât-ı târihiyelerini de tedkîk ederek *“mufassal bir katalog”* yazmışım. Maa-t-teesüf bu katalogu mecmûalarına derc etmek üzere tarih encümeni elimden aldılar da ondan sonra mecmûayı çıkaramaz oldular. Katalog da orada kaldı. İn-şâ’-Allahü-l-kerîm katalogun istirdâdı müyesser olunca tefrika suretiyle yine (Doğumuzda) neşredilmek üzere şimdilik bazı nâdir sikkeleri neşredeceğiz.¹²⁶ Araştırmalarımız sırasında Abdülahad Nuri Beyin ilgili makalede bahsettiği katalog hakkında başka bir bilgi elde edemedik.

Abdülahad Nuri bir makalesinde: “Paraların şeklinden ve kesildikleri yerlerden bahseden pek az yazar olduğunu belirtmektedir. Evliya Çelebi’nin, Seyahatnâme adlı esrinin birinci cildinin 567. sayfasında Osmanlı parasının bastırıldığı 33 kadar şehirden birinin de Sivas olduğu belirtilmiştir. Evliya Çelebi’nin aksine Sivas’ta Osmanlı parası bastırılmadığını iddia eden Osman Ferit’ten de bahsetmektedir. Abdülahad Nuri Bey, kendisinde Sivas’ta bastırılan altından Osmanlı parası olduğunu söyledikten sonra bu paranın ön ve arka yüzünde yazılı olanları

¹²⁴ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu 1980, s.4-5.

¹²⁵ Hüsnü Açıksöz, **İstiklâl Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1933, s.86.

¹²⁶ Abdülahad Nuri, *“(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-”*, Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

aktarmaktadır. İstanbul Müzesi Sivas'ta bastırılmış Osmanlı parası elde edememiş olabilir ancak Evliya Çelebi'nin söylediği gibi Sivas'ta Osmanlı parası bastırılmıştır diyen Nuri Bey, kendisindeki parayı örnek olarak sunmaktadır.¹²⁷

Nuri Bey eski madenî paraları toplayan ve paralar üzerine de uzmanlaşan bir kişiliktir. Nuri Bey araştırmaları hakkında bilgi verdiği "İsmail Bey Meskûkâtı" adlı makalede kendi ifadesiyle esasen Kastamonu Vilâyeti halkından bulunduğunu, Meşrûtiyetten evvel on dört seneye yakın bir müddet Kastamonu merkez vilâyetiyle bazı kazâlarında ikamet ettirildiğini söylemektedir. Nuri Bey gerek Kastamonu'ya gelmeden önce, gerek Kastamonu ve mülhakatında eline geçen eski meskûkâtı topladığını, bilhassa İsfendiyâr oğulları meskûkâtından da bir koleksiyon oluşturduğunu, bu koleksiyonun toplam seksen beş parçadan ibaret olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

Nuri Bey elinde İsfendiyâr âilesinden İsmail Bey'e ait dokuz parça bakır para olduğunu, bu bakırların cümlesi henüz misalleri müzelerde ve hususî koleksiyonlarda görülmemiş olduğunu belirtmektedir. Gerekçe olarak da şimdiye kadar İsmail Bey'in on adet sikkesinin elde edildiğini, bundan yalnız bir tanesinin İstanbul Müzesi koleksiyonunda bulunduğunu söylüyor. Müze katalogunda İsmail Beyin adı geçen bakırı derc olunduktan sonra: "Bu bakırdan mâadâ İsmail Bey'in meskûkâtı görülmemiş ise de gümüş sikkesi olmak ihtimali vârid-i hatırdır" denildiğini fakat kendisinin dokuz bakırı elde edebildiğini, gümüş sikkesini ise henüz görmediğini yazmıştır.¹²⁹ Paralar hakkında yüksek bilgiye sahip olduğu söylenen Abdülahad Nuri Bey bu makalesinde elinde bulunan paralar hakkında bilgi vermiştir. Madenî paralarla ilgili olanların bir kısmı buraya alınmış olup ayrıntılı bilgi makalenin tamamının bulunduğu bölümde verilmiştir.

Demircioğlu'na göre, bütün ömrü devamlı çalışma ve dürüstlikle geçen Abdülahad Nuri Bey zeki ve çalışkan bir araştırmacı ve millî şuura sahip bir Türkçü idi.

¹²⁷ Abdülahad Nuri, "*Türklerin Âsâr-ı Atıkası -19-*", Açıksöz, S.316, (23 Teşrin-i Evvel 1337), s.2.

¹²⁸ Abdülahad Nuri, "*(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-*", Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

¹²⁹ Abdülahad Nuri, "*(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-*", Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

Bu özelliklerinden dolayı hayatının bir kısmını mücadele ile geçirmiştir.¹³⁰ Evlik durumu ve çocukları hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır.¹³¹ Abdülahad Nuri'nin karısı ve çocukları hakkında detaylı bilgi edinemedik ancak Kastamonu basınında yayınlanan bir yazısında çocuklarıyla ilgili açıklamada bulunmuştur. Bu yazıda Arapların yaşadığı bölgelere hâkim olan Türk kökenli yöneticilere, Arapça lâkap ve unvanlar verildiği vurgulanmıştır. Bunun bir alışkanlık haline geldiğini ve Türklerin Türkçe isimlerden fazla Arapça isim ve lâkaplar kullandığı belirtilmiştir. Kendi ismi olan (Abdülahad Nuri) isminin de Arapça olması sebebiyle “çoğu zaman Arap kökenli olduğum zannediliyor” diyerek rahatsızlığını dile getirmektedir. Abdülahad Nuri iki oğlu olduğunu, bu sebeple iki oğlundan birisine *Attila* diğerine *Oktay* olmak üzere Türkçe isimler verdiğini belirtmiştir.¹³²

Kastamonu'da bulunduğu 1922 yılında Abdülahad Nuri, Necîb adlı bir arkadaşı Cide'de bir Kereste Fabrikası kurduklarını belirtmekte ve Cide'de açtıkları Kereste Fabrikasına Devrekâni Irmağı vasıtasıyla Azdavay dağlarından kütük nakletmeye çalıştıklarını anlatmaktadır. Bu yıllarda ayrıca Kastamonu'da bir de dernek faaliyetinde bulunmuştur. İlim Derneği unvanlı bu dernek aracılığıyla Kastamonu hakkında bilimsel araştırmalarda bulunulması gerektiği ve derneğin bu amaçla kurulduğunu belirttiği “İlim Derneği” başlıklı yazısında Abdülahad Nuri; bu derneğe yardım etmenin, onun mesaisine iştirak etmenin her Kastamonulunun, her Türkün vatanî görevi olduğunu ifade etmektedir. Dernek toplantılarına Kastamonu halkını davet ederek derneğin, Kastamonu'nun her yönden araştırılıp anlatılmasını ve kalıcı eserler meydana getirilmesini amaçlayan bir gayesinin olduğunu vurgulanmıştır.¹³³

Abdülahad Nuri, 1921-1922 yıllarında, Millî Mücadele yıllarında en kritik günlerinde Kastamonu'da bulunmuş, Millî Mücadele hareketine destek vermiş, Kuva-yi Millîye bünyesindeki faaliyetlerde rol almış, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine üye olmuştur. Bu görevler yanında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu Şubesine 1922 yılı Mart ayı başında üye olmuştur. Doğu dergisindeki bir ilânda, Abdülahad

¹³⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.4.

¹³¹ Yakupoğlu, a.g.e.,s.178.

¹³² Abdülahad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atıkası -17-*”, Açıksöz, S.283, (14 Eylül 1337), s.2.

¹³³ Abdülahad Nuri, “*Kastamonu'da İlim Derneği*”, Açıksöz, S.520, (29 Haziran 1338), s.1.

Nuri Bey'den; "*Sahib-i imtiyaz ve sermuharririmiz, Dava Vekili (Avukat) Abdülahad Nuri*" şeklinde bahsedilmiştir. Bu bilgiden, 1922 yılında hala avukatlık yaptığı da anlaşılmaktadır.¹³⁴ Abdülahad Nuri, Kastamonu'da ikamet ettiği 1921-1923 yılları arasında Açıksöz gazetesi ve Doğu dergisine sürekli olarak yazı ve şiirler yazmıştır. Yazarın bu yazıları araştırmamızın temel konusu olup, tespit ettiğimiz 150 civarındaki yazısı tezimizin ikinci ve üçüncü bölümde yer almaktadır.

Millî Mücadele sona erdikten sonra Mustafa Kemal Paşa ve silâh arkadaşları tarafından Cumhuriyetin ilân edilmesinden sonra Abdülahad Nuri Bey Kastamonu'dan ayrılmıştır. 1923 yılında, daha önce çalıştığı kurum olan İstanbul'daki Seyr-i Sefâin İdâresi (Deniz Yolları) Evrak Müdürlüğü görevine geri dönmüştür.¹³⁵ Kurtuluş Savaşı'ndan sonra tekrar İstanbul'a giderek yaşının hayli ilerlemiş olmasına rağmen görevine başlayan Abdülahad Nuri kırk yıldan fazla hizmet ettiği Seyr-i Sefâin İdâresi Evrak Müdürü iken 1927 yılı Ağustos ayında 63-64 yaşlarında iken vefat etmiş ve Beşiktaş'taki Maçka Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹³⁶

1.2. Abdülahad Nuri'nin Eserleri

Abdülahad Nuri Bey, İstanbul'a askerlik hizmetini yapmaya gittiği yıllardan başlamak üzere ölümüne kadar yirmiden fazla eser kaleme almıştır. Bunların çoğu Türkçe yazılmıştır. Ancak onun Arapça ve Farsça bildiği de anlaşılmaktadır. Eserlerinin çoğu İstanbul'da, bir kısmı ise Kastamonu'da basılmıştır. Bu eserlerin içlerinde manzum olarak yazılanları da vardır.

1. *Münşeat-ı Kavânîn*: İstanbul, (1305).

2. *Teshil-i Tahsil*: Muhtasar Arapça Nahiv. Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306 / 1890, (31 s.).

3. *Kürt Düğünü*: Hikâye. Cüz 1, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306 (1890). Edebî hikâye türündeki bu eseri ile modern Türk edebiyatında köy ve köylüyü işleyen ilk çalışmalarından biridir.

¹³⁴ Yakupoğlu, a.g.e.,s.178.

¹³⁵ Yakupoğlu, a.g.e.,s.178.

¹³⁶ Demircioğlu, a.g.e., s.5. Yakupoğlu, a.g.e.,s.178.

4. *Ölen Kızım*: Manzum Mersiye. Mürüvvet Matbaası, İstanbul 1307 (1891). Yazarın bu eseri kaleme alırken, babasının görevi dolayısıyla Anadolu'nun doğu vilâyetlerinde bulunduğu yıllardaki izlenimlerinden yola çıktığı söylenebilir.

5. *Mev'ize-i Hasene*: İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1310/1894 (349 s.).

6. *Darü'l-Aceze ve Mükrimîn-i Müslimîn*: İstanbul (1311).

7. *Sâkî-nâme-i Nuri*: Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1325 / 1909, (37 s.). Cide'de sürgüneyken 1314 (1898)'de Farsça olarak yazdığı esere uzunca bir mukaddime koymuş ve burada, bilinen sâkî-nâmelerin aksine, içkinin büyük bir belâ ve meyhanelerin de pek çok pisliğin kaynağı olduğu görüşünü öne çıkarmıştır.¹³⁷

8. *Nida-yı İntikam*: Manzum. İstanbul 1331 (1915).¹³⁸

9. *Şehit Kızı*: Manzum. Yeni Matbaa, İstanbul, 1336 (1920).¹³⁹

10. *İçki*: Sahib-i İmtiyaz ve Sermuharririmiz Abdülahad Nuri Bey'in bu nam altında yazdıkları eserin tab'ı hitam bulmuş, bugün mevki'-i intişara vaz' edilmiştir. (İçki), ufak bir mukaddimededen sonra meşrûbât-ı küüliyyenin ahlâkî, ictimâî, ailevî, sıhhî, fenni ve iktisadî mazarratını tamamen ta'dâd ediyor. Bu miyânda içkinin tarihî zuhur ve intişarına ait kıymettar ma'lûmat ile el-yevm nerelerde ne miktar içki düşkünleri bulunduğu dair gayet mühim istatistikleri de şamildir. 10 kuruş bedelle matbaamızda satılıyor. Kastamonu haricinden 12 buçuk gönderene posta ile îsâl ediliyor. Kastamonu Matbaası.¹⁴⁰

İçki (Manzum). Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1338 (1922). 37 sayfa civarındaki bu eser, kısa bir mukaddimededen sonra içkinin Türk sosyal hayatında ailevî, ahlâkî, fennî, sıhhî ve içtimaî büyük yaralar açtığına dair uyarılar ile içki tüketimi ve tüketilen yerler hakkındaki istatistik bilgileri içermektedir.¹⁴¹

¹³⁷ Yakupoğlu, a.g.e., s.178-179.

¹³⁸ Yakupoğlu, a.g.e., s.179.

¹³⁹ Yakupoğlu, a.g.e., s.179.

¹⁴⁰ Abdülahad Nuri, "İçki", Doğu, S.6, (15 Mart 1338), s.48.

¹⁴¹ Yakupoğlu, a.g.e., s.179-180.

11. *Doğu Dergisi*: Abdülhad Nuri, 1922 yılında 8 sayı kadar Doğu adı ile Kastamonu'da bir dergi çıkarmıştır.¹⁴² (1 Ocak 1921–15 Nisan 1921) tarihleri arasında Kastamonu'da yayın yapmıştır. Sahibi ve Başmuharriri: Abdülhad Nuri. Mesul Müdürü: İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.¹⁴³ Derginin sahibi ve başyazarı Abdülhad Nuri, Yazı işleri müdürü ise geleceğin meşhur Osmanlı tarihçisi Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı idi. İlk sayısı 1 Ocak 1922'de çıkmaya başlayan Doğu dergisi toplam 8 sayı çıkarılabildiği. Bu dergi son sayısını 15 Nisan 1922'de çıkarmıştır.¹⁴⁴

Doğu 37: Kastamonu'da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir def'a neşrolunur ilmî, edebî mecmua. Sayı:1, Hicrî Tarih: 2 Cemaziyelevvel 1340 Pazar, Rumî Tarih: 1 Kânun-i Sâni 1338 Pazar. Sahib-i İmtiyaz ve Sermuharriri: Abdülhad Nuri. İdarehanesi: Açıksöz'de Daire-i Mahsusa. Yazılar için müdür-i mesule müracaat olunmak lâzımdır. Müdür-i Mesulü: Muallim İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). Nüshası(5), altı aylığı (60), ve senelik abonesi (120) kuruştur. Muvafık görülen yazılar maa-l-memnuniyye derc olunur. Yazılmayanlar iade edilir. Mündericât (İçindekiler): Maksad ve Meslek: Heyet-i Tahrirîye. İsfendiyar Hanedanlarından İsmail Bey'in Meskûkâtı: Abdülhad Nuri Bey. Kastamonulu Şaire Feride Hanım: Muallim İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı). Son Nefesim (Şiir): M. Arif Bey. Kastamonu Vilâyetinin Ahval-i Tabiiye ve Coğrafyası: Sultanî Coğrafya Muallimi Ahmet Hilmi Bey. Kastamonu matbaasında tab olunmuştur.¹⁴⁵ Doğu dergisinin birinci sayısının kapak kısmındakileri çevirip burada aktardık. Derginin Osmanlıca nüshalarında hem Hicrî hem de Rumî takvime göre tarih düşülmüştür. Yukarıdaki bilgilere göre; Doğu dergisi 1 Ocak 1922 milâdî tarihinde çıkarılmıştır.

Doğu 37: “Doğudan gelmişiz batıya doğru bize yol göstermiş güneş ile ay”. Kastamonu'da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir def'a neşrolunur ilmî, edebî, fennî mecmua. Sayı:8, Hicrî Tarih: 18 Şaban-ül-muazzam 1340 Cumartesi, Rumî Tarih: 15 Nisan 1338 Cumartesi. Sahib-i İmtiyaz ve Sermuharriri: Abdülhad

¹⁴² Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu 1980, s.5.

¹⁴³ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s.180.

¹⁴⁴ Yakupoğlu, a.g.e., s.180.

¹⁴⁵ Doğu, Sayı:1, (1 Kânun-i Sâni 1338), Derginin ön kapağı.

Nuri. İdarehanesi: Kastamonu'da Açıksöz'de Daire-i Mahsusa. Yazılar için Müdür-i Mesule, abone ve ilanât için Matbaa Müdüriyetine müracaat olunur. Müdür-i Mesulü: Muallim İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). Nüshası(5), altı aylığı (60), ve senelik aboneliği (120) kuruştur. Muvafık görülen yazılar maa-l-memnuniyye derc olunur. Olunmayanlar iade edilir. Mündericât (İçindekiler): Kastamonu ve Sinop: Abdülahad Nuri Bey. Sinop ve Kastamonu'da Devletşahoğulları : Muallim İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı). Fatma'dan Hasan'a: Abdülahad Nuri Bey. Davul: Turgut. Sinop'ta İsfendiyarlar Türbesindeki Mevlevî Kabri: Turgut. Kastamonu matbaasında tab olunmuştur.¹⁴⁶ Doğu dergisinin 8. yani son sayısının kapak kısmındakileri de aynen çevirip aktardık. Derginin son sayısı 15 Nisan 1922 yılında yayınlanmıştır.

Yukarıdaki iki paragrafta Doğu dergisinin ilk ve son sayısının kapak kısmındaki Osmanlıca metni örnek teşkil etmesi için aynen çevirerek aktardık. Doğu dergisinin sayılarının tamamının yayınlandığı Rumî tarihleri de burada veriyoruz: Sayı:1, Rumî, 1 Kânûn-i Sâni 1338 Pazar. Sayı:2, Rumî, 15 Kânûn-i Sâni 1338 Pazar. Sayı:3, Rumî, 1 Şubat 1338 Çarşamba. Sayı:4, Rumî, 15 Şubat 1338 Çarşamba. Sayı:5, Rumî, 1 Mart 1338 Çarşamba. Sayı:6, Rumî, 15 Mart 1338 Çarşamba. Sayı:7, Rumî 1 Nisan 1338 Cumartesi. Sayı:8, Rumî, 15 Nisan 1338 Cumartesi.

Doğu; Kastamonu'da Traje (1910), Gençlik (1920-1921), Sebilürreşat (1920) gibi dergilerden sonra çıkarılmış olan önemli bir dergidir. Dergi sadece Kastamonu ile ilgili değil, çevre illerden Sinop, Bolu, Çankırı, Çorum, Amasya, Karabük, Safranbolu gibi şehir ve kazalar hakkında da tarihî, coğrafi bilgi sunmaktadır. Özellikle yayımladığı şiirler ile Millî Mücadele'ye destek olmuş, halkın bilinçlenmesini sağlamış ve dolayısıyla o günün Kastamonu'suna ışık tutmuştur.¹⁴⁷

Birinci nüshamızın ilk satırlarında (Doğu)'nun en büyük umuncu (emeli) Kastamonu'muzu bilmek ve bildirmek olduğunu yazmıştık. Arkadaşlarımızla beraber bu işe çalışıyoruz. Şimdiye kadar bildiğimiz ve toplayabileceğimiz şeyleri yazacağız. Ve muhterem karilerimizden alacağımız ma'lûmât ve göreceğimiz muâveneti birleştireceğiz. Ümîd ediyoruz ki şu günde Kastamonu ve Sinop'un

¹⁴⁶ Doğu, Sayı:8, (15 Nisan 1338), Derginin ön kapağı.

¹⁴⁷ Yakupoğlu, a.g.e., s.180.

tedkikli ve etraflı bir tarihini vücuda getirebilelim.¹⁴⁸ Abdülahad Nuri bu makalesinde; sahibi ve başyazarı olduğu Doğu dergisi ve Kastamonu ile ilgili mesaj vermiştir. Bu makalenin tamamının aynen çevirisi tezimizin üçüncü bölümündedir.

Başlığının altında “Doğudan gelmişiz batıya doğru, Bize yol göstermiş güneş ile ay” yazılı olan *Doğu* dergisindeki bu beyit’in altında ise “Kastamonu’da bir heyet-i münevvere tarafından 15 günde bir neşrolunur ilmî, edebî, fennî mecmua” yazılıdır. Derginin her sayısı; 23x30 ebadında üç sütunlu sekiz sayfa halinde düzenlenmiş ve yayınlanmıştır. *Doğu* dergisi üç buçuk ay gibi kısa bir süre içerisinde sekiz sayı yayınlamış ve muhtemelen kapanmıştır.¹⁴⁹

Faydalandığımız kaynak kitapta; *Doğu* dergisinin her sayısının 8 sayfa olduğu ifade edilmiştir. Derginin orijinalinde sayfa numarası verilmeyen ön ve arka kapaklar, ilâve veya düzeltme sayfaları da bulunmaktadır. Yani sayfa numarası verilmeyen kısımlar hesaba katılmamıştır. Sayfa numarası verilmeyen kısımlar da hesaba katılırsa, derginin her sayısı ortalama 11 sayfaya denk gelmektedir.

Doğu dergisinin çıkışı 5 Ocak 1338 Rumî tarihli *Açıksöz* gazetesinde okuyuculara şöyle duyurulmuştur “Dün çıkan doğu mecmuası memleketimizi tanıtmak hususunda pek büyük bir amil olacaktır. Mecmuanın Kıymetini anlamak için münderecatındaki bentlere dikkat edilmelidir. İsfendiyaroğlu İsmail Bey’in Sikkeleri, Şaire Feride Hanımın Tercüme-i Hali, Kastamonu Ahvali Tabiiye ve Coğrafyası, Manzumeler”. Atatürk döneminde TBMM’de önemli görevler üstlenen Yusuf Kemal Tengirşek’in abisi olan Abdülahad Nuri *Doğu* mecmuasının sahibi ve başmuharriridir. Bu dergide; Abdülahad Nuri ve ünlü tarihçi Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın birçok inceleme yazıları bulunmaktadır.¹⁵⁰

Doğu mecmuası Abdülahad Nuri’nin başmuharrirliği altında çıkarılmış ve *Gençlik* mecmuasının bıraktığı boşluğu doldurmuştur. Kastamonu İlim Derneğinin meydana getirdiği yüksek ve derin tetkiklere sayfalarını açmıştır. Kastamonu Valisi

¹⁴⁸ Abdülahad Nuri, “*Kastamonu ve Sinop*”, *Doğu*, S.5, (1 Mart 1338), s.33-34.

¹⁴⁹ Demircioğlu, a.g.e., s.180.

¹⁵⁰ Demircioğlu, a.g.e., s.180.

Rafet Bey'in Adana'ya tayin edilmesi ve İlim Derneğinin kapanması üzerine *Doğu mecmuası* neşriyattan vazgeçmiştir.¹⁵¹

12. *Yunan Harbi Destanı*: Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1339 / 1923 (39 s.).¹⁵²

13. *Atalar Sözü* (Durûb-ı Emsâl): Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul 1334/1918; Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1339 / 1923 (68 s.). İstanbul'da hazırlanmaya başlanmış, Kastamonu'da tamamlanmıştır. XI. yüzyılın ünlü Türk devlet adamı, bilgini ve dilcisi Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı *Divan-u Lugati't-Türk*'teki 250 civarındaki atasözünün değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu eser üzerinde yapılan ilk çalışmalardan biridir. Abdülahad Nuri, eserinde bu eski sözleri XX. yüzyıl Türkçesi ile çevirmiş ve İstanbul lehçesindeki karşılıklarını göstermiştir. Eserin tanıtımında bu durum "*kadim Türkçe gayet müfid muhtasar sav-masalları emsal-i Osmaniyeimizde bulunan mukabelelerini... havidir*" şeklinde belirtilmiştir.¹⁵³

14. *Edirne Tarihi*.¹⁵⁴

15. *Halep Kitabeleri*: Abdülahad Nuri; "*Halep Kitâbeleri*" adlı bir eser yazarken birçok kaynaktan inceleme yaptığını ancak buna rağmen bu makalede bahsettiği Hüsrev Paşa ve diğer konularla ilgili bazı belirsizlikleri çözemediğini belirtmiştir.¹⁵⁵ Abdülahad Nuri; "*Halep Kitâbeleri*" adında bir eserinin olduğunu belirterek bu eseri hakkında biraz bilgi aktarmıştır. Halep şehrinde Türklere ait 115 cami, 164 mescid, 30'a yakın medrese ve 120 tane han bulunduğunu tespit etmiş ve makalesinde de istatistik bilgi olarak vermiştir. Açıksöz gazetesinde yazmış olduğu makalelerinde bu eserlerden ancak 20 kadarını anlatabildiğini dile getirmiştir. Detaylı bilgi için "*Halep Kitâbeleri*" isimli eserine bakılmasını vurgulamıştır. Halep'in baştanbaşa bir Türk şehri olduğunu bu eserler ispat etmektedir diyen Abdülahad Nuri; Avrupalılar tarafından Halep'in elimizden alınmak isteniyor ancak başaramayacaklardır diyor.¹⁵⁶ Abdülahad Nuri; "*Türklerin Âsâr-ı Atıkası*" başlıklı

¹⁵¹ Açıksöz, a.g.e., s.88.

¹⁵² Yakupoğlu, a.g.e., s.180.

¹⁵³ Yakupoğlu, a.g.e., s.180-181.

¹⁵⁴ Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

¹⁵⁵ Abdülahad Nuri, "*Türklerin Âsâr-ı Atıkası -15-*", Açıksöz, S.277, (7 Eylül 1337), s.1.

¹⁵⁶ Abdülahad Nuri, "*Türklerin Âsâr-ı Atıkası -18-*", Açıksöz, S.290, (22 Eylül 1337), s.2.

makalelerinde “*Halep Kitabeleri*” isimli esrinden bahsetmektedir. Bu eseriyle ilgili olan makalelerin çevirisi tezimizin ikinci bölümünde yer almaktadır.

16. *İsfendiyaroğulları Meskûkâtı*: İki sene kadar evvel (1920 M.) İstanbul’da iken İsfendiyârîlerin menşe’ ve nesillerini vukûât-ı târihiyyelerini de tedkîk ederek “*mufassal bir katalog*” yazmışım. Maa-t-teesüf bu katalogu mecmûalarına derc etmek üzere tarih encümeni elimden aldılar da ondan sonra mecmûayı çıkaramaz oldular. Katalog da orada kaldı. İn-şâ’-Allahü-l-kerîm katalogun istirdâdı müyesser olunca tefrika suretiyle yine (Doğumuzda) neşredilmek üzere şimdilik bazı nâdir sikkeleri neşredeceğiz.¹⁵⁷ Abdülahad Nuri; bu makalesinde yazdığı bir “*katalogdan*” bahsetmektedir. Yazarın eserlerinden biri olan bu “*katalog*” ile ilgili olan, iki tane makalesinin çevirisi tezimizin üçüncü bölümünde yer almaktadır.

17. *Millî Destanlar*.¹⁵⁸

18. *Türkiye Seyr-i Sefâin Tarihçesi*: Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926, (182 s.). Millî Kütüphane Katalogunda bu eser, “*Türkiye Cumhuriyeti Seyr-i Sefâin İdaresinin Tarihçesi*” şeklinde kaydedilmiş, ancak yazar adı “*Abdülhak Nuri*” olarak gösterilmiştir.¹⁵⁹ Abdülahad Nuri Bey “Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi” başlıklı makalesinde: İdâre-i Azîziyye, İdâre-i Mahsûsa ve Seyr-i Sefâin İdâresi gibi çeşitli isimler alan bu millî müesseseden bahsetmektedir. Bahsedilen eseriyle ilgili bir makale tezimizin ikinci bölümünde yer almaktadır.¹⁶⁰ “Türkiye Seyr-i Sefâin İdâresinin Tarihçesi (1926)” Abdülahad Nuri’nin eserlerinden biridir.¹⁶¹

19. *Sa’di ve Gülistan*: Gülistan kısmı Türkçe manzum.¹⁶²

20. *Tembellik Yahut Gayrete Teşvik*.¹⁶³

¹⁵⁷ Abdülahad Nuri, “(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-”, Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

¹⁵⁸ Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

¹⁵⁹ Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

¹⁶⁰ Abdülahad Nuri, “Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi”, Açıksöz, S.189, (19 Mayıs 1337), s.2.

¹⁶¹ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu 1980, s.5.

¹⁶² Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

¹⁶³ Yakupoğlu, a.g.e., s.181.

21. *Mufassal Katalog*: İki sene kadar evvel (1922 M.) İstanbul'da iken İsfendiyârîlerin menşe' ve nesillerini vukûât-ı târihiyyelerini de tedkîk ederek “*mufassal bir katalog*” yazmıştım. Maa-t-teesüf bu katalogu mecmûalarına derc etmek üzere tarih encümeni elimden aldılar da ondan sonra mecmûayı çıkaramaz oldular. Katalog da orada kaldı. İn-şâ'-Allahü-l-kerîm katalogun istirdâdı müyesser olunca tefrika suretiyle yine (Doğumuzda) neşredilmek üzere şimdilik bazı nâdir sikkeleri neşredeceğiz.¹⁶⁴ Abdülahad Nuri; yazdığı bir “*katalogdan*” bahsetmektedir. Yazarın eserlerinden biri olan bu katalog hakkında başka bir bilgi elde edemedik.

¹⁶⁴ Abdülahad Nuri, “(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-”, Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

II. BÖLÜM

2. ABDÜLAHAD NURİ'NİN AÇIKSÖZ GAZETESİNDEKİ YAZILARI

2.1. Makaleleri

Kastamonu'da çıkarılan Açıksöz gazetesinde Abdülahad Nuri Bey'in yazıları bulunmaktadır. Yazarın Kastamonu basınındaki yayın çalışmaları tezimizin ana konusu olması sebebiyle yaptığımız araştırma sonucu Açıksöz gazetesinde çok sayıda yazısını tespit ettik. Abdülahad Nuri'nin Açıksöz gazetesindeki yazılarını; makale ve şiirler olmak üzere iki guruba ayırarak bu bölümde aktardık.

Abdülahad Nuri Bey'in Açıksöz gazetesindeki yazıları hakkında bilgi vermeden önce "Açıksöz" hakkında kısaca bilgi vermek gerekir. Kastamonu'da çıkarılmış olan Açıksöz gazetesi "Rumî 15 Haziran 1335" tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Yani verdiğimiz tarih Milâdî takvime göre 1919 yılına denk gelmektedir. Milâdî takvime göre 1919 senesinde ilk nüshası yayınlanmış olan Açıksöz gazetesi yine Milâdî takvime göre 14 Aralık 1931 tarihinde kapanmıştır.¹⁶⁵

Açıksöz gazetesi 1919 yılında Kastamonu'da yayın hayatına başlamıştır. Kastamonu'nun Kuva-yi Millîye katılmasından sonra ise bu gazete Millî Mücadelenin yayın organı haline gelmiştir. Ayrıca bu gazete TBMM'nin de Kastamonu'daki yayın organı olduğunu belirtmek gerekir. Burada Açıksöz gazetesi hakkında kısa özet bilgi aktarmak istedik. Açıksöz gazetesi hakkında daha geniş bilgi tezimizin giriş bölümünde aktarılmıştır. Giriş bölümünde aktardığımız bilgileri burada tekrar etmenin pek bir anlamı yoktur.

Açıksöz gazetesinin her nüshasına hem Rumî hem de Hicrî olmak üzere iki farklı takvime göre yayın tarihi düşülmüştür. Ancak biz tezimizde, makalelerin künyelerini dipnot olarak verirken sadece "Rumî" tarihleri kullandık. Rumî takvimi Milâdî takvime çevirmek daha kolay olduğu için Rumî tarihi tercih ettik.

¹⁶⁵ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s.63.

Rumî ve Milâdî takvimi birbirine çevirirken 584 eklemek veya çıkarmak gerekir. Ayrıca Rumî takvimde yılbaşı Mart ayında gerçekleşirken Milâdî takvimde yılbaşı Ocak ayında gerçekleşir. Tarih çevirirken bu noktaya da dikkat edilmelidir. Buna karşın Hicrî takvimi Milâdî takvime çevirmek daha zordur. Çünkü Hicrî ve Milâdî takimlerden biri “ay yılı” diğeri “güneş yılı” esasına göre düzenlendiği için takvimler arasında gün farkı vardır. İki takvim arasındaki gün farklarını “*artık yıl*” olarak hesaplayıp eklemek veya çıkarmak gerekmektedir. Tarihler birbiriyle karıştırılacağı için Hicrî ve Rumî tarihlerin ikisini birden vermeyi uygun görmedik.

Abdülahad Nuri Bey’in Açıksöz gazetesinde yayınlanmış olan toplam 115 adet makalesini tespit ettik, çevirdik ve özetleyerek bu bölümde hepsini aktardık. Açıksöz gazetesindeki makale sayısının çok olması sebebiyle sadece bu bölümdeki makalelerin aynen çevirisini vermedik. Çünkü bu bölümdeki makale sayısı fazla olduğu için çok geniş bir yer kaplayacak ve tezimiz abartılı bir boyuta ulaşacaktı. Makalelerin başlıklarını Osmanlıca sözlüklere bağlı kalarak aynen çevirdik.

Bu bölümde yer alan toplam 115 adet makaleyi Açıksöz gazetesindeki yayın tarihine göre sıraya dizerek verdik. Her makalenin özetinin sonunda verdiğimiz dipnot ile makalelerin künyelerini aktardık. Meraklı araştırmacılar vermiş olduğumuz künyeler vasıtasıyla makalelerin Osmanlıca metnine ulaşabilirler. Her makalenin özeti ortalama birer sayfalık yer kaplamıştır. Bazı makalelerin özetlenmiş hali iki sayfa civarında yer tutarken bazıları bir paragraf yer kaplamıştır. Çünkü makalelerin orijinal metnindeki boyutları farklı farklıdır.

Bahsettiğimiz makalelerin orijinal metni “Osmanlı Alfabeti” ile yazılmıştır. Yazı stili; matbu yazıdır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde ciltlenmiş halde bulunan gazete sayılarını tarayıp Abdülahad Nuri Bey’in yazılarını tespit edip fotoğraflarını çekerek bilgisayar ortamına aktardık. Bu esnada büyük bir zahmetin altına girdik. Çünkü gazetenin her sayısını taramak zorundaydık. Titiz bir çalışma yapmamıza rağmen, yazarın gözümüzden kaçan yazıları olabilir. Yazıların sonundaki yazar ismini taramak suretiyle yazıları tespit etmeye çalıştığımız için, isimsiz olarak kaleme aldığı yazıları var ise ona söyleyecek sözümüz yoktur.

Bu bölümdeki makaleleri; siyasî, sosyal, kültürel, dinî, iktisadî vb. guruplara ayırarak sınıflandıra biliriz. Bu sınıflandırma bakış açımıza göre değişiklik gösterir. Yazar Abdülhad Nuri İstanbul'dan Kastamonu'ya sürgün olarak geldiği dönemde gazetelerde yazılar yazmıştır. Tespit ettiğimiz ilk yazısı milâdî 1921 yılında, son yazısı ise 1923 yılında yayınlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti veya onun devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kurtuluş Savaşının içerisinde yer almaktadır. Lozan Barış Antlaşmasını imzalayıp düşmanları yurttan kovuncaya kadar Türk Milleti Millî Mücadeleyi devam ettirmiştir.

Türkiye'de bir taraftan savaş devam ederken diğer taraftan da İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti rekabet içerisine girmişlerdir. Saltanat ve Halifelik makamı kaldırılmış, ülkenin yönetim şekli değiştirilmiş, başkent İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır. Yani bu gibi gelişmelerin yaşandığı bir dönemde siyasî içerikli makalelerin fazla olması kaçınılmazdır. Genel olarak baktığımızda dinî, kültürel, sosyal vs. içerikli olarak nitelendirdiğimiz makalelerde bile siyasî mesajlar verilmektedir. Başka bir ifadeyle makalelerin tamamı siyasî amaçlarla kaleme alınmıştır dersek; zannımızca yanlış olmaz.

Açıksöz gazetesinde yayınlanmış olan toplam 115 makaleyi, aynı başlık altında yazılmış olan makaleler ve diğer makaleler olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırarak ele alabiliriz.

Aynı başlık altında yazılmış olan makalelerden birisi “Türklerin Âsâr-ı Atîkası” adlı makalelerdir. Bu başlık ile Açıksöz gazetesinde yayınlanan toplam 23 adet makale bulunmaktadır. Yani bu isimle yazılmış olan makale sayısı Açıksöz gazetesindeki toplam makale sayısının beşte biridir. “Türklerin Eski Eserleri” anlamına gelen bu başlık altında; çeşitli bölgelerde bulunan ve Türklere ait olan her türlü eserler hakkında bilgi verilmektedir. Bu makalelerin içeriğinde saraylar, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, camiler, kaleler, surlar, kitabeler, süs eşyaları, ağaç oymaları vs. eserler anlatılıyor. Ancak edindiğimiz izlenime göre bu makalelerde siyasî mesajlar verilmektedir. Örneğin: Yazar Halep'te Türklere ait olan eserleri anlatırken “Halep her şeyiyle Türk-İslâm toprağıdır, İtilâf Devletlerine terk edilemez” şeklinde mesaj vererek halkı bilinçlendirmeye çalışmaktadır.

Aynı başlık altında yazılmış olan makalelerden diğeri “Hilâfete Müteallik Kuyûd-ı Târihiyye” başlıklı makalelerdir. Bu başlık altında yazılmış ve Açığsöz gazetesinde yayınlanmış olan toplam olarak 18 adet makale tespit ettik. Makalenin başlığını günümüz Türkçesine; “Halifelikle Alâkalı Tarihî Kayıtlar” şeklinde çevirebiliriz. Makalelerin içeriğinde; ilk halifeden başlamak suretiyle halifeler hakkında bilgi verilmekte ve o dönemde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Ancak makalelerin yazılış amacı farklıdır.

Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı Devletinin son padişahı ve halifesi unvanlarını elinde bulunduran Sultan Vahdettin’in ülke dışına çıkarılmasından hemen sonra TBMM tarafından Halife olarak seçilen Abdülmecit Efendiden bahsedilmektedir. Yani seri halinde yazılmış olan bu makalelerin yazılış gayesi; “Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan halifelik meselesidir” diyebiliriz.

“Hilâfete Müteallik Kuyûd-ı Târihiyye” isimli makalelerde Sultan Vahdetin hakkında olumsuz görüş beyan edilmiştir. TBMM tarafından seçilen Abdülmecit Efendi hakkında övgü dolu şeyler söyleyen yazar; âdil bir şekilde halifenin belirlenmiş olduğunu ifade etmektedir. Halkın halifelik konusunda sakin olması telkin edilmektedir. TBMM’nin bu konuda en doğru kararı vereceğinden hiç şüphe edilmemesi konusunda her makalede uyarılarda bulunulmuştur.

Türk halkının saltanatın kaldırılmasına ve yeni bir halife seçilmesine tepki gösterip TBMM’ye karşı isyan etmemesi için aynı başlık altında sürekli olarak makale yazılmıştır. Bu konuda yazılmış olan makalelerin yazılış tarihi 1922 yılına yani Saltanatın kaldırılmış olduğu tarihe denk gelmektedir. Bu tarihlerde Türkiye hem Türk topraklarını işgal eden düşmanlarla uğraşmakta hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için inkılâplar yapmaktadır. Saltanat ile Halifelik aşamalı olarak yapılmış olan bir Türk İnkılâbıdır ve “Hilâfete Müteallik Kuyûd-ı Târihiyye” başlığı altında yazılmış olan makalelerin de temel konusudur.

Aynı başlık altında yazılmış olan bir diğeri makale “Ramazan Makalesi” başlıklıdır. Bu başlık altında yazılmış toplam 11 adet makale tespit ettik. Makaleler dizisi olarak nitelendireceğimiz üçüncü ve son başlıktır. Bahsedilen makalelerin Osmanlıca metninde “Ramazan Makalesi -8-” yazılmadan atlanıp 9. makaleye

geçilmiştir. Tezimizin içindekiler bölümüne bakılıp toplam 12 makale olduğu veya bizim yazım hatası yaptığımız zannedilmesin. Makale numaralarında hata olduğunu fark ettiğimiz halde başlıkları aynen çevirmeyi ve orijinal metinde olduğu gibi aktarmayı tercih ettik. Bu başlık altında yazılan makalelerin içeriğinde; Ramazan ayından, oruçtan, zekâttan, orucu bozan ve bozmayan şeylerden, sahur ve iftar vakitlerinden vs. dinî konulardan bahsedilmektedir. Ramazan Makalesi başlıklı yazı dizisinde açık bir şekilde olamasa bile üstü kapalı bir şekilde Türk halkına mesaj verilmektedir.

“Hilâl-i Ahmer ve Kongre” ile “Hilâl-i Ahmer” başlıklı yazılar aynı başlık altında yazılmış yazı dizisi olarak kabul edilebilir ancak makale başlıkları bir birinin aynısı değil. Bu iki makalede cemiyetin senelik olarak yapılan kongresinden, yaptığı faaliyetlerden, cemiyete destek olunması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Aynı başlık altında yazılmış olan makalelerin sonuncusu ise “Türkler ve Kütüb-i Sitte” başlığı ile yazılmıştır. Bu başlık altında iki makale tespit ettik ancak bu makaleyi yazı dizisi olarak kabul edemeyiz. Çünkü içerik ve başlık olarak aynı olan makale gazetenin bir sonraki sayısında tekrar yayınlanmıştır. İlgili bölümde dipnot vererek gerekli açıklamayı yaptık.

Abdulahad Nui'nin Açıksöz gazetesinde yayımlanan diğer makaleleri tefrika değil müstakil makalelerdir. Her biri farklı bir başlık ile kaleme alınan makale sayısı 60 adettir. Bu makalelerin özetleri ilgili bölümde yapılmıştır. Farklı başlıklar altında yazılmış olan makalelerin çoğu Kurtuluş Savaşı ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca Açıksöz gazetesindeki makalelerin tamamına yakını Kurtuluş Savaşına destek olmak, halkı bilinçlendirmek, Türk Ordusuna maddî ve manevî destek olmak gibi çeşitli amaçlarla yazılmıştır diyebiliriz. Özellikle İngiltere, Yunanistan başta olmak üzere İtilâf Devletleri ve onların acımasız politikalarıyla ilgili makaleler çoktur. Türk Milletinin haklı ve mazlum olduğunu dünyaya anlatmaya çalışan makaleler bulunmaktadır. Kısacası bu bölümde yer alan makaleler konu çeşitliliği bakımından çok zengindir.

“Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi” başlıklı makale bu bölümdeki ilk makaledir. “Hilâl-i Ahmer” ismiyle yayınlanan makale ise bu bölümde yer alan 115. ve son makaledir. Bu bölümde yer alan 115 tane makale kronolojik sıra ile aktarılacaktır.

2.1.1. Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi

İdâre-i Azîziyye, İdâre-i Mahsûsa ve Seyr-i Sefâin İdâresi gibi çeşitli isimler alan millî müesseseden bahsedilmektedir. Günümüzde; Deniz İşletmeciliği veya Gemi İşletmeciliği denilen Seyr-i Sefâin İdâresinin, I. Dünya Savaşı sırasındaki durumu hakkında bilgi verilmektedir. Memlekete birçok faydası olan bu müessesenin I. Dünya Savaşı sırasında çok fazla kayıp verdiği, Mondros Mütarekesi sonrasında ise iç ve dış düşmanlar tarafından paylaşılmak istendiği vurgulanmaktadır.

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu’da başlayan Millî Mücadele sebebiyle iç düşmanları etkisiz hale getiren dış düşmanlar yani İtilâf Devletleri Anadolu’da başlayan direnişle uğraşmak zorunda kaldıkları için Seyr-i Sefâin İdâresini ortadan kaldıramadıkları vurgulanmaktadır.

Adı geçen müessesenin Millî Mücadele döneminde de vatan ve millet için hizmete devam ettiği belirtilmektedir. Tüccar ve yolculara hitaben özet olarak yazarımız şunları söylemektedir: Yunan Deniz İşletmeleriyle veya düşmanlarımıza ait işletmelerle yolculuk etmeyin, yük taşıtırmayın bizim müessesemizi tercih edin diyor. Sermayesi düşmanlarımıza ait olan gemi işletmelerindeki Türk bayrağına da aldanmayın yoksa verdiğiniz paralarla düşmanlar kurşun, bomba vs. alıp size saldıracaklar diye sözlerine devam eden yazarımız, bu uyarıyı dikkate almamak hem ayıptır hem de günahdır diyor. Millî müessesemizin vatana ve millete hizmet edebilmesi; sizlerin hassas davranarak, Seyr-i Sefâin İdâresini tercih etmenize bağlıdır diyerek makalesini sonlandırmıştır.¹⁶⁶

2.1.2. Eski Fâciaların Tekerrürü

Bu makale 30 Mayıs 1921 yılında İnebolu’da yazılmış ve Açığsöz gazetesine gönderilmiştir. Yazarımız bu makalesinde; Yunan neslinden gelen kralları -Büyük İskender’den günümüze kadar olan liderlerinden bazılarını- bunların tarihi

¹⁶⁶ Abdülhad Nuri, “Osmanlı Seyr-i Sefâin İdâresi”, Açığsöz, S.189, (19 Mayıs 1337), s.2.

geçmişlerini anlatıyor. Ancak yazarın amacı Yunan tarihini anlatmak değil bunların geçmişinin kirli olduğunu vurgulamaktır. Kurtuluş savaşı dönemindeki Yunan liderlerini eleştiren yazarımız geçmişteki Yunan liderlerinin çoğu hırsızdır, katildir ve bunların kurdukları devletler de istikrarlı bir şekilde uzun süre devam etmemiştir diye vurguluyor ve geçmişten örnekler vererek bu sözlerini destekliyor.

Ancak bu makalenin temel amaçlarından birincisi; Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye'ye saldıran Yunanlılar boş yere "Büyük Yunanistan'ı" kurarız diye heveslenmesinler, İngilizler kendilerini kullanıp bir kenara atacaktır deyip geçmişten örnekler veriyor. Osmanlı Devletini yok etmeye çalışan İngilizler büyük bir Yunanistan kurdurtmazlar diyor. Bu bölgede büyük, güçlü bir devletin kurulmasını İngilizler istemezler diyor. Ruslara rehberlik edip Türklerle savaşan Ermenileri şuan Ruslar öldürüyor, Yunanlıları da -işleri bitince- İngilizler öldürecek diyor.

Bu yaşadıklarımız geçmişten günümüze kadar tekrar eden oyunların benzeridir diye örnekler veren yazarımız; Ankara'da toplanan bir avuç kahramanın Anadolu'da başlayan Millî Mücadeleyi yönetmek ve başarıya ulaştırmak için uğraştığını vurguluyor. Türk halkını; vatan, namus, din gibi kutsal değerlerini korumak adına düşmanlarla mücadele etmeye çağırıyor.¹⁶⁷

2.1.3. İzdivâc ve Tenâsül

A. Nuri Bey bu makalesini 23 Haziran 1921 tarihinde Kastamonu'da yazmıştır. Yazar bu makalesinde özet olarak; Türk gençlerine evleniniz ve çoğalınız diye çağırıda bulunuyor. Bekâr durmanın sakıncalarından genişçe bahseden yazar; evlilikte keramet olduğunu vurguluyor. Evlenip çocuk sahibi olmak ve bu vesile ile çoğalmanın gerekli olduğunu hadis-i şeriflerle destekleyerek anlatıyor.

Öncelikle, evlenip çoğalmanın olumlu ve olumsuz yönleri anlatıldıktan sonra tarihten örnekler verilmektedir. Aile, cemaat, millet veya ümmet denen toplulukların oluşması evlenip çoğalmakla olur diye vurgulanmaktadır. Devletin devamlılığı için çoğalmak, sayıca üstün olmak öncelikli şartlardan biridir.

¹⁶⁷ Abdülhad Nuri, "Eski Fâciaların Tekerrürü", Açığsöz, S.203, (5 Haziran 1337), s.1.

Osmanlı Devletinin kuruluşunda oluşturulan yeniçerilerin birçoğu Hıristiyan kökenliydi ancak daha sonra Osmanlı Devleti ordusu Müslüman vatandaşlardan oluşturulmaya başlanmıştır. Son zamanlarda Osmanlı Devletindeki azınlıklar bedel-i askerî denen ve senelik yirmi kûsur kuruştan ibâret olan bir para veriyorlar, evlerinde, köylerinde rahat rahat işlerine güçlerine bakıyorlardı. Onlar çoğaldı biz azaldık. Onlar zengin oldu, biz her şeyimizi kaybettik. Diyen yazarımız başka bir noktayı da şöyle ifade ediyor; Birinci Dünya savaşında elimizle silâhlendirdiğimiz azınlıklar düşman ile iş birliği yaparak İslâm ordularını arkadan vurdu, asırlardır birlikte yaşadıkları insanlara yapmadıkları kötülük kalmadı diyor.

Avrupalıların Türklere yaptığı zulümlerin haddi hesabı yoktur diyen yazarımız Sevr denen paçavrayı bize imzalatmak, hatta ellerinden gelse Türk ve İslâm âleminin kökünü kazımak, bizleri tamamen yok etmek istiyorlar diyor. Millî Mücâdeleyi yürüten fedâkâr liderlerin etrafında toplanıp ölüm kalım savaşımızdan galip çıkalım diyor. Son olarak Türk ve İslâm nüfusunun çok azaldığını tekrar vurguladıktan sonra anne ve babalardan bekâr olan gençleri derhâl evlendirmelerini rica ediyor.¹⁶⁸

2.1.4. Hırslar, Oyunlar

Yazar bu makalesinde; Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında dönen oyunlara dikkat çektikten sonra kurtuluş savaşı dönemini ön plâna çıkararak sözlerine devam ediyor. İtilâf devletlerinin yeni taraftarlar bularak savaşı devam ettirdiğini, savaşın sonuna doğru Wilson'un da oyuna katıldığını vurgulayan yazarımız, oyunu tertip edenler Avrupalılardır diye vurgulamaktadır.

Azınlıkların haklarını korumak için savaştıklarını iddia eden İtilâf Devletleri gerçekte yeryüzündeki tüm insanlığı kendilerine kul-köle yapmak amacıyla hareket etmişlerdir diye yorumlayan yazarımız; amaçları Türk ve Müslüman âlemini yok etmektir diyor. Dünyada tarafsız tarih yazan yoktur diyen yazarımız; Avrupalılar yaptıkları bu katliamları, azınlıkların haklarını korumak adına yaptıklarını söyleyecek, hepsine birer kılıf uydurup tarihteki gelişmeleri kendi istedikleri gibi yazdıracaklardır diye bir tespitte bulunuyor.

¹⁶⁸ Abdülhad Nuri, “İzdivâc ve Tenâsül”, Açıksöz, S.217, (24 Haziran 1337), s.2.

Sevr denen paçavrayı zorla imzalatmak istiyorlar diyen yazar; Anadolu'yu elimizden alamazlar, ondan vazgeçmeyiz diyerek Sevr'in maddeleri arasındaki tartışma konusu olan bölgelerle ilgili fikirlerini ifade etmektedir. Sevr Antlaşması ile ilgili bilgi verilmiş, bu gelişmelerle ilgili bazı resmî yazışmalar vurgulanmıştır.

Güya Yunanistan ile Türkiye savaşıyormuş da İtilâf devletleri ara buluculuk yapıyormuş gibi göstermek istiyorlar, ama işin iç yüzünü çocuklar bile anladı şeklinde vurgu yapılmaktadır. Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi ve Türklere ait topraklar üzerinde çeşitli oyunlar plânlanması ne demektir? İtilâf devletlerinin hırs ve oyunları sona ermeyecek midir? Gibi bazı sorularla makale sonlandırılmıştır.¹⁶⁹

2.1.5. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -1-

Makale 7 Temmuz 1921 yılında Kastamonu'da kaleme alınmıştır. Yazar; Türklerin Âsâr-ı Atîkası yani Türklerin Eski Eserleri anlamına gelen ve Açığsöz'de yayınlanan -sadece bu konuyla alâkalı- 23 adet makale yazmıştır. Türklerin eski eserleriyle ilgili makalelerine 1'den 23'e kadar numaralar vermiştir. Farklı konularda da birden fazla yazdığı makalelerini de numaralandırmıştır. Her makalenin başlığını aynen çevirdik ve yazdık. Bu makale; Türklerin Eski Eserleriyle alâkalı, seri halinde yazılmış olan makalelerin birincisi olması sebebiyle biraz açıklama yapmayı uygun gördük. Bundan sonraki, Türklerin Âsâr-ı Atîkası isimli makalelerde genel açıklama yapmadan sadece o makalede anlatılanları özetleyeceğiz.

Yazarımız bu makalesinde; Türklere ait eserlerin, diğer milletlerin eserlerinden aşağı kalmadığını söyleyerek makalesine giriş yapmıştır. Yazarımız; Rumeli, Anadolu, Suriye, Mısır, Hindistan ve Aksâ-yı Şark'ta (Uzakdoğu, Çin, Japonya) bulunan Türklere ait eserleri makalelerinde parça parça anlatacağını vurguluyor.

Höyükler hakkında bilgi verdikten sonra bu eserlerin Türklerin atası olarak bilinen Oğuz Han zamanından kalma mezarlar olduğunu naklediyor. Aynı fikri Herodot ve ondan naklen Avrupalı yazarlar da kabul etmektedir diyor.

Kültigin Kitâbesi (Orhun Kitabesi) hakkında bilgi verdikten sonra bugüne kadar bilinen en eski Türk eseri olduğunu vurgulamaktadır. Çoğunluğu Asya'da elde edilen

¹⁶⁹ Abdülhad Nuri, "Hırslar, Oyunlar", Açığsöz, S.221, (29 Haziran 1337), s.2.

paraların yazıları ile Kültigin Kitâbesi'ndeki yazıların benzediğini vurgulayan yazarımız; bu paraların tamamı değilse bile çoğu Türklere aittir diyor.

Yazarımız; Gazne Devletinin eserlerinden, hükümdarlarından ve bu devletin kuruluşundan bahsettikten sonra Mahmut Sebük Tigin zamanında yapılan binaların özellikleri anlatmakla bitmez diye vurgu yapılmaktadır. Adı geçen hükümdar zamanında Gazne'de bin adet cami ve medrese yapıldığı belirtilmektedir. Mahmut Sebük Tigin'in kendisi için yaptırdığı türbenin bir benzeri daha görülmemiştir diyen yazarımız; bu türbenin kapısı İngiliz hırsızları tarafından sökülüp Londra Müzesine götürülmüştür ve günümüzde bu müzede sergilenmektedir diyor.

Kâbil'de Türklerin eserleri çoktur diyen yazarımız; örnek olarak Ali Merdan Han'ın yaptırdığı Kâbil Pazarını anlatmaktadır. Bu muazzam Türk eserinin İngilizler tarafından 1842 tarihinde topa tutularak tahrip edildiği belirtilmektedir.

Yazar; Sultan Mahmut Sebük Tigin'in Türk olduğunu vurguladıktan sonra eser yaptırma konusunda birinci sırada olduğunu, 387'de Gazne tahtına oturup 33 yıl padişahlık ettikten sonra 421'de Gazne'de vefat ettiğini belirtiyor. Bu hükümdar hakkında şahsî bilgiler verilmektedir. Firdevsî'nin meşhur Şeh-nâmesini bu padişah zamanında yazdığı, adına birçok kitabe yazıldığı vurgulanmaktadır.

Yazar; Türklerin Eski Eserleriyle ilgili olarak bir sonraki makalesinde Gurî devletinin eserlerinden bahsedeceğini ifade ederek makalesini sonlandırmıştır.¹⁷⁰

2.1.6. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -2-

Makale 12 Temmuz 1921'de Kastamonu'da kaleme alınmıştır. Yazar bu makalesinde; Gaznelilerin halefi olan Gurîler hakkında bilgi verdikten sonra bu devletin hükümdarlarından Kutbettin Aybek, Celâleddîn Fîrûz Şah Hallacı, Şemseddîn Ayıltmış, Alâüddîn Hallacı gibi şahısların pek çok eser yaptırdığını belirtiyor. Delhi'de bulunan ve Kutbettin Aybek zamanında yaptırılan Câmî'-i Mescid, Kutb-i Menâr isimindeki minâre, Alaüddîn Kapısı olarak bilinen Saray, Delhi'de bulunan Ayıltmışın Türbesi gibi Türk eserlerinden bahsedilmiştir.

¹⁷⁰ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -1-", Açıksöz, S.229, (9 Temmuz 1337), s.2.

Timur ve eşi Bibi Hatun'un Semerkant'taki türbeleri, Bibi Hatun tarafından yaptırılan medrese, Timur'un Semerkant'ta bulunan Sarayı, bu Sarayı ve şehrin bir kısmını çevreleyen kaleden bahsetmektedir. Timur'un yakınlarının türbelerinden bahsetmiştir. Uluğ Bey'in rasathanesi, türbesi ve medresesinden bahsedilmiştir.

Buhara'da bulunan 110'dan fazla medresenin çoğunun Türkler tarafından yaptırılmış olduğu belirtilmektedir. Buhara'da bulunan Câmî-i Mescid daha önce yapılan eserdir ancak Timur tarafından imar ettirilmiş ve kubbesi yaptırılmıştır diye bahsedilmektedir. Belh şehrinde Sebük Tigin, Timur ve Harzemşah'ın yaptırmış oldukları cami, medrese ve türbelerin viranelerinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Herat'ta Harzemşah'ın birçok eser yaptırdığı ifade edilmektedir. Hüseyin Baykara, Şah-Cihân, Bâbü Şah ve Bâbü Mirzâ'nın türbelerinden bahsedilmektedir. Bâbü Şah'ın Hint'te yaptırdığı eserler saymakla bitmez diye vurgulanmaktadır. Ekber Şah tarafından Agra civarında Fethibor namıyla bilinen şehirden bahsedilmektedir. Şah-Cihân tarafından yaptırılan Tac-Mahal ve diğer eserlerinden bahsedilmiştir. Şah-Cihân ve eşi Banu Begüm'ün mezarlarının da burada olduğunu aktaran yazarımız, daha birçok bilgi vermektedir.

İslâm Medeniyetinin düşmanı olan İngilizler Hint'te bulunan Türk eserlerini tahrip etmiştir diyen yazarımız; Tac-Mahal'in yıkılıp enkazının satılmasını bile İngilizler düşünmüş ancak uygulayamamışlardır diye vurgulamaktadır.¹⁷¹

2.1.7. Vazîfemiz

Makale 14 Temmuz 1921'de Kastamonu'da kaleme alınmıştır. Yazarımız bu makalesinde; Millî Mücadele dönemindeki Türk-Yunan Savaşı'nı anlatmakta ve Türk halkını bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Yunanlıların yenilgiye doymadıklarını, ne yaptıklarını bilmeyen bir millet olduklarını vurguladıktan sonra. Nidâ-yı İntikam namındaki manzumede Yunan Kralı şöyle tarif edilmiştir diyerek; makalesine bir şiir eklemiştir.¹⁷² Yunanlıların savaş meydanından kaçarken av köpeklerinin bağlarını

¹⁷¹ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -2-", Açıksöz, S.233, (13 Temmuz 1337), s.2.

¹⁷² "Vazîfemiz" başlıklı makalede yazılmış olan, "Nidâ-yı İntikam" namındaki manzumede; Yunan Kralı Kosti tarif edilmektedir. Bu manzumeyi aynen çevirdik ve Açıksöz Şiirleri bölümüne ekledik. (Ç.N.).

çözmeye bile vakit bulamadıkları, yemek kaplarını ortada bırakıp kaçtıkları manzumede dile getirilmektedir.

I. Dünya Savaşına katılmadığı için Yunanistan'dan kovulan Yunan Kralı'nın, şimdi Kurtuluş Savaşı'nı kazanma vaadinde bulunarak koltuğunu elde etmek için Türkiye ile savaştığı vurgulanmaktadır. Yunanlıların savaş esnasında yaptığı vahşetlerden bahsedildikten sonra İtilâf Devletlerinin bu vahşete bilerek göz yumdukları, hatta bu vahşeti yaptıranların onlar olduğu belirtilmektedir.

Türk Askerlerine hitaben yazılmış olan bir şiir bu makaleye ilâve edilmiştir.¹⁷³ Bahsedilen şiirden başka söze gerek yoktur diyen yazarımız; cephe gerisindeki huzur ve güvenliğin kahraman Türk askerleri sayesinde olduğunu belirtmektedir. Askerlerimizin ihtiyaçlarını karşılamak, onlara her türlü yardımı yapmak boynumuzun borcudur diyen yazarımız; bu konuda bazı açıklamalar yapmaktadır. Allahın bir olduğuna imân ettiğimiz gibi inanalım ki son zafer Türk milletindir şeklinde temennîler dile getirilmiş, halk birlik ve beraberliğe davet edilmiştir. Türk ve Müslüman halka hitaben; sana senin kalbindeki imânından, elindeki silâhından başka yardım edecek kimse yoktur diyen yazarımız; Millî Mücâdele Liderlerinin etrafında toplanıp Türk Ordusuna destek olma çağrısında bulunmaktadır.¹⁷⁴

2.1.8. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -3-

Yazar bu makalesinde; Moğol devleti hakkında bilgi verdikten sonra bu devletin bıraktığı eserlerden bahsetmektedir. Moğol devletinin kurucusu olan Cengiz Han'ın torunu olan Kubilay zamanında birçok eser meydana getirildiği vurgulanmaktadır. Kubilay, onun kurduğu devlet, onun sarayları anlatılmaktadır. Kubilay Hanlığının başkentinin günümüzdeki Pekin olduğu belirtilmektedir. Hâkim oldukları bölgeler hakkında da bilgi verilmektedir.

Kubilay Han'ın Şangtu ve Kam Bulak saraylarından bahsedilmektedir. Yazar bu bilgileri hangi kaynaklardan faydalanarak aktardığını belirtmektedir. Avrupalı Seyyah Marko Polo'nun "Arz Üzerine Keşfiyyât" isimli eserinden alındığını,

¹⁷³ "Vazîfemiz" başlıklı makalede, Türk Askerlerine hitaben yazılmış olan manzumeyi aynen çevirdik ve Açığsöz Şiirleri bölümüne ekledik. (Ç.N.).

¹⁷⁴ Abdülhad Nuri, "Vazîfemiz", Açığsöz, S.234, (14 Temmuz 1337), s.2.

yazarımız makalesinde dipnot olarak göstermektedir. Ayrıca yazarımız; Dağıstanî Muhammet Cemâl “Seydi Beşir İsrâ Karargâhı”nda bahsedilen eserin Almanca nüshasından Türkçeye tercüme edilerek yine karargâhta tesis edilen (Türk Varlığı) matbaasında litografya tab‘ı olarak basılmıştır ve tercüme edilen esere (Altın ve Yeşil Saraylar) ismi verilmiştir diyor. Yazar bu tercüme edilen eserden faydalandığını belirtmektedir. Daha da önemlisi Avrupalı yazarların Kubilay’a ait toplam sekiz adet sarayı tüm vasıflarıyla ve övgü dolu sözlerle anlatmasıdır.

Marko Polo; dünya üzerindeki beşeri gücün bu sarayları inşa etmesi imkânsız gibi görünüyor diye yorum yaptığımıza göre görülmeye değer şaheserler olduğu anlaşılıyor. Bu sarayların özelliklerini anlatan yazarımız; diğer makalesinde de Kubilay’ın bu saraylarının özelliklerini anlatmaya devam edeceğini belirttikten sonra makalesini sonlandırmaktadır.¹⁷⁵

2.1.9. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -4-

Bu makalede; “Türklerin Âsâr-ı Atıkası -3-” başlıklı makalede anlatılan Kubilay’ın Saraylarından bahsetmeye devam edilmektedir. Sarayların tüm özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Sarayın kurulduğu arazinin yüzölçümünden, etrafındaki surlardan, duvarlardaki altın ve gümüş kaplamalardan, kullanılan mermerlerin özelliklerinden, duvarlara yapılan resimlerden, bahçesinden, avlanmak için oluşturulan ormanlık bölgeden, ormanın içinde yapılan saraydan vs. bahsedilmektedir. İç içe geçmiş saraylardan bahsetmektedir. Sarayın çok sayıda odası olduğunu ve odaların büyük olduğunu şu örnekle ifade etmiştir: Selamlık denen salon o kadar büyüktü ki altı bin kişi rahat rahat yemek yiyebiliyordu şeklinde vurgu yapılmaktadır.

Yazar; Kubilay’ın eserleri hakkında verdiği bilgileri Marko Polo’nun eserinin tercümesinden alıntı yaptığını, hatta bazı bölümleri aynen aktardığını tekrar vurgulamaktadır. Türklerin eski eserlerinin çoğunu Avrupalı Seyyah Marko Polo’nun kitabında bulabilirsiniz diyen yazarımız; diğer yazarlar bu yazarın eserinden faydalanmıştır şeklinde ifade kullanmaktadır.

¹⁷⁵ Abdülhad Nuri, “Türklerin Âsâr-ı Atıkası -3-”, Açıksöz, S.236, (17 Temmuz 1337), s.2.

Bâbü Şah ve Ekber Şah'ların Afganistan ve Hint'te yaptırdığı eserleri saymakla bitiremiyorlar diyen yazarımız; bu şahısların eserlerinden bahsetmektedir. Ayrıca Bâbü Şah'ın âlim ve edîb bir insan olduğunu ifade etmiştir. Bâbü Şah'ın Çağatay lisanıyla (Türk Bâberi) namında bir kitâbe yazdığını belirtmektedir. Bu kitâbe Ekber Şah'ın emriyle Abdürrahîm Han tarafından Farsçaya tercüme edilmiş, daha sonra İngilizceye de tercüme olunmuştur.

Bâbü Şah'ın torunlarından olan Şah Cihan'ın Dehli'de inşâ ettirmiş olduğu Cum'a Mescidi'nden ve Saray'dan bahsedilmektedir. Bu sarayın İngilizler tarafından yıktırılıp enkazıyla kendi askerlerine kışla yaptırdıkları belirtilmiştir. Bahsedilen muhteşem Sarayın Türklerin eseri olduğu için İngilizler tarafından bilinçli olarak yok edildiği vurgulanmaktadır.¹⁷⁶

2.1.10. Zafere Doğru

Yazar bu makalesinde; Millî Mücâdele dönemi olaylarından bahsetmektedir. Bu dönemde Yunanlıların Türk ve Müslüman halka yaptığı zulümleri eleştirel bir gözle anlatmaktadır. Türk halkını bilinçlendirmeye çalışan yazar; sonuna kadar direnmeliyiz son zafer Türklerindir şeklinde görüşlerini dile getirmektedir.

Sevr Anlaşması hakkında bilgi verilmektedir. Bu antlaşmanın bazı yönleri ön plâna çıkarılarak eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir. Sevr Muâhede-nâmesi şöyle değerlendirilmiştir: Türk-İslâm âlemini yok etmek için dünyanın büyük devletlerinin birleşerek saldırmışlardır. Yunanistan dâhil olmak üzere 24 devlet, 600'den fazla uzmanı toplayıp Sevr denen bir antlaşma metni hazırlatıp bunu zorla Osmanlı Devletine kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu antlaşma metninin Türk-İslâm âleminin yok edilme plânı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Sevr metninin bir kelimesi bile değiştirilemez diye dünyaya ilân ettiler ancak 23 devlet bunu başaramamıştır. Fransa ve İtalya pes edip çekildiler. Şimdi İngiltere'nin desteklediği bir Yunanistan mı Türklere bu anlaşmayı kabul ettirecek şeklinde ifadeler kullanılmaktadır.

TBMM etrafında toplanıp mücadeleye devam edilmesi gerektiği, Yunanlıların pes etmek üzere olduğu belirtilmiştir. Yunanlılara son darbenin vurulması gerektiği

¹⁷⁶ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -4-", Açıksöz, S.239, (21 Temmuz 1337), s.2.

vurgulanmıştır. Sonuç olarak bu makalede; Yunanlıların Türklere yaptığı zulümler, İtilâf Devletlerinin Türk ve İslâm âlemini imha etme plânı olan “Sevr Antlaşması” ve Türk halkına yapılan zulümler gibi açılardan Millî Mücâdele dönemi gelişmeleri anlatılmaktadır. Yazar; halk sabrederek mücâdeleye devam etmelidir son zafer Türklerindir diyerek makalesini sonlandırmaktadır.¹⁷⁷

2.1.11. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -5-

Yazar bu makalesinde; yine Türklerin eski eserlerinden bahsetmektedir. İran’da hüküm süren Büyük Selçuklu Sultanlarının altıncısı olan Sencer’in Merv şehrindeki türbesinden bahsederek makalesine başlamıştır. Bu makalenin sadece ilk paragrafını okuyan bir kişi Selçuklu Devletiyle ilgili bir makale olduğunu zanneder. Ancak bu makalede Tolunoğulları ve Memlûk Devletlerinden, bunların bıraktığı eserlerden bahsedilmektedir.

Mısırın Abbâsiler zamanında, Türk nüfuzu altına girmesinden ve tarihi süreçten bahsedilmektedir. Abbasî Halifesi El-Mehdî tarafından Ebû Sâlih Yahyâ bin Dâvûd Nişâburî Mısır’a gönderilen ilk Türk vâlidir diyen yazarımız; bundan sonra daha birçok Türk kökenli vâli tayin olduğunu detaylı bir şekilde anlatıyor.

Abbâsi Halifesi El-Mutez Billâh’ın Türklerden Tolunoğlu Ahmed’i Mısır’a vâli vekili olarak göndermesinden ve Tolunoğlu Devletinin kuruluşundan bahsedilmektedir. Tolunoğullarının bıraktığı esreler hakkında bilgi verilmektedir.

Moğol saldırısında esir düşen ve Venedikli tüccarlar tarafından toplanarak Mısır’a satılan Kıpçak Türklerinin bu bölgede bulunan Eyyubi Devletini yıkarak yerine Memlûk Devletini kurduklarından bahsedilmektedir. Memlûk Sultanı Kalavun’un Mısır tahtını ele geçirmesi ve bu dönem’deki tarihi olaylar anlatılmaktadır. Memlûk Devletinin meydana getirdiği eserler ve bu eserlerin özellikleri hakkında da bilgi verilmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Abdülhad Nuri, “Zafere Doğru”, Açığsöz, S.241, (24 Temmuz 1337), s.2.

¹⁷⁸ Abdülhad Nuri, “Türklerin Âsâr-ı Atfakası -5-”, Açığsöz, S.244, (27 Temmuz 1337), s.2.

2.1.12. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -6-

Yazar bu makalesine; Musul ve Cezîreye hükümrân olan İmâdeddîn Zengi'nin ikinci oğlu Nûreddîn Mahmûd 541 senesinden 569 senesine kadar Haleb ve Sûriye'de padişahlık etmiştir diye giriş yaptıktan sonra, meydana getirdikleri eserlerden bahsetmektedir.

Dımaşk'daki Hastahâne ile Halep'teki Medreseyi övgü dolu sözlerle anlatmaktadır. Halep'teki Medrese hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Bu medresenin kapısındaki kitabeden bahsedilmektedir. Bu kitâbeden anlaşıldığına göre Halep Medresesi İmâdeddîn Zengi'nin babası Ak Sungur tarafından yaptırılmıştır. Ak Sungur Selçuklu Sultanlarından Alparslan'ın oğlu olan Melikşâh'ın Türk kökenli kölelerinden biri olduğu belirtilip Melikşâh'ın birâderi Tâcüddevle tarafından Halep Vâliliğine atanmış olduğu vs. bilgiler veriliyor.

Mahmut Zengi tarafından Hazret-i İbrâhim aleyhisselâm nâmına inşâ edilmiş olan makam-ı mübârekten bahsedilmiş ve bu makam-ı mübâreği muhtevî câmi'-i şerîfin ön duvarındaki kitâbe aktarılmıştır. Mahmut Zengi'nin diğer eserlerinden de bahsedilmektedir.

Eyyubî Sultanlarından Melik Azîz Mehmet ve bu dönemin Türk Ümerâlarından Şehâbeddîn Tuğrul tarafından yapılan eserler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. 620 tarihinde yaptırdığı eserin Kitâbesinde Şehâbeddîn zikredilmeyerek Ebû-Said Tuğrul nâmı yazılmıştır. Bu vezirin yaptırdığı eserlerin kitabelerinde Hanefî veya Şâfi Mezhebinden olma gibi şartlar getirilmesi dikkat çekicidir. Yazar; o zamanın siyâseti gereği böyle uygulamalar yapıldığını belirtmektedir.

Seyfeddîn bin Bektaş, Hemedanîlerden Seyf-üd-devle, Nûreddîn Mahmut bin Zengi, Haleb Emîri Kara Sungur gibi şahıslar ve bunların eserlerinden bahsediliyor.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -6-", Açıksöz, S.246, (30 Temmuz 1337), s.2.

2.1.13. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -7-

Yazar bu makalesinde; Türklerin Âsâr-ı Atfakası 6'da kısmen adı geçen Halep Câmî'-i Kebîri, muazzam Türk eserlerinden biridir diyerek makalesine giriş yapmıştır. Bu caminin özellikleri uzun uzun anlatılmaktadır. Bahsedilen caminin içinde, dışında, etrafında yüzlerce kitâbe olduğu ve bu kitâbelerin binânın taşlarına oyulmak suretiyle yazıldığı vurgulanmaktadır.

Adı geçen caminin, Dîvân-ı Hümâyû'nun kuyûd odası olarak da kullanıldığı, caminin süve taşlarına kazınarak yazılmış olan 18 adet kitâbeden anlaşıldığı belirtilmiştir. Yine bu kitâbelerden anlaşılıyor ki Halep halkı verdikleri ağır vergileri kaldırtmak ve hürriyetlerini elde etmek için Mısır'daki Memlûk Çerkezleriyle mücâdele etmiş ve elde ettikleri hakları caminin taşlarına oyma suretiyle yazdırmıştır diyen yazar; bu kitâbelerden birini örnek olması için makaleye aynen almıştır.

Bu cami; mimarîsi yönünden muazzam Türk eserlerinden biri olması yanında caminin her tarafında yüzlerce kitabenin olması, camiye sonradan eklenen binalarda da kitabelerin olması caminin önemini daha da artırdığı belirtiliyor. Başlı başına bir tarih teşkil eden bu kitabelerin önemli olduğu özel olarak vurgulanmıştır.

Yazar; bu caminin minberindeki kitâbeyi de örnek olarak aynen nakletmektedir. Minber; Melik Zâhir Rükneddîn Baybars zamanında yapılmıştır. Mısır'da saltanat süren Türk kökenli Sultan Baybars'ın Bundukdârî diye meşhur olduğu da vurgulanmıştır. Adı geçen Memlûk Sultanı hakkında bilgi verilmiştir. Bu Minberi Muhammed bin Ali El-haddâd isminde bir Emîr yaptırmıştır diyen yazarımız; adı geçen bu iki şahıs ve o dönem hakkında bilgiler vermiştir.

Yazar; adı geçen camideki bir başka kitâbeyi de aynen vermiştir. Kitâbede: Memlûk Sultanı Kalavun'un lakabları uzun bir şekilde yazıldıktan sonra Eyyubi Devleti Sultanlarından Necmeddin'in kölelerinden biri olan Kalavun ve o dönem hakkında bilgi vermektedir.

Adı geçen Cami'de kadınlara, hükümdarlara mahsus gayet müzeyyen mahfiller inşâ edilmiş olduğubelirtildikten sonra Kadı maksûresinin üzerinde ki kitâbe aynen

verilmiştir. Bu kitabenin Memlûk Sultanı Kalavun'un kölerinden olan Şemseddîn Kara'ya ait olduğu ve bu kişinin Halep Vâlisi olduğu şeklinde bilgiler verilmiştir.

Vâli maksûresi ve mahfil-i hümâyûnun kapısı üzerindeki kitâbeden bahseden yazar; bu kitâbeyi de aynen verdikten sonra burada ismi geçen Melik Nâsır'ın, Mısır Sultanı Kalavun'un oğlu olduğunu belirtmiş ve bu Melik hakkında bilgi vermiştir.

Yazar; Halep'in, bin seneden fazla bir süre Türklerin saltanat ve idâresi altında bulunduğunu, bu bölgede çok sayıda Türk eseri meydâna getirildiğini, ancak adı geçen caminin ayrı bir yeri ve değeri olduğunu vurgulamıştır.

Yazar; Câmî'-i Kebîr'de Hazreti Yahya (Aleyh-is-selâm)'ın re's-i saâdetlerinin bir parçası medfûn bulunduğu cihetle câmî'-i şerîf'de makam-ı itlak olunur bir mahal-i mübâreğin bulunduğu belirtilmektedir.¹⁸⁰

2.1.14. Küçük Hikâye: Büyük Kalp, Büyük Adâlet

Yazar bu yazısında bir hikâye anlatmaktadır. Bu hikâyenin Millî Mücâdele döneminde yaşanmış bir olay olduğu kanaatindeyiz. Hatta bu hikâyenin Kastamonu'da yaşanmış bir olay olduğunu bile tahminen söyleyebiliriz. Hikâyenin kahramanı evli ve bir çocuk babası olan Saîd Bey 28 yaşındadır. Saîd Bey'in karısının ismi Fatma, hem oğlunun hem de babasının adı ise Hüseyin'dir. Adam öldürme suçundan dolayı on aydan fazla bir süredir hapis yatan Saîd Bey mahkemeye çıkarılır ve yaşadıklarını anlatmaya başlar...

Saîd Bey savaş zamanında dört buçuk sene cephede görev yaptıktan sonra terhîs edilip evine dönmüştür. Karısı Fatma ayrılıp babasının evine gideceğini söylemiştir. Ayrılık sebebi; eşkıyalık yapan Elekçi Salih ve Memiş'in kendisine tecâvüz etmesidir. Artık kocasının yüzüne bakamayacağını söylemiştir. Said Bey ise hayır sen oğlumuz ile bu evde oturacaksın ben gideceğim diyerek geldiği gibi geri döner. Bu arada eşkıyalık yapan Elekçi Salih; ev basma, yol kesme, soygun yapma, ırza geçme, adam öldürme gibi suçlardan dolayı bir müfreze jandarma tarafından ölü ya da diri yakalanmak üzere aranmaktadır. Saîd Bey de öç almak için eşkıyayı

¹⁸⁰ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -7-", Açıksöz, S.247, (31 Temmuz 1337), s.2.

aramaya başlar. Saîd Bey bir süre sonra eşkıyayı bulur öldürür, cesedi yaktıktan sonra jandarmaya giderek eşkıya Salih'i öldürdüğünü anlatır ve teslim olur.

Sonuç olarak; Saîd Bey'i hapse atarlar ve mahkeme tarihine kadar hapis yatar. Mahkeme Saîd Bey'in berâet etmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme heyetine teşekkür eden Saîd Bey şunları söyler; artık benim burada işim kalmamıştır, doğruca cepheye, düşmanla çarpışmaya gideceğim diye vedalaşarak ayrılır... Yazarın bu hikâyeyi anlatma amacı; Millî Mücadele döneminde birlik ve beraberliğin sağlanması gerektiğini vurgulamaktır.¹⁸¹

2.1.15. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -8-

Yazar bu makalesinde; Halep kalesinden bahsetmektedir. İç ve dış kale olmak üzere iki kısımda anlatmaktadır. Dış kalenin harabe durumunda olduğunu ancak iç kalenin sapa sağlam ayakta olduğunu ve görenleri hayran bırakacak kadar muhteşem olduğunu vurgulamaktadır. Melik Eşref Selahaddîn Halil adına, iç kale kapısının kuşağı üzerinde ve kalenin orta kapısı üzerinde kitâbeler olduğu belirtilmiş ve o kitâbelerde yazılı olanlar aktarılmıştır.

Önemli bir güzergâh üzerinde olan Halep'te yüzlerce han ve kervansaray bulunması yönünden meşhur olduğunu vurgulamış ve bu binalarla ilgili bilgiler vermiştir. Bu hanların kapısında bulunan kitabeleri aynen vermiş ve kitâbede geçen Seyfi'nin kim olduğunu açıklamıştır. Melik Selâhaddîn ve Melik Nâsır Muhammed'in saltanatı zamanında vâli olan Seyfeddîn Balabân olduğu ve binayı bu şahsın inşa ettirdiği gibi detay bilgiler verilmiştir.

Emîr Kara Sungur'dan ve eserlerinden bahsedilmiştir. Halep Emîri olan Alâüddîn Tanbağa'dan ve eserlerinden bahsetmiştir. Bu şahsın yerine geçce Argun Bey tarafından sulama kanalı yaptırıldığını Halep'in bağ ve bahçeleri bu sayede sulandığını anlatmaktadır.

Emîr Tanbağa'nın yaptırdığı Câmî'nin üzerindeki kitabeyi aynen verildikten sonra et-Tanbağa şeklinde Arapça kurallara göre yazıldığına bakmayın bu kelime

¹⁸¹ Abdülahad Nuri, "Küçük Hikâye: Büyük Kalp, Büyük Adâlet", Açıksöz, S.250, (3 Ağustos 1337), s.2.

Türkçedir ve bu kişide Türk'tür diye vurgulanmaktadır. O dönemde Arapça lâkaplar verilmesi veya Türkçe kelimelerin önüne bile harf-i ta'rîf getirilmesi adet haline gelmişti diyen yazarımız; son üç paragrafta bu söylediklerini örneklerle açıklamıştır. Selçuklu ve Osmanlı memleketlerinde de bu tür uygulamalar yapılmıştır diyen yazar; Kastamonu Emîrlерinin aldığı lâkaplardan da örnekler vermektedir.¹⁸²

2.1.16. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -9-

Yazar bu makalesinde; Halep'teki Türk eserlerinden bahsetmeye devam etmektedir. Halep'teki Zeyt Hanı'nın kapısı üzerindeki kitabeyi aynen vermiştir.

Mısır'da saltanat süren Melik Eşref Alâeddîn'in Türk olduğu vurgulanmış, bu kişi ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Mısır'da Türklerden Melik Sâlih İmâdeddîn İsmail'in Padişah olduğu bu dönemde Türk ümerasından Seyfeddîn Yılbağa Yahyâvî'nin ise Halep Vâlisi görevinde bulunduğu vurgulanmış, bu şahıslar, eserleri ve bu bölge hakkında bilgiler verilmiştir.

Bedreddîn Nâsır Hasan bin Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun'un saltanatı zamanında Argun el-Kâmilî tarafından inşâ edilen bîmâristân'dan bahsetmiştir. Bedreddîn Nâsır Hasan ve birâderi Melik Sâlih Selâhaddîn'in Mısır'daki saltanatlarından ve eserlerinden söz etmiştir. Emîr Seyfeddîn Argun el-Kâmilî hakkında bilgi verilmiştir.

Halep şehrindeki Haydarî Zâviyesi'nin üzerinde bulunan kitâbe aynen verilmiş ve kitâbe hakkında açıklamalar yapılmıştır. Emîr Kutluca tarafından yaptırılan bu binanın kitâbesi Emîr Taz tarafın yazdırıldığı belirtilmektedir.¹⁸³

2.1.17. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -10-

Yazar bu makalesinde; Halep şehrinde bulunan Cami'-i Rûmî ismindeki eserden bahsetmektedir. Bu caminin kapısı üzerindeki kitâbe aynen verildikten sonra kitabede yazılanlar ve hakkında açıklamalar yapılmıştır. Menkeli Boğa'nın Haçlılara karşı kazandığı meşhur Ayas Zaferi sırasında bu binayı inşâ ettirdiği ve Türklerin övünecekleri eserlerinden biri olduğu, binayı yaptıran bu komutanın da Türklerin en

¹⁸² Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -8-", Açıksöz, S.253, (7 Ağustos 1337), s.2.

¹⁸³ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -9-", Açıksöz, S.254, (8 Ağustos 1337), s.2.

şanlı komutanlarından olduğu özellikle vurgulanmıştır. Ünlü Türk komutanlarından biri olan Menkeli Boğa ve Ayas bölgesi hakkında bilgiler verilmektedir. Ayas denen bu yerleşim yerinin eski isimlerinden bahsedilmiş ve buranın İskenderun Körfezindeki Yumurtalık Limanı civarı olduğu belirtilmiştir.

Yazar; Ayas ve civarının tarihte dört mühim olayın cereyan ettiği yer olduğunu bu olaylardan ilk üç tanesinin Kamûs-ül-a'lâm isimli eserde teferruatıyla anlatıldığı halde Türkler için önemli olan Ayas zaferinden ve Menkeli Boğa'dan bahsetmemiştir diye eleştiride bulunmuştur. Yazarımız; Kamûs-ül-a'lâm'ın bir kişinin elinden çıkmış bir eser olamayacağını vurgulamaktadır. Bölümler halinde yazılmış olan eserlerin toplanarak bir araya getirildiği belirtilmiştir. Birleştirme sırasında veya başka sebeplerle hatalar yapılmış olabileceğini hatırlatan yazarımız; Türklere ait olan bilgi ve belgeleri bir araya toplayacak bir ansiklopedi meydana getirilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Yazar; Ayas bölgesinde yaşanan dört büyük savaştan üçünün kimler arasında yapıldığını içeren kısa bilgi vermektedir. Ancak Haçlılar ile Türkler arsında yapılan dördüncü büyük savaşı yani Ayas Zaferini daha geniş bir şekilde anlatmaktadır. Kamûs-ül-a'lâm'ın zikre şâyan bile görmediği bu Ayas Zaferi, Haçlıların büyük bir donanmayla bu bölgeyi işgal etmek amacıyla gelmeleri üzerine gerçekleşen büyük bir savaş olduğu vurgulanmıştır. Dürret-ül-islâk fî devlet-ül-Etrâk isimli eserde Ayas zaferinin sayfalarca anlatıldığı belirtilmiştir. Halep'teki Cami'-i Rûmî denilen eseri yaptıranın Ayas Fatihî Menkeli Boğa olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁴

2.1.18. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -11-

Yazar bu makalesinde; okuyucularımızın bildiği gibi son birkaç makalede Halep şehrindeki Türk eserlerinden bahsediyoruz diyerek makalesine giriş yapmış ve asırlardır Türklerin idâresi altında bulunan bu şehrin baştanbaşa Türk memleketi olduğunu, Türk eserleriyle dolu olduğunu vurgulamıştır.

Çerkez ümerâsından Berkuk ibn-i Enes (el-Melik-üz-Zâhir Seyfeddîn ibn-i Saîd) lâkabıyla Mısır'da sultanlığını ilân etmiş, Halep de Çerkezlerin eline geçmiş

¹⁸⁴ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atîkası -10-", Açıksoz, S.259, (14 Ağustos 1337), s.2.

diyen yazarımız; Çerkezlerin de Türk olduğunu ispat etmek için uzun uzun anlatmış, kaynak eserler sunmuştur. Meselâ; Amasya tarihinin ikinci cildinin 48 ve 49'uncu sayfalarındaki ibâreleri buraya aynen naklediyorum diyerek alıntılar yapmıştır. Sonuç olarak Çerkezlerin aslı Türk'tür diyor.

Yazar; Berkuk ve Yılbağa'nın mücâdelelerini anlatarak devam ediyor. Yılbağa'nın kölelerinden olan Berkuk'un Mısır Sultanı olduğunu, bu tarihte Halep Vâlisi olan Yılbağa'nın Berkuk'u yenerek tahttan indirip hapsedtiğini, Melik-ül-Sâlih ibn-ül-Eşref Şa'ban'ı Mısır tahtına oturttuğunu etraflıca anlatıyor.

Bir sene sonra hapsedildiği yerden kaçan Berkuk yapılan savaşta galip gelerek tekrar Mısır Sultanı olmuştur ve 801 senesine kadar Mısır tahtında kalmıştır diyen yazarımız; Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettiği tarihe kadar Mısır'da Çerkez Padişahlar saltanat sürmüştür diyor.

Sultan Berkuk'un aslen Kafkasyalı olduğu, Hoca Osman isminde biri tarafından Kırım'dan Mısır'a getirildiği ve Emîr Yılbağa'ya satıldığını anlatan yazar; bu iki şahıs daha sonra birbiriyle savaşmış ve 793 tarihinde Yılbağa'yı, Mısır Sultanı olan Berkuk idâm ettirmiştir diyor. Yazar; Halep'te bulunan camilerden birinin ismini zikretmiş, Sultan Berkuk tarafından yaptırıldığı bu caminin kitâbesinden anlaşılmaktadır şeklinde açıklama yaparak makaleyi sonlandırmıştır.¹⁸⁵

2.1.19. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -12-

Yazar bu makalesinde; Türklerin Halep'te meydana getirdiği eserlerden bahsetmeye devam etmektedir. Koyun Pazarında bulunan Ataruş Camisindeki kitâbe makaleye aynen aktarıldıktan sonra bu cami hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Halep'te bulunan Ataruş Camii Ak Boğa el-Ataruş tarafından inşâ edilmiş ancak bu valinin Trablus bölgesine tayin olunması ve yerine gelen Demirtaş'ın caminin inşasını tamamlaması gibi detaylı bilgiler verilmektedir. Camiyi inşâ ettiren kişinin adıyla yani "Atruş Camii" olarak bilinmekte olduğu vurgulanmıştır.

¹⁸⁵ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -11-", Açıksoz, S.261, (20 Ağustos 1337), s.2.

Adı geçen caminin yapımında emeği geçen ve yukarda isimleri yazılı olan kişiler hakkında şahsî bilgiler verilmektedir. Camide bulunan diğer kitâbeleri de aynen veren yazar; bu kitâbeler hakkında açıklamalar yapmıştır.

Yazar bu makalesinin devamında; Mısır'da saltanat süren Türk ve Çerkez kökenli Memlûk Sultanlarının Halep Surlarının yenilenmesine önem verdiklerini belirtmiştir. Halep Surlarının tamamının Türk-İslâm eseri olduğunu özellikle vurgulamıştır. Halep Surlarının çeşitli yerlerinde bulunan kitâbeler aynen verildikten sonra burada yazılı olan şeyler hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Bu kitâbelerden yola çıkarak Halep Surlarının yenilenmesinde en çok emeği geçenin Memlûk Sultanı Baybars olduğu vurgulanmış ve bu hükümdar hakkında bilgi verilmiştir. Halep Surlarındaki kitâbelerde Sultan Baybars'ın ismi geçmektedir. Aynı şekilde Halep Surlarındaki kitâbede Kayıtbay'ın isminin de yazılı olduğunu vurgulayan yazar; surların yenilenmesinde Kayıtbay'ın emeği de olabilir ancak bu Surların daha çok Baybars döneminde yapılmış olma ihtimalini tartışma havasında sonuca bağlayarak makalesini sonlandırmıştır.¹⁸⁶

2.1.20. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -13-

Yazar bu makalesinde; Halep şehrindeki Türklere ait eserlerden bahsetmeye devam etmektedir. Memlûk Sultanı Kayıtbay zamanında Halep'e vâli olarak gönderilen Özdemir Bey tarafından yaptırılan camiden bahsedilmiştir. Kayıtbay ve onun saltanatı dönemindeki ümerâlar tarafından yaptırılan eserlerden anlatılmıştır.

Memlûk Sultanı Kansu Gavri döneminde yaptırılan eserlerden ve bu dönemde yapılan taht mücadelelerinden bahsedilmektedir. Meselâ; Kansu Gavri'nin âlim bir adamına "benden sonra Mısır (Memlûk) tahtına kim geçecek" diye sorduğunda? İsmi başında "sin" harfi olan biri Mısır bölgesini ele geçirecek cevabını almıştır. Bundan sonra Kansu Gavri, kendi vâlisi olan Sibay Bey'den korkmaya başladığı, bu iki şahsın mücadele ettiği anlatılmaktadır. Ancak isminin başında "sin" harfi olan kişinin Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim olacağı Kansu Gavri'nin hiç aklına

¹⁸⁶ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -12-", Açığöz, S.270, (30 Ağustos 1337), s.2.

gelmemiştir diyerek bu mücadeleleri anlatmaktadır. Bu münasebetle Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden de kısmen bahsetmiştir.

Cami, hamam, çeşme, kale ve burucundaki kitâbelerden bahsedilmektedir. Yazar; bahsettiği eserlerin kitabelerinden bazılarını aynen nakledip açıklamalar yapmaktadır. Bu makalesinde de kitâbeler ve onlar hakkında yapılan açıklamalar bulunmaktadır.¹⁸⁷

2.1.21. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -14-

Yazar bu makalesinde; yine Halep şehrinde, Türklerin meydana getirdiği eserlerden bahsetmeye devam etmektedir. Halep'te bulunan cami'den bahsederek makalesine başlamıştır. Cami hakkında bilgi vermektedir.

Bu zamana kadar pek görülmediği halde bu caminin kitâbesinde şiir olduğu vurgulanmaktadır. Yusuf ibn-i Hâfız Ahmet Kizvâni tarafından yenilendiği belirtilen cami'nin kitâbesi ön plana çıkarılmaktadır. Bu eserin Osmanlı Padişahı Kanunî Sultan Süleyman döneminde yapıldığı belirtilmektedir. Altı beyitlik bir şiir ile caminin yapılış tarihi ve üç Osmanlı Padişahının cülûs ettikleri tarihler ebced hesabına göre yazıldığı anlatılmaktadır. Kitabedeki bu sanatlı yazı övgü dolu sözlerle anlatılmaktadır. Bahsedilen altı beyitlik şiirsel kitâbe makaleye aynen nakledilmiş ve hakkında uzunca açıklamalar yapılmıştır.¹⁸⁸

2.1.22. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -15-

Yazar bu makalesinde; Halep'te bulunan Türk eserlerinden bahsetmiştir. Osmanlı mimarîsi tarzında inşâ edilen Hüsreviyye Camiini anlatarak makalesine giriş yapmıştır. Adı geçen caminin kitâbesi aynen nakledilmiş ve hakkında bilgi verilmiştir. Bu kitabede Osmanlı Padişahı Kanunî Sultan Süleyman ve Hüsrev Paşa'nın ismi geçmektedir. Bu isimlerin geçtiği metinden sonra bir de dörtlük ilâve edilmiştir. Yazar; bu kitâbe hakkında bilgi vermektedir.

¹⁸⁷ Abdülahad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -13-", Açığsöz, S.272, (1 Eylül 1337), s.2.

¹⁸⁸ Abdülahad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -14-", Açığsöz, S.274, (4 Eylül 1337), s.2.

Kamûs-ül-a'lâm'ın birinci Hüsrev Paşa maddesinden alıntı yapılarak bu Paşa hakkında bilgi verilmiştir. Sâhife-ül-ahbâr isimli eserden Hüsrev Paşa hakkında bilgiler aktarılmıştır. Baba Zünun, Münecimbaşı, Yakup Paşa gibi şahıslar ile Hüsrev Paşa arasında geçen olaylar ve adı geçen şahıslar hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Van Kalesine saldıran düşman kuvvetlerini Hüsrev Paşa kuvvetlerinin yenilgiye uğratıp kaleyi kurtarması anlatılıyor. Hüsrev Paşa ile Vezir-i Azam Hadım Süleyman Paşanın Divân-ı Hümayun toplantısında kavga etmeleri sebebiyle Hüsrev Paşa'nın görevden alındığı belirtilmiş ve bu olay anlatılmıştır.

Hüsrev Paşa, Şehzade Mustafa ve Sadrazam Rüstem Paşa arasında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Yazar; bu camiye yaptıran kişinin Hüsrev Paşa olup olmadığını araştırmış ve Hüsrev Paşa'dan başkası olamaz diye bir karara varmıştır.

Abdülahad Nuri Bey "*Halep Kitâbeleri*" adlı bir eserini yazarken birçok kaynaktan incelemeler yaptığını ancak buna rağmen bu makalede bahsettiği Hüsrev Paşa ve diğer konularla alakalı bazı belirsizlikleri çözümleyemediğini belirtmiştir.

Kapının üzerinde bulunan bir kitâbe aynen verilmiş ve açıklamalar yapılmıştır. Bu kitâbede Mehmet Paşa ismi geçmiş ve yazarımız bu kişinin hangi Mehmet olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Bu binayı yaptıran kişinin ise Boyalı Mehmet Paşa olduğu kararına vararak makalesini sonlandırmaktadır.¹⁸⁹

2.1.23. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -16-

Yazar bu makalesinde; Halep şehrindeki Türklerin inşâ ettirdiği eserlerden bahsetmektedir. Önceki makalelerin birinde bahsedilen Halep Cami'-i Kebirinden tekrar bahsedeceği vurgulanmaktadır. Osmanlı Padişahı Sultan IV. Murat zamanında ve Sadrazam Hüsrev Paşa'nın Halep'te bulunduğu sırada bu muazzam cami'ye bakım yapıldığı anlatılmaktadır.

Cami'nin kapısı üzerindeki kitâbe aynen aktarılmış ve kitâbede yazılanlar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Kitâbede Osmanlı Padişahı IV. Murat ve Hüsrev Paşanın isimlerinin yazılı olduğu belirtilmektedir. Bu kitâbede de önceki makalede

¹⁸⁹ Abdülahad Nuri, "*Türklerin Âsâr-ı Atfakası -15-*", Açığöz, S.277, (7 Eylül 1337), s.1

bahsedildiği gibi yine bir şiir olduğu vurgulanmaktadır. Söz sanatı kullanılarak ve ebced hesabıyla kitâbeye tarih düşüldüğü anlatılmaktadır.

Bahsedilen eseri yaptıran kişinin Mahmut Muhsin adında biri olduğu belirtilmektedir. Adı geçen şahsın Osmanlı Padişahı I. Mahmut zamanında sadrazam olan Abdullah Paşa'nın babası Muhsin Çelebi olduğu ifade edilmiştir.

Yazar; Hüsrev Paşanın isminin bu kitâbeye yazılma sebebi ve onun yaptığı işler hakkında bilgiler vererek konuyu aydınlatmaya çalışmaktadır. Osmanlı Sultanlarından Mehmet ve İbrahim Hanlardan bahsedilmektedir.

Beşîr Cami'-i Şerîfi'nin kitâbesi de aynen verilmiş ve eserle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu caminin kitâbesinin Osmanlı Sadrazamı Maktûl Beşîr Mustafa Paşa tarafından yazdırılmış olduğu belirtilmiş ve adı geçen Paşa hakkında bilgi verilmiştir. Bu caminin Maktul Beşîr Mustafa Paşa tarafından, Halep'te vâli olduğu zaman yaptırıldığı ve bu tarihten bir yıl sonra Şeyh-ül-islâm Esad Efendi zâde Ebû Saîd Efendi'nin önerisiyle Sadrazam olduğu anlatılmaktadır. Neden Beşîr Camii olarak isimlendirildiği hakkında bilgi verilmektedir.¹⁹⁰

2.1.24. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -17-

Yazar bu makalesinde; Halep'in Halviye Medresesinden bahsetmektedir. Harabeye dönen bu medresenin Osmanlı Padişahı IV. Mehmet devri vezirlerinden Haseki Mehmet Paşa tarafından yenilediği belirtilmektedir. İlk olarak Nureddîn Mahmut Zengi tarafından inşâ edilen bu medresenin, harabe haline geldikten sonra, yukarıda isimleri yazılı olan Osmanlı devlet adamları tarafından yeniden yaptırıldığı ifade edilmiştir. Adı geçen kişiler hakkında bilgi verilmektedir. Nureddîn Mahmut Zengi'nin babası İmâdeddîn Zengi ve kurduğu devlet hakkında da bilgi verilmektedir. Adı geçen medrese övgü dolu sözlerle anlatılmaktadır.

Arapların yaşadığı bölgelere hâkim olan Türk kökenli yöneticilere, Arapların lâkap ve unvan verdikleri vurgulanmıştır. Bunun bir alışkanlık haline geldiğini ve Türklerin Türkçe isimlerden fazla Arapça isim ve lâkaplar kullandığı belirtilmiştir. Yazar kendi isminin (Abdülahad Nuri'nin) de Arapça olmasından dolayı çoğu zaman

¹⁹⁰ Abdülahad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -16-", Açığöz, S.280, (11 Eylül 1337), s.2.

Arap kökenli olduğum zannediliyor diyerek rahatsızlığını dile getirmektedir. Yazar bu sebepten dolayı iki oğlundan birine Attila diğerine Oktay olmak üzere Türkçe isimler verdiğini belirtmektedir.

Yer isimleri hakkında da bilgi veren yazar; İstanbul ve Kastamonu isimlerinin kökeninden bahsetmektedir. Osmanlı Padişahı III. Selim tarafından paraların üzerine “İslâm-bol” yazdırılmış ve “İstanbul=İslâm-bol” olarak isimlendirilmesini istemiştir. Anacak sonra paralardaki “İslâm-bol” ismi kaldırılmış, verilen isim kullanılmamıştır! Kastamonu Kalesi ve şehrin bu ismi alması hakkında da bilgiler verilmektedir. Eserleri yapan veya yaptıran Türklendir ancak eserlerin isimleri neden yabancıdır? Muazzam eserleri yaptırmaya veya eski virâne şeklindeki kalıntıları tamir etmeye muktedir olan Türkler parmak kadar isimleri mi değiştiremediler diye düşüncelerini dile getirdikten sonra makalesini sonlandırmaktadır.¹⁹¹

2.1.25. Türklerin Âsâr-ı Atîkası -18-

Yazar bu makalesinde; Karadeniz sahilinde bulunan yer isimlerinden bahsetmektedir. Yerleşim yerlerinin o gün ve eskiden kullanılan isimleri birlikte verilmektedir. Yer isimlerinin Türkçe mi yoksa yabancı kökenli kelimelerden mi oluştuğunu inceleyen yazar; Türkçe isimlerin yok denecek kadar az olduğunu vurgulamak için birçok örnek vermiştir.

Halep’te bulunan eserlerden bahsedilmektedir. Medresenin üzerinde bulunan kitâbe aynen verilmiş ve açıklamalar yapılmıştır. Kitâbenin Osmanlı Padişahı I. Mahmut zamanında yazılmış olduğu belirtilmiştir. Halep surlarından bahsedilmektedir. Bu surlardaki kitâbelerden bazıları aynen aktarılmıştır. Bu kitâbelerden anlaşıldığına göre Osmanlı Padişahı II. Mahmut zamanında surların tamir edildiği belirtilmektedir.

Yazar; Türklerin Âsâr-ı Atîkası adlı makalelerinin birçoğunda Halep’te bulunan ve Türkler tarafında inşa edilen eserlerden bahsetmektedir. Bu makalesinde ise Halep’teki Türk eserlerinden bahsetmeye son verdiğini belirtmiştir.

¹⁹¹ Abdülhad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atîkası -17-*”, Açıksoz, S.283, (14 Eylül 1337), s.2.

Yazar; “*Halep Kitâbeleri*” adında bir eserinin olduğunu belirtmektedir. Halep şehrinde Türklere ait 115 cami, 164 mescid, 30’a yakın medrese ve 120 tane han bulunduğunu tespit etmiş ve makalesinde de istatistik bilgi olarak vermiştir. Açıksöz’de yazmış olduğu makalelerinde bu eserlerden ancak 20 kadarını anlatabildiğini dile getirmiştir. Detay bilgi için “*Halep Kitâbeleri*” isimli eserine bakılması yönün de vurgu yapmaktadır. Halep’in baştanbaşa bir Türk şehri olduğunu bu eserler ispat etmektedir diyen yazar; Avrupalılar tarafından elimizden alınmak istendiğini ancak bunu başaramayacaklarını vurgulamıştır.

Yazar; Türkler tarafından inşâ edilen eserlerin kitabelerinin neden Arapça yazıldığını sorgulamaktadır? Türkçenin geliştirilmesi ve yabancı dillerin etkisinden kurtarılması gerektiğini vurgulayarak makalesini sonlandırmaktadır.¹⁹²

2.1.26. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -19-

Yazar bu makalesinde; Sivas’ta bastırılan altın paradan bahsetmektedir. Sivas’ta kesilmiş (bastırılmış) altın para ile ilgili yaptığı araştırmayı aktarmaktadır. Subhî Paşa’nın İslâm paraları konusunda uzman olduğunu, çok karışık şekilde yazılmış olan paraların bile tespit ve tasnifini yapan ilk Türk olduğunu vurguluyor. Cevdet Paşa meşhur eserini yazarken paralar konusunda Subhî Paşadan bilgi aldığı, İslâm ve Osmanlı sikkeleri hakkında yazdığı bölümü de onun çalışmalarından faydalanarak yazdığı belirtilmektedir. Subhî Paşa’dan sonra Türkler de para ilmiyle uğraşanlardan; Osman Ferid, Miralay Mütekaid Ali, Ahmed Tevhîd Beyler zikre şayan olanlardır deniliyor. Kosova Valisi Reşâd Bey’in de Osmanlı paraları üzerine çalıştığı ancak kitap haline getirip neşredemeden vefat ettiği dile getirilmektedir.

Edhem Paşazâde İsmail Gâlib Bey’in Selçuklu ve Osmanlı paraları hakkında ilk defa kitap yazan kişi olduğu belirtilmektedir. Müzelerde bulunan Türk-İslâm paraları hakkında da kitap yazdığı vurgulanmıştır. İsmail Gâlib Bey’in oğlunun müzede bulunan İlhanlı ve Kırım sikkeleri hakkında, kardeşi Halil Bey’in ise Osmanlı paraları hakkında kitap yazdığı şeklinde bilgiler aktarılmaktadır.

¹⁹² Abdülhad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atfakası -18-*”, Açıksöz, S.290, (22 Eylül 1337), s.2.

Eski paraların şekli ve bastırıldığı yerden bahseden pek az yazar olduğu belirtilmiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahat-nâme adlı esrinin I. cildinin 567. sayfasında Osmanlı parasının bastırıldığı 33 şehirden biri Sivas'tır. Evliya Çelebi'nin aksine Sivas'ta Osmanlı parası bastırılmadığını iddia eden Osman Ferid eleştirilmiştir. Sivas'ta bastırılan altın Osmanlı parasından kendinde bir örnek olduğunu söyleyen Abdülahad Nuri; bu parayı tanıtmıştır. Sivas'ta bastırılmış Osmanlı parası İstanbul Müzesinde olmayabilir ancak Evliya Çelebi'nin söylediği gibi Sivas'ta Osmanlı parası bastırılmıştır diyen Abdülahad Nuri, kendisindeki parayı örnek veriyor.¹⁹³

2.1.27. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -20-

Yazar bu makalesinde; antika eserlerden bahsetmektedir. Eski eserlerin her ne şekilde türde olurlarsa olsun o dönemin sanatını yansıtmaları sebebiyle önemli olduğu belirtilmiştir. Antika eserlerin alınıp satılmasından bahsedilmektedir. Koleksiyon oluşturmaya çalışan kişilerin kendi zevklerine hitabeden mücevher tarzı şeyleri biriktirmeye çalışırken; elinde olmayan, hoşuna giden veya rekabetten dolayı değerinden çok fazla para verip almaya çalıştıkları dile getirilmiştir.

Antika eserler alınıp satılırken aradaki fiyat artışına örnek olarak: Diyarbakır'dan 45 kuruş gibi çok düşük bir fiyata satın alınan bir testi'den bahsediliyor. Bu testinin İstanbul'daki Ermeni ve Rum antikacılar arasında fiyatı yükselttilerek 200 lira ücretle alınıp bir ermeni antikacı tarafından Paris'e gönderilmesi, testi koleksiyonu oluşturan meraklı bir zengin tarafından 1200 İngiliz lirası bedel ile satın alınması anlatılıyor. Bu testinin 35-40 yıllık İran malı olduğu, rengi, yüksekliği, üzerindeki nakışlar gibi özellikleri anlatılmaktadır.

Koleksiyoncuların; testi, çömlek, çeşitli ev eşyası (kap kacak), el işlemesi, dokuma eşya, seccâde, kilim, eski silâhlar, küçük boyutta heykelcikler, resimli yüzük, el yazısı kitâbeler, levhâlar, tapu senetleri, paralar vs. şeyler topladığı belirtiliyor. Büyük heykeller, âbideler, oyarak ya da kazıyarak yazılan büyük taşlar, ağaçtan yapılmış eserlerin ise müzeler tarafından toplandığı belirtilmektedir. Avrupa'nın başkentleri ve büyük şehirlerinde oluşturulan müzelerde bu tür eserlerin toplanarak sergilendiğini belirten yazarımız; bizde henüz Âsâr-ı Atfaka'ya önem

¹⁹³ Abdülahad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atfakası -19-", Açıksoz, S.316, (23 Teşrin-i Evvel 1337), s.2.

verilmediği için bir şekilde Avrupa müzelerine götürülen eserlerimizin “Osmanlı Memleketlerinden Getirilen Eski Eserler” adı altında sergilendiğini ifade ediyor.

Mısır, Irak, Musul, Şam ve Anadolu’da bulunan eserlerimizin Avrupa müzelerine götürüldüğü vurgulanıyor. Bağdat, Musul, Beyrut gibi eski eserlerin çok olduğu yerlere gelen Avrupalı konsolosların hepsinin eski eser ticareti yaptığı, Türk-İslâm eserlerini Avrupa müzelerine taşıdığı vurgulanmaktadır.

İstanbul’da açılan müzeler tarafından eski eserlerimizin toplanıp sergilenmeye başlandığı; İstanbul müzelerinin Avrupa müzeleriyle yarışacak seviyeye geldiği vurgulanmıştır. İstanbul müzesinde sergilenen, ağaçtan yapılmış bir minber’in özellikleri anlatılmıştır. Germiyanogullarından Birinci Yakub Bey zamanında yapılan ve Ankara’da Kızıl Bey Camiinde bulunan bu minberin üzerinde bulunan kitâbe makalede aynen nakledilmiştir.

Kastamonu’da bulunan İbn-ün-neccâr Camii’nin kapısının İstanbul müzesinde sergilendiği belirtilerek bu kapı hakkında bilgi verilmiştir. 754 tarihinde inşâ edilmiş olan bu camide ve kapısında bulunan kitâbelerin bir kısmı aynen nakledilmiş. Daha sonra bu kitâbelerin tamamından bahsedileceği belirtilmiştir. Yazar; bu muhteşem kapının saklanması ve korunması gerektiğini belirtmektedir.¹⁹⁴

2.1.28. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -21-

Konya’da bulunan Alâüddîn Camii ve minberinden bahsediliyor. Bu minberin Anadolu Selçuklu Devleti eserlerinden olduğu belirtiliyor. Anadolu Sultanlarından I. Kılıçarslan ve oğlu Rükneddîn I. Mesut hakkında bilgi verilmiştir. Bahsedilen minberin Rükneddin I. Mesut tarafından 550 tarihinde inşâ edildiği ifade ediliyor. Bu minberin, eski eser kaçakçıları tarafından çalınma tehlikesine karşı İstanbul Müzesine götürüldüğü ve orada muhafaza edildiği ifade edilmektedir.

Alâaddîn Camii’nin sadece minberini değil, bu eserin tamamını anlatmaya çalışacağını ifade eden yazarımız; bahsedilen minberin ilk olarak Hicrî 550 tarihinde Sultan I. Mesut tarafından yaptırıldığı, kitâbesine yazılmış olmasına rağmen bu minberin I. Mesut’un oğlu II. Kılıçarslan tarafından sonradan yaptırıldığı

¹⁹⁴ Abdülhad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atfakası -20-*”, Açığsöz, S.329,(7 Teşrin-i Sâni 1337), s.2.

vurgulanmaktadır. I. Alâaddîn Keykâvus, I. Alâaddîn Keykubad oğlu I. Keyhüsrev gibi Selçuklu sultanlarının bu camide emeğinin olduğu belirtilmektedir.

Birçok Selçuklu Sultanının emeği olan bu camiye sonradan ek binalar yaptırılmıştır. Alaaddin Keykubad zamanında tamamlandığı için camiye bu Anadolu Selçuklu Sultanının ismi verildiği belirtilmektedir. Caminin kitabesi aynen nakledildikten sonra kitâbe hakkında açıklamalar yapılmıştır. Caminin ilk inşâ edildiği tarihten 67 yıl sonra binanın eksiklerinin tamamlandığı vurgulanmaktadır.

Bu caminin sınırları dâhilinde bulunan Alâaddîn türbesi hakkında bilgi verilmektedir. Bu türbenin II. İzzettin Kılıçarslan tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Türbenin kitabesinden de bahsedilmiştir. Bu türbede bulunan, Selçuklu Sultanlarına ait bir sancağın bezinin kırmızı ve yeşil renkte olup, zerinde “Kelime-i Şerîfe-i Tevhîd” yazılmış olduğu şeklinde bilgiler verilmektedir.

Konya’da birçok eser olduğu ancak bunların harabeye dönmüş bir halde bulunduğu belirtilmektedir. Harabe halinde bulunan binalardan örnekler verilerek, eserlerimize sahip çıkmamız gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹⁵

2.1.29. Sivas’ta Bir Mekteb Münâsebetiyle

Yazar bu makalesinde; Büyük Millet Meclisi tarafından Sivas’ta açılan hattatlık mektebinden bahsetmektedir. Osmanlı memleketinin en iyi hattatının Amasya’dan çıktığı vurgulandıktan sonra diğer şehirlerimizde de hattatlık mektepleri açılması temennisinde bulunulmuştur. İstanbul medresesinde hattatlık okulu olduğu ancak ihtiyacı karşılayamadığı için Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de hattatlık okulu açılması ve kaliteli bir eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Osmanlı Devletinin meşhur hattatlardan yedi tanesinin ismi verilmektedir. Bu hattatlardan en önemlisinin Şeyh Hamdullah olduğu belirtilmektedir. Bu Şeyh’in yetiştirdiği önemli hattatlardan beş tanesinin Amasyalı ve Şeyh Hamdullah’ın akrabası olduğu vurgulanmaktadır. Bahsedilen hattatların isimleri şu şekilde sıralanmıştır: 1) Şeyh Hamdullah, 2) Mustafa Dede ibn-i Şeyh Hamdullah, 3) Üstâd

¹⁹⁵ Abdülhad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atıkası -21-*”, Açığsöz, S.338, (19 Teşrin-i Sâni 1337), s.2.

Abdullah, 4) Muhiyyüddîn ibn-i Celâl, 5) Cemâl ki Üstâd-ı Ekber Şeyh Hamdullah, bu ikisinin amca zaderidir. 6) Ahmed Karahisarî, 7) Şerbetci zâde İbrâhim Bursavî.

Sultan II. Bayezid'in Amasya Vâlisi iken tanıdığı Şeyh Hamdullah Bey'i cülûsundan sonra İstanbul'a davet edip Ok Meydanı Zâviyesi Meşîhatı görevine getirdiği belirtilmiştir. Hamdullah Bey'in kemankeşlik ve yüzücülükte de meşhur olduğu belirtilmektedir. Üsküdar'dan Topkapı Sarayına yüzerek geçip Padişaha hat dersleri verdiği vurgulanmaktadır. Şeyh Hamdullah Bey'in meşhur hattatlardan Amasyalı Yâkût Bey'in yazılarını çok güzel bir şekilde taklit edebildiği belirtilmiştir. Hattat Hamdullah Bey ve eserleri hakkında bilgiler verilmektedir. Hattat Hamdullah Bey'in oğlu Mustafa Dede'den de övgü dolu sözlerle bahsedilmektedir. 40 yaşında vefat eden bu şahıs hakkında daha yaşasaydı hat sanatında babasını geçebilirdi şeklinde yapılan yorum dikkat çekicidir.

Yukarıda bahsedilen hattatlardan başka dokuz tane önemli hattattan daha bahsedilmektedir. Yukarıda isimleri yazılı olan yedi önemli hattat'ın yetiştirdiği hattatlar tarafından 12 çeşit yazı siliyle birçok eser meydana getirildiği belirtilmiştir. Bu yazı çeşitlerinin isimleri de makalede sıralanmaktadır.

Matbaanın ortaya çıkması ve kullanılmasından sonra hattatlık yapacak pek kimsenin kalmadığı vurgulanmaktadır. Sivas'ta açılan hattat okulu vasıtasıyla tekrardan hattat yetiştirilmesi temennisinde bulunmaktadır. Yazar, sonraki makalesinde de Kastamonu'da yetişmiş olan hattatlardan bahsedeceğini belirterek yazısını sonlandırmıştır.¹⁹⁶

2.1.30. Türklerin Âsâr-ı Atfakası -22-

Yazar bu makalesinde; Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin Anadolu'nun her tarafında han veya kervansaray denilen çok sayıda eser inşâ ettirdiklerini dile getirmektedir. Bu binaların genel olarak yolcuların konaklaması için değil, Ordu-yi Hümâyûn'un karargâh olarak kullanması amacıyla inşâ edildiği vurgulanmaktadır. Bu eserlerin lâyıkıyla muhafaza edilmeyip harabe bir halde bulunduğu ve birçoğunun samanlık olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

¹⁹⁶ Abdülahad Nuri, "Sivas'ta Bir Mekteb Münâsebetiyle", Açıksöz, S.341, (22 Teşrin-i Sâni 1337), s.2.

Kayseri'den Sivas'a giden cadde üzerinde bulunan Sultan Hanının Anadolu'daki kervansarayların en önemlilerinden biri olduğu, Selçuklu mimarîsi tarzında inşâ edildiği belirterek bu eser hakkında genişçe bilgi aktarılmaktadır.

Bünyan Hamidiye'deki Karatay Hanının Sultan Hanından daha mühim daha müzeyyen olduğu vurgulanmış ve bu eser hakkında bilgi verilmiştir. Zikrolunan hanlar ulu kışladan tâ Erzurum'a kadar sayısız bir derecede olup vaktiyle inşâ ve imarları için hazineler sarf edilip emek verildiği belirtilmektedir.

Konya'dan Aksaray'a giden yol üzerindeki diğer Sultan Hanı hakkında da bilgi verilmektedir. Bu kervansaray'ın bakımsızlıktan tamamen harabeye döndüğü üzümlere dile getirilmektedir.

Ak Han, Ağzı Kara Han, Alay Hanı, diğer Ak Han, İshaklı Hanı, Pazar Hanı, Erzincan ile Erzurum arasındaki Mama Hatun Hanı vs. kervansaraylardan bazılarının da sadece isimleri verilmiştir. Kale kadar sağlam inşâ edilen bu kervansarayların bakımsız kalmasından, insanlar tarafından taşlarının sökülüp bina yapılmasından, ahır veya samanlık olarak kullanılmasından üzüntü ile bahsedilmektedir. Buna rağmen bu eserlerden bazılarının hala sağlam olduğu belirtilmiştir.

Yazar; İstanbul'da Osmanlılar zamanında inşâ edilen çok büyük kervansaraylar olduğunu ancak hiç birinde yukarıda ismi verilen hanlarda görülen sanat ve süslemenin olmadığını vurgulayarak makalesini sonlandırmıştır.¹⁹⁷

2.1.31. Türklerin Âsâr-ı Atıkası -23-: İbn-i Tolun'un Eserleri

Yazar bu makalesinde; Mısır'da Tolunoğulları tarafından yaptırılan eserleri genel olarak değerlendirmektedir. Makalenin başlığından da Tolunoğullarına ait eserlerden bahsedileceği anlaşılmaktadır. İlk paragrafta Tolunoğullarına ait olan bir camiden daha önceki bir makalesinde bahsettiğini vurguladıktan sonra Tolunoğullarına ait çok sayıda medenî ve dinî eserlerin olduğu ifade edilmiştir.

İbn-i Tolun'un üstün yeteneklere sahip biri olduğunu belirttikten sonra sahip olduğu topraklar hakkında bilgi verilmektedir. Kim olduğu, nereden geldiği gibi

¹⁹⁷ Abdülhad Nuri, "Türklerin Âsâr-ı Atıkası -22-", Açıksoz, S.360, (15 Kanun-i Evvel 1337), s.2.

kişisel bilgiler verilmektedir. Hangi aşamalardan geçerek yükseldiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Abbasî Halifeleri, Mısır'da bulunan Türk beyleri, aynı dönemde yaşayıp ilişkide bulunduğu ünlü hükümdar veya devlet adamlarından bahsedilmektedir.

Tolunoğlu Ahmet'in ilim tahsil edip dönerken kervana saldıran haydutları perişan etmesi, kervanda bulunanların canlarını ve mallarını kurtarması anlatılmıştır. Bu başarısı, cesareti Abbasî Halifesinin hoşuna gittiği ve Tolunoğlu Ahmet'i ödüllendirdiği vurgulanmaktadır. Abbasîlerde halife değişikliği olduğu ve bu sırada Tolunoğlu Ahmet'in aktif görevler aldığı, yine bu gelişmeler sonrasında Mısır Vâli olarak tayin edildiği daha sonra Mısır'dan Bağdat'a gönderilmesi anlatılmaktadır.

Tolunoğlu Ahmet Abbasî Halifesine bağlı bir ordu komutanıyken emri altında bulunan askerler şehre sığmadığı için yeni bir ordu şehri inşa edildiği ve bu şehirde çok sayıda eser yaptırıldığı vurgulanmaktadır. Yani süslü bir asker şehrinin oluşturulmasının bu şahsa ait bir başarı olduğu belirtilmektedir.

Tolunoğlu Ahmet'in Mısır'a önce vekâleten sonra ise asaleten vâli olarak tayin edildiği anlatılmaktadır. Mısır'a asaleten vâli tayin edilen bu Türk kökenli kumandanın ilk iş olarak "Harac-ı Helâlî" denilen vergiyi kaldırdığı belirtilmektedir. Halktan alınan vergiyi kaldırmasından sonra bir milyon dinarlık bir define bulan Tolunoğlu Ahmet Bey derhâl Abbasî Halifesine bulduğu bu hazinenin miktarı hakkında bilgi vermiş ve bu parayla mısır'a yatırım yapacağını belirtmiştir. Bahsedilen define parasıyla çok sayıda bina inşa ettirmiştir. Bu parayla yapılan eserler hakkında bilgi verilmektedir. Sadece Mısırda değil birçok şehirde yaptırdığı eserler ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Tolunoğlu Ahmet'in vefat ettiği tarih, defnedildiği yer, çocukları gibi şahsî bilgiler verilmektedir. Meselâ; 17'si erkek 13'ü kız olmak üzere toplam 30 çocuğunun olduğu belirtilmektedir. Bıraktığı Mısır hazinesi, askerleri ve 18 yıllık valiliği sırasında yaptığı işler anlatılmaktadır. Tolunoğulları diye bilinen Türk padişahların beş kişiden ibaret olduğu ve otuz yedi sene Mısır'da hüküm sürdükleri vurgulanmaktadır.

Yazar; son dört paragrafta makaleye kendi yorumunu katarak İngiliz ve Yunanlılara gönderme yapmaktadır. Sadece Osmanlı Devleti döneminde değil Tolunoğulları veya diğer Türk devletleri zamanında Arabistan’da Türklerin yapmış olduğu yatırımlara; bıraktıkları eserlerin şahitlik ettiğini, Mısır başta olmak üzere o bölgelerin Türk memleketi olduğunu vurgulamaktadır. Avrupalı devletlerin Sevr denen paçavra ile Türk memleketlerini Osmanlı Devletinin elinden almaya çalıştıkları belirtilmektedir. İngilizlerin bu memleketlerde zerre kadar bir eserinin ve hakkının olmadığı ifade edilmektedir. Millî Mücadele yıllarında yazılan bu makalenin yazılış amaçlarından biri de bu bölgelerin eski tarihlerden beri Türk memleketi olduğunu, inşa edilmiş olan Türk eserleriyle ispat etmeye çalışmaktır.¹⁹⁸

2.1.32. Himâye-i Etfâl -1-

Yazar; “İyilik yapınız ki ancak bununla felâh bulursunuz” Ayetiyle makalesine giriş yapmıştır. Adres soran birine yardım etmenin bile iyilik yapmaktan sayılacağı ve bu vesileyle sevap kazanılmış olacağı vurgulanmıştır. Ancak iyilik yapmanın bazı kuralları da örneklerle açıklanmaktadır. Meselâ dilencilik yapan bir kişiye para vererek adres soran ve tarif eden her iki kişinin de iyilik yapmış olamayacağı belirtiliyor. Yine dilenciye verilen paraların iyiliğe geçme ihtimalinin çok az olduğu şöyle açıklanmıştır; zengin kişilerin bile dilenciliği meslek haline getirdikleri ve ihtiyacı olmadığı halde dilencilik yapan kişilere para vermenin ise iyilikten sayılmayacağı ifade edilmiştir. Bir başka örnekte içki bağımlısı birine para verseniz bile kısa bir süre sonra sizin verdiğiniz parayla meyhanede bir kadeh daha içecek yani günah işleyecektir, dolayısıyla iyilik yapmış olamazsınız, aksine kötülüğe ortak olmuş olursunuz diyor. Surelerden de iyilik yapmakla ilgili örnekler verilmektedir.

İyilik yapmanın çok çeşitleri olduğu belirtildikten sonra; bir tüccarın başka bir tüccara, ticaret yapıp çok para kazanacağı bir yol göstermesi ile dul bir kadına geçinebileceği kadar aylık bağlanması kıyaslanarak anlatılmış ve miktarı az olmasına rağmen dul kadına bağlanan aylığın daha çok sevap kazandıracağı, daha hayırlı bir iş olduğu belirtilmiştir.

¹⁹⁸ Abdülahad Nuri, “*Türklerin Âsâr-ı Atıkası: 23, İbn-i Tolun’un Eserleri*”, Açıksöz, S.384, (12 Kanun-i Sâni 1338), s.2.

Yazar; yukarıdaki örneklerden sonra Ayet-i Celîlede vaat edildiği gibi iyiliğin en hayırlısının Himâye-i Etfâl Cemiyetine yapılacak yardımlar olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: “Himâye-i Etfâl Cemiyetinin şubesine bir şeyler göndermekten büyük iyilik olur mu?” diye sormuş ve bu soruyu “Aslâ” diyerek cevaplamıştır. Bu hayır kurumuna yapılacak yardımların en büyük iyiliklerden sayıldığı belirtilmektedir. Makalenin başlığından da anlaşılacağı gibi günümüzde “Çocuk Esirgeme Kurumu” diye bilinen Himâye-i Etfâl Cemiyetine yardım etmenin çok büyük sevap kazandıracağı, ayetlerden örnekler verilerek anlatılmaktadır. İnsanları bu kuruma yardımlarda bulunmaya davet etmektedir.

Sûre-i Hacc: 77’de kimlere yardım edilmesi gerektiği anlatılmıştır. Özet olarak kimsesiz çocuklara ve ihtiyaçlara yardım edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kimsesiz çocuklara yardım edip onları vatana millete hizmet eden dinine bağlı insanlar olarak yetiştirmenin faydalarından bahsedilmektedir.

Gazetelerde verilen rakamlara göre Birinci Dünya Savaşında Osmanlı devletinin bir milyondan fazla şehit verdiği aktarılmış ve kaybedilen insanların yerine kimsesiz çocukların yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Tay yetişmeyince at’a baha olmaz” meşhur atasözünü örnek vererek çocuklarımızı yetiştirmesek neslimiz devam etmez diyerek kimsesiz çocuklara yardım etmenin öneminden bahsetmektedir.

Sadece kimsesiz çocuklara değil annesi ve babası olduğu halde yardıma muhtaç olan, bakımsızlıktan dolayı zayıf kalan, parasızlıktan dolayı okuyamayan ya da bir mesleği olmayan çocukları yetiştirmek gerektiği vurgulanmaktadır. Haylaz çocukların eğitilmesinin zarurî olduğu belirtilmiştir. Vatana, millete hayırlı evlâtlar yetiştirme temennisinde bulunmaktadır.

Yazar; Himâye-i Etfâl Cemiyeti’ne yardım etmenin faydalarından sonraki makalesinde de bahsedeceğini belirtmektedir. Kastamonu’da Himâye-i Etfâl Cemiyeti Şubesi’nin açıldığı halka müjdelenmektedir. Bu kuruma yardım edilmesi

gerektiğini anlatmak amacıyla bu makalenin kaleme alındığı vurgulanmaktadır. Kastamonu halkı tebrik ve kurumun hayırlı olması temenni edilmektedir.¹⁹⁹

2.1.33. Raûf Beyefendi

Yazar bu makalesine; Anadolu halkının istiklâl yolunda ilerlediğini belki ilk olarak Papulos fark etti ve Yunan kuvvetlerinin tamamını bu yüzden Türkler üzeri sevk etti ancak İnönü ve Sakarya Savaşlarında Türklerin kazandığı başarılar Yunan kuvvetlerinin Anadolu’da dikiş tutturamayacağını göstermiştir diye giriş yapmaktadır. Papulos’un savaşla ilgili kanaatlerini Yunan Kralı Kosti’ye bildirdiği ancak Yunan halkına Türkler karşısında zafer kazanacağını vaat ederek tekrar tahtına oturan Kral Kosti’nin savaşı devam ettirdiği belirtilmektedir.

Yunanlıların toprak kazanma hırsları; birlikte hareket ettikleri ve en büyük desteği gördükleri İngiltere’nin yenildiği gün bitecektir diye vurgulanmıştır. Yapılan anlaşmalardan bahsedilmektedir. Haftada sekiz konferans düzenleyen İtilâf Devletlerinin amaçlarının belli olduğu vurgulanmıştır.

TBMM’nin Misak-ı Millî’yi gerçekleştirmek için çalıştığı belirtilmektedir. Vatanı kurtarma ve düşman kuvvetleriyle mücadele etme konusunda Türk milletinin gösterdiği azim ve kararlılık takdir edilmektedir. Sevr Antlaşması’ndan paçavra diye bahsedilmiş ve bu belgeyi yırttırmak için uğraşan TBMM’nin hedeflerine doğru emin adımlarla yürüdüğü belirtilmiştir.

Makalenin yarısından itibaren Rauf Bey’den övgü dolu sözlerle bahsedilmektedir. O tarihlerde TBMM’nin ikinci reisi olduğu vurgulanan Rauf Bey’in yaptığı bazı icraatlar anlatılmaktadır. Başkumandanlık görev ve yetkisiyle Türk ordusunun başında bulunan Mustafa Kemal’den de bahsedilmektedir. Ancak Rauf Bey’den daha çok bahsedilmektedir. Kahraman Türk ordusu, fedakâr TBMM üyeleri sayesinde düşman kuvvetlerinin yenilgiye uğratılacağı vurgulanmıştır. Örnek olarak yukarıda ismi geçen iki şahıstan ve bunların icraatlarından bahsedilmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁹ Abdülahad Nuri, “*Himâye-i Etfâl -1-*”, Açıksöz, S.428, (5 Mart 1338), s.2.

²⁰⁰ Abdülahad Nuri, “*Raûf Beyefendi*”, Açıksöz, S.429, (6 Mart 1338), s.1.

2.1.34. Dolanbac

Yazar bu makalesine; Eski Yunan Krallarının yer altına bir girdap yaptırdıkları hikâyesini anlatarak başlamaktadır. Dolanbabaçlı bir yoldan gidilen bu girdapta garip bir canavar saklıyorlarmış. Labirent halinde olan buyere sadece o dolanbacı yapan mimar girip çıkabilirmiş. Başka hiç kimse yolu bulamazmış. Burada sakladıkları canavar için senelik 7 erkek 7 kız kurban edilir, bu insanların eti o canavara yedirilirmiş. Hikâye anlatıldıktan sonra günümüzdeki krallar insan öldürmeleri yönüyle eski Yunan krallarıyla kıyaslanmaktadır. Birinci dünya Savaşında öldürülen insanların sayı bakımından ne kadar fazla olduğu hatırlatıldıktan sonra hangi çağdaki kralların daha acımasız olduğuna dikkat çekilmektedir. Makalenin yazılış amacı Birinci Dünya Savaşındaki vahşetin anlatılmak istenmesidir.

I. Dünya Savaşı dönemi canavarının İngiliz Kralından ziyade Loyd Corc olduğu belirtilmektedir. Frenkçe “labirent” denilen İngiliz dolanbaçları ise haris başvekil’in (Loyd Corc’un) siyasî mesleği olduğu belirtiliyor. Yunan kralları senelik 7 erkek 7 kız kurbanı belirli bir bölge ve tebadan alırlarmış. Ancak İngilizlerin dünyanın her yerinden ve birçok ırktan kurban aldıkları vurgulanmıştır. Loyd Corc’un dolanbacının kurbanları 7 erkek 7 kız değil, çıkardıkları kanlı savaşlar sonucu senelik yüz binlerce kurban aldıkları belirtilmektedir.

Alman devlet adamı Bismark’ın şöhretinin Fransızlara karşı kazanılan askerî zaferden; hızlı bir şekilde ve uyanıkça istifade etmesinden geldiği belirtilmiştir. İngiliz devlet adamı Loyd Corc’un bu uyanıklığı gösteremediği vurgulanmaktadır. Bir galibiyetten bir kâinat çıkarmak, yeryüzünde ne kadar millet var ise hepsini esir almak hırsına yenik düştüğü belirtiliyor. İngilizlerin anlaşma yapmaya yanaşmayıp her şeyi elde etmeye çalışmasının büyük bir hata olduğu ve o dolanbacın kıvrımlarında boğulacakları vurgulanmaktadır. İngilizlerin Türkler üzerine gönderdiği Yunanlıların son kozlarını oynadığı, İnönü ve Sakarya’dan zaferinden sonra Türk Ordusunun Yunan kuvvetlerini denize dökceği belirtilmektedir. İngilizlerin aç gözlü davrandığı ve çok şey kaybedecekleri vurgulanmaktadır.²⁰¹

²⁰¹ Abdülhad Nuri, “Dolanbac”, Açıksoz, S.431, (8 Mart 1338), s.2.

2.1.35. Muhâsamât'ın Ta'fili Teklifi

Yazar bu makalesinde; Paris'te toplanan İngiliz, Fransız ve İtalyan dışişleri bakanlarından oluşan konferans sonucu TBMM'ne gönderilen tekliften bahsediyor. Makalenin başlığından da anlaşılacağı üzere adı geçen devletlerin Türkiye'ye sunduğu barış teklifi hakkında bilgi verilmektedir. Öncelikle savaşın durdurulması teklifinde buldukları belirtilmektedir.

İkinci paragraftan itibaren ise makalenin yazarı Mondros Mütarekesi sonrası gelişmeleri geniş bir şekilde anlatıyor. Yazarımız kendi yorumunu da kattığı bu bölümlerde özet olarak şunları söylüyor: Mondros Mütarekesi sonrası Türkler bir barış anlaşması imzalanacağı ümidiyle bekledi ancak Avrupalı devletler İstanbul, İzmir, Bursa başta olmak üzere Anadolu'nun göbeğine kadar olan Osmanlı topraklarını işgal etmeye devam ettiler. Avrupalı devletlerin art niyetli olduğunu anlayan Türkler düşman işgallerine karşı mücadele etmektedir. Mondros'un üzerinden üç yıl geçtikten sonra Paris'te toplanan konferans sonrası barış yapılması, savaşın sona erdirilmesi çağrısında bulunulduğu ifade ediliyor. Yunanlıları kışkırtıp Türkler üzerine gönderen, savaşı devam ettiren Avrupalı devletler şimdi sanki savaşı bir Türk-Yunan savaşı gibi gösterip düşmanlığa son verilmesini teklif ettikleri belirtiliyor. Başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletlerin dünyayı yönetmek, her şeyi tamamen ele geçirmek amacıyla Osmanlı topraklarından çekilmedikleri vurgulanıyor. Avrupalı devletler Türk ve Müslüman nüfusunu yok etmek için savaşı yıllarca devam ettirdiler şeklinde ifadeler kullanan yazarımız şimdi ne oldu ki barış yapılması çağrısında bulundular diyor. Avrupalı devletlerin doğudan ellerini çektikleri gün barışın kendiliğinden gerçekleşeceği vurgulanmaktadır.

Paris Konferansında hazırlanıp TBMM'ye sunulan barış şartları maddeler halinde sıralamamıştır. Ancak teklif edilen maddelerden bazıları eleştirel gözle aktarılmıştır. Meselâ Küçük Asya'nın tahliye edilmesi maddesinin kabul edilmesinin sakıncaları anlatılmaktadır. İstanbul'un durumuna diğer devletlerle birlikte karar verilmesi gibi maddeler mercek altına alınmıştır. Avrupalı devletlerin mütareke veya barış antlaşması imzalama niyetinde olmadığı, sadece barış taraftarı oldukları izlenimini vermek amacıyla hareket ettikleri belirtilmektedir. Sevr Anlaşmasının maddelerinin Türkler tarafından kabul edilmeyeceğini Avrupalı devletler bildiğini,

başka bir ifadeyle Türkler kabul etmesin diye ağır şartlar ileri sürüldüğü vurgulanmaktadır. Çünkü İngiltere'nin en güçlü siyasetinin işi uzatarak zafer kazanmaya çalışmak olduğu vurgulanmaktadır.

Makalenin son paragrafında; Mütarekenin şeytanî yönlerinin yarınki makalede anlatılacağı belirtilmiştir. TBMM'nin böyle bir teklifi kesinlikle kabul etmeyeceği vurgulanmıştır. Türk-Yunan Savaşı'nın sona ermesi için Türk ordusunun kesin bir zafer kazanması gerektiği vurgulanarak makale sonlandırılmıştır.²⁰²

2.1.36. Teklif Edilen Mütâreke Şerâiti

Paris Konferansında İngiltere, Fransa ve İtalya dışişleri bakanları tarafından Türkiye'ye "Teklif edilen mütâreke şartları" anlatılmaktadır. Ancak makalenin ilk üç paragrafında Mondros Mütarekesi sonrasındaki gelişmeleri değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler özet olarak şöyledir: İtilâf devletlerinin Mondros Mütârekesi şartlarına uymayıp Anadolu'nun göbeğine kadar işgal ettikleri, Yunanlıların yaptığı insanlık dışı; katliam, tecavüz, yakıp yıkma gibi şeylere göz yumdukları hatta maddî manevî destek olarak bizzat kendilerinin bunları yaptıkları etraflıca anlatılıyor. Mondros'tan üç yıl sonra ne değişti ki şimdi müdahale ediyorlar diyerek Türk kuvvetlerinin kazandığı zaferler vurgulanmaktadır.

Makalenin dördüncü paragrafından itibaren "Teklif edilen mütâreke şartları" sıralanmıştır. Paris Konferansında alınan bu kararların ilk satırlarında; Mondros'tan üç yıl sonra yeniden mütareke imzalanıp can ve mal güvenliği sağlanacağı belirtilmekteymiş, sanki Mondros'ta verdikleri sözü tutmuşlar da yeniden söz veriyorlarmış şeklinde vurgu yapılmaktadır. Teklif edilen her bir maddenin şeytanî yönleri eleştirel bir gözle anlatılmaktadır.

Kabul edilemeyecek maddelerden oluşan bu tekliflerin neden kabul edilemeyeceği de izah edilmektedir. Ayrıca kabul edilmesin diye ağır şartlar konulduğunu, bu yöntemin İngiliz siyasetinin vazgeçilme bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Eğer Türkler tarafından bu teklifler kabul edilirse kayıtsız şartsız teslim olmuş olurlar ve oyunun içine düşerler, yok kabul etmezlerse savaş uzamış ve

²⁰² Abdülhad Nuri, "Muhâsamâtın Ta 'îli Teklifi", Açıksöz, S.448, (28 Mart 1338), s.1.

Türkler her gün biraz daha can ve mal kaybetmiş olurlar diye Avrupalı devletler tarafından inceden inceye hesaplanmıştır şeklinde ifade edilmektedir.

Mondros, Sevr gibi acı tecrübeler olmasaydı, Avrupalı devletlerin art niyetli olduğu Türkler tarafından anlaşılmasaydı, belki bu teklifler kabul edilirdi diyen yazarımız; yaşanan onca şeyden sonra kabul edilmesinin mümkün olmadığını, İtilâf devletlerinin yine sözlerinde durmayıp kalleslik edeceklerini vurgulamaktadır.²⁰³

2.1.37. Biz mi, Onlar mı?

Yazar bu makalesinde; Paris Konferansından bahsetmektedir. Bundan önceki son iki makalesini de Paris Konferansı hakkında yazmıştı. Bu makalesinde konferans sonrası Türkiye'ye sunulan barış şartlarının maddelerinden bir tanesi üzerinde daha çok durulmaktadır. Güya savaş Türk-Yunan savaşıymış gibi gösterilip savaşın bitirilmesini teklif eden İtilâf Devletleri (İngiltere, Fransa ve İtalya) barış yapılması için teklif sunmuşlardır. “Teklif Edilen Mütâreke Şerâiti” başlıklı makalesinde barış şartları tamamen verilmişti.

Bu makalede ise “her iki tarafın askerlerinin İtilâf Devletleri tarafından denetlenmesi” maddesinin şeytanî yönleri eleştirel bir gözle anlatılmaktadır. Mondros Mütarekesi sonrası Osmanlı topraklarının işgal edildiği, Türk ve Müslüman halka olmadık işkenceler edildiği, Türk Ordusunun terhis ettirildiği, tecavüz edilmeyen genç kız kalmadığı vs. İtilâf devletlerinin yapmadığı rezalet kalmadığı halde şimdi kalkmış tekrar söz veriyorlarmış! Malımız, canımız, namusumuz güvence altında olacakmış! Kim inanır artık İtilâf devletlerinin yalanlarına diye vurgulanmaktadır. Mondros sonrasında Türkler tekrar tuzağa düşmeyecek ve bu barış önerilerini kabul etmeyecektir diyen yazarımız; Türkler Mondros Mütarekesi sonrasında tekrar bir ordu oluşturduğu için onu da denetim altına almak, Türklerin elini kolunu tekrar bağlamak ve yine istediklerini yapmaya devam etmek isteyen düşmanların zihniyetini anlatmaktadır.

Makalenin giriş kısmında bir hikâye anlatılıp Paris Konferansı ile benzerlik kurulmuştur. Daha sonra yukarıda özetlediğimiz esas konu anlatılmıştır. Makalenin

²⁰³ Abdülhad Nuri, “Teklif Edilen Mütâreke Şerâiti”, Açıksöz, S.449, (29 Mart 1338), s.1.

sonuç kısmında ise Mondros Mütarekesi sonrasında İtilâf Devletlerinin Osmanlı vatandaşına yaptığı ve yaptırdığı insanlık dışı muamelelerden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu tuzağa ikinci defa düşmeyeceği vurgulanmıştır.

Türklerin Misak-ı Millî kararlarından taviz vermeyeceği ve bu kararlara uygun bir barışa hazır oldukları belirtilmiştir. İngiltere'nin dünyaya sahip olma hırsı sona ermezse savaş devam edecektir şeklinde vurgu yapılmıştır. Türk ve Müslümanların esaret altında kalmak istemediğini ve bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar silâhlarını bırakmayacaklarını belirtmektedir. Türk milletinin kimsenin malında mülkünde gözü olmadığı, genel bir barışı seve seve kabul edecekleri ancak harben veya şeytânen Türklerin hak ve hukukuna saldıran olduğu takdirde doğu ile batı arasında cephe açılacaktır. Açılan o cephede biz hazır olacağız; bakalım biz mi yoksa onlar mı kazanacak diyerek makalesini sonlandırmıştır.²⁰⁴

2.1.38. Millî Azimler

Yazar bu makalesinde; Kurtuluş Savaşı döneminde Osmanlı vatandaşının verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Misak-ı Millî kararlarını; millî azimler şeklinde ifade etmektedir. Makalenin giriş kısmında en büyük güç; İlâhî kuvvettir ancak ikinci sırada yer alan kuvvet ise millî azimdir diye vurgulanmaktadır.

Millî azimler yani Misak-ı Millîyi gerçekleştirmek için Türk milleti elinden geleni yapmış ve bunu dünyaya göstermiştir şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Emperyalizm, kapitalizm gibi zamanın siyasetini belirleyen hastalığın ilk olarak Rusya'da ortaya çıktığı ve dünyaya yayıldığı belirtilmektedir. Emperyalist, kapitalist devletlerin her şeye sahip olma hırsıyla tüm insanlara zulmettikleri vurgulanmıştır.

Makalenin esas konusu Mondros sonrası üç yıldır devam eden Kurtuluş Savaşında Türklerin başarılı olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden Paris Konferansı ve sonradan düzenledikleri konferanslarda bir araya gelen İtilâf devletlerinin Türkiye'ye barış tekliflerinde buldukları ve bu gelişmenin Millî Azimlerin bir meyvesi olduğu vurgulanmaktadır.²⁰⁵

²⁰⁴ Abdülhad Nuri, "Biz mi, Onlar mı?", Açıksöz, S.452, (2 Nisan 1338), s.1.

²⁰⁵ Abdülhad Nuri, "Millî Azimler", Açıksöz, S.455, (5 Nisan 1338), s.1.

2.1.39. Trakya ve Edirne

Yazar makalenin giriş kısmında Trakya'nın Osmanlı Devleti eline geçiş sürecinden bahsetmektedir. Sultan Orhan Gazi ve oğlu Şehzade Süleyman Paşa zamanında bu bölgenin nasıl fethedildiği anlatılmaktadır. Bu bölgenin fethedilme sebepleri sıralanmaktadır. Bizans imparatorunun Venedik, Ceneviz gibi devletlerle ittifak edip Anadolu'ya saldırması Trakya'nın fethedilmesinin en önemli sebeplerinden biridir şeklinde vurgu yapılmaktadır. İstanbul'u fethetmek ve Avrupa'ya doğru yürümek amacıyla Sultan Orhan Gazinin önce Edirne'nin fethedilmesini emrettiği, böyle uygun gördüğü belirtilmektedir. Sultan Murat Hüdavendigâr'ın Karamanoğullarına gönderdiği fetih-nâme-i hümâyûn makalede aynen verilmektedir.

Edirne'nin alınmasını ve Trakya bölgesinin önemini anlattıktan sonra yazarımız makalenin esas konusuna değinmektedir. Kurtuluş Savaşı dönemi gelişmelerinden dolayı yazmış olduğu bu makalesinde İstanbul Türklerin elinde kaldığı sürece Edirne de Türklerin elinde kalmalıdır şeklinde bir vurgu yapmaktadır. Bunun sebeplerini açıklamaktadır. İstanbul'un alınabilmesi için önce Edirne'nin fethedilmesi nasıl gerekli ise şimdi İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için Edirne'nin Türklerin elinde kalmasının şart olduğu belirtilmiştir. Bunun farkında olan İtilaf devletlerinin Trakya'nın bir kısmının Türklerde kalmasına razı oldukları halde Edirne'yi vermek istemediklerine dikkat çekilmiştir.

Edirne'nin nüfusu hakkında istatistik bilgiler verilmektedir. Müslüman nüfusun azınlık nüfusu toplamından fazla olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Edirne'de yapılmış olan İslâm eserleri sayılarak, buranın 577 seneden beri Türk-İslâm şehri olduğu vurgulanmaktadır. Yunanlıların bu şehirde bir tek eserinin olmadığı belirtilmektedir. Edirne Türklerindir ve öyle kalacaktır şeklinde bir ifade kullanılmıştır.

İstanbul Edirnesiz Edirne de İstanbulsuz olamaz diyen yazarımız Trakya ve İstanbul Misak-ı Millinin vazgeçilmez şartlarından, buralar Türklerde kalmadığı sürece barış yapılamaz diye vurgulayarak makalesini sonlandırmıştır.²⁰⁶

²⁰⁶ Abdülhad Nuri, "Trakya ve Edirne", Açıksoz, S.460, (11 Nisan 1338), s.1.

2.1.40. Hâlâ!

Paris Konferansı sonrasında Türkiye'ye teklif edilen barış ile alâkalı gelişmelerden bahsedilmektedir. Makalenin giriş kısmında Türk-İslâm âlemine yapılan insanlık dışı zulümlerin dinî, manevî, vicdanî boyutları anlatılmaktadır. Gelişme bölümünde özellikle İngilizlerin dünyaya sahip olma hırsı ile bu vahşetleri yaptığı ve yaptırdığı vurgulanarak Mondros sonrası gelişmeler anlatılmaktadır. Yunanlıların Türk ve Müslümanlara karşı yaptığı insanlık dışı vahşet anlatılmaktadır. Sonuç kısmında ise özet olarak İngiltere dışişleri bakanının Türk temsilcilerine söylediği sözlerin dünkü Açığsöz gazetesinde yer aldığı belirtildikten sonra o sözleri aynen nakledilmektedir. İngiliz dışişleri bakanı "İstediğim zaman Yunanlıları Anadolu'dan çekebilirim" demiş. Yani Türkler İngiltere'nin taleplerini kabul ederse Yunanlıları Anadolu'dan çekeceğini söylemiş. Başka bir ifadeyle Paris konferansı sonrası Türkiye'ye sunulan barış teklifi kabul edilirse Yunanlıları Türk-İslâm topraklarından çekeceklermiş şeklinde açıklamalar yapılmaktadır.

Yazar bu makalesinde sonuç itibarıyla Türk-İslâm âleminin tekrar oyuna gelmeyeceğini belirtmektedir. Mondros Mütarekesi sonrası İtilâf devletlerinin sözünde durmayarak Osmanlı topraklarını işgal ettiğini hatırlatmış, bazı noktaların altını çizerek düşüncelerini ifade etmiştir. Birincisi Türkler Misak-ı Millî'den taviz vermeyecektir, ikincisi Anadolu başta olmak üzere millî sınırlarımız içindeki düşman kuvvetleri tamamen çekilmeden barış yapılmayacaktır şeklinde Türkler için önemli olan noktaları belirtmiştir. TBMM'nin bu görüşleri savunduğu vurgulanmaktadır. Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyeti eleştiren yazarımız yapılacak olan barış konusunda son sözü söyleyecek olan ülkemizin gerçek temsilcileridir diyerek TBMM'ni işaret etmektedir.²⁰⁷

2.1.41. Gelibolu

Yazar bu makalesinin giriş kısmında Türkiye ile İtilâf Devletleri arasında karşılıklı olarak yapılan yazışmaları vurgulamış ancak bu yazışmaların içeriğine girilmeyeceğini beyan etmiştir. Son birkaç makalede olduğu gibi bunda da Paris Konferansı sonrası İtilâf devletlerinin Türkiye'ye kabul ettirmeye çalıştıkları barış

²⁰⁷ Abdülhad Nuri, "Hâlâ!", Açığsöz, S.467, (19 Nisan 1338), s.1.

teklifinden bahsedilmektedir. Aynı konunun işlendiği makaleler arasındaki fark; sunulan barış teklifinin farklı açılardan ele alınarak incelenmesidir. Meselâ bu makalede; Türklerin Gelibolu Yarımadası'ndan vazgeçmeyecekleri vurgulanmaktadır. Boğazların ve İstanbul'un güvenliği için Gelibolu düşmanlara bırakılamaz şeklinde ifadeler kullanılmış ve bunun gerekçeleri de detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Çanakkale Savaşı sırasında boğazdan geçip İstanbul'u teslim almak isteyen İtilâf devletlerinin bu bölgeye muazzam kuvvetlerle saldırmasına rağmen boğazı teslim alamadıkları anlatılmaktadır. Çanakkale Savaşı ile ilgili tarihi bilgiler verilmektedir. Türk ve müslüman kanıyla sulanmak suretiyle alınan, Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında uğruna canlar ve mallar feda edilen toprakların düşmanlara bırakılamayacağı vurgulanmaktadır.

Çanakkale Savaşında İngilizlerin yirmi dört ülkeden topladığı asker ve muazzam donanma boğazları geçemedi, şimdi “dört cümlelik” bir barış taslağıyla Türkleri teslim alma plânı yapıldığı belirtilmektedir. İngilizlerin bu oyununa Türkler kanmayacaktır! Misak-ı Milli'den taviz verilmeyecektir! Düşman kuvvetleri Anadolu'yu boşaltmadığı sürece barış yapılmayacaktır! Gelibolu Yarımadası düşmana terk edilmeyecektir! Şeklinde vurgulamalar yapılmaktadır.²⁰⁸

2.1.42. Siyâset-i Sakîme

İngiliz siyaseti eleştirel bir gözle değerlendirilmektedir. İngiliz siyaset anlayışı “Siyâset-i Sakîme” olarak isimlendirilmiştir. Bu tabirin günümüzdeki karşılığı; yanlış siyaset, yalan siyaset, doğru olamayan siyaset, vs. şekilde ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle; ruhen hasta ya da hastalıklı siyaset olarak da tanımlayabiliriz.

İngilizlerin aç gözlü ve döneke siyasetleri sayesinde o devrin en güçlü devleti konumuna geldiği ifade edilmektedir. Her olaydan kendine bir menfaat çıkarmaya çalışan İngiltere'nin hangi ülkeleri hâkimiyeti altına aldığı anlatılmaktadır. İngiltere'nin sömürgesi altında olan nüfus hakkında da istatistiksel bilgiler verilmektedir. İngiltere ne kadar büyürse büyüsün tabiatın kanunlarına karşı gelemeyeceği, elbet bir gün başladığı yere döneceği vurgulanmıştır. Mısır ellerinden

²⁰⁸ Abdülhad Nuri, “*Gelibolu*”, Açıksöz, S.471, (27 Nisan 1338), s.1.

çıktı, Hindistan da yakında istiklâllerini ilân edecektir diyen yazar; İngiltere'nin çöküşe geçtiğini ifade etmektedir.

İngilizlerin Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri de anlatılmıştır. İşgallere karşı Türklerin Millî Mücadeleyi başlattıkları ve başarılı oldukları vurgulanmıştır. Misak-ı Millîden taviz verilmeyeceği, düşman kuvvetlerini kendi öz yurdundan atıncaya kadar Türk Ordusunun mücadeleye devam edeceği vurgulamaktadır. Emperyalist güçlere karşı Türk-İslâm âleminin mücadelesi anlatılmaktadır.²⁰⁹

2.1.43. Türkler ve Kütüb-i Sitte

Yazar bu makalesine; Hadîs-i Şerîften ve dolayısıyla Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'den bahsederek giriş yapmıştır. Sonra hadis rivâyet eden kişilerden; İmâm Mâlik ve Ebû Hâlid Abd-ül-melik'ten bahsetmiştir.

Yazar makalenin gelişme bölümünde; Türkler hangi işe el atsalar başarılı olurlar şeklinde düşüncelerini dile getirmektedir. Bu düşüncelerini destekler nitelikte bilgiler aktarmaktadır. Meşhur olan Türk âlimleri ve eserleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bazı âlimler hakkında detaylı bilgiler aktarılmaktadır.

“Kütüb-i Sitte” yani günümüz Türkçesiyle “Altı Kitap” şeklinde ifade edebileceğimiz eserler birden altıya kadar numaralandırılarak anlatılmaktadır. Bahsedilen bu eserlerin içerikleri, yazarları hakkında bilgiler verilmektedir.²¹⁰

²⁰⁹ Abdülahad Nuri, “*Siyâset-i Sakîme*”, Açığsöz, S.473, (30 Nisan 1338), s.1.

²¹⁰ Abdülahad Nuri, “*Türkler ve Kütüb-i Sitte*”, Açığsöz, S.476, (4 Mayıs 1338), s.2.

2.1.44. Türkler ve Kütüb-i Sitte²¹¹

2.1.45. Kim, Ne İstiyor?

Yazar bu makalesinde; Mondros sonrası Türkiye ile İtilâf devletlerinin mücadelesini mercek altına almaktadır. Daha çok Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın istek ve düşünceleri analiz edilmektedir.

Makalenin giriş kısmında Türkiye ne istiyor sorusuna kısa ve net cevap verilmektedir. Anadolu'nun tahliye edilmesi ve Misak-ı Milli'nin İtilâf devletleri tarafından kabul edilmesi Türklerin olmazsa olmaz şartlarıdır diye net bir ifade kullanılmaktadır. Bu isteklerin kabul ettirilmesi için gerekirse son bir Türk kalıncaya kadar mücadele edileceği vurgulanmaktadır.

Yunanlıların ne istediklerini bilmez bir halde, İngilizlerin ağzına baktıkları belirtilmektedir. İnönü ve Sakarya savaşlarında Türklerin Yunanlılara vurduğu darbe mücadelenin sonucunu belirlediği vurgulanmıştır. Yunanlıların Anadolu'da yaptığı insanlık dışı zulümlere de değinilmiştir. İngilizlerin Yunanlılara İzmir, Trakya vs. Osmanlı toprağından pay vereceklerini söyleyerek Anadolu'ya gönderip Türk-İslâm âlemine karşı yaptırdığı mezalimler anlatılmaktadır.²¹²

2.1.46. Bî-taraf (!)

Bulgaristan tarafından Atina'ya gönderilen bir telgraftan bahsedilmektedir. Bu telgrafta Bulgaristan Başvekili tarafından; Türk-Yunan savaşı devam ederse Bulgarlar tarafsızlıklarını koruyacaktır şeklinde teminat verildiği dile getirilmiştir. Bahsedilen telgraf çeşitli yönlerden eleştirel bir gözle değerlendirilmektedir.

²¹¹ Abdülahad Nuri, “*Türkler ve Kütüb-i Sitte*”, Açıksöz, S.477, (6 Mayıs 1338), s.2. Bu makale ilk defa olarak; Açıksöz, S.476, s.2’de, ikinci defa olarak ise; Açıksöz, S.477, s.2’de yayınlanmıştır. Tıpkıbasımı olan bu makalenin, peş peşe iki defa neden yayınlanmış olduğu hakkında kesin bilgimiz yoktur. Ancak ikinci defa yayınlanmış olma sebebi hakkında sadece çeşitli fikirler öne sürebiliriz. Açıksöz, S.477’de yayınlanmış olan bu makalenin metni, S.476’daki baskısından daha okunaklıdır. Peş peşe iki defa basılmış olan bu makale hakkında S.476’da bilgi verdiğimiz için S.477’de tekrar bilgi vermeyeceğiz. Bu defa sadece makalenin başlığını yazıp dipnot ile açıklama yapmayı uygun gördük. Bkz. Abdülahad Nuri, “*Türkler ve Kütüb-i Sitte*”, Açıksöz, S.476, (4 Mayıs 1338), s.2. (Ç.N.).

²¹² Abdülahad Nuri, “*Kim, Ne İstiyor?*”, Açıksöz, S.479, (8 Mayıs 1338), s.1.

Osmanlı döneminde yaşanan Bulgar ve Yunan kavgaları, bu kavganın Osmanlı devletine verdiği zararlar anlatılarak meseleyi telgrafa bağlamaktadır. Yaşanmış olaylar hikâye tarzında anlatılarak kısadan hisse çıkarılmaktadır. Bulgarlar ile Yunanlıların birbirlerini pek sevmedikleri, 14 bin Bulgar esirinin gözlerine Yunanlılar tarafından mil çekilmesi olayının unutulmayacağı, denize açılmak isteyen Bulgarların toprak talepleri olduğu vs. sebeplerden dolayı Bulgar-Yunan ittifakının olamayacağı vurgulanmakta, bu noktalar analiz edilmektedir. Ayrıca Bulgarların korkak bir millet olduğu, I. Dünya Savaşından ilk önce ayrılıp tüm silâhlarıyla birlikte İtilâf devletlerine teslim olması yönlerinden de eleştirilerek zaten isteseler de şuan savaşa katılacak güçleri yoktur diyen yazar; Bulgarların ellerinde av tüfeği bile olmadığını belirtmiştir. Türkler karşısında yapacak pek bir şeylerinin kalmadığı, Anadolu'yu tahliye etmekten başka çarelerinin olmadığı vurgulanmaktadır.

Kurtuluş Savaşı dönemindeki hatalarından dolayı İstanbul Hükümeti eleştirilmiştir ancak esas konu Bulgar Başvekili'nin telgrafıdır. İstanbul Hükümetinin İtalyanlara Anadolu'dan bir şeyler bağışlaması gibi konuların bir sonraki makalede dile getirileceği belirtilerek yazı sonlandırılmıştır.²¹³

2.1.47. Selânik, İzmir

Abdülhad Nuri makalesinde; Selanik ve İzmir'in Avrupalı devletler tarafından Türklerin elinden alınıp Yunanistan'a verilmek istenmesini anlatmaktadır.

Makalenin giriş kısmında Selanik'in Balkan Savaşları öncesindeki durumu anlatılmaktadır. Balkan devletlerinin gözdesi olan Selanik'in Osmanlı devleti zamanında bir ticaret şehri olduğu ve bu yüzden geliştirilip dev bir şehir haline Türkler tarafından getirildiği vurgulanmaktadır. Nüfusu, fabrikaların çokluğu, ticaret hacmi, inşa edilen binanın fazla olması, iş imkânının geniş olması, limanı, ithalât hacmi vs. açılardan Selanik şehri anlatılmaktadır. II. Abdülhamit döneminde iyi bir şekilde yönetilen balkan topraklarında halkının kardeşçe geçindiği vurgulanmaktadır. Balkan Savaşı sonucu olarak Selanik'in Avrupalı devletler tarafından Türklerin elinden alınıp Yunanlılara verildiği belirtilmektedir. Selanik'in Yunanlıların eline geçtikten sonraki hali de anlatılmaktadır. Osmanlı döneminde bir ticaret şehri haline

²¹³ Abdülhad Nuri, "*Bî-taraf (!)*", Açıksöz, S.483, (13 Mayıs 1338), s.1.

getirilen önemli limana sahip olan Selanik, Yunanlıların eline geçtikten sonra yok edildiği ve balkan devletleri arasında kavga sebebi haline geldiği vurgulanmıştır.

Millî Mücâdele döneminde yazılan bu makalenin yazılma sebebi Selanik ve İzmir'dir. Yukarıda da özetlediğimiz gibi Avrupalı devletler Selanik'i Yunanistan'a verdi de ne oldu? Ya da Yunanistan Selanik'i aldı da ne yaptı? Selanik'i berbat etmekten başka bir şey mi yaptılar şeklinde ifadeler kullandıktan sonra İzmir hakkında bilgi verilmektedir. Selanik'in sadece ithalât açısından önemli olmasına karşın İzmir'in hem ithalât hem de ihracat açısından önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. İzmir Limanının Anadolu'nun kapısı konumunda olması, altı asırlık bir Türk şehri olması vs. yönleri anlatılmaktadır. Aydınoğullarından Osmanlılara geçmesi ve buranın Türkler tarafında imar edilmesi gibi daha birçok açıdan geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Sonuç itibarıyla; ne pahasına olursa olsun Türklerin İzmir'i Yunanlılara teslim etmeyeceği vurgulanmaktadır. Türklerin dünya kamuoyuna ilân ettiği Misak-ı Millî Kararlarının açık ve net olduğu, bu kararlardan taviz verilmeyeceği belirtilmektedir. Amerika'nın yaptırmış olduğu araştırma raporu (Amiral Bristol Raporu) sonucu; Türklerin İzmir'de çoğunlukta olduğu, Yunan işgalinin haksız olduğu, Yunan askerinin İzmir'den çekilmesi gerektiği vs. tespit ve ilân edilmiştir diyen yazar; İzmir Türklerindir ve öyle kalacaktır şeklinde vurgu yapmaktadır.²¹⁴

2.1.48. Yardaklıklar

Yazar bu makalesinde; Anadolu'da bulunan madenlerden bahsetmektedir. Madenlerin işletme ve imtiyaz hakkının kime ait olduğu? TBMM mi yoksa İstanbul hükümeti mi bu konuda söz sahibidir? Madenlerin işletilmesi hangi kanun ve kurallara bağlıdır? Bu tarz sorular sorumuş ve cevabı aranırcasına madenler meselesi mercek altına alınmıştır.

Anadolu'daki madenlerin kullanım hakkının TBMM'ne ait olduğunu vurgulayan yazarımız; İstanbul Hükümetinin madenlerin bir kısmını İtalyanlara imtiyaz olarak vermiştir, hangi hakla vermektedir şeklinde eleştirisini dile

²¹⁴ Abdülhad Nuri, "*Selânik, İzmir*", Açığsöz, S.484, (14 Mayıs 1338), s.2.

getirmektedir. Madenler hakkındaki kanunlar makalede verilmektedir. Osmanlı devleti zamanına ait olan madenlerle ilgili kanun hakkında TBMM tarafından değişiklik yapıldığı ve kullanım hakkının TBMM'ne ait olduğu ifade edilmektedir. İstanbul Hükümeti kimin malını kime veriyor şeklinde vurgu yapılmaktadır. İngiltere'nin siyaseti gündeme getirilmiştir ancak İtalyanlara verilen imtiyaz makalenin ana konusudur.²¹⁵

2.1.49. Dömeke

Yazarımız bu makalesinde; Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan Dömeke Savaşı'nı anlatmaktadır. 1897 senesinde gerçekleşen Dömeke Savaşı'nın ayrıntılarından bahsedilmiştir. Türk ordusu komutanlarının isimleri, savaşın gidişatı plânları vs. anlatılmaktadır. Ancak bu savaşın anlatılma amacı; kurtuluş savaşı sırasındaki Yunan Kralı olan Kosti'nin Dömeke Savaşında Yunan orduları genel komutanı olmasıdır. Dömeke Yunanlıların en sağlam kalesi idi ve kuvvet olarak da güçlüydüler ancak kısa bir mücadeleden sonra kaçmak zorunda kaldılar şeklinde vurgular yapılarak olayın detayları anlatılmaktadır.

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'nun İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmesi gündeme getirilmektedir. İngilizler tarafından Anadolu'ya gönderilen Yunan işgal kuvvetlerinin yaptığı insanlık dışı zulümlere dikkat çekilmektedir. Sonuç olarak; Türk ordusunun Kurtuluş Savaşında üstünlüğü ele geçirdiği, Yunan kuvvetlerinin kaçma vaktinin geldiği vurgulanmaktadır. Yunan Kralı Kosti bu savaşta da kaçacaktır şeklinde ifadeler kullanılmıştır.²¹⁶

2.1.50. Türkler, İngilizler

Yazar bu makalesinde; Millî Mücadele Döneminde İngilizlerle Türkler arasında yapılan yazışmalardan bahsetmektedir. İngilizlerin barış tekliflerine vurgu yapılmaktadır. Türk kuvvetlerinin gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında gerekse Kurtuluş Savaşında kazandığı başarılar örneklendirilmektedir.

²¹⁵ Abdülhad Nuri, "Yardaklıklar", Açıksöz, S.486, (15 Mayıs 1338), s.1.

²¹⁶ Abdülhad Nuri, "Dömeke", Açıksöz, S.489, (20 Mayıs 1338), s.1.

Mondros Antlaşmasının maddeleriyle Türklerin ellerini kollarını bağlayıp Anadolu'yu işgal eden İtilâf devletlerinin Türk-İslâm âlemine yaptığı haksızlık anlatılmaktadır. Silâhsız bir avuç Türk kuvvetlerinin bu şartlar altında bile istiklâllerini kazanmak uğruna başarılı olduğunu gören İngilizlerin yeni bir oyun ile Türklerin elini kolunu ikinci kez bağlamak istedikleri, barış tekliflerinin içeriğinden bunun anlaşıldığı belirtilmektedir.

İngilizlerin Anadolu'ya Murakabe Komisyonu adı altında kendi subaylarını göndermeye çalıştıklarını belirten yazarımız; Türklerin bu oyuna aldanmayacaklarını vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; eğer İngilizler yalansız dolansız barış yapmak istiyorlarsa İzmit'e kendi diplomatlarını göndersinler ve barış antlaşması maddeleri üzerinde konuşalım diyen yazarımız zaten bu tarz yazışmanın TBMM ile İtilâf devletleri arasında yapıldığını da belirtmektedir. Son sözü söyleyecek olan mercînin İstanbul Hükümeti değil TBMM olduğu da vurgulanmaktadır. Barış görüşmeleri için İtilâf devletlerinin İzmit'e davet edildiği belirtilerek makale sonlandırılmıştır.²¹⁷

2.1.51. Her Söze İnanmayalım

Yazar bu makalesinde; Kurtuluş Savaşı döneminde İngiliz ve Yunan devlet adamlarının çevirdiği oyunlardan bahsetmektedir. İngiliz siyasetinin yalan ve sahtekârlıktan ibaret olduğu belirtilmektedir.

Yunanlıların para ile satın aldıkları kişiler vasıtasıyla Türkler aleyhinde yalan haber yayınlattıkları açıklanmaktadır. Daha sonra İngilizlerin yaptırdıklarının haddi hesabı yoktur diyerek detaylı bir şekilde anlatan yazarımız; haber kanallarından tutunda meyhane köşelerine kadar birçok kişi satın alınıp Türk-İslâm âlemi aleyhinde haberlerin yapıldığını belirtmektedir. İstanbul'da gazete neşreden Ali Kemal isimindeki şahsın İngilizler tarafından para karşılığında satın alındığı iddia edilmektedir. Dışarıdan Müslüman gibi gözüken birçok kişinin satın alındığını belirten yazarımız; Türk halkını duyduğu her söze inanmaması için uyarılmaktadır. Yalan haberlere örnek olarak; Ankara Hükümeti ile Rusya'nın arasının bozulduğu

²¹⁷ Abdülhad Nuri, "Türkler, İngilizler", Açıksöz, S.496, (1 Haziran 1338), s.1.

gösterilmektedir. Ankara'daki yetkililerin yaptığı açıklamalar bu haberin yalan olduğunun göstergesidir diyen yazarımız; eğer Türkiye ile Rusya'nın arası bozuk olsaydı Türk elçileri orada duramazdı şeklinde açıklamalar yapmaktadır.

Sonuç olarak; her şeye rağmen Yunan kuvvetlerini Anadolu'dan kovmak üzere üstünlüğü ele geçiren Türk Ordusunu meydana getiren Ankara Hükümetidir. Aynı şekilde zamanın en güçlü devleti olan İngiltere'ye karşı istiklallerini kazanmak için kafa tutan da yine Ankara Hükümeti ve onun oluşturduğu Türk Ordusudur diyen yazarımız; bu millî güce inanalım ve güvenelim, her söze inanmayalım, Türklerin kurtuluşu Ankara'ya bağlıdır tarzında vurgular yapmaktadır.²¹⁸

2.1.52. Samsun Bombardımanı ve İnebolu Bombardımanının Yıl Dönümü

Abdülhad Nuri bu makalesinde; Samsun ve İnebolu bombardımanlarının yıl dönümü sebebiyle yaşanan olayları anlatmaktadır. İtilâf Devletlerinin Türkiye'ye bir uyarı vererek Samsun'da bulunan tüm savaş âletlerinin bir saat içerisinde Yunan komisyonunun göstereceği şekilde imha edilmesi, aksi takdirde Lahey Konferansı kararlarına dayanılarak şehrin bombardıman edileceğinin bildirilmesi olayı anlatılmaktadır. Verilen bir saat gibi kısa bir sürenin bitmesini bile beklemeden Samsun'un İtilâf devletleri tarafından bombalanmaya başlandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca bu şehrin savaşla alâkası olamayan ihtiyar, çocuk, kadın vs. halktan oluştuğu da belirtilmektedir. Güya barışı sağlamak adına toplanan Lahey Konferansının savaşı körüklemekten başka bir işe yaramadığı; insanlık dışı faciaların yaşandığı, bombardıman olayı ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır.

İnebolu bombardımanı Rumî 1337 (Milâdî 1921) senesi Haziran'ın dokuzuncu, Ramazan Bayramının ikinci gününe tesadüf ettiği belirtilmektedir. Ramazan Bayramının birinci günü bombalamak istedikleri halde denizin çok dalgalı olması sebebiyle Yunan donanmasının kıyıya yaklaşmadığı belirtilerek olayın detayları anlatılmaktadır. Bombardımandan önce Samsunda bir saat zaman verilmiş iken İnebolu'da iki saat zaman verilmiştir diye düşman kuvvetlerinin art niyet ve acımasızlıkları vurgulanmaktadır. Samsun ve İnebolu bombardımanının yapılma sebebi şöyle özetlenmektedir; yapılan bombardıman sonrasında Pontus Rum

²¹⁸ Abdülhad Nuri, "*Her Söze İnanmayalım*", Açıköz, S.497, (3 Haziran 1338), s.2.

Cemiyetinin Türk ve Müslüman halka karşı saldırıya geçmesi hedeflenmiştir. İtilâf devletlerinin güvenliği sağlama bahanesiyle bu bölgelerde de işgalleri başlatacakları ancak istedikleri gibi olamadığı şeklinde gelişmeler anlatılmaktadır. İtilâf Devletlerinin topladıkları konferanslarda bu tür oyunlar düzenledikleri belirtiliyor. Katledilen masum halkın öcü alınmalıdır şeklindeki yazarımızın duygu ve düşüncelerini içeren paragrafla makale sonlandırılmaktadır.²¹⁹

2.1.53. Vakar-ı Milliyemiz Lâ-yemuttur

Yazar bu makalesinde; Türk Milletinin ağırbaşlı ve temkinli olma özelliğinin ölümsüz olduğunu vurgulamaktadır. Makalenin başlığından da böyle bir anlam çıkmaktadır. Makalenin giriş kısmında vakar-ı şahsiyeye hakaret edilmesinden kötü bir şey olamadığı belirtilmektedir. Şahsa yapılan hakaretler millete yapılmış olur şeklinde ifadeler kullanıldıktan sonra esas konuya girilmiştir.

İngilizlerin tüm dünyayı esir etmeye çalıştıkları ve dünyaya sahip olma hırsları yüzünden bir türlü doymadıkları ifade edilmektedir. Esaretleri altına aldığı bölgeler ve milletler örnek olması sebebiyle anlatıldıktan sonra Türk Milletini esaret altına alamazlar çünkü Türklerin Vakar-ı Milliyesi Lâ-yemuttur diye vurgulanmıştır.

Kurtuluş Savaşı döneminde bir türlü barış anlaşmasını imzalamaya yanaşmayan İngilizler işi uzatarak kazanmaya çalışıyor; bu İngilizlerin siyasi oyunudur diye vurgu yapılmaktadır. Ancak Türkler başka milletlere benzemezler ne boyun eğer nede esaret altına girer şeklinde düşünceler dile getirilmiştir. Türklerin tarihi geçmişleri hatırlatılmış, yakın geçmişte Trablusgarp, Çanakkale, Kut‘ülammara vs. yerlerde Türklerin başarısı anlatılmıştır. Yirmi dört devletin ortak donanmalarının Çanakkale’ye saldırmasına rağmen boğazı geçemediği belirtilmektedir. Ankara Hükümetinin öncülüğünde Türk milleti istiklâl savaşından başarılı çıkacaktır, bundan şüphemiz yoktur diye vurgu yapılmaktadır.²²⁰

²¹⁹ Abdülahad Nuri, “Samsun Bombardımanı ve İnebolu Bombardımanının Yıl Dönümü”, Açıksöz, S.503, (10 Haziran 1338), s.1.

²²⁰ Abdülahad Nuri, “Vakar-ı Milliyemiz Lâ-yemuttur”, Açıksöz, S.505, (12 Haziran 1338), s.1.

2.1.54. Yine Birleşmek

Yazar bu makalesinde; Kurtuluş Savaşı döneminde İtilâf Devletlerinin Türklere karşı olan tutumlarını analiz etmektedir. “Yine Birleşmek” başlığıyla anlatılmak istenen; İtilâf devletlerinin sürekli konferanslar düzenleyerek Türkler ile yapılacak olan anlaşma şartlarının görüşüldüğü belirtilmektedir. Daha doğrusu düzenledikleri her konferansta Türklere karşı yeni bir oyun oynamak istedikleri vurgulanmaktadır.

Makalede özellikle İngilizlerin Türklere karşı oynadığı oyunlar, yaptıkları veya yaptırdıkları zulümler anlatılmaktadır. Açıksöz gazetesinin dünkü nüshasında Londra’dan Türkiye’ye çekilen telgrafın aynen yayımlandığı hatırlatıldıktan sonra bu telgrafın içeriğine bir göz atalım diyerek telgraf merceğe altına alınmıştır. Güya İngilizlerin Türklere barış teklifi diye sundukları yeni oyunda Tahkikat Komisyonu adı altında İngiliz zabitlerinin Anadolu’ya gönderilmesi plânı anlatılmaktadır. Bahsedilen telgraf birçok açıdan eleştirel bir gözle değerlendirilmektedir.

İngilizlerin ve Yunanlıların Türk-İslâm âlemine karşı yaptıkları zulümler anlatılmaktadır. İstanbul, İzmir başta olmak üzere Anadolu’nun Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine İngiltere tarafından izin verileceği yönünde Türklerin tehdit edilmesi konusu izah edilmektedir. Mondros sonrası gelişmeler değerlendirilerek, üç yıldan beri barış antlaşması imzalamak istemeyen İngilizler eleştirilmektedir. Sonuç olarak Türklerin de tüm dünyanın da olup biten haksızlıkları gördüğü vurgulanmaktadır. Ankara Hükümetinin İngilizlerin oyununa gelmeyeceği belirtilmektedir.²²¹

2.1.55. Ebu’l-feth Besti

Yazar bu makalesinde; Açıksöz gazetesinin dördüncü yılına ayak basması sebebiyle gazetenin yazarlarının toplanıp bu özel gün anısına bir şeyler yazmak istediklerini belirtmektedir. Ancak bu görevin kendisine verildiğini vurgulamaktadır. Makalenin ilk üç paragrafı Açıksöz ile alâkalıdır.

Yazar makalenin dördüncü paragrafında hangi konuda yazı yazacağını belirtmektedir. Hükemâ-yı Etraktan (Türk Hâkimlerinden / Türk Hükümdarlarından /

²²¹ Abdülhad Nuri, “Yine Birleşmek”, Açıksöz, S.507, (14 Haziran 1338), s.1.

Türk Âlimlerinden); Ebu-l-feth Besti merhumun bir hikmetini anlatmayı zemin ve zamana uygun bulduğunu belirtmektedir. Millî Mücadele döneminde yazılmış olan bu makalenin amacı; kıssadan hisse çıkararak o dönemde yaşanan olayları gündeme getirmek, İngilizlerin yaptıklarını eleştirmektir.

Ebu-l-feth Besti merhumun hikmetini; “dört kelime” diye nitelendirmektedir. İkisinin “kalem’e”, diğer ikisinin ise “kılıç’a” ait olduğu belirtiliyor. Ali bin Mahmut Ebu-l-feth Besti isim ve lâkabına bakılıp da Arap ya da başka bir milletten olduğu zannedilmesin! Ebu-l-feth Besti Türk’tür diye açıklama yapılmıştır. Türk ulemaların sünneti yerine getirmek amacıyla Arpça lâkaplar kullandıkları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu uygulamanın Türkler tarafından taklit edilerek kendi çocuklarına Arapça isim ve lâkaplar vermeye başladıkları vurgulanmaktadır.

Best şehrinin Sistan ile Gazne arasında bulunduğu, bağ ve bahçelerin, yetiştirdikleri meşhur kimselerin ve ulemanın çok olmasıyla ünlü bir yer olduğu ifade edilmektedir. Ebu-l-feth Besti hakkında bilgiler verilmektedir. Ebu-l-feth Besti’nin dört kelimededen oluşan hikmetlerini iki madde halinde şu şekilde ifade etmektedir. “Umûr-i Dünya (Dünya İşleri) iki şeyle döner: 1) Kalem’in rıfkıyla (yumuşaklığıyla, yavaşlığıyla, tatlılığıyla), 2) Kılıcın şiddetiyle” diye ifade edilmektedir. Bu hikmetli sözlerin Gazneli Mahmut’a ait olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Sultan Mahmut bin Sebuktigin olarak da bilinen bu ünlü şahsı yazarımız; Ebu-l-feth Besti diye isimlendirmektedir. Acem bölgesinin hükümdarı olması sebebiyle Acem Şahlarından sanılmasın, babasının isminden de anlaşılacağı gibi Türk kökenli bir padişaktır diye vurgulamaktadır.

Yukarıda bahsedilen hikmetli sözlerden yola çıkarak; Millî Mücadele dönemindeki Türk askerinin “kılıcının şiddeti” sayesinde zafer Türklerin olacaktır diye vurgu yapılmaktadır. “Kalemin rıfkı (yumuşaklığı)” ile alâkalı olarak ise; TBMM’nin İtilâf devletlerini barış antlaşması maddeleri üzerinde konuşmak, pazarlık etmek için İzmit’e davet etmektedir ancak onlar davete icabet etmemektedirler şeklinde konuyu eleştirel bir şekilde anlatmaktadır. İngilizlerin (Loyd Corc’un) bitmez tükenmez tekliflerinden bahsedilmektedir. Sonuca ulaşmak veya barış yapmak amacıyla değil oyalamak amacıyla yeni yeni teklifler sunulduğunun altı çizilmektedir. “Kalemin gücü” vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak makalenin yazılış amacı; kıssadan hisse çıkarılarak Millî Mücâdele dönemi gelişmeleri anlatılmaktadır. Nihâî zafer Türklerindir diyerek makale sonlandırılmaktadır.²²²

2.1.56. Tarihten Korkmayanlar

Yazar bu makalesinde; yine Millî Mücâdele dönemini ön plâna çıkarmaktadır. Ancak giriş kısmında özet olarak; tarihî geçmişleri şan, şöret ve şeref gibi iyi şeylerle dolu olan milletler ile geçmişi kötülüklerle dolu olan lânetlenmiş milletleri kıyaslamaktadır. Türklerin geçmişinin temiz olduğu vurgulanmaktadır. İtilâf Devletlerinin yaptığı zulümlere vurgu yapılmaktadır. Masum Türk-İslâm âlemine zulmeden yirmi dört devlet (İtilâf Devletleri) tarihten korkmuyorlar mı şeklinde vurgulayan yazarımız; giriş kısmında bu tarz yorumlar yapmaktadır.

Gelişme bölümünde; Mondros sonrası gelişmelere değinilmektedir. Üç yıldan beri barış antlaşmasına yanaşmayan İtilâf devletleri eleştirilmektedir. Özellikle İngiltere hatta onun başvekili Loyd Corc eleştirilmektedir. Bu oyunların İngilizler tarafından ortaya atıldığı, diğer devletlerin ve dünya kamuoyunun İngilizler tarafından kandırıldığı vurgulanmaktadır.

Yazar birkaç makalesinde işlediği Tahkikat Komisyonu meselesini yine gündeme getirmektedir. Hatta makalenin anafikri bu meseledir. İngilizlerin ortaya attığı bu komisyon oluşturma fikrinin Amerika tarafından da desteklendiği belirtilmektedir. Amerikalı Amiral Bristol'dan ve oluşturulacak komisyondan bahsedilmektedir. Komisyon oluşturma amaçları; Anadolu'ya İtilâf devletlerinin zabitleri yerleştirilip yapmak istediklerini kolay bir şekilde gerçekleştirmeye çalışıyorlar şeklinde açıklanmaktadır. Güya bu komisyonlar azınlıkların haklarını korumak için oluşturuluyormuş diyen yazar; Türklerin hak ve hukukları, onlara yapılan zulümler ne olacak şeklinde ifadelerle meselenin iç yüzünü anlatmaktadır.

Sonuç olarak; Türkler bu mücadeleden zaferle çıkacaktır, yüzümüz aktır, İtilâf Devletleri veya onların çocukları yaptıklarından er ya da geç utanacaktır şeklinde ifadelerle makale sonlandırılmaktadır.²²³

²²² Abdülhad Nuri, "Ebu'l-feth Besti", Açıksöz, S:509, (17 Haziran 1338), s.1.

2.1.57. Siyâsî Oyunlar

Yazar bu makalesinde; son birkaç yazısında olduğu gibi İngilizler tarafından Tahkikat Komisyonlarının oluşturulmak istenmesinden bahsetmektedir. Mondros sonrasında Anadolu'nun birçok yerinin işgal edilmesiyle yetinmeyen İngilizler, Türk Ordusu üzerine gönderdiği Yunan kuvvetlerinin başarısız olduğunu görünce onları cephe gerisinden desteklemek ve Anadolu'yu tamamen teslim almak için Komisyonlar adı altında İtilâf devletleri subaylarını Anadolu'ya göndermek istediklerini detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Ayrıca Yunan kuvvetlerinin hem nakit hem de savaş araç ve gereçleri olarak İngilizler tarafından desteklendiği belirtilmektedir. Ancak İngilizlerin Yunanlılara yaptıkları bu yardımları borç olarak verdiklerinin altı çizilerek anlatılmaktadır. Bu borçlar yüzünden Atina'da iç karışıklıklar çıktığı vurgulanmaktadır. Tüm bu gelişmelere bakarak Yunanistan'ın bu kış savaşa devam edemeyeceği, iflâs etmiş durumda olduğu, İngilizlerin desteğiyle ayakta durduğu vurgulanmaktadır.

Sonuç itibarıyla Yunan kuvvetleri maddî olarak desteklense de, İngilizler çeşitli hilelere başvursa da, zafer Türklerindir şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. İnönü ve Sakarya'da Yunan kuvvetlerine Türk Ordusu tarafından vurulan darbeler hatırlatılmış, son ve nihaî darbenin çok yakında vurulacağı belirtilmiştir.²²⁴

2.1.58. Tahkikât da Suya Düştü

Yazar bu makalesinde; Millî Mücadele dönemi olaylarından bahsetmektedir. Son birkaç makalesinde aynı konu biraz genişletilerek, farklı açılardan bakılarak ya da yeni gelişmeler eklenerek anlatılmaktadır. İngilizlerin Anadolu'da Tahkikat Komisyonları oluşturma oyunundan daha önce de bahsedilmişti. Bu makalede de bu Tahkikat Komisyonlarının amaçlarından bahsedilmektedir. Amaçlarından birincisi Türk cephelerinin gerisine gönderecekleri subaylar aracılığıyla Türklere ait tüm sırların öğrenilip ona göre hareket edileceğidir. İkincisi ise bu Komisyon meselesi tartışılırken zaman kazanıp Yunan kuvvetlerini takviye ederek güçlendirip Türkler üzerine saldırtmaktır diye ifade ediliyor. Ayrıca Yunanların kesin zafer kazanmasının

²²³ Abdülahad Nuri, "*Tarihten Korkmayanlar*", Açıksöz, S.513, (21 Haziran 1338), s.1.

²²⁴ Abdülahad Nuri, "*Siyâsî Oyunlar*", Açıksöz, S.515, (24 Haziran 1338), s.1.

da İngilizler açısından önemli olmadığı, savaşı uzatarak Türklerin dayanma güçlerini kırmaya çalıştıkları belirtilmektedir.

Londra'dan Yunanistan'a gönderilen ve Atina'da yayınlanan telgraf ve içeriğinden bahsedilmektedir. İngiltere ve Fransa başvekillerinin bir araya gelerek pazarlık ettikleri anlatılmaktadır. Birçok ajansta yayımlanan haberler yorumlanarak anlatılmaktadır. Yunanistan'daki gelişmelere değinilmiştir.

Tahkikat Komisyonu oluşturma oyunu tutmayan İngiltere bu defa da Sevr Antlaşmasını imzalayan devletlerin düşüncelerini bildirmek ve Türklere yaptırım uygulamak için yeni kararların alınması amacıyla ilgili devletleri konferansa davet ettiği detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak bu oyununda tutmayacağı vurgulanmaktadır. Yazar; İngiltere'nin amacı ortaya attığı oyun başarılı olmasa bile barış sürecini uzatıp bu şekilde Türkleri bıktırmayı hedeflemektedir şeklindeki düşüncelerini dile getirmektedir. Zafer Türklerindir sloganı yine tekrar edilmiştir.²²⁵

2.1.59. Dünkü Telgraflar

Yazar bu makalesinde; Millî Mücadele döneminde İtilâf devletlerinin siyâsi oyunlarından bahsetmektedir. Avrupalı devletlerin Haçlı zihniyetiyle hareket ettikleri belirtilmektedir. İslâm âlemini yok edip Müslümanların topraklarını işgal etmek isteyen vahşî Avrupa'dan bahsedilmektedir.

Yayımlanan telgrafların içeriği, Londra'da dönen dolaplar, gazetelerde verilen haberler anlatılmaktadır. Bu haberlerden veya gelişmelerden en dikkat çekici olanı; Samsun şehrinin Yunan donanması tarafından bombalanması olayıdır. İstanbul ve Boğazlar Komisyon tarafından yönetildiği halde neden Yunan donanmasının Karadeniz'e geçmesine izin verildi? Yunan donanması İngiltere'nin izni olmadan nasıl oldu da Samsunu bombalayabildi? Bu olay sebep sonuç ilişkisi içerisinde anlatılmaktadır. İngiliz yetkililerinin olaydan haberimiz yoktu tarzında yaptıkları açıklamaların yalan olduğu ispatlanmaktadır. Olayla ilgili detaylı açıklama yapılmaktadır. İngilizlerin oyun içinde oyun çevirdikleri vurgulanmaktadır.

²²⁵ Abdülhad Nuri, "*Tahkikât da Suya Düştü*", Açıksöz, S.517, (26 Haziran 1338), s.1.

İngilizlerin dünyaya hâkim olmak amacıyla yaptığı zulümler vurgulanmaktadır. Barış Antlaşmasının maddeleri üzerinde konuşmak üzere Türkiye'nin İtilaf devletlerini İzmit'e davet ettiği belirtilmektedir. Bu davete Fransa ve İtalya olumlu yaklaşırken İngiltere'nin barışa yanaşmadığı vurgulanmaktadır. İngiltere'nin eskiden beri İslâm âlemine düşmanlık ettiği belirtilmektedir. Geçmişte yaşanan bazı olaylar anlatılarak bu konu ile ilgili bilgi verilmektedir. İngiltere'nin eski gücünü yitirdiği ve dağılma sürecine girdiği vurgulanmaktadır.²²⁶

2.1.60. Kastamonu'da İlim Derneği

Yazar bu makalesinde; Kastamonu'yu tanıtmaktadır. Anadolu'nun ırk ve mezhep bakımından en temiz yerlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Diğer vilâyetlere oranla daha fazla ilim adamı, üst kademelere gelmiş devlet adamı yetiştirildiği vurgulanmaktadır. Meşhur Emîrlerin görev yaptığı belirtilmektedir. Bu Emîrlerden İsmail Bey ve onun eseri olan "Hulviyyât" hakkında bilgi verilmektedir. Kastamonu'nun birçok açıdan tanıtılması için yapılan araştırmaların ve vücuda getirilen eserlerin yeterli olmadığı konusundaki düşüncelerini de dile getirmektedir.

Yazar Abdülahad Nuri ile arkadaşı Necîb Efendinin Cide'de bir Kereste Fabrikası kurdukları anlatılmaktadır. Cide'de açtıkları Kereste Fabrikasına Devrekâni ırmağı vasıtasıyla Azdavay dağlarından kerestelik kütük nakletmeye, bunun için sallar yaparak ırmaktan kerestelik ağaçları taşımaya çalıştıklarını anlatmaktadır.

Osmanlı Devleti zamanında yetişmiş ulemanın en büyüklerinden olan meşhur Şeyh-ül-İslâm Ebu-s-suûd Ahmed Efendi'nin, o zaman Kastamonu'ya bağlı olan Çorum'un İskilip kazasından olduğu ve bu şahsın Türk kökenli olduğu vurgulanmaktadır. Kamûs-ül-a'lam isimli Lugat-ı Tarihiyye'de Ebu-s-suûd Efendinin Kürdistan'ın bir kasabasından olduğu söylenmektedir. Ancak bu bilgi yanlıştır diyen yazar Abdülahad Nuri; bu konuyla alakalı geniş açıklamalar yapmaktadır. Ebu-s-suûd Efendinin İskilip ve Kengiri (Çankırı)'da vakıflarının olduğunu, bu vakıfların mütevellilerinin silsilesinin kendisinde mevcut olduğunu vurgulayarak işin doğrusunu anlatmaktadır. Osmanlı Sultanlarından Abdülazîz

²²⁶ Abdülahad Nuri, "Dünkü Telgraflar", Açığsöz, S.518, (27 Haziran 1338), s.1.

devrinin Ulemâ ve Şeyh-ül-islâmılarından olan Ahmed Muhtar Efendi'nin Zağferanbolu (Safranbolu)'nun Gülvîrân karyesinden olduğu bilgisinin de yazar Abdülahad Nuri tarafından aktarıldığı belirtilmektedir.

Kastamonu gençlerini görenlerin “laz” kökenli olduklarını düşündüklerini dile getiren yazarımız; bu konuda da görüşlerini beyan etmektedir. Kastamonu örf ve adetlerinden de bahseden yazarımız bu şehrin geçmişteki giyim kuşamıyla alâkalı iki sayfalık bir eserin bile bulunmadığını üzülererek dile getirmektedir.

Kastamonu'da açmış oldukları bir dernekten bahseden Abdülahad Nuri Bey; bu derneğe yardım etmek, onun mesaisine iştirak etmek, her Kastamonulunun, her Türkün vazife-i vataniyesi ve İslâmiyyesindedir şeklinde ifade kullanmaktadır. Derneğin o akşamki toplantısına Kastamonu halkını davet etmektedir. Bu derneğin; Kastamonu'nun her yönden araştırılıp anlatılmasını ve eserler meydana getirilmesini amaçlayan “İlim Derneği” olduğu vurgulanmaktadır.²²⁷

2.1.61. Kitap Nikâhtan Müt'a

Yazar bu yazısında; Şiilere mahsus olan “Müt'a Nikâhından” bahsetmektedir. Müt'a nikâhı, belirli bir para karşılığı olarak ve belirli bir zamana kadar geçerli olan nikâhtır. Geçici bir süre için yapılan bu nikâh türünün, zina yapmaktan farksız olduğu vurgulanmaktadır. Hadîs ve Sûrelerden örnekler verilerek, bu konu hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Müt'a nikâhının haram olduğu belirtilmektedir. Makalede helâl yollardan nikâh yapılarak evlenilmesi ve Müslüman nüfusunun artırılması gerektiği vurgulanmıştır.²²⁸

2.1.62. Hayye-ale'l-felâh

Abdülahad Nuri; ayetlerden örnekler vererek bu makaleye giriş yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katılmak zorunda kaldığı, karşısındaki düşman kuvvetleriyle kahramanca mücadele ettiği, onlara insanca muamele ettiği belirtilmektedir. Özellikle İngilizlerden ve onların insanlık dışı muamele ettiklerinden bahsedilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin çok

²²⁷ Abdülahad Nuri, “Kastamonu'da İlim Derneği”, Açığsöz, S.520, (29 Haziran 1338), s.1.

²²⁸ Abdülahad Nuri, “Kitap Nikâhtan Müt'a”, Açığsöz, S.553, (13 Ağustos 1338), s.2.

fazla can, mal ve toprak kaybına uğradığı vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti'nden koparılarak kurulan devletlere istiklâlleri verildiği halde Türk ve Müslüman olan insanlara yaşama hakkı tanınmadığı vurgulanmaktadır.

Kurtuluş Savaşı sırasındaki Türk-Yunan mücadelesinden bahsedilmektedir. İtilâf Devletleri'nin Türk-İslâm âlemini yok etmek için konferanslar ve kongreler düzenlenmesi, diğer yandan Yunanistan'ı kışkırtarak savaşı devam ettirmek istemesi gibi birçok oyunun plânlandığı anlatılmaktadır. Mondros Ateşkes Anlaşması ile Osmanlı ordusunun terhis ettirilmesi sonrasında Türklerin düşman kuvvetlerine karşı mücadele etmesi, tekrar bir ordu oluşturulması ve başarılı olunması anlatılmaktadır. Makalenin sonuç kısmında ise; işgal edilen Osmanlı topraklarından Misak-ı Millî sınırları içerisinde kalan kısmını kurtarmak için mücadeleye devam edileceği, Türk ordusunun başarılı olduğu vurgulanmıştır. O tarihte 400 milyon nüfusu oluşturan Türk-İslâm âleminin kurtuluşu için bu mücadelenin gerekli olduğu vurgulanarak Türk-İslâm âlemi mücadele etmeye davet edilmiştir.²²⁹

2.1.63. Yuha!

Abdülahad Nuri; Mora İsyanı'ndan beş yıl sonra gerçekleşen olayları anlatarak bu makaleye giriş yapmıştır. Burada İngiltere, Fransa, Rusya ve Prusya elçilerinin Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaları anlatılmaktadır. Londra'da düzenlemiş oldukları anlaşma senedini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek istemeleri, Osmanlının iç işlerine müdahale etmeleri gibi konular mercek altına alınmıştır. Yunan meselesiyle ilgili olan o senedi, yukarıda adı geçen devletlerin elçileri Osmanlı Devleti'ne vermek ve cevabını almak üzere getirdikleri anlatılmaktadır. Hicrî 1242 tarihinde gelişen (Mora İsyanı: Milâdî 1921) olaylar, Rumî 1338 (Milâdî 1922) yılında gerçekleşen olaylar ile kıyaslanarak anlatılmaktadır.

Makalenin temel amacı; geçmişten örnekler vererek Kurtuluş Savaşı döneminde gelişen olayları anlatmak ve kıyaslamaktır. Avrupalı devletlerin ve özellikle Yunanlıların aç gözlü davranarak savaşı devam ettirdikleri, Türk-İslâm âlemini yok etmeye çalıştıkları vurgulanmaktadır. Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyip Anadolu'da kongreler toplayıp genelgeler yayınlayan Türk halkının Millî

²²⁹ Abdülahad Nuri, "Hayye-ale'l-felâh", Açığsöz, S.566, (28 Ağustos 1338), s.2.

Mücadeleyi başlattığı ifade edilmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması sonucu Osmanlı ordusunu terhis ettirip ellerindeki silâhları teslim alan İtilâf Devletleri Türklerin bu şartlarda savaşa devam edemeyeceğini düşünerek Türk-İslâm âlemini yok etmeye çalıştığı belirtilmektedir. “Hasta Türk öldü” diye düşünen İtilâf Devletleri’nin Osmanlı Devleti topraklarını paylaşmak için harekete geçtikleri vurgulanmakta ve bu konu geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Yukarıda adı geçen dört büyük devletin yardımıyla, Kurtuluş Savaşı’ndan yaklaşık yüz sene evvel, Osmanlı Devleti’nden koparılan Yunanistan’ın bağımsız bir devlet haline getirildiği vurgulandıktan sonra Anadolu’dan toprak almak ümidiyle savaşa katılan Yunanistan’ın Kurtuluş Savaşı sırasında Türk ordusu karşısında defalarca başarısız olduğu belirtilmekte ve Yunanistan’ın Avrupalı devletlerden yardım için dilendiği vurgulanmaktadır. Ayrıca İngilizler amaçlarına ulaşmaya kadar Yunanlıları ileri sürerek savaşın devam etmesini sağlamaya çalıştıkları belirtilmektedir. Savaşın devam ettirilmesi ve çeşitli oyunların plânlanmasının sorumlusunun İngiliz hükümeti ve Loyd Corc olduğu ifade edilmektedir. İtilâf Devletleri tarafından Yunanistan’a silâh ve mühimmat yardımı yapılmasına rağmen Türk ordusunun başarılı bir şekilde mücadele ettiği ve Anadolu’dan düşman kuvvetlerini atmak üzere olduğu belirtilmektedir.

Gazetelerde yayınlanan bir telgraftan bahsedilmektedir. İtilâf Devletleri tarafından çekilen bu telgrafta özet olarak; barış antlaşmasının imzalanabilmesi için Yunan kuvvetlerinin Türk kuvvetleri karşısında kesin bir askeri zafer kazanması gerektiği belirtilmektedir. Abdülahad Nuri Bey makalesinin sonuç kısmında bu konuyu değerlendirerek görüşlerini ifade etmektedir. Türk kuvvetlerinin düşman kuvvetlerini Anadolu’dan kovmak üzere olduğunu vurgulayan yazar; Türk Ordusunun bu başarısını görmeyen veya görmek istemeyenlere “yuh” çekerek makaleyi sonlandırmıştır.²³⁰

2.1.64. Türkler ve Loyd Corc

Kurtuluş Savaşı esnasında Türk kuvvetleri ile düşman kuvvetlerinin başarı ve başarısızlık durumları anlatılmaktadır. Türk ordusunun başarılı olduğu vurgulanmış,

²³⁰ Abdülahad Nuri, “*Yuha!..*”, Açığsöz, S.571, (3 Eylül 1338), s.2.

savaşacak düşman kuvvetinin kalmadığı belirtilmiştir. Türk ordusunun zaferler kazandığını gören Loyd Corc'un Türkler ile barış anlaşması imzalamak için tekliflerde bulunduğu dile getirilmiştir. Türk ordusu karşısındaki düşman kuvvetleri hakkında istatistik bilgiler verilmiş, Yunan kuvvetlerine her türlü yardımda bulunan İngiltere'nin o devrin en güçlü devleti olduğu, dünyanın üçte ikisine hükümlanlık ettiği vurgulanmıştır. İtilâf devletlerinin desteklediği Yunan ordusunun son model silâhlarla donatılmasına rağmen Türk ordusu karşısında başarısız olduğu, 210.000 kişilik düşman kuvvetlerinin kar gibi eriyip gittiği ifade edilmiştir.

İtilâf Devletleri'nin her türlü yardımı yaptığı Yunan kuvvetlerinin başarısız olmasını Samsun ve İnebolu limanlarından gelen ve Türk kadınlarının sırtlarında cepheye taşıdığı cephaneye bağlayan Loyd Corc (İngiltere) Samsun ve İnebolu şehirlerinin bombalanmasını istemiştir. Ayrıca İtilâf Devletleri'nin desteklediği Yunan kuvvetlerine son teknoloji silâhlar verilmiştir. Amaç Türk-İslâm âlemini yok etmektir. Ancak bütün bu orantısız güce ve hileye rağmen Türk ordusu düşman kuvvetleri karşısında başarılı olmuştur denilerek Türklerin esir olmaksızın ölmeyi tercih edecekleri belirtilmiştir.

Makalede ayrıca Sevr Antlaşması'ndan bahsedilmiş, Sevr Antlaşması ve onu imzalayanlar eleştirilmiştir. İtilâf Devletleri'nin dayattığı Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyen Türk kuvvetlerinin Millî Mücadeleye giriştiği vurgulanmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması sonucu Osmanlı ordusunun terhis ettirilmesine, ellerindeki silâhların anlaşma gereği İtilâf Devletleri tarafından alınmasına rağmen, tekrar oluşturulan Türk ordusunun Millî Mücadeleyi başlattığı ve başarılı olduğu vurgulanmaktadır. İtilâf Devletleri'nin oynadığı hileli oyunlara rağmen Türklerin başarılı olması Türklerin azim ve kararlılığına bağlanmıştır. Türkleri durdurmak için yeni teklifler sunan İtilâf Devletleri'nin amacının yeniden oluşturulan Türk ordusunun elindeki silâhları alıp Türklüğü yok etmek olduğu yorumu yapılmıştır. İzmir başta olmak üzere Anadolu'daki şehirleri işgal eden İtilâf Devletleri Türkleri esaret altına almak istiyorlar şeklinde ifade kullanılmaktadır. Ankara'da toplanan Millî Mücadele taraftarlarını teslim almak için Ankara'yı da işgal etmek isteyen düşman kuvvetlerinin amaçları açıklanmıştır.

Şark Meselesi, Boğazlar gibi konularda İtilâf Devletleri'nin yapmak istedikleri şeyler dile getirilmektedir. Her şeye rağmen Türklerin kazandığı başarıları dile getiren yazar; pes etmeden Türklerin mücadeleye devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Loyd Corc'un ihtiraslı bir şahsiyet olduğu belirtilmiş ve her türlü oyun ve hilenin onun başının altından çıktığı özellikle vurgulanmıştır.²³¹

2.1.65. On Üçüncü Kostantin!

Roma Devleti ve Şark İmparatorluğu zamanında ehemmiyetsiz bir eyalet haline gelen Yunanistan'dan bahsedilerek makaleye giriş yapılmıştır. Etrafındaki devletler tarafından defalarca saldırıya maruz kalan Yunanistan'ın aciz bir halde kaldığı vurgulanmıştır. Yunan halkının karışık bir ırk haline geldiği, asaletlerini kaybettiği, Yunan lisanının bozulup "Rumca" denilen kaba bir dil haline geldiği vurgulanan noktalardan bazılarıdır.

Şark İmparatorluğunun zayıfladığı dönemde Yunan sahillerinin Venedik ve Cenevizlilerin eline geçtiği, daha sonra Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Yunan topraklarının iki eyalet halinde yönetildiği belirtilmektedir. Yunanistan'ın fethi sırasında emeği geçen Yıldırım Bayezid, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid gibi Osmanlı Padişahlarından kısaca bahsedilmektedir. Bu bölgede yerleşip çoğalan Müslüman halk sayesinde bir İslâm memleketi haline geldiği vurgulanmıştır.

II. Bayezid zamanında tamamen fethedilen Yunan topraklarında 19. yüzyılda çıkan Mora İsyanı'ndan bahsedilmektedir. Mora İsyanı'nın Osmanlı Devleti tarafından bastırılmasına rağmen İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin müdahaleleri sonucu Yunanistan'ın bağımsız bir devlet haline gelmesine kadar yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir. Avrupalı devletler tarafından Yunanistan'ı yönetecek bir Kral seçildiği belirtilmektedir. Aslında Yunan krallarının kökeninin nereden geldiği konusu makalenin yazılış amaçlarından biridir. Bu suretle Yunan krallarının şeceresi açıklanmıştır.

Makalenin yazılış amacı; Yunan Kralı XIII. Kostantin ve Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'yu işgal etmeye çalışması konusudur. 1821 yılında çıkan Mora

²³¹ Abdülhad Nuri, "Türkler ve Loyd Corc", Açıksöz, S.584, (19 Eylül 1338), s.2.

isyanı sonrasında İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin yardımıyla bağımsız bir devlet haline gelen Yunanistan'ın başına Danimarka'dan bir kral gönderilmesinden başlanıp, Kurtuluş Savaşı'na kadar olan gelişmeler uzun uzun anlatılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği sırada Bizans Kralı 12. Kostantin'in mirasçısı olma iddiasıyla Yunan kralının İstanbul'u işgal etmeye çalışması anlatılmaktadır. Bu yüzden kendine XIII. Kostantin ismi verilmiştir. Yunan tahtından İndirilen XIII. Kostantin ikinci defa Yunan tahtına oturduğu belirtilmektedir. Yunanlıların Dömeke Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndaki başarısızlıklarından dolayı Yunanistan'dan kovulmadığı belirtilmiştir. XIII. Kostantin'in oğlu Yorgi'nin Yunan kralı olduğu kendisinin ise tahttan inip Yunan orduları başkomutanı olarak Yunanistan'da kaldığı vurgulanmıştır.²³²

2.1.66. Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri ve Şehit Yavruları

Kâzım Karabekir Paşa'nın askerlik mesleğindeki başarısına vurgu yapılarak başlayan yazıda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin; Millî Kuvveti ve askeri kudretinin bu ünlü komutan tarafından yüceltilip yükseltildiği de belirtilmektedir. Doğu ve Batı Cephesi'nde kazanılan başarılarla Kâzım Karabekir Paşa'nın etkisi vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin başına belâ olmaya başlayan ve her fırsatta devlete karşı isyan eden Ermenilere Doğu Cephesi'nde ağır bir darbe indiren Kâzım Karabekir Paşa'nın faaliyetlerinden övgü dolu sözlerle bahsedilmiş, bu bağlamda Sevr Barış Anlaşması'nın Ermenilerle ilgili olan maddeleri mercek altına alınmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nden Ermenilere verilmek istenen şehirlerin isimleri zikredilmiştir. Bu konu eleştirel gözle anlatıldıktan sonra Kâzım Karabekir Paşa'nın Doğu Cephesi'ndeki başarısı sayesinde Sevr Anlaşması kabul edilmemiştir.

Makalede Kazım Karabekir Paşa tarafından Doğu Anadolu Bölgesi'nde oluşturulan bir kuruluştan bahsedilmektedir. Şehit çocuklarını korumak, büyütme, her türlü eğitimden geçirmek suretiyle yetiştirmek amacıyla açılan bu kurum uzun uzun anlatılmaktadır. Yazıda öksüz ve yetim kalan çocukların bu kuruluş tarafından bakılıp büyütülmesi ve özellikle şehit çocuklarının aldığı eğitim anlatılmaktadır. Ülkeye katkıda bulunmaları amacıyla şehit çocuklarının üretim bile yaptıkları

²³² Abdülhad Nuri, "On Üçüncü Kostantin!", Açıksoz, S.601, (9 Teşrin-i Evvel 1338), s.2.

vurgulanarak bu tür kurum ve kuruluşların ülke geneline yayılması gerektiği belirtilmiştir.²³³

2.1.67. Sağlam Söz

Abdülhad Nuri; Açıksöz gazetesini takip eden okuyuculara hitap etmekte ve gazetede yer alan haberlerin doğru olduğuna dikkati çekmektedir. Gazetede okuyucuları yanıltacak yalan yanlış haberlere yer verilmediği vurgulanmaktadır. Türk halkının Misak-ı Millî kararları etrafında birleştiği ve bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla hareket ettiği belirtilmektedir. Gazetede yayımlanan bir makaleden bahsedilerek bu makalenin içeriği TBMM'nin vatan hainleri hakkında aldığı kararlardır. TBMM'nin tahmin ettikleri yönde karar aldığı vurgulanmaktadır. Vatan hainlerinin cezalandırılması gerektiği kanaati yazar tarafından dile getirilmektedir.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk ordusunun düşman kuvvetleri karşısında başarılı olduğu vurgulanmaktadır. İngiliz devlet adamı Loyd Corc ve onun politikalarından bahsedilmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Anadolu'nun İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve Türk kuvvetlerinin başarısı sonucu Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın yapılması gelişmeleri anlatılmaktadır. İngilizler ve özellikle İngiliz devlet adamı Loyd Corc eleştirilerek anlatılmaktadır. Dönek politikalar izlemeleri, yalan dolan ile iş yürütmeleri, Türk-İslâm âlemini yok etmek istemeleri gibi birçok açıdan İngilizleri suçlayan bir yazı kaleme alınmıştır. İngilizlerin önderliğinde İtilâf Devletleri'nin Türk-İslâm âlemine yaptığı haksızlık ve zulümler vurgulanmaktadır.

Bu makalede Refet Paşa'nın İstanbul'a gidip müttefik kuvvetlerin başkomutanıyla görüşmesinden de bahsedilmektedir. Mudanya Antlaşması sonrası gelişmelerden bahsedilmekte, İstanbul ve Trakya'nın güvenliği için 8000 Türk askerinin İstanbul'a gelmesi de vurgulanmıştır.

İngiltere'de hükümet değişikliği olması, özellikle İngiliz devlet adamı Loyd Corc'un görevden ayrılması eleştirel bir üslûpla anlatılmaktadır. Loyd Corc'un Türk-İslâm âlemine düşman ve ihtiraslı olması eleştirisi yapılmıştır. Loyd Corc yerine kim

²³³ Abdülhad Nuri, "*Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri ve Şehit Yavruları*", Açıksöz, S.607, (16 Teşrin-i Evvel 1338), s.1.

göreve gelirse gelsin daha ılımlı olacağı, barış sürecinin hızlanacağı gibi görüşleri sürülmüştür. Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile ikili görüşme ve anlaşma yapması dolayısıyla İngiltere'nin yalnız kalması, anlaşmaya yanaşmak zorunda kalması gibi noktaların altı çizilmektedir. Türk askerinin kılıcı sayesinde Türkiye Misak-ı Milli çerçevesindeki isteklerini kabul ettirecektir şeklinde görüş beyan edilerek makale sonlandırılmıştır.²³⁴

2.1.68. Trakya ve Müslümanları

Makalenin giriş kısmında “Trakya” isminin kökeninden, çok eski bir yer adı olduğundan bahsedilmekte, Trakya'nın sınırları tarif edilmektedir. Trakya'da bulunan önemli yerleşim yerlerinden, dağlardan, akarsulardan kısaca bahsedilmiştir.

Trakya bölgesine sahip olmuş ve bu bölgede yaşamış olan kavimlerden bahsedilmiş, Osmanlı Devleti hariç diğer kavimlerin burada kalıcı olmadığı vurgulanmıştır. Türklerin Trakya bölgesini fethetmesinden sonra farklı ırktan olan insanların da yaşamasına müsaade ettiğinin altı çizilmiştir. Bizans İmparatorluğunun elinde bulunan İstanbul'u fethetmek isteyen kavimlerin deniz gücü zayıf olduğu için veya deniz yoluyla fethini mümkün görmedikleri için genelde karadan saldırı yaptıklarından ve bu yüzden Trakya Bölgesi'nin zarar gördüğü, sürekli savaşlara tanıklık eden Trakya Bölgesi'ndeki şehirlerinin bu sebeple gelişemediği vurgulanmıştır. Nihayet Osmanlı Devleti döneminde Edirne'nin büyük bir şehir haline getirildiği belirtilmektedir.

Trakya'nın tarihi geçmişi kısaca anlatıldıktan sonra Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda bu bölgenin durumu mercek altına alınmış, Osmanlı topraklarının Avrupalı Devletler tarafından nasıl paylaşıldığı açıklanmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı sonunda imzalanan Mudanya Antlaşması ve sonrasında yapılacak olan barış antlaşmasıyla Trakya'nın durumunun ne olacağı konusu geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Trakya Bölgesi'ndeki Müslüman nüfusunun çoğunlukta olmasına rağmen Avrupalı devletlerin bu bölgeyi Yunanistan'a vermek istediği belirtilmektedir. Bu hususta gelişen olaylar aktararak Yunanistan'ın Müslüman olan halka yaptığı zulümler de vurgulanmıştır.

²³⁴ Abdülhad Nuri, “Sağlam Söz”, Açıksöz, S.613, (23 Teşrin-i Evvel 1338), s.1.

Trakya Bölgesi'nin nüfusu; Müslüman, Rum, Bulgar, Ermeni, Musevî ve diğer milletlerden olanlar şeklinde sınıflandırılarak tablo halinde verilmektedir. Her birinin karşısına kaç kişi olduğu ve yüzdelik dilimde neye tekabül ettiği verilmiştir. Yazar, Trakya nüfusu ile ilgili analiz de yapmıştır. Bu verilere göre Müslüman nüfusunun yüzde elliden fazla olduğu belirtilmektedir. Müslüman nüfusun çoğunluğu oluşturmasına rağmen bölgenin Türkiye'ye bırakılmayıp Yunanistan'a verilmek istenmesine tepki gösteren yazar; bu toprakların Türkiye'ye ait olduğunu ve Trakya için sonuna kadar mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²³⁵

2.1.69. Müzakere, Muahede

Müzakere ve muahede başlıklı bu makalede yazar; savaş sonunda yapılacak anlaşmanın öneminden bahsetmektedir. Herhangi bir savaşta talih, kader, kısmet, baht gibi kavramların etkisinden bahsedilebilirse de, savaşın sonunda yapılacak olan anlaşmada kazançlı çıkılması veya yenilginin kısmen de olsa zafere dönüştürülmesi ancak kıvrak bir zekâ ile elde edilebilir. Bu da ancak zeki ve uyanık devlet adamları tarafından gerçekleştirilir.

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gelişmeleri değerlendiren yazar; geçmişte yaşanan olayları örneklendirmektedir. Anlatılan ilk örnek olay: 1870 yılında Almanya ile Fransa arasında gerçekleşen savaştır. Alman devlet adamlarından Wilhelm, Bismark gibi isimler ön plâna çıkarılmaktadır. Anlatılmak istenen; savaşın sonunda Alman devlet adamı Bismark'ın kıvrak zekâsı sayesinde kârlı bir anlaşma yapması ve daha da şan şöhret kazanmasıdır. Yazıda, bu savaş ve her iki ülkenin devlet adamları kısaca tanıtılmıştır. İkinci örnek olay ise: Osmanlı ile Rusya arasında yaşanan savaştır. Osmanlı Sadrazamı Baltacı Mehmet Paşa'nın Rusya üzerine sefere çıkması ve yapılan Prut Savaşı'dır. Baltacı Mehmet Paşa'nın emrindeki Osmanlı ordusunun zafer kazanması, Rus İmparatoru Büyük Petro'yu esir edebilecek dereceye gelmesi üzerine Petro'nun anlaşma yapmayı teklif etmesi ve Baltacı Mehmet Paşa'nın da hemen anlaşma yapmayı kabul etmesi olayı açıklanmıştır. Anlaşma metninde Osmanlı devleti aleyhinde hiçbir maddenin olmadığı belirtildikten sonra eğer Petro esir edildikten sonra bir anlaşma yapılmış olsaydı hiç şüphesiz çok daha kârlı bir anlaşma olacaktı yorumu yapılmıştır. Baltacı Mehmet

²³⁵ Abdülhad Nuri, "*Trakya ve Müslümanları*", Açıksöz, S.617, (28 Teşrin-i Evvel 1338), s.1.

Paşa'nın siyasî hatası olarak görülen barış anlaşmasının, onun ölümüne sebep olduğu da belirtilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı gelişmelerinden bahsedilmektedir. İtilâf Devletleri'nin galip geldiği I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin de yenilenler arasında olduğunu söyleyen yazar; yenilen diğer devletlerle anlaşma imzalandığı halde Osmanlı Devleti'yle bilerek ve isteyerek anlaşma imzalanmadığını, savaşın uzatılmak istendiğini, hatta Türk-İslâm âlemini yok etmeye çalıştıklarını vurgulamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında sanki bir Türk-Yunan savaşı gibi yansıtılan mücadele sonunda; kendilerini yeryüzünün hâkimi zanneden İtilâf Devletleri'ne karşı zafer kazanan Osmanlı Devleti'ni Lozan görüşmelerine davet etmek zorunda kaldıkları dile getirilmektedir. İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından ayrı ayrı çekilen telgrafların içeriğinin bir kalemde çıkmış gibi aynı olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye'ye verilen bu nota da özet olarak doğuda savaşa son verileceği ve bir anlaşma imzalanacağı belirtilmektedir. Telgrafın detayları uzun uzun anlatılmaktadır. Fransa ve İtalya ile Türkiye arasında Lozan öncesinde ayrı ayrı imzalanan anlaşmaları hatırlatan yazar; İngiltere yalnız kalmamak için diğer iki devletin de telgraf çekmesini sağlamıştır şeklinde görüşlerini genişçe belirtmektedir. İngiliz devlet adamlarından etkin rol oynayanların isimleri zikredilmiş ve Türklüğe yaptıkları kötülüklerden bazıları anlatılmıştır. Telgrafta yer alan "İngilizler hiçbir zaman Türkler aleyhinde olmamıştır" şeklindeki cümle yazar tarafından çok eleştirilmektedir. Mondros sonrasında Osmanlı topraklarının işgal edilmesi ve Sevr Anlaşması ile Osmanlıyı yok etmek istemeleri gibi örnekleri anlatan yazar; Türklere bu kötülükleri yapan İngilizlerdir, söyledikleri tamamen yalandır" şeklinde düşüncelerini beyan etmektedir.

İtilâf Devletleri'nin ayrı ayrı çektikleri telgraf uzun uzun analiz edilmektedir. Bahsedilen telgrafta Türklerin tehdit edildiği de belirtilmektedir. Müzakere ve muahede sürecinde Türk heyetinin dikkatli olması uyarısında bulunmaktadır. İtilâf Devletleri'nin Türklere zorla anlaşmaya çalışmaları halinde görüşmenin kesileceği

belirtilmektedir. Yazıda, TBMM'nin Lozan görüşmelerine davet edilmesi, mecliste alınacak kararla ilgili görüşlere de yer verilmiştir.²³⁶

2.1.70. Paydos

Abdülahad Nuri bu makalesinde; Sevr Antlaşması'nı eleştirel gözle değerlendirmektedir. Sevr Antlaşması'nın çok kötü bir anlaşma olduğu, Türk-İslâm âleminin yok edilmesi anlamına geldiği, Osmanlı Devleti'nin yüz karası bir belge niteliği taşıdığı şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Nuri Bey; Sevr Antlaşması'nın imzalaması veya kabul edilmesi konusunda suçlu gördüğü Osmanlı Padişahı Sultan Vahdettin hakkında ağır eleştirilerde bulunmuş, hakarete varan sözler sarf etmiştir. Hem Osmanlı Padişahı hem de Osmanlı hükümeti veya İstanbul'da bulunan halife ve saltanat taraftarı olan devlet adamları ağır bir dille eleştirmektedir.

İstanbul Hükümeti ve Padişah Vahdettin'in düşman kuvvetleriyle iş birliği yaparak Ankara'daki TBMM'ye saldırdığı, TBMM üyelerinin vatan haini olduğuna dair fetvalar yayınlattığı gibi ithamlarda bulunmaktadır. Yazıda, Çerkez Ethem, Ahmet Anzavur gibi kişilere de hakaret edilmekte, Hilâfet Ordusu adıyla kurulup TBMM'yi ortadan kaldırmakla görevlendirilen orduya eleştiri yapılmaktadır. Hükümeti ve Padişah Vahdettin'in saltanatlarını devam ettirmek uğruna ülkeyi sattıkları yönünde ağır ithamlar yapılmış, bu çerçevede uzun uzun eleştiri yapılmıştır.

TBMM önderliğinde düşmana karşı yapılan mücadelede TBMM başarının sahibi olarak görülmektedir. TBMM tarafından ilân edilen Teşkilât-ı Esasîye Kanunu'ndan bahsedilmekte ve bazı maddeleri açıklanmaktadır. Vurgulanan maddelerden birincisi: "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir." İkinci madde ise: "Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır." Bu iki madde özellikle vurgulanmaktadır. Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükümeti'nin TBMM'yi ve onun ilân ettiği Teşkilât-ı Esasîye Kanunu'nu dikkate bile almadıkları dile getirilmekte ve bu duruma tepki gösterilmektedir.

²³⁶ Abdülahad Nuri, "Müzâkere, Muahede", Açıksoz, S.620, (31 Teşrin-i Evvel 1338), s.1.

Makalede, Sadrazam Tevfik Paşa'nın istifa etmesi gerektiği de belirtilmektedir. Türkiye Devleti'nin artık TBMM tarafından yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İstanbul ve Ankara Hükümetlerinin karşılıklı mücadelesini boş yere Müslüman Müslüman'ı kırmaktadır diye yorumlayan yazar; farklı açılardan konuyu uzun uzun ele almakta artık saltanat ve halifeliğin kaldırılması gerektiğini ve TBMM'nin yönetimi devralması gerektiğini vurgulamaktadır.²³⁷

2.1.71. Halife Kaçırma Oyunu

Hindistan'da 1857 yılında ortaya çıkan ihtilâlden bahsederek makaleye giriş yapılarak, Hindistan'ı kendi himayesine alan İngiltere tarafından çeşitli entrikalar çevrilerek o bölgeyi asırlarca elinde tutup yönettiği özet olarak anlatılmaktadır. Bu olayın anlatılma sebebi Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin Osmanlı ülkesinde çevirmek istediği oyunlara örnek olarak göstermek, Hindistan'daki gelişmelerle kıyaslama yapmaktır.

Osmanlı Padişahı ve İslâm dünyasının halifesi olan VI. Mehmet Vahdettin'in İngiltere'ye sığınma olayı bu makalenin ana konusudur. Makalede, Lozan görüşmeleri öncesi gelişen olaylardan bahsedilmektedir. Türkiye'nin artık TBMM tarafından yönetileceği görüşü beyan edilmektedir. Vahdettin'in artık İngiltere'nin kuklası olduğu, vatana ve millete ihanet ettiği yönünde ağır ithamlarda bulunmaktadır. Eğer Hilâfet makamında Vahdettin kalırsa Türkiye Hindistan'da olduğu gibi İngiltere tarafından sömürülür mesajı verilmektedir.

Lozan görüşmelerinden daha kazançlı çıkmak ve Türkiye'yi himayesine almak isteyen İngiltere'nin; Osmanlı halifesi olan Vahdettin'i kaçırdığı ve Malta Adası'na götürüp orada hapsedtiği iddiası da bulunmaktadır. Halife Vahdettin'in ise İngiltere'den kendisini Malta Adası'ndan başka bir yere nakletmesini ve korumasını talep ettiği ifade edilmektedir. Makale yazarı; Vahdettin'in İngiltere tarafından koz olarak kullanılacağı, barış anlaşmasında Türkiye'nin zararlı çıkacağı görüşlerini işlemektedir. Vahdettin'in bundan sonra Türkiye'nin halifesi olamayacağı, Türk

²³⁷ Abdülhad Nuri, "Paydos", Açıksöz, S.623, (5 Teşrin-i Sâni 1338), s.1.

milleti ve TBMM tarafından kabul edilmeyeceği belirtilmektedir. TBMM tarafından seçilen ve biat edilen kişinin halife olacağı ifade edilmektedir.²³⁸

2.1.72. Büyük Konferans

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının üzerinden sekiz yıl geçmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olan Türkiye Devleti ile bir barış anlaşması yapılmadığına dikkat çekilerek makaleye giriş yapılmıştır. Makalede savaş süreci içerisinde birçok konferans düzenlendiği ancak bu konferanslar içerisinde en büyük ve en önemlisinin Lozan Konferansı olduğu vurgulanmıştır. Konferansın İsviçre'nin önemli şehirlerinden biri olan Lozan'da toplanması sebebiyle ev sahibi olan İsviçre Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açılış konuşması hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Türkiye'yi temsil etmek üzere konferansa katılan heyetin başkanı sıfatıyla İsmet Paşa'nın yaptığı konuşma uzun uzun anlatılmaktadır. Haberler geldikçe konferanstaki gelişmelerin Açıksöz gazetesi vasıtasıyla duyurulacağı belirtilmektedir. Türklerin Lozan'a yabancı olmadığı vurgulanmaktadır. İsviçre'de eğitim gören Türk öğrencilerin Lozan Konferansına katılan Türk heyetini yalnız bırakmadıkları, destek oldukları özellikle belirtilmektedir.

İsmet Paşa, konferansta yaptığı konuşmasında Türkiye'nin taleplerini dile getirmiştir. Bu taleplerden en önemlileri şunlardır: Misak-ı Millî kararlarının kabul edilmesi, Yunanlıların Anadolu'da yaptığı tahribatın karşılanması, kapitülasyonun kaldırılması, İngiltere'nin Türk halkına karşı yaptığı haksızlıklar, Türk halkına düşmanlar tarafında yapılan mezalim. Özellikle Yunanistan'ın Türk halkına yaptığı insanlık dışı muamele dünya kamuoyuna anlatılmıştır.

Lozan Konferansının daha önce düzenlenen konferanslardan çok farklı olduğunu dile getirilmektedir. Farklı olduğunu ispat etmek için Sevr Antlaşması örnek olarak gösterilmiş, kıyaslama yapılmıştır. Sevr Antlaşması'nın metnini hazırlayıp imzalamayı diye emrivaki yapıldığı hatırlatılmış; Lozan Konferansı esnasında eşit davranıldığı, Türk heyetine savunma ve söz hakkı verildiği

²³⁸ Abdülhad Nuri, "Halife Kaçırma Oyunu", Açıksöz, S.636, (20 Teşrin-i Sâni 1338), s.1.

vurgulanmıştır. Konferansta İngilizlerin Boğazlar konusunda direndiği ve bu yüzden konferansın anlaşma yapılmadan dağılabileceği ihtimaline vurgu yapılmıştır.²³⁹

2.1.73. Tedrîsât-ı İbtidâiyye

Abdülahad Nuri bu yazısında; Kastamonu Vilâyetinde okulu olmayan yerleşim yerlerine okul yaptırılması ve çocukların okutulması gerektiğini dile getirmektedir. Eğitim-öğretimin kesintiye uğramadan devam edebilmesi için lâzım olan en önemli iki şeyden birisinin “para” diğerinin ise “öğretmen” eksikliğini giderilmesi olduğu tespitinde bulunmaktadır. Bu hususta eksiklerin giderilmesi için verginin artırılması gibi soruna çözüm arayışında bulunulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’nda eğitilmiş genç nüfusun da kaybedilmesi, eğitim-öğretimin kesintiye uğraması gibi sebeplerden dolayı Türkiye’de öğretmen eksikliğinin olduğu vurgulanmaktadır. Savaş dolayısıyla Türkiye’nin maddî sıkıntılar yaşadığı ve bu sebeple eğitim gibi önemli bir hizmetin yapılmasında bile bütçenin yeterli olmadığı belirtilmektedir. Varını yoğunu savaş için harcayan milletin yokluk içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. Savaş giderlerinin karşılanması için ağır vergiler altında ezilen halkın artık vergilere tepki gösterdiği ifade edilmektedir.

Bir okulun senelik giderinin ne kadar olduğu yönünde istatistik bilgiler verilmiştir. Eğitim giderlerinin halk tarafından karşılanması durumunda kişi başına düşecek payın ne kadar olacağı yönünde bilgiler aktarılmıştır. Okulu olmayan köylere halk tarafından okul yaptırılması ve senelik eğitim masraflarının halk tarafından karşılanması fikrine vatandaşların tepki gösterdiği dile getirilmiştir. Halkın eğitim masraflarını üstlenmek istememesinin sebebi olarak; savaş yıllarında varını yoğunu feda eden vatandaşların maddî gücünün olmaması gösterilmiştir.

Sonuç olarak; maddî imkânsızlıklara rağmen eğitimin yaygınlaştırılmasının gerekli olduğu yönünde açıklamalar yapılmış, İslâm dininin okumaya verdiği önemden bahsedilmiştir. Bir ülkenin yükselmesinin eğitilmiş insanların çok olmasına bağlı olduğuna dikkat çekilerek insanların veya ülkelerin en büyük düşmanının

²³⁹ Abdülahad Nuri, “*Büyük Konferans*”, Açığsöz, S.639, (23 Teşrin-i Sâni 1338), s.1.

cehalet olduğu, her ne pahasına olursa olsun eğitimin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁴⁰

2.1.74. Bizden de Bir İki Söz

“Tedrîsât-ı İbtidâiyye” başlıklı bir önceki makale ile bu makale içerik olarak aynı olup önceki makalenin devamı niteliğindedir. Ancak bu makalede Kastamonu Vilâyetindeki okul eksiklerinin giderilmesi, eğitim-öğretim masraflarının karşılanması maksadıyla halktan alınacak olan vergilerden bahsedilmektedir. Yapılan yolsuzluklar sebebiyle vergilerin çarçur edilmesi ve tekrar vergi alınması üzerine halkın aşırı tepki gösterdiği belirtilmektedir. Ağır vergiler altında ezilen halk ayaklanarak vergilerin kaldırılmasını talep ettiği ifade edilmektedir.

Eğitim masraflarının karşılanması için meclis tarafından kanun çıkarıldığı, ancak yetersiz kaldığı ifade edilerek bu konudaki sorunlar geniş bir şekilde ele alınmıştır. Her ne pahasına olursa olsun sorunlara çözüm aranmasının gerekli olduğu belirtilen yazıda okulsuz bir tek yerleşim yerinin kalmaması ve çocukların mutlaka okutulması için çalışmaların devam etmesi gerektiği yönünde görüşler dile getirilmiştir. Ağır vergilerle yıllarca ezilen halkın yeni vergilere tepki göstermesinin normal bir davranış olduğu belirtilmektedir.

Safranbolu’dan Vilâyet Genel Meclis Azası olan yazar Abdülahad Nuri Bey eğitimle ilgili sorunların çözümüyle alâkalı fikirleri olduğunu ve sorunların çözülmesi için elinden geleni yapacağını belirtmektedir.²⁴¹

2.1.75. İhsan Beyefendiye

Açıksöz gazetesinin 646 numaralı nüshasında Abdülahad Nuri Bey tarafından yazılan “Tedrîsât-ı İbtidâiyye” isimli makaleye karşılık olarak İhsan Bey tarafından yazılmış olan cevap ve bu cevaba karşılık olarak Abdülahad Nuri tarafından yazılmış olan teşekkür mektubunda eğitim sorunlarının çözümüyle alâkalı görüşler dile getirilmiştir. TBMM üyelerinden olan İhsan Bey durum analizi yapmış, Kastamonu’nun ilçelerinde yapılmış ve yapılacak olan yol yapım çalışmaları da dâhil

²⁴⁰ Abdülahad Nuri, “Tedrîsât-ı İbtidâiyye”, Açıksöz, S.646, (2 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

²⁴¹ Abdülahad Nuri, “Bizden de Bir İki Söz”, Açıksöz, S.647, (3 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

olmak üzere bazı gelişmelerden bahsetmektedir. Ancak karşılıklı olarak yapılan yazışmalarda ele alınan temel konu eğitimle ilgili sorunlardır.²⁴²

2.1.76. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -1-

Abdülahad Nuri; aynı başlık ile 18 adet seri halinde makale yazmıştır. Makale başlığının sonundaki rakamdan da anlaşılacağı gibi halifelikle alâkalı olayların anlatıldığı makalelerin birincisi bu yazıdır. Bu makalenin başlığını günümüz Türkçesine çevirecek olursak; “Halifelikle Alâkalı Tarihî Kayıtlar” şeklinde ifade edebiliriz. Aynı başlık adı altında kaleme alınmış olan 18 tane makalenin birincisi olması sebebiyle burada açıklama yapma gereği hissettik.

İslâm dininin Peygamberi olan Hz. Muhammed’in vefatından hemen sonra sahabelerin toplantı yapıp kimin İslâm âleminin halifesi olması gerektiğini görüşüp karar vermelerinin ayrıntıları bu makalede anlatılmaktadır. Medineli (Ensar) ve Mekkeli (Muhacir) Müslümanların ilk halifeyi seçmek için yaptıkları toplantıda kavga etmek üzere oldukları vurgulanmıştır. Medineli Müslümanların Mekkeli Müslümanlara halife bir sizden bir bizden olsun şeklinde teklifte bulunduğu dile getirilmektedir. İslâm birliğinin bozulmaması, Müslümanlar arasına fitne fesat girmemesi için herkesin kabul edeceği bir kişinin halife olması gerektiği şeklindeki görüşler dile getirilmiştir.

Medineli Müslümanlardan olan Sa’d bin Ubâde’ye acil olarak biat etmek isteyen Medinelilere Mekkelilerin itiraz ettiği belirtilmektedir. Halife olabilecek birkaç isim ortaya atılmıştır. Halifelik makamına aday gösterilen kişilerden en önemlileri olarak Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Ebu Ubeyd’in adı zikredilmektedir. Hz. Ömer’in ortaya atılıp, “Ya Ebu Bekir elini uzat ben sana biat etmek istiyorum” demesi üzerine peş peşe bütün Müslümanlar biat etmiş ve Hz. Ebu Bekir ilk halife olarak seçilmiştir. Yapılan halifelik seçimi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Halife olacak kişide bulunması gereken özellikler ve seçim yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği maddeler halinde açıklanmıştır.

²⁴² Abdülahad Nuri, “İhsan Beyefendiye”, Açıksöz, S.648, (4 Kânun-i Evvel 1338), s.2.

Makalenin yazılış amacı; ilk halifenin nasıl seçildiğini anlatmak değildir. Osmanlı hanedanının son halifesi olan ve TBMM tarafından seçilip biat edilen Abdülmecit Efendinin halife seçilmesi aşamasında nelere dikkat edildiğinin anlatılması, bu makalenin temel amacıdır. Kurtuluş Savaşı sonlarında son Osmanlı padişahının yurt dışına çıkması aşamasında İslâm birliğinin bozulmaması, ülkede kargaşanın yaşanmaması için yeni bir halife seçilmiş ve ona biat edilmiştir. Abdülmecit Efendinin halife seçilmesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Hz. Ebu-Bekir halife olarak seçilirken uyulan kuralların Abdülmecit Efendinin halife olarak seçilmesi aşamasında da uygulandığına dikkat çekilmektedir. İslâm birliğinin bozulmaması, fitne ve fesat çıkarılmaması temennilerinde bulunmaktadır. Yazıda, TBMM tarafından halifenin seçildiği, ilânen duyurulduğu ve tüm Müslümanlar tarafından biat edilmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁴³

2.1.77. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -2-

İlk Halife Hz. Ebu Bekir'in halife olarak seçildikten hemen sonra yaptığı konuşma aktarılarak bu makaleye giriş yapılmıştır. Hz. Ebu Bekir'in yaptığı konuşmadan alıntı yapılmasının temel sebebi; halifenin davranışlarından örnek alınması gerektiği mesajının verilmek istenmesidir. Hz. Ebu Bekir sahabeye hitaben yaptığı konuşmada: “Eğer iyi işler yaparsam bana destek olunuz, kötü işler yaparsam beni doğru yola sevk ediniz” şeklindeki ifadesine yer verilmiştir. Her halifenin Hz. Ebu Bekir gibi olması gerektiği İmam Mâlik tarafından dile getirilmiş ve makalede bu görüşler aktarılmıştır.

Hz. Ebu Bekir'in 2 sene 2 ay 10 gün halife olarak görev yaptığı vs. bilgiler verilmiştir. Halifelik yaptığı dönemde edindiği mal mülk neyi var ise kendisinden sonra halife olacak olan Hz. Ömer'e verilmesini vasiyet etmiştir. Hz. Ebu Bekir o malların kendi ailesine miras kalmasını istememiştir. Hz. Ömer'in halife olarak seçilmesi sırasında yaşanan olaylara yer verilmiş, Hz. Ömer'in sert mizaçlı olmasını öne sürerek sahabelerden bir kısmının karşı çıktığı ancak sonradan ikna olup biat ettikleri dile getirilmiştir.

²⁴³ Abdülahad Nuri, “*Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -1-*”, Açığöz, S.650 (6 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

Halife seçilen Hz. Ömer'in Müslümanlara hitaben yaptığı konuşma da bu makalede yer almaktadır. Hz. Ömer'in yaptığı kısa konuşmanın Hz. Ebu Bekir'in yaptığı konuşmaya benzediği dikkatimizi çekmektedir. Makalede Hz. Ömer'in halifelik görevini lâıkiyla yerine getirdiği vurgulanarak çeşitli izahatlar yapılmaktadır.

Makalede ayrıca Osmanlı hanedanının son halifesi olan Abdülmecit Efendinin TBMM tarafından halife olarak seçilmesi ve biat edilmesi anlatılmaktadır. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ile Osmanlı devletinin son halifesi olan Abdülmecit Efendi seçimlerin yapılması, biat edilmesi, o makama lâıık olup olmaması gibi açılardan kıyaslanmaktadır. Halifenin belirlenmesi aşamasında eskiden beri devam edip gelen kurallara uyulduğu yönünde birtakım örnekler verilerek anlatılmaktadır. Makalenin yazılış amacı; Osmanlı döneminde yaşanan halife değişikliğinin kurallara uygun bir şekilde yapıldığını halka tanıtmaya, anlatmaya çalışmaktır. Bu yazının; yeni halife seçilen Abdülmecit Efendiye biat etmeyen ya da itiraz edenleri ikna etmek amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır.²⁴⁴

2.1.78. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -3-

Makalenin giriş kısmında Halife Hz. Ömer'in şehit edilmesi olayı özet olarak anlatılmaktadır. Kendine kesilen verginin çok olduğunu iddia eden demirci ustası Halife Ömer'e durumu anlatır, ancak Hz. Ömer verginin normal olduğunu söyleyerek "Lülü" ismindeki adamı gönderir. Buna sinirlenen demirci ustası çift başlı bir hançer yapar ve hançere zehir sürer. Sonuç olarak mescitte zehirli hançer ile Hz. Ömer'i yaralar ve şehit olmasına sebep olur. Yaralı olarak üç gün hayatta kalan Hz. Ömer'in yanına toplanıp gelen sahabe, "sizden sonra kimin halife olmasını istiyorsunuz" şeklinde soru yöneltmişlerdir. Bu soru üzerine Halife Ömer ben hayatta iken o sorumluluğu bir kere üzerime aldım, bundan sonra kimi halife seçerseniz seçin ben tekrar sorumluluk almak istemiyorum, tarzında sahabeye cevabını bildirir. Ancak sahabenin ileri gelenleri ısrarla kimin halife olması gerektiğini Hz. Ömer'e sorar. Bu ısrar üzerine Hz. Ömer altı kişinin ismini vererek, bunlardan birini seçerseniz ben

²⁴⁴ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -2-", Açıksöz, S.651,(7 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

razı olurum şeklinde cevap vermiştir. Hz. Ömer'in 10 sene, 6 ay, 5 gün halife olarak görev yaptığı ifade edilmektedir.

Hz. Ömer'in kendinden sonra halifelik makamına lâıyk gördüğü altı kişi; "Aşere-i Mübeşşire" yani cennetlik oldukları, sağlıklarında kendilerine son Peygamber Hz. Muhammed tarafından müjdelenen on kişiden hayatta kalan altı kişinin isimlerini vermiştir. Halifelik makamına lâıyk görülen bu altı kişinin isimleri makaledeki sıraya göre şöyledir: Hz. Osman, Ali, İbn-i Avf, Sa'd, Talha ve Zübeyr.

Hz. Ömer'in beyan ettiği bu altı kişi arasından seçim yapıldığı anlatılmaktadır. Bu altı kişi kendi aralarında İbn-i Avf'ı hakem olarak seçerler ve onun seçtiği kişiye biat edeceklerini söylerler. Seçimin yapılması, sahabenin verdiği oyların sayılması ve halifenin belirlenmesi gibi işlerin sorumlusu olan İbn-i Avf seçim sonuçlarını insanlara duyurur. Ancak Hz. Osman ve Hz. Ali'nin aldığı oylar birbirine yakın olduğu için, hakem tayin edilen Hz. Avf bu iki kişiden hangisinin halife olması gerektiğine karar veremez. Bu iki kişiye sorular soran hakem Hz. Avf çeşitli yöntemler kullanarak Peygamber Efendimiz Hz Muhammed'in vefatından sonra seçilen üçüncü Halifenin Hz. Osman olması gerektiğini bildirir ve ona biat eder. Hakemin verdiği bu karar üzerine sahabelere de Hz. Osman'a biat etmiştir. Makalede yapılan seçimin ayrıntılarına yer verilmiştir.

Abdülahad Nuri; konuyu Osmanlı hanedanının son halifesi olarak, TBMM tarafından seçilen Abdülmecit Efendiye getirmiştir. Halife olacak kişinin her yönden dört dörtlük bir insan olması ve Müslümanlar arasından en iyisinin bu makama getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dört halife döneminde bu kurala çok dikkat edildiği, halife seçimlerinin âdil yapıldığı yönünde birçok vurgu yapılmaktadır. Osmanlı Devletinin sonu, Türkiye Cumhuriyetinin başlangıcı olan geçiş döneminde Halife olarak seçilen Abdülmecit Efendinin bu makama lâıyk olduğu belirtilmiştir.²⁴⁵

2.1.79. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -4-

Yazı dizisinin bu bölümünde Halife Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Talha ve Zübeyr başta olmak üzere Müslümanların toplanıp Hz. Ali'yi halife seçmek

²⁴⁵ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -3-", Açıksöz, S.652, (9 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

istedikleri belirtilmektedir. Hz. Ali önce bu teklifi kabul etmemiştir. Ancak çok ısrar edilince kabul eder. Halifenin belirlenmesi aşamasında yaşanan gelişmeler anlatılmış, Hz. Ali'nin Halife seçilmesi sonrasında yaptığı konuşma nakledilmiştir. Bu makalede; dördüncü halifeye biat edilmesi, merasim düzenlenmesi gibi detaylarda anlatılmaktadır.

Hz. Ali Halife olarak seçildikten sonra Talha ve Zübeyr başta olmak üzere Müslümanlar yeni halifenin huzuruna gitmişler ve isteklerini şu şekilde dile getirmişler: Ya Ali, Hz. Osman'ın katillerini bulup cezalandırman için sana biat ettik, gerekeni yapmanı istiyoruz” demişler. Hz. Ali ise katillerin belli olduğunu ancak onları cezalandırmak için şartların uygun olmadığını söyleyerek onları ikna etmiştir. Hz. Osman'ı şehit eden katillerin bulunup cezalandırılması hakkındaki karşılıklı olarak yapılan konuşmalara yer verilmiştir.

Halife Hz. Ali'ye karşı Şam Valisi Muâviye'nin muhalefet etmesinden sonra meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Hz. Ali hazırlanıp Muâviye üzerine sefere çıkacağı zaman Medine'de fitnenin yaygınlaştığı vurgulanmaktadır. Ayrıca Mekke'de Hz. Ayşe, Talha, Zübeyr gibi kişiler Hz. Aliye karşı çıkmışlardır. Bu sorun yüzünden Hz. Ali önce Mekke üzerine hareket etmiş ve “Cemel Vakası” diye bilinen tarihi olay meydana gelmiştir.

Hz. Ali ile Muâviye arasında meydana gelen “Sıffin Savaşı” da anlatılmaktadır. Yine bu savaşın içerisinde gelişen hakem olayı anlatılmaktadır. Sıffin Savaşı'nda yenilmek üzere olduğunu fark eden Muâviye ve onun adamları barış teklifinde bulunurlar. “Hakem Olayı” diye bilinen olay gerçekleşir. Bilindiği gibi Hz. Ali ve Muâviye kendilerini temsil edecek birer hakem seçerler. Bu hakemler kimin halife olacağına karar verecektir. Muâviye'nin hakemi hile yaparak onun halife olmasını sağlamıştır. Hz. Ali'nin halifeliğinin 4 sene 8 ay 23 gün sürdüğü ifade edilmektedir. Bu olayın bir sonucu olarak “Dört Halife Dönemi” sona ermiş “Emeviler Devri” başlamıştır.

Hz. Ali, Muâviye üzerine sefere çıkmak üzere bir ordu hazırladığı sırada şehit olmuş ve yerine oğlu Hz. Hasan ordunun başına geçmiştir. Yapılan savaşın gelişmeleri Hz. Hasan ve Hüseyin'in mücadelesi anlatılmaktadır. Hz. Hasan'a

Müslümanların bir kısmının biat ettiği, ancak halifeliğinin 28 gün sürdüğü belirtilmiştir. Bu gelişmeden sonra Muâviye kendisine herkesin biat etmesini sağlamıştır. Sadece Hz. Hasan ve Hüseyin biat etmemiştir. Bu mücadele sonrasında halifelik ve saltanat Emevilerin eline geçmiştir. Yazar Abdülahad Nuri; Emevilerden sonra saltanat ile hilâfetin bir arada olduğunu ve babadan oğla geçtiğini vurgulamıştır. Hilâfetin saltanattan daha büyük ve daha mübarek bir makam olduğunu vurgulanmıştır. Bu kıyaslanmanın yapılmasındaki amaç; Osmanlı Devleti'nde saltanat sisteminin kaldırılıp yerine Cumhuriyet rejiminin getirilmesi, Padişah Vahdettin'in yurt dışına çıkarılması ve Abdülmecit Efendinin sadece halife olarak seçilmesi gibi gelişen birtakım olaylar sonrasında kargaşa çıkmasını engellemektir.²⁴⁶

2.1.80. Et Tırnaktan Ayrılmaz!

“Et tırnaktan ayrılmaz” atasözü ile makaleye giriş yapan yazar; İstanbul ile Anadolu’yu et ile tırnağa benzetmektedir. Anadolu ile İstanbul’un birbirinden ayrılamayacak kadar içli dışlı olduğu izah edilmektedir. Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul fethedildiği zaman İstanbul’da Müslüman halk olmadığı, İstanbul fethedildikten sonra çeşitli yerlerden ve farklı ırka mensup Müslüman insanların gelip bu güzel şehre yerleştiği belirtilmektedir. Ayrıca İstanbul’a ve Anadolu’ya yerleşen Müslüman halkın “Türkleştiği” vurgulanmaktadır.

Bu makalede; Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşananlar anlatılmakta, Çanakkale önlerine kadar gelip dayanan ve 24 devletin askerlerinden oluşan donanmaya karşı yiğitçe mücadele eden Türk askerlerinden övgü dolu sözlerle bahsedilmektedir. “Yiğidin mekânı olmaz” atasözüyle yazar makalesinde dile getirmek istediklerini ilişkilendirerek anlatmaya çalışmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında yaşananlar geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Antlaşmanın maddeleri arasında olmadığı halde İstanbul’un işgal devletleri tarafından haksız yere işgal ettikleri vurgulanmaktadır. “İtilâf Devletleri kendi merasim törenleriyle İstanbul’u işgal etmiş ve Müslüman halka yapmadığı eziyet kalmamıştır” diyen A. Nuri Bey, Müslümanlara karşı yapılan zulümleri

²⁴⁶ Abdülahad Nuri, “*Hilâfete Mûteallik Kuyûd-i Târihiyye -4-*”, Açıksöz, S.653, (10 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

anlatmaktadır. Hem Padişah hem de İstanbul Hükümetinin bu zulümleri önlemek bir yana düşman ile birlikte olup Anadolu'daki direnişe ve Ankara Hükümetine karşı fetvalar yayınlattığı, üzerlerine ordu gönderdiği ifade edilmiştir. Bütün olumsuzluklara rağmen İstanbul ve Anadolu'daki Müslüman halkın birlikte hareket ettiği dile getirilmektedir. Her önüne geleni tutuklayıp hapse atan, soygun yapan akla gelmedik işkenceler eden düşmanlar karşısında Türk halkı et ile tırnak gibi birbirinden ayrılmadan hareket etmiştir. Düşmanla mücadele etmek için İstanbul'dan kaçıp Anadolu'ya yüz binlerce vatansever yiğitlerin geldiği belirtilmektedir. İstanbullular tarafından Anadolu'ya para gönderildiği de vurgulanan önemli noktalardan biridir.²⁴⁷

2.1.81. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -5-

Abdülahad Nuri Bey; Muâviye'nin halife olarak seçilmesi olayını daha önceki yazısında anlattığını ifade ederek bu makalesine giriş yapmaktadır. Muâviye'ye biat etmeyen şehirlere baskı uygulayarak kendisine biat edilmesini sağladığı belirtilmektedir. Yer, zaman ve biat etmeyen kişilerin isimlerine varıncaya kadar detay bilgiler verilerek anlatılmaktadır. Muâviye oğlu Yezid'i veliaht tayin etmiş ve böylece halifelik makamının babadan oğula geçmesi âdetini başlatmıştır. Buna karşı çıkan Medine şehri üzerine ordusuyla gidip zorla biat etmelerini sağlamıştır. Hicrî 60 senesi Recep ayında vefat eden Muâviye'nin 18 yıl, 8 ay, 15 gün halife olarak görev yaptığı belirtilmektedir.

Muâviye'nin oğlu Yezid'in; babasının vefatından sonra halife olması ve Müslümanlar arasında "Kerbelâ" olayının yaşanması gibi gelişmelere yer verilmiştir. Yezid, hicrî 60 yılında halife olmuş ve 63 yılı Rebiyülevvel ayında vefat etmiştir. Hicrî 63 yılında Yezid'in büyük oğlu Muâviye (II. Muâviye) halife olmuştur. 40 gün halife olarak görev yapan II. Muâviye kendi isteğiyle halifelikten çekilmiştir.

II. Muâviye'nin halifelikten kendi isteğiyle çekilmesinden sonra Abdullah bin Zübeyir ile Mervan bin el-Hakem halifelik makamı için mücadele etmişlerdir. Yazıda gelişen olaylar teferruatıyla anlatılmaktadır. Başlangıçta Abdullah bin Zübeyir'e biat edenler çok olduğu halde daha sonra Mervan bin el-Hakem kendi

²⁴⁷ Abdülahad Nuri, "Et Tırnaktan Ayrılmaz!", Açıksöz, S.654, (11 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

halifeliğini kabul ettirmiştir. Yezid'in karısı ile evlenen Mervan bin el-Hakem karısı olan bu kadın tarafından öldürülmüştür. Mervan bin el-Hakem 9 ay 18 gün halife olarak görev yapmıştır.

Yezid'in oğlu olan II. Muâviye'nin halifelikten çekildiği zaman henüz küçük olan kardeşi Halid'in Mervan'dan sonra halife olması şartıyla Mervan'a biat edeceklerini söylemelerine rağmen Mervan kendinden sonra oğlu Abdümelik'in halife olmasını sağlamıştır. Yazara göre halife olmadan önce Allah korkusu olan Abdümelik halife olduktan sonra huyunu değiştirmiş ve kötü işler yapmıştır. Kötü işlerden kastedilene özet olarak şöyle ifade edebiliriz: Peygamber Hz. Muhammed soyundan gelenlere zulmetmesiyle meşhur olan zalim Haccac'ı koruyarak valilik ve komutanlık gibi görevlerde tuttuğu belirtilmektedir. Hatta kendinden sonra halife olacak veliahdına da Haccac'ı koruyup gözetmesini ve yüksek makamlarda tutmasını söylemiştir. Abdümelik; hicrî 86 yılında vefat etmiş, halifeliği 20 yıl birkaç ay sürmüştür. Makalede bu dönemle ilgili ayrıntılı bilgiler de aktarılmaktadır.

Bu yazıda; halife olacak kişilerde olması gereken özellikler sıralanmış, halifelikle saltanatın farklı olduğu yönünde açıklamalar yapılmıştır. Bu tarz açıklamalar yapıldıktan sonra makalenin yazılış amacı olduğunu düşündüğümüz konu hakkında açıklamalar yapılarak makale sonlandırılmaktadır. Makalenin yazılış amacı kanaatimizce: Osmanlı hanedanının son halifesi olan Abdülmecit Efendinin halifelik makamına lâyık olup olamaması hakkında görüş beyan edilmesidir. Abdülmecit Efendinin halifelik makamına lâyık olduğu belirtilmektedir. Tüm İslâm âleminin Abdülmecit Efendiye biat ettiği ve tebriklerde bulunulduğu dile getirilerek makale sonlandırılmış, Osmanlı hanedanının son halifesi olan Abdülmecit Efendi hakkında övgü dolu sözler sarf edilmiştir.²⁴⁸

2.1.82. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -6-

Mervan bin el-Hakem'in oğlu Abdümelik'in halife seçilmesi ve döneminde yaşanan gelişmeler bir önceki makalede anlatılmıştı. Bu makalede ise; Abdümelik hayattayken kardeşi Abdülaziz'i veliaht ilân etmiş, ancak bir süre sonra oğlu Velid'i

²⁴⁸ Abdülahad Nuri, "*Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -5-*", Açıksöz, S.655, (12 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

veliaht ilân etmek istemiştir. Bu iki şahıstan birini seçme konusunda karasızlık yaşarken kardeşi Abdülaziz vefat etmiştir. Bu gelişme üzerine oğlu Velid'i veliaht ilân etmiştir. Abdülmelik'in vefatından sonra ise Müslümanlar Velid'e biat etmiş ve halife olarak seçmişlerdir.

Velid halife olarak seçildikten sonra Câmî-i Emeviyye yaptırılmıştır. Yine bu halife zamanında Cebel-i Tarık'tan Avrupa'nın Endülüs toprakları üzerine geçilerek fütihat başlatılmış olup yazıda daha birçok önemli işler yapıldığı vurgulanmaktadır. Halife hicrî 96 yılında vefat etmiştir. Halife Velid'in çok faziletli ve muttaki bir şahsiyet olduğu belirtilmek, Haccac gibi zalim yöneticileri görevden aldığı vurgulanmaktadır.

Velid'in vefat ettiği gün, kardeşi Süleyman bin Abdülmelik'e biat edilmiştir. Süleyman halife olduktan sonra hicrî 98 yılında İstanbul'un fethedilmesi için bir ordu göndermiş ve ordu komutanına İstanbul'u fethetmeden geri dönmemesi emrini vermiştir. Halife Süleyman hayattayken hazırladığı veliaht-namede Ömer bin Abdülaziz'i veliaht olarak tayin etmiş, bundan sonra ise Yezid bin Abdülmelik'i tavsiye etmiştir. Süleyman'ın halifeliği 3 sene'den fazla sürmüştür.

Süleyman'ın vefat ettiği gün Ömer bin Abdülaziz halife olarak seçilmiş ve biat edilmiştir. Ömer halife olduğu gün; Süleyman zamanında İstanbul'un fethedilmesi için gönderilen orduyu geri çağırmıştır. Halife Ömer ile ilgili de bilgi verilmektedir. Hicrî 101 senesinde vefat etmiştir. Ömer bin Abdülaziz'in vefat etmesinden sonra Yezid bin Abdülmelik halife olarak seçilmiştir. Bu dönemde halifelik makamını elde etmek için yapılan mücadeleden bahsedilmektedir. Yezid hicrî 105 yılında vefat etmiş, yaklaşık olarak 4 yıl halifelik makamında kalmıştır.

Yezid bin Abdülmelik vefat ettikten sonra kardeşi Hişam bin Abdülmelik halife olmuştur. Bu halifenin veliaht olarak belirlenmesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu halife döneminde Abbasî soyundan gelenlerin halifelik için mücadele etmeleri anlatılmaktadır. Abbasî ve Emevi soyundan gelenler arasında halifelik için yapılan mücadelenin detayları anlatılmaktadır. 20 yıl halife olarak görev yapan Hişam bin Abdülmelik hicrî 125 senesinde vefat etmiştir. Daha sonra Yezid bin Abdülmelik'in oğlu Velid halife olarak seçilmiştir. Ancak Velid'in uygunsuz hareketleri yüzünden

Abbasî taraftarları çoğalmış ve Halife Velid'e karşı isyan etmişlerdir. Hicrî 126 senesindeki isyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Velid'den sonra yerine oğlu Yezid halife olmuştur. Ancak bazı şehirlerdeki halk Yezid'e biat etmemiştir. Halife seçilmesinden beş ay sonra Yezid vefat etmiştir. Yezid'in vefatından sonra kardeşi İbrahim'e biat edenler ve karşı çıkanlar olmuştur. Hicrî 127 yılında Cezire Valisi Mervan bin Muhammed ile Halife İbrahim'in arasında savaş başlamış, ancak Mervan bin Muhammed savaştan galip çıkmış, herkes ona biat ederek halife olarak seçilmiştir.²⁴⁹

2.1.83. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -7-

Bir önceki makalenin sonlarına doğru anlatılan, Halife Mervan bin Muhammed dönemi hakkında bilgi verilerek bu makaleye giriş yapılmaktadır. Bir önceki halife İbrahim ve Süleyman bin Hişam da Mervan'a yenilerek onun halifeliğini kabul ve ona biat etmiştir. Fakat Halife Mervan bin Muhammed döneminde Emevi devletine karşı hoşnutsuzluklar çoğalmış ve Emevi-Abbasî mücadelesi tekrar başlamıştır.

Bu makalenin tamamına yakın bir bölümünde, Emeviler ile Abbasîler arasında tekrar ortaya çıkan halifelik mücadelesi ve Müslümanlar arasında yapılan savaşlar anlatılmaktadır. Abbasî ve Emevilerin liderleri, ünlü komutanları, yapılan savaşlar gibi bilgiler ayrıntılarıyla verilmiştir. Uzun süre devam eden kanlı ve büyük mücadelenin galibi Abbasî taraftarları olmuştur. Bu mücadele sonunda "halifelik" Emevi hanedanından Abbasî hanedanına geçmiştir. Abbasî hanedanından Ebûl-Abbas halife olmuştur.

Abdülahad Nuri Bey; halifelikle ilgili yazmış olduğu her makalenin sonuna doğru lâfi dolaştırıp Osmanlı hanedanının son halifesi olan Abdülmecit Efendiye getirmektedir. Bu makalenin son birkaç paragrafında da yine Osmanlı Halifesi Abdülmecit'ten bahsedilmektedir. Halife Abdülmecit Efendi hakkında övgü dolu sözler sarf edilmiştir. Onu halife olarak seçen ve biat edilmesini sağlayan TBMM'nin gücünden bahsedilmektedir. Başta Anadolu olmak üzere İslâm âleminin Abdülmecit Efendiye biat ettiği vurgulanmaktadır. Gerek telgraf ile gerekse bizzat gelip biat eden

²⁴⁹ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -6-", Açıksöz, S.656, (13 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

devlet temsilcilerinin isimleri zikredilmektedir. Biat ve tebrik telgraflarının gazetede yayımlandığı da belirtilmiştir.²⁵⁰

2.1.84. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiye -8-

Abbasî hanedanının ilk halifesi olan Ebûl-Abbas Abdullah El-Seffâh'tan bir önceki makalede bahsedilmişti. El-Seffâh'ın 4 sene 8 ay halife olarak görev yaptıktan sonra vefat ettiği bilgisi aktarılmaktadır. Halife Seffâh'ın vefat etmesinden sonra onun veliahdı ve büyük biraderi olan Ebu-Cafer El-Mansur halife olmuştur.

Ebu-Cafer El-Mansur'un hicrî 158 yılında vefat etmesinden sonra yerine oğlu El-Mehdî Muhammed'e biat edilmiştir. Bu halife dönemiyle ilgili bilgiler verilmektedir. Halife Mehdî'nin vefat etmesinden sonra Musa El-Hadî halife olmuştur. Makalede Abbasî halifelerinden sırasıyla bahsedilmektedir. Halifelerin veliaht olarak tayin edilmesi, ona biat edilmesi, görev yatıkları süre, yardım eden veya mücadele eden kişiler vs. detay bilgiler kronolojik sıra ile aktarılmaktadır. Bu çerçevede Halife Harun Reşit dönemiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Harun Reşit oğullarını sıraya koyarak veliaht tayin etmiş, ancak ilk sırada halife olması gereken oğlu Me'mûn babasının vefat ettiği zaman yanında olamadığı için kardeşi Emin halife olmuştur. Emin, kendinden sonra yerine 7 yaşındaki oğlunu veliaht tayin etmek isteyince iki kardeş arasında mücadele başlamıştır. Me'mûn mücadeleyi kazanmış ve halife olmuştur. Bu halife dönemindeki olumlu ya da olumsuz gelişmeler, halifelik için yapılan mücadeleler aktarılmaktadır.

Me'mûn'dan sonra Mu'tasım Halife olmuştur. Makalenin sonunda Halife Mütevekkil ve Halife Muntasır döneminde gelişen olaylardan bahsedilmektedir. Abbasî hanedanının halifelik makamı için sürekli birbirleriyle mücadele eder hale geldiği vurgulanmıştır.²⁵¹

²⁵⁰ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -7-", Açıksöz, S.657, (14 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

²⁵¹ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -8-", Açıksöz, S.658, (16 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

2.1.85. Füsûn İnkılâp

Memleket Yurdu ile Muallimîn Cemiyetinin birleşerek işbirliği yapma kararı aldıkları vurgulanarak makaleye giriş yapılmaktadır. Daha sonra bu cemiyetlerin yaptığı güzel işlerden bahsedilmektedir. Kastamonu’da iş yapmak isteyen bu iki cemiyete karşı çıkan, onlara inanmayan veya çekimser kalanlar için ikna edici açıklamalar yapılmaktadır. Bahsedilen cemiyetlerin faaliyetlerinden, vatana ve millete faydalarından bahsedilmektedir.

Bu cemiyetler öncülüğünde anonim şirketi oluşturulacağından ve halkın destek olması gerektiğinden uzun uzun bahsedilmektedir. Yazıya göre mağazalar, alışveriş merkezleri açacak olan bu şirket büyük gelirler elde edip kazandıkları paraları yine memleket için harcayacaklardı. Ecnebi memleketlerinde birçok ortak ile kurulan anonim şirketler olduğu vurgulanmaktadır. Bu şekilde daha büyük işler yapılabileceği anlatılmaktadır. Dayanışma ile kurulan çok ortaklı şirketlerin daha güçlü olacağı ve kolay kolay yıkılmayacağı yönündeki düşünceler çeşitli örnekler verilerek anlatılmıştır.²⁵²

2.1.86. Fener Patrikhanesi

Birinci Dünya Savaşı sonunda barış görüşmeleri yapmak için Lozan Konferansına katılan Türk Heyetinin İstanbul’da bulunan Patrikhanenin yurt dışına çıkarılması konusunda ısrar ettiği ifade edilmektedir. Bu konudaki bilginin dönemin telgraf haberlerinin birisinde yazdığı da vurgulanmaktadır. Türk Heyetinin bu konuda haklı olduğu geçmişten örnekler verilerek açıklanmıştır. “Mora İsyanı sırasında gizlice Türkler aleyhinde çalışan Patrikhane I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında açıktan çalışmışlardır” diyen yazar; Patrikhane mensuplarının en ağır cezayı hak ettiğini dile getirmektedir. Alman-Fransız Savaşı sırasında gönüllüler diye bilinen kişilerin affedilmediği ve kurşuna dizildiği hatırlatılmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethettikten sonra Patrikhaneye dokunmadığı halde, velinimetleri olan Osmanlı’ya açıktan veya gizli olarak ihanet

²⁵² Abdülhad Nuri, “Füsûn İnkılâp”, Açıköz, S.659, (17 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

ettiği dile getirilmektedir. Tarihî süreç içerisinde Patrikhanenin karıştığı kirli oyunlardan bazıları anlatılmaktadır.

Kostantin zamanında Patrikhanenin İstanbul'a getirilmesi aşaması geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Bizans İmparatorluğu zamanında çok güçlendiği anlatılmaktadır. Krallardan daha güçlü bir konuma geldiği vurgulanmaktadır. Putperest ve ateşperest haline dönüştüğü halde dini istismar ederek halktan yine de destek aldığı belirtilmektedir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanistan'a maddî ve manevî yardım eden Patrikhanenin mutlaka yurt dışına çıkarılması gerektiği savunulmaktadır. Barış anlaşması yapılması sırasında da Patrikhanenin Türkiye aleyhinde yaptığı faaliyetler dile getirilmektedir. Patrikhaneyi koruyan İtilâf Devletleri çok istiyorlarsa kendi memleketlerine götürsünler diyen yazar; birkaç sene bile bu hainlere tahammül edemezler şeklinde ifadeler kullanmıştır. Türkler ile Patrikhanenin artık bir arada olmalarının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu konu birçok açıdan genişletilerek anlatılmaktadır.²⁵³

2.1.87. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -9-

Abbasî halifesi Muntasır'ın vefat etmesinden sonra halife olacak kişilere biat edilmesi aşamasındaki gelişmeler anlatılarak makaleye giriş yapılmaktadır. Velî-ahd, ümera ve askeriyeden ileri gelen kişilerin isimleri zikredilmektedir.

Muntasır'dan sonra Mustain halife olarak seçilmiş ve biat edilmiştir. Ancak çıkan fitne yüzünden Mustain halifelikten çekilmek zorunda kalmış, 9 ay hapis yattıktan sonra hicrî 252 yılında öldürülmüştür. Onun yerine Mu'tazz halife olmuştur. Bu iki halife arasında yapılan mücadele anlatılmaktadır.

Halife seçilirken Türk askerlerinin desteğini alan Mu'tazz, yardımlarına karşılık olarak Türk ordusuna ödemesi gereken parayı vermeyince Mu'tazz yakalanıp hapse atılır ve orada vefat eder. Onun yerine Muhtedî halife olmuştur. Bu halife de Türk ümerasından birini idam ettirdiği için karışıklık çıkar ve Halife Muhtedî öldürülür. Bundan sonra Mu'temid halife olmuştur.

²⁵³ Abdülhad Nuri, "*Fener Patrikhanesi*", Açıksöz, S.663, (21 Kânun-i Evvel 1338), s.1.

Bu makalede; baştan sona kadar Abbasî halifelerinden bahsedilmektedir. Halifenin vefat ettiği ve başa geçtiği tarihler çoğunlukla verilmektedir. Halife olmak için yapılan mücadele veya savaş var ise kısaca anlatılmaktadır. Velî-ahd olarak tayin edilen kişilerin isimleri verilmektedir. Ümera'dan ön plânda olan kişiler hakkında bilgiler de verilmektedir. Halifenin belirlenmesinde Türklerin de etkili olmaya başladığı bu makalede vurgulanmaktadır.

Bir önceki paragrafta sıraladığımız şekilde bilgiler kısa ve öz bilgiler aktarılmaktadır. Her halife ile ilgili bilgiler ve dönemdeki gelişmeler kısaca anlatılmaktadır. Halifelerle ilgili bilgiler belirli bir kalıp ve sıra ile aktarılmaktadır. Her halifeye en az bir paragraf ayrılmıştır.

Bu makalede; birçok Abbasî halifesinden bahsedilmektedir. Yukarıda birkaç halifenin ismi ve verilen bilgileri özet olarak aktardık. Makale benzer şekilde devam etmektedir. Ancak sözü çok uzatmamak için bahsedilen halifelerin isimlerini zikretmekle yetineceğiz. Yukarıda bahsedilen halifelerden başka: Muvaffak, Mu'tedîd, Muktefî, Muktedîr, Kâhir, Râdî, Muttakî dönemleri hakkında da kısaca bilgiler verilmektedir.²⁵⁴

2.1.88. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -10-

Yazar bu makalesinde de; Abbasî Halifelerinden bahsetmektedir. Bir önceki makalede kalınan yerden itibaren, kronolojik sıra ile anlatılmaktadır.

Hicrî 333 yılında halife olarak biat edilen Müstekfî dönemi hakkında bilgi verilerek bu makaleye giriş yapılmaktadır. Müstekfî'nin kısa bir süre sonra ümeranın gölgesinde sembolik bir isim olarak kaldığı vurgulanmakta ve gücünün kırılmasına etki eden gelişmeler anlatılmaktadır. Halife Müstekfî, ümera tarafından görevden alınır ve onun yerine Mutî'ye biat edilmiştir. Ancak yeni halife Mutî de sembolik bir görev yapmaktadır. Tüm yetki ümeranın elindedir. Mutî, hicrî 363 yılında halifeliği terk etmiştir. Yerine oğlu Tâî halife olmuştur.

²⁵⁴ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -9-", Açıksöz, S.667, (27 Kânun-i Evvel 1338), s.2.

Ümera arasında yapılan mücadeleden bahsedilmektedir. Tâî'den sonra Kadir'e biat edilmiştir. Halifelik yaptığı dönem hakkında bilgi verilmektedir. Halife Kadir 86 yaşında vefat eder ve yerine oğlu El-Kâîm halife olmuştur.

Abbasî devletini yöneten Emirlerden de bahsedilmektedir. Emirlerin gölgesinde kalan Abbasî halifelerinin zaman zaman bir kukla haline geldiği vurgulanmaktadır. Biz sadece Halifelerin ismini zikretmeyi uygun gördük. Ancak Abbasî halifesine etki edip kendi kontrolleri altına alan devletlerden de bahsedelim. Abbasî halifeleri yaklaşık yüzyıl Büveyhoğulları Devletinin etkisinde kaldıktan sonra Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey 447 yılında ordusuyla Abbasî halifesi El-Kâîm'in bulunduğu Bağdat'a girer ve halife derhâl Tuğrul Bey adına hutbe okutturur. Böylece Abbasî halifeleri Büyük Selçuklu Devletinin himayesine girmiş olur.

Halife Kâîm; 467 yılında, 70 yaşında iken vefat etmiştir. Kâîm'in oğulları vefat ettiği için torunu olan Muktaî halife olmuş ve Büyük Selçukluların himayesinde kalmıştır. Halife Muktaî 487 yılında vefat etmiştir.²⁵⁵

2.1.89. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -11-

Abbasî halifesi Muktaî'nin vefat etmesinden sonra Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un desteği sayesinde Müstazhir Abbasî halifesi olduğu ifade edilerek makaleye giriş yapılmaktadır. Berkyaruk'un hicrî 498 yılında vefat etmesinden sonra oğlu Melikşah askerleriyle Bağdat'a girer ve adına hutbe okutulur. Bu dönemde gelişen olaylar anlatılmaktadır.

Hicrî 512 yılında Halife Müstazhir vefat eder ve yerine oğlu Müstarşid'e biat edilmiştir. Hicrî 513 yılında Selçuklu sultanlarından Sencer ve Mahmut isimlerine hutbe okutmak için savaşır ve Sultan Sencer galip gelir. Böylece hutbe Sultan Sencer adına okunmuştur.

Sultan Mesut ile Abbasî halifesi Müstarşid arasında yaşanan savaş anlatılmaktadır. Yapılan savaşta Sultan Mesut galip gelmiştir. Bu mücadele esnasında öldürülen Müstarşid yerine Raşit halife olmuştur. Bu defa Sultan Mesut ile

²⁵⁵ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -10-", Açıksöz, S.668, (28 Kânun-i Evvel 1338), s.2.

İmâdeddin Zengi arasında yaşanan savaşta Halife Raşit, İmâdeddin Zengi tarafını tutar ve yine Sultan Mesut zafer kazanmıştır. Raşit'i halifelikten indiren Sultan Mesut onun yerine Muktafi'nin halife olmasını sağlamıştır. Ancak halife Raşit ile İmâdeddin Zengi birlikte olup Bağdat'ta bulunan Sultan Mesut'a saldırırlar. Bu mücadele Sultan Mesut'un vefat etmesine kadar devam etmiştir. Bu olayların detayları anlatılmaktadır.

Sultan Mesut'un vefat etmesinden sonra Süleyman-şah Bağdat'a gelip Abbasî devletini ve halifeyi kendi himayesine almak istemiştir. Bu olayın gelişmeleri anlatıldıktan sonra makale sonlandırılmaktadır.²⁵⁶

2.1.90. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -12-

Bu makalenin ilk paragrafında özet olarak; Abbasî halifelerinin bazı devletlerin himayesi altına girdiği belirtilmektedir. Abbasî halifelerinden Muktafi ve Müstencid dönemlerinde istiklâllerini geri aldıkları vurgulanmaktadır. Bu iki halife döneminden bahsedilmektedir. Özellikle Halife Müstencid hakkında övgü dolu sözler sarf edilmektedir. Başarılı bir şahsiyet olduğu vurgulanmaktadır. Müstencid'den sonra Mustadhi halife olmuştur. Bu halife döneminden kısaca bahsedilmektedir.

Abbasî Halifesi Nâsır'dan daha geniş bir şekilde bahsedilmektedir. Halifeliğini ilân etmek için her tarafa elçiler göndermiştir. Kişiliği hakkında bilgi verilmektedir. Harzemşahlar ile Abbasî Halifesi Nâsır arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle Tatarları teşvik ederek Harzemşahların mağlûp olmasını sağlamıştır. Ancak Abbasî devletinin yıkılması da bu sebepten dolayı gerçekleşmiştir.

Nâsır'dan sonra oğlu Zâhir halife olmuştur. Ancak ömrü hapiste geçen bu halife bir sene içerisinde vefat etmiştir. Zâhir'in yerine ise oğlu Müstensir halife olmuştur. Hicrî 740 yılında Müstensir'in vefat etmesinden sonra yerine oğlu Mustasım Billâh halife olmuştur. Bu paragrafta isimlerini zikrettiğimiz halifeler dönemiyle ilgili bilgiler de verilmektedir. Halife Mustasım Billâh zamanında

²⁵⁶ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -11-", Açıksöz, S.669, (30 Kânun-i Evvel 1338), s.2.

Bağdat'ı istilâ eden Hülagû'dan ve yaşanan olaylardan bahsedilmektedir. Mustasım Billâh'tan sonra Bağdat'taki Abbasî halifeliğinin sona erdiği belirtilmektedir.²⁵⁷

2.1.91. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -13-

Emevi Devletinin yıkılması ve “halifeliğin” Abbasî hanedanına geçmesinden sonra bu iki hanedan arasında yaşanan mücadele dile getirilmektedir. Bu dönemde Emevi hanedanından olan herkesin yakalandığı an Abbasîler tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir.

Emevi soyundan olan Abdurrahman bin Muâviye bin Hişâm bin Abdülmelik bin Mervân bin el-Hakem'in Abbasî askerleri tarafından kovalanması aşamasında yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Emevi hanedanından olan Abdurrahman canını kurtarmak için önce Filistin'e kaçmıştır.

Emevilerin Abbasîler tarafından affedildiği haberini duyan Abdurrahman, Abbasî halifesinin bulunduğu Bağdat'a dönmek üzere 13 yaşında olan kardeşini de yanına alarak yola çıkmıştır. Ancak Emevilerden her kim ele geçirilirse katledileceğini öğrenip Fırat Nehri kenarında bir köye saklanırlar. Abbasî askerleri Abdurrahman ve kardeşinin yerini öğrenir ve kovalamaca başlar. Canlarını kurtarmak için Fırat Nehrine atlarlar, askerlerde yakalamak için peşlerindedirler. Kendilerini kurtarmak istediklerini söyleyen Abbasî askerlerine Abdurrahman'ın çocuk yaşta olan kardeşi inanır kıyıya çıkar. Ancak hemen orada öldürülür. Kardeşinin öldürüldüğünü gören Abdurrahman nehrin karşısına geçer ve kurtulur.

Emevi hanedanından olan Abdurrahman canını kurtardıktan sonra Endülüs'e gitmiş ve Tarık bin Ziyad'ın fethettiği yerlerde Endülüs Emevi Devletini kurmuştur. Abdurrahman'ın soyundan gelen 17 kişi, hicrî 138 senesinden 422 yılına kadar Endülüs'te saltanat sürmüşlerdir. Endülüs Emevi Devletinin tarihçesi ile ilgili genel bir özet yapılmaktadır. Bu sülâlenin son hükümdarlarından bazılarının “halife” unvanını da kullandığı vurgulanmaktadır. Ancak Endülüs Hükümdarlarının halifeliğinin pek kabul görmediği vurgulanmıştır. Bu yüzden Endülüs Emevi Halifelerinin isimleri ve dönemleri hakkında bilgi verilmeyeceği belirtilmektedir.

²⁵⁷ Abdülhad Nuri, “*Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -12-*”, Açıksöz, S.670, (31 Kânun-i Evvel 1338), s.2.

Aynı başlık ile yazılacak olan bir sonraki makalede Mısır'daki Abbasî halifelerinden bahsedileceği ifade edilerek bu makale sonlandırılmıştır.²⁵⁸

2.1.92. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -14-

Bağdat'taki Abbasî hilâfetinin sona ermesinden üç buçuk yıl sonra Abbasî hanedanından olan kişilerin Mısır'a gitmelerinden bahsedilmektedir. Abbasî hanedan mensuplarının Mısır'a gittiği 659 tarihinde, Mısır tahtında Melik Zâhir Baybars'ın bulunduğu belirtilmektedir. Abbasî hanedanından Mustasım'ın amcası Ebûl-Kasım Ahmet bin Zâhir bi-Emrillah Mehmet bin Nâsirüddîn yanında on kişi ile beraber Mısır'a gittikleri beyan edilmektedir.

Ebûl-Kasım Ahmet'in bahadır kişi olduğu, yeğeni Mustasım'ın halife olduğu zaman hapse atıldığı, Tatarlar Bağdat'ı istilâ ederken hapisten kaçıp kurtulduğu şeklinde bilgiler aktarılmaktadır. Hapisten kurtulduktan sonra ise yanına aldığı on kişi ile birlikte Kahire'ye gittikleri belirtilmektedir.

Abbasî hanedanından Ebûl-Kasım Ahmet'in Memlûk Sultanı Baybars tarafından nasıl karşılandığı anlatılmaktadır. Mısır'ın ileri gelenleri arasın yapılan görüşmeler sonrasında Ebûl-Kâsım Ahmet'in "el-Müstensir Billâh es-Sânî" namıyla halife olmasına karar verilmiştir. Önce Mısır Sultanı Baybars daha sonra herkes Ebûl-Kasım Ahmet bin Zâhir el-Müstensir Billâh es-Sânî'ye biat etmişlerdir.

Abbasî hanedanının Mısır Memlûk Devletinde hilâfeti devam ettirmelerinin başlangıcı olan tarihi olaylar anlatılmaktadır. Memlûk Sultanı Baybars Mısır tahtına oturduktan yedi-sekiz ay sonra bu olaylar yaşanmıştır. Ebûl-Kasım Ahmet ve yanındakilerin Abbasî soyundan olup olmadıkları araştırılıp doğru olduğu anlaşılınca biat edildiği ifade edilmektedir. Biat edildikten sonraki ilk Cuma günü Ebûl-Kasım Ahmet bin Zâhir el-Müstensir Billâh es-Sânî'nin Halife sıfatıyla hutbe okumak üzere minbere çıkması, yapılan muhteşem törenler, adına para bastırılması vs. bilgiler aktarılmaktadır.

²⁵⁸ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -13-", Açıksöz, S.671, (2 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

Kutlamalar yapıldıktan sonra Sultan Baybars bir ordu hazırlar ve Halife Ebûl-Kasım Ahmet bin Zâhir el-Müstensir Billâh el-Sânî'yi Bağdat'a gönderir. Hazırlanan ordunun sayısı, bu orduyu hazırlamak için ne kadar para harcadığı, hangi tarihte Bağdat'a doğru hareket edildiği vs. bilgiler aktarılmaktadır. Özet olarak, Bağdat'ı istilâ eden Tatarlar ile halifenin başında bulunduğu ve Baybars tarafından hazırlanan ordu savaşmışlardır. Bu savaşta Halife tarafı hezimete uğramıştır. Halife Ebûl-Kasım Ahmet bin Zâhir el-Müstensir Billâh es-Sânî bu savaşta kaybolunca vefat ettiğini kabul ederler. Onun yerine Hâkim bi-Emrillâh Ahmet bin el-Hasan Abbasî soyundan olduğunu ispat ettikten sonra halife olarak seçilmiş ve ona biat edilmiştir. Böylece Mısır'daki Abbasî halifelerinin ikincisi Hâkim bi-Emrillâh Ahmet bin el-Hasan olmuştur.²⁵⁹

2.1.93. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -15-

Mısır'da bulunan Abbasî halifelerinin ikincisinin Hâkim bi-Emrillâh Ahmet bin el-Hasan olduğu bilgisinin bir önceki makalede aktarıldığı belirtilerek bu yazıya giriş yapılmaktadır. Adı geçen halifenin asıl ismi uzun bir şekilde yazılmıştır. Bir önceki makalede anlatılan savaş esnasında kaybolan halifeden ve gelişen olaylardan; hatırlatmak amacıyla tekrar bahsedilmektedir. Daha sonra ise Mısır'daki ikinci halifenin nasıl seçildiğine dair bilgiler verilmektedir. Hâkim bi-Emrillâh'ın Mısır'a gelişi, yapılan törenler, halifenin hutbe okuması vs. detay bilgiler aktarılmaktadır. Hâkim bi-Emrillâh 661 yılında Mısır'a gelmiş, ona biat edilmiş ve halife olmuştur. 701 yılında ise vefat etmiş ve Mısır'da defnedilmiştir.

Mısır'da bulunan Abbasî halifelerinin üçüncüsü olan Müstekfî Billâh hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Halifenin seçilmesi, hutbe okuması, bazı özellikleri, bu dönemde gelişen olaylar anlatılmaktadır. 701 yılında Müstekfî Billâh'a biat edilmiştir. Halife Müstekfî Billâh, Memlûk Sultanıyla birlikte 702 yılında Tatarlar ile yapılan savaşa katılmıştır. Bu savaşta Tatarlar yenilmiş Mısır ordusu zafer kazanmıştır. Halife Müstekfî Billâh 740 yılında vefat etmiştir.

²⁵⁹ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -14-", Açıköz, S.672, (3 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

Hâkim bi-Emrillâh hayatta iken oğullarından Muhammed’i velî-ahd tayin etmiş, o vefat edince diğer oğlu İbrahim’i seçmiş ancak İbrahim’in bazı hareketlerini uygun bulmadığı için Müteveffâ Müstekfî’yi velî-ahd olarak göstermiştir.

Halife Müstekfî Billâh ettikten sonra önce İbrahim’e biat edilmiştir ancak bir yıl sonra Memlûk Sultanı da İbrahim’in davranışlarını uygun bulmadığı için halifelik görevini sona erdirmiştir.

İbrahim’den sonra onun yerine Ebûl-Abbas Ahmet halife olarak seçilmiş ve 742 yılında biat edilmiştir. Ebûl-Abbas Ahmet’e “Hâkim bi-Emrillah” lâkabı verilmiştir. Bu dönemde Memlûk Hükümdarı da değişmiştir. Yeni Padişah Melik Mansur’un cülûs merasimi yapılmıştır.

Halife Ebûl-Abbas Ahmet el-Hâkim bi-Emrillah es-Sânî 753’te vefat etmiştir. Bu halifeden sonra kardeşi Ebûl-Feth Ebû-Bekir el-Mû’tadid Billâh’a biat edilmiştir. Bu halife 763’te vefat etmiş ve yerine oğlu Mütevekkil halife olmuştur. Bu halifenin uzun ismi: Mütevekkil Ali Allah Ebû Abdullah Muhammed olarak verilmektedir. 779 yılında Memlûk Sultanı olan Ayberk yeni bir halife seçip ona biat etmiş ancak Ümera tarafından kabul görmeyince 15 gün sonra yine Halife Mütevekkil görevine devam etmiş, ona tekrar biat edilmiştir. Daha birçok detay bilgiler aktarılmaktadır.

784 yılında Çerkez Memlûk Sultanlarının birincisi olan Berkuk ve dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Sultan Berkuk zamanında da halife Mütevekkil görevden alınmış, hapse atılmış ama daha sonra tekrar Mütevekkil’e biat edilmiştir. Olayın ayrıntıları da anlatılmaktadır. Mütevekkil’in üç defa halifelik makamına getirildiği, görev süresinin yaklaşık 45 yıl olduğu belirtilmektedir. Halife Mütevekkil’den çok bahsedilmektedir. Yıldırım Beyazıt’a varıncaya kadar halife Mütevekkile birçok hükümdarın hediye ve para gönderdiği belirtilmektedir. Büyük bir servete sahip olduğu, yüz nefer oğlu olduğu tarzında ilginç bilgiler aktarılmaktadır. Halife Mütevekkil’in oğullarından “Abbas, Davut, Süleyman,

Hamza ve Yusuf’ olmak üzere beş tanesinin halife olarak görev yaptıkları bilgisi verilerek bu makale sonlandırılmıştır.²⁶⁰

2.1.94. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -16-

Bir önceki makalenin sonlarına doğru bahsedilen Halife Mütevekkil’den yine bahsedilmektedir. Mısır’daki Abbasî Halifelerinin en nüfuzlusunun Mütevekkil olduğu vurgulanarak bu makaleye giriş yapılmaktadır.

Makalenin ilk paragrafından sonra halifelerin tamamı görev ve yetkileri açısından değerlendirilmektedir. Halifelerin birçoğunun kukla gibi olduğu, isminin büyük olduğu ancak yetkisinin olmadığı örnekler verilerek anlatılmaktadır. Halifelerin hükümdarlar tarafından atandığı ve ülkenin ileri gelenleri tarafından biat edildiği belirtilmektedir. Yani halifenin gücü yoktur demek istiyor. Meselâ; Aybek ve Berkuk gibi hükümdarlar canı sıkılınca halife değiştirebiliyor veya hapse atabiliyordu şeklinde örnekler verilmektedir. Halifelerin ismi büyük olduğu ancak bir kumandan’ın emri altında kaldığı, kendi başlarına bir şey yapamadığı ifade edilmektedir. Dört halife döneminde kural ve yetkilerin farklı olduğu belirtilmektedir. Bazı dönemlerde güçlü halifelerin olduğu da vurgulanmaktadır. Meselâ; Memlûk Abbasîleri Halifesi Mütevekkil’in para ve nüfuza sahip olduğu belirtilmektedir. Halifeler birçok açıdan kıyaslanarak anlatılmaktadır.

Osmanlı Padişahı ve Halifesi olan VI. Mehmet Vahdettin’den bahsedilmektedir. Vahdettin’in yurt dışına kaçtığı, vatana ihanet ettiği yönünde ağır ithamlarda bulunulmuştur. Müslüman olmayan ülkelere sığınması açısından da olumsuz yönde eleştirilmektedir.

Osmanlı hanedanının son halifesi olan Abdülmecit’ten de bahsedilmektedir. Ancak bir fark var! Vahdettin aşağılanırken Abdülmecit övülmüş, yüceltilmiştir. Abdülmecit ne Bağdat’taki halifeler gibi gücünü kaybetmiş, ne de Mısır’daki halifeler gibi sığıntıdır şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Gücünü TBMM’den aldığı vurgulanmaktadır. TBMM ve İslâm âleminin Abdülmecit’e biat ettiği ve arkasındaki destekten dolayı güçlü olduğu belirtilmektedir.

²⁶⁰ Abdülhad Nuri, “*Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -15-*”, Açıksöz, S.674, (6 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

Son iki paragrafta ise Osmanlı Devletinde Saltanat ve Hilâfet'in birbirinden ayrıldığı ifade edilmektedir. Saltanat ve Hilâfet'in bundan sonra bir kişinin elinde olmayacağı vurgulanmaktadır. Saltanatın kaldırıldığı belirtilmektedir. Hükümet ve Emâret, TBMM'ye TBMM ise millete bağlıdır diyor. Kurtuluş Savaşı döneminde yazılan bu makalede Saltanatın kesinlikle kaldırıldığı vurgulanıyor.²⁶¹

2.1.95. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -17-

Mısır Abbasîleri Halifesi Mütevekkil ismi bu makalede de zikredilmektedir. Son üç makalede bu halifeden bahsediliyor. Halife Mütevekkil vefat ettikten sonra onun yerine oğlu Ebûl-Fadıl Abbas "Mustain Billâh" lâkabıyla, 808 yılında halife olarak seçilmiş ve ona biat edilmiştir. Bu halifenin annesinin Türk kökenli olduğu vurgulanmaktadır.

Hicrî 814 yılında Memlûk Sultanı Melik Nâsır; Şeyh Mahmûdî ile Emir Nevruz üzerine sefer düzenlemiştir. Melik Nâsır Sefere giderken Halife Ebûl-Fadıl Abbas Mustain Billâh'ı da yanında götürür. Ancak bu savaşta Memlûk Ordusu yenilir ve Melik Nâsır savaş alanında öldürülür. Şeyh Mahmûdî ve etrafındaki ümera; Halife Ebûl-Fadıl Abbas Mustain Billâh'a Memlûk Sultanı olmasını teklif ve ısrar ederler. Halife de bu teklifi kabul etmiştir. Ancak Şeyh Mahmûdî ordusuyla birlikte Mısır'a geldikten sonra bu fikrinden vazgeçmiştir. Tüm kontrolü ele geçiren Şeyh Mahmûdî Memlûk tahtına oturmuştur. Hicrî 815 yılında Ebûl-Fadıl Abbas Mustain Billâh'ın halifelik görevine son verir ve onu hapse attırır. Olayın ayrıntıları anlatılmaktadır.

Hicrî 825 senesinde Melik Eşref Barsbay Mısır tahtına oturmuştur. Melik Eşref Barsbay İskenderiye zindanına hapsedilen Halife Ebûl-Fadıl Abbas Mustain Billâh'ı serbest bırakır ve Mısır'a girmesine müsaade eder. Ancak Halife İskenderiye'de kalıp ticaretle uğraşmayı tercih eder ve çok para kazanır. Hicrî 833 yılında, kırk yaşında, veba'dan vefat eder ve İskenderiye'de defnedilir.

Ebûl-Fadıl Abbas Mustain Billâh vefat ettikten sonra onun yerine birâderi Mutadid Billâh Ebûl-Feth Davut bin Mütevekkil halife olarak seçilmiş ve ona biat

²⁶¹ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -16-", Açıköz, S.675, (7 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

edilmiştir. Halifenin annesinin Güzel namında bir Türk kızı olduğu belirtilmektedir. Halife Mutadid Billâh Ebûl-Feth Davut bin Mütevekkil hakkında tarihçi Müneccimbaşı'nın söylediği övgü dolu sözler aktarılmaktadır. Halifenin birçok iyi özellikleri dile getirilmektedir. Abbasî hanedanı içerisinde en üstün özelliklere sahip olanı bu halifedir deniyor. 30 yıl halifelik yapmış, zamanında birkaç padişah değişikliği olmuş, 63 yaşında vefat etmiş vs bilgiler aktarılmaktadır.

Mutadid Billâh Ebûl-Feth Davut bin Mütevekkil vefat etmeden önce kardeşi Müstekfî Billâh Süleyman'ın hilâfete getirilmesini vasiyet etmiştir. Memlûk Hükümdarı da halifelik makamına aday gösterilen Müstekfî Billâh Süleyman'ı beğeniyormuş. Hicrî 855 yılında vefat etmiştir.

Müstekfî Billâh Süleyman'ın vefatından sonra kardeşi Kâim bi-Emrillâh Ebûl-Beka Hamza halife olarak seçilmiş ve ona biat edilmiştir. Bu halife döneminde Memlûk Sultanı Çakmak vefat etmiş ve yerine oğlu Fahreddin tahta oturmuştur. Hükümdar olduktan 35 gün sonra Fahreddin azledilmiştir. Bu işte halife Hamza'nın parmağının da olduğu, Memlûk Padişahı olmak için işe karıştığı belirtilmektedir.

Memlûk tahtına kölemenlerden Melik Eşref İnal geçmiştir. Bu yeni padişah aleyhinde de çalışmışlardır. Çıkan isyan bastırılmıştır. Olayların arkasında yine Halife Hamza vardır. Memlûk tahtına oturmak için uğraşmış ancak başarılı olamamıştır. Halifelikten indirilir ve hicrî 859 yılında İskenderiye ceza evine hapsedilir. Hicrî 863 tarihinde hapiste vefat etmiştir. Halife Hamza'nın Padişah olabilmek için yaptığı mücadelenin ayrıntıları da anlatılmaktadır.

Müverrihlerin anlattığı bir rivayet makalede aktarılmaktadır. Bu rivayet özet olarak şöyledir: Halife Hamza ve kardeşinin Padişah olma sevdasıyla mücadele ettikleri anlatılmaktadır. Ancak her ikisi de başarılı olamamıştır. Halife olan iki kardeş Padişah olmak istedikleri için halifelikten hal' edilmişlerdir. Hem de hal' edilme kararlarını kardeş olan iki "kadı" vermiştir. Padişah olmak isteyen iki halife bu yüzden hem halifelikten hem de canlarından olmuşlardır.²⁶²

²⁶² Abdülahad Nuri, "Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -17-", Açığöz, S.676, (8 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

2.1.96. Mehmetçiğin Başı İçin Yemin Ederim

Abdülahad Nuri Bey; 23 Teşrîn-i Evvel 1338 tarihinde, Açıksöz gazetesinin 613 numaralı nüshasında yayımlanmış olan “Sağlam Söz” başlıklı makalesinden bahsederek bu yazısına giriş yapmaktadır. Yukarıda künyesini verdiğimiz “Sağlam Söz” başlığıyla kaleme aldığı makalesinin sonunda söylediği sözleri bu makalesinde de tekrar etmektedir. Biz de o sözleri burada aynen nakletmek istiyoruz: “Sözün sağlamı ve sonu; her hâlükârda Türk’ün hakkı teslim olunacaktır. Mehmetçiğin başı için yemin ederim.”

Kurtuluş Savaşındaki bazı gelişmeler yorumlanarak anlatılmaktadır. İngiliz devlet adamı Loyd Corc’un izlediği siyasetten bahsedilmektedir. Türk-İslâm âlemini yok etmek isteyen Loyd Corc’un görevden alınıp yerine başkasının geçmesi sırasında yaptığı yorumların doğru çıkmasını değerlendirmektedir. Loyd Corc yerine kim gelirse gelsin bundan daha yumuşak siyaset izleyecek ve olaylar Türkler lehine gelişecektir diyor. Yazar; bu konuda neden haklı çıktığını anlatıyor.

Türkler kazandığı savaşların neticesinden istifade etmesini bilmezler diyen bazı Avrupalılara cevaben, durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Geçmişte olanları bir tarafa bırakalım diyen yazar; Milli Mücadele sonunda hakkımızı fazlasıyla söke söke alacağız diyor. Milli Mücadelenin kahramanları veya liderlerinden isim verilmeden övgü dolu sözlerle bahsedilmektedir. Orantısız güç kullanılmasına rağmen düşmanı yurttan atmayı başaran Türkler hakkını istemesini de bilir denmektedir.

Sevr Anlaşmasını kabul ettirmeye uğraşan İtilâf Devletlerinin boş yere çalıştıkları belirtilmektedir. Lozan Konferansının toplandığı günlerde kaleme alınan bu makalede; Türkler Kurtuluş Savaşı’nı boş yere yapmadı, hakkını almak için yaptı şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Türkler savaşı devam ettirmek istiyor şeklindeki karalama politikalarına da artık hiç kimsenin inanmayacağı vurgulanmaktadır.

Lozan Konferansında yapılan müzakereler anlatılmaktadır. İtilâf Devletlerinin talepleri değil Türklerin talepleri gerçekleşmektedir tarzında ifade kullanılmaktadır. Lord Kurzon’dan ve onun ortaya attığı petrol tartışmasından bahsedilmektedir. Petrol tartışmasının Lozan Konferansına tamamen etki ettiği dile getirilmektedir.

Konferansta daha birçok konu veya sorun sırasıyla tartışılmaktadır denilmektedir. Türk Heyetinin Misak-ı Milli konusunda ısrar ettiği belirtilmektedir.

Lozan Konferansında Türklerin Avrupalı devletlere kabul ettirdiği bazı maddelerden bahsedilmektedir. Biz burada bu maddelerin neler olduğunu yazmakla yetineceğiz. Yapılan yorumlara girmeyeceğiz. Bahsedilen maddeler şunlardır: Kapitülasyonların kaldırılmasını Avrupalı devletlerin kabul ettiğini belirttikten sonra Türkler açısından ne gibi faydaları olacağı örnekler verilerek anlatılmaktadır. Kapitülasyonlar kaldırılırsa; Avrupalılar Türkiye’yi sömüremeyeceklerdir diyor. Konferansta tartışılan Rum Patrikhanesinin durumu hakkında bilgi verilmektedir. Nüfus Mübadelesi hakkında bilgi verilmektedir. Kalecik Hıristiyanlarının askerlikle ilgili talepleri dile getirilmektedir. Ermenilerin talepleri hakkında bilgi verilmektedir.

Makalenin son paragrafında; yukarıda sayılan maddeler, Türklerin Avrupalılara kabul ettirdiği maddelerden bazıları olduğu belirtilmektedir. Avrupalılar Türklerin istediği birçok şeyi kabul edeceklerdir şeklinde görüşler beyan edilmektedir. İki ay önceki makalesinde Türkler her hakkını söke söke alacaktır diye Mehmetçiğin başı üzerine yemin ettiğini söyleyen yazar; birçok hakkımızı aldık, almaya da devam edeceğiz diyerek, bu makalesine son noktayı koymaktadır.²⁶³

2.1.97. Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye -18-

“Hilâfete Müteallik Kuyûd-i Târihiyye” adı altında toplam on sekiz tane makale yazılmıştır. Seri halinde yazılan makalelerin sonuncusu bu yazıdır. Abdülahad Nuri Bey: Halifelikle ilgili olan on sekiz tane makaleyi hangi amaçla yazdığını, bu makalesinin giriş kısmında açıklamaktadır. Peş peşe yazılmış olan makalelerde: Dört Halife Döneminden başlayıp Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim’e kadar olan halifeler ve dönemlerinde yaşanan olaylar hakkında özet bilgi verilmektedir.

İlk paragraftaki genel bir açıklamadan sonra son Osmanlı Padişahı Vahdettin’den bahsedilmektedir. Hilâfeti ve ülkesini terk ederek Müslüman olmayan ülkelere sığındı -kaba bir tabirle- kaçtı diye ifade edilmektedir. Vahdettin ülkesini ve

²⁶³ Abdülahad Nuri, “*Mehmetçiğin Başı İçin Yemin Ederim*”, Açıksöz, S.683, (17 Kânun-i Sâni 1339), s.1.

tahtını terk edip giderken bıraktığı birkaç sözden ibaret bir yazı ve bu gelişmeler üzerine yapılan yorumlardan bahsedilmektedir.

Abdülahad Nuri makalenin üçüncü paragrafından itibaren, Şer'iyeye Vekili Vehbi Efendinin gazetelerde yayımlanmış olan bir yazısını aynen aktarmaktadır. İlk olarak Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde yayımlanan yazısında Vehbi Efendi özet olarak şunları söylemektedir: Osmanlı Padişahı ve Halifesi olan Vahdettin'in ülkesini terk etmesi dile getirildikten sonra ülkede kargaşa olmaması için İslâm Âlemini temsilen derhâl yeni bir halife seçmek gerektiğini ifade etmektedir. Yeni halifeyi seçme görevinin TBMM'ye ait olduğu vurgulanmaktadır. TBMM'nin acil olarak yeni halifeyi seçtiğini, biat merasimi yaptığını ve bu gelişmeleri Resmî Gazetede yayımlattığını belirtmektedir. Bu işlerle uğraşmak TBMM'nin görevidir diyen Vehbi Efendi; halkın bunları düşünüp dert etmesine gerek yoktur diyor. TBMM'nin kararlarına saygı göstermek gerektiği belirtiliyor. Alınan kararın ve yapılan işin doğru olduğu vurgulanıyor.

Abdülahad Nuri Bey yazısının devamında, Sultan Vahdettin hakkındaki düşüncelerini dile getirmektedir. Osmanlı Padişahı Vahdettin'in bıraktığı notta belirtildiği gibi daha sonra Mekke'ye gittiği yönündeki haberler tartışma konusudur diyen yazar; Vehbi Efendinin yaptığı açıklamanın tartışmaya son noktayı koyduğunu ifade ediyor. Vehbi Efendinin yaptığı açıklamayı kabul etmek, ona inanmak daha hayırlıdır diye görüşlerini dile getiren yazar; yazdıklarımız ve yazacaklarımız TBMM'nin yaptıklarını onaylamak ve desteklemekten başka bir şey olamaz diyor.

Yazar A. Nuri; Osmanlı Padişahı Vahdettin ile ilgili gelişmeleri anlattıktan sonra gelmiş geçmiş halifeler hakkında bilgi vermeye kaldığı yerden devam edeceğini ve bu makalede "halifeler konusunu" tamamlayacağını söylemektedir.

809 yılı Recep ayında Müstencid Billâh Ebûl-Mehâsin Yusuf'a biat edildiği ve böylece Mısır Abbasîlerinin Halifesi olduğu ifade edilmektedir. 884 yılı Muharrem ayında vefat etmiştir.

Halife Müstencid Billâh Ebûl-Mehâsin Yusuf'un vefat etmesinden sonra yerine II. Mütevekkil Halife olarak seçilmiştir. Halife II. Mütevekkil'in iyi bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. 903 yılı Zilhicce ayında vefat etmiştir.

II. Mütevekkil'in vefatından sonra yerine oğlu Müstahsen Billâh Ebû-s-Sabr Ya'kûb halife olmuştur. 922 senesinde vefat etmiştir.

Halife Müstahsen Billâh Ebû-s-Sabr Ya'kûb vefat etmiş ve onun yerine oğlu III. Mütevekkil Muhammed halife olmuştur. Hicrî 922 yılı Zilhicce ayının son günü Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim Kahire'yi fethetmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesi ile III. Mütevekkil Muhammed'in halife seçilmesi aynı seneye denk gelmiştir. Bu tarihte Melik Tomanbay Mısır hükümdarıdır. Mısır'daki birçok ümera ve aile Yavuz Sultan Selim'e sığınmışlardır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'da bulunduğu sırada yaşananlar özet olarak anlatılmaktadır. Ancak Mısırın nasıl fethedildiği, iki ordunun savaştığı ve mücadele ettiği zamanlarla ilgili bilgi verilmemiştir. Makalenin konusu halifeler ve halifelik makamıyla alakalı olduğu için sadece bu yönde bilgi verilmektedir.

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in isteği ve Mısır Abbasîlerinin son Halifesi olan III. Mütevekkil Muhammed'in kabul etmesi sonucu halife, onun ailesi ve akrabaları deniz yoluyla İstanbul'a getirilmiştir. Ayrıca Mısırlı birçok ümera ve aile Osmanlı ülkesine getirilmiştir.

Mısır hicrî 922 yılında fethedilmiş, oradaki işleri yoluna koyan Yavuz Sultan Selim 924 yılında İstanbul'a dönmüştür. Yapılan merasim sonrasında Mısır Abbasîlerinin son Halifesi olan III. Mütevekkil Muhammed bir konuşma yapar ve halifeliği kendi rızasıyla Yavuz Sultan Selim'e devrettiğini ilân eder. Yani Hicrî 924 yılında Yavuz Sultan Selim Halife olmuştur. Böylece Yavuz Sultan Selim hem Padişah hem de Halife unvanını taşımıştır. Bu tarihten sonraki Osmanlı Padişahları Halife görevini de üstlenmişlerdir. Makalede detay bilgiler verilmektedir.²⁶⁴

²⁶⁴ Abdülahad Nuri, "Hilâfete Mûteallik Kuyûd-i Târihiyye -18-", Açıksoz, S.687, (22 Kânun-i Sâni 1339), s.2.

2.1.98. Âbide

Makalenin giriş kısmında “Âbide” kelimesinin anlamı ve kökeni hakkında çok uzun bir açıklama yapılmaktadır. Arapça kökenli olan “Âbide” kelimesinin ne zamandan beri kullanıldığı hakkında bilgi verilmektedir. Fransızca bir kelimenin anlamını izah etmek için “Âbide” kelimesinin kullanıldığı belirtilmekte, daha sonra ise bahsedilen kelimenin yaygın olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Bu kelimenin ne için ve nerelerde kullanıldığı örnekler verilerek açıklanmıştır.

Âbide: eser, anıt anlamına gelen bu kelimenin kullanıldığı alanları örneklendirmek amacıyla tarihî bir hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâye Mısır Firavunları döneminde yaşanan savaşların anlatılmasıyla başlamaktadır. Fakat amaç savaşların detaylarını anlatmak değildir. Savaş sonunda zafer kazanan Mısır Firavunları tarafından granit taştan yaptırılan sütunların yani “Âbidelerin” anlatılmasıdır. Kazanılan zaferi anlatmak için “âbide” yaptırıldığı belirtilmektedir.

Roma ile Mısır arasında yapılan savaşta Roma galip gelmiş ve Mısır Firavunları tarafından granit taştan yaptırılan sütunlar savaştan sonra İstanbul’a getirilmiştir. Bu sütunların İstanbul’a getirilip “At Meydanı” veya “sultan Ahmet Meydanı” denilen yere dikildiği ifade edilmektedir. Mısırın kullandığı “hiyeroglif” yazı ile bezenmiş olan bu eserler üzerinde müthiş hikâyelerin bulunduğu da vurgulanmaktadır. Bu eserlerin sayılarına varıncaya kadar bilgi verilmektedir. İstanbul’da ve Atina’da bulunan çok sayıda eserden bahsedilmektedir.

İstanbul’un Avrupalı devletler tarafında istilâ edilmesinden sonra ne yazık ki bu eserlerin tahrip edildiği belirtilmektedir. Eserlerin bir kısmını kırmış bir kısmını da Avrupa’nın çeşitli şehirlerine götürmüşlerdir. Götürülen eserlerden dört tane at heykelinin eşsiz bir güzellikte olduğu belirtilmektedir. Savaşta kazanılan başarının anlatılmasını konu alan eserlerden başka farklı amaçlarla yaptırılan eserlerin var olduğu da vurgulanmaktadır. Daha birçok detay bilgiler aktarılmaktadır.

Abdülahad Nuri; yukarıda bahsettiği şeylerden sonra konuyu Türklere getirmektedir. Türklerin kazandığı zaferlerin yanında bir de yaptıkları büyük

inkılâplar olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden Türkler de eserler meydana getirmeli ve yaptıklarını gelecek nesillere aktarmalıdır deniliyor.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Türkler üzerine dünyanın büyük devletleri muazzam silâhlarla donatılmış ordular göndermesine rağmen Türklerin zafer kazandığı dile getirilmektedir. Türklerin geçmişte kazandığı şanlı zaferler vurgulanmaktadır.

Makalenin sonlarına doğru Osmanlı devleti döneminde yapılan inkılâptan bahsedilmektedir. Saltanat sisteminin kaldırılıp yerine Cumhuriyet rejiminin getirilmesi anlatılmaktadır. Devletin tek bir kişinin mutlak yönetiminden alınıp egemenliğin millete ait olduğu bir sisteme geçilmesi olayının savaşlarda kazanılan başarılarından aşağı olmadığı vurgulanmaktadır. Yapılan bu inkılâba sahip çıkılması gerektiği belirtilmektedir. Yazar; Kastamonu halkına yapılan inkılâba maddî ve manevî destek olmaları için çağrıda bulunduktan sonra makalesini sonlandırmıştır.²⁶⁵

2.1.99. Konferans ve Sulh

Açıksöz gazetesinin dünkü nüshasında yayımlanan bir telgraftan bahsederek bu makaleye giriş yapılmaktadır. Lozan'dan çekilen 27 Kânun-i Sâni tarihli telgrafın, önce Anadolu Ajansı tarafından yayımlandığı belirtilmektedir.

Açıksöz gazetesinin bir gün önceki nüshasında da yayımlanan bu telgrafın içeriği özet olarak şöyledir: Lozan Konferansına katılan Türk Heyeti'nin memlekete döneceği belirtilmektedir. Türkiye; anlaşmayı imzalayacağını bildirirse o zaman Türk Heyeti memlekete dönecektir deniliyor. Telgrafta durumun çok nazik olduğu ve genel bir kötümserliğin hâkim olduğu ifade edilmektedir.

Bu telgraf nameyi okuyan birçok kişinin telâşa kapılması normaldir, fakat konferansın açılmasından bugüne kadar yaşananlar hatırlanırsa telâşlanacak bir şeyin olmadığı anlaşılır deniliyor. Konferansın açılmasından sonra bu telgrafa benzer şeylerin üçüncü defa yaşandığı hatırlatılmaktadır. Yapılan ilk görüşme ve müzakerelerde anlaşma yapmaktan uzak bir konumda olduğu ancak tarafların artık birbirlerine yaklaşip birçok konu üzerinde uzlaşmaya vardığı örnekler verilerek

²⁶⁵ Abdülhad Nuri, "Âbide", Açıksöz, S.693, (28 Kânun-i Sâni 1339), s.1-2.

anlatılmaktadır. Konferansta görüşmelerin kesilmesine ve anlaşmanın yapılamamasına İngiliz Heyetinin sebep olduğu belirtilmektedir. İtilâf devletlerinin diğer murahhaslarını da İngilizlerin etkilediği ancak daha ileri gidemeyecekleri beyan edilmektedir. Çünkü buna İngilizlerin kendi parlâmentosu bile müsaade etmez diye tespitle bulunulmuştur. İngiliz parlâmentosunun da bir an önce barış anlaşması imzalanmasını istediğini birkaç gün önce gördük diye yaşananları işaret ediyor.

Lozan Konferansı sırasında üzerinde anlaşmaya varılamayan konulardan en büyüğünün; Musul Sorunu ve Tamirat Meselesi olduğu ifade edilmektedir. İngiliz devlet adamı Lord Kurzon'un zengin bir petrol şirketinin genel müdürü olmasından dolayı, Musul ve o bölgedeki petrolardan vazgeçmediği, bu sebeple anlaşmanın uzadığı şeklinde bilgiler aktarılmaktadır. Bu iki konu hakkında geniş açıklamalar yapılmaktadır.

Musul Sorunu ile ilgili yapılan açıklamada: Musul'un Türk olduğu belirtilmiş, mütareke yapılmadan önceki durumu vurgulanmış ve İngilizlerin burada zerre kadar bir hakkının olmadığı anlatılmıştır. Musul'daki petrolardan İngilizlerin faydalanması şartıyla Musul topraklarının tamamen Türkiye'ye bırakılacağı yönünde gelişmeler olduğu belirtilmektedir. İngiltere'nin bu bölgeden vazgeçmemesinin sebebini burada petrol madeninin olmasına bağlamaktadır.

Tamirat meselesiyle ilgili görüşler dile getirilmektedir. Yani ödenmesi gereken Tazminattan bahsedilmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanistan'ın kışkırtılarak Anadolu'ya gönderildiği ve Türkiye'nin de düşman kuvvetlerini haklı olarak kendi vatanından kovmak zorunda olduğu anlatılmaktadır. Yunanistan kuvvetlerinin yenilip kaçarken ve ondan önce Anadolu'ya verdiği maddî ve manevî zararlar dile getirilmektedir. Bu insanlık dışı katliamlara karşı Türkiye'nin nefsi müdafaa yaptığı vurgulanmaktadır.

Yazar makalesinin son üç paragrafında Barış Anlaşmasının mutlaka yapılacağını kesin bir dille söylemektedir. Barışı uzatmak veya yapmamak artık İtilâf

Devletlerinin elinde değildir şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Yazar A. Nuri Bey; ben yine eski sözümdeyim, Sulh yakındır diyerek makalesini sonlandırmaktadır.²⁶⁶

2.1.100. Sulh

İngiltere'nin hasta adam ismini verdiği Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşma plânlarını Mondros Mütarekesi sonrasında farklı şekilde yürütmeye çalıştığı belirtilerek makaleye giriş yapılmaktadır. Mondros Anlaşması ile Osmanlı Devletinin asker ve silâhlarının elinden alınıp, asker ve silâh ile destekledikleri Yunanları Türklerin üzerine göndermeleri anlatılmaktadır. Buna rağmen Türk kuvvetlerinin zafer kazanması üzerine Mudanya Mütarekesi imzalandığı ifade edilmektedir. Mudanya Mütarekesinin imzalanmasında İngiltere'nin amacı şöyle ifade edilmektedir: İngiltere savaşta yenip dize getiremediği Türkleri masa başında kandırıp yeneceğini düşünmüştür şeklinde görüş beyan edilmektedir.

Öncelikle Mondros ve Mudanya Mütarekeleri arasında yaşanan olaylar yorumlanarak anlatılmıştır. Ancak yaşanan olayların tüm detayları değil bazı önemli gelişmeler farklı açılardan değerlendirilerek anlatılmaktadır. Daha sonra ise Lozan Barış Anlaşmasından bahsedilmektedir.

Lozan Konferansında İtilâf Devletleri ve Türk Heyetinin tutumları değerlendirilmektedir. Türk Heyeti'nin Misak-ı Milli çerçevesinde bir barış imzalamak istediği, barış yapma taraftarı olduğu şeklinde önemli vurgular yapılmaktadır. İtilâf Devletleri yerine sadece İngiltere'nin politikaları anlatılmaktadır. Diğer devletleri de istediği gibi yönlendiren İngiliz politikası ya tamamen yok olmuş bir Osmanlı ya da Sevr benzeri bir anlaşma imzalamış bağımsızlığı bile olmayan bir Osmanlı oluşturmak istediği ifade edilmektedir. Bu yüzden sürekli Sevr Anlaşmasına benzer bir anlaşma dayatan İngilizlerin artık yalnız kaldığı vurgulanmaktadır. Lozan'da bir anlaşma imzalanmasa bile diğer devletler ayrı ayrı birer anlaşma imzalarlar şeklinde birçok açıdan değerlendirmeler yapılmaktadır. Lozan Anlaşmasının maddelerinden bahsedilmemiş, maddelerle ilgili

²⁶⁶ Abdülhad Nuri, “*Konferans ve Sulh*”, Açıksöz, S.695, (30 Kânun-i Sâni 1339), s.1.

yorum veya değerlendirme yapılmamıştır. Bu makalede Mondros'tan Lozan'a kadar olan süreç değerlendirilmektedir.²⁶⁷

2.1.101. Hilâl-i Ahmer ve Kongre

Kastamonu Vilâyetinde bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin senelik kongresinden bahsedilerek makaleye giriş yapılmıştır. O sene düzenlenmiş olan Hilâl-i Ahmer Kongresinin Kastamonu Valisi Süleyman Necmi Bey tarafından organize edildiği ve onun kontrolünde yürütüldüğü ifade edilmektedir. Kongrenin her yıl yapıldığı vurgulanmaktadır.

Makalenin gelişme bölümünde; Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faydalarından uzun uzadıya bahsedilmekte, ne gibi faaliyetler yürüttüğü anlatılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapılan faaliyetlerin önemi vurgulanmaktadır. Yardım sever halkın yaptığı maddî ve manevî yardımlarla; savaş mağdurlarına, yetimlere, öksüzlere, kimsesizlere, dullara, yaşlılara, vs. kimselere kucak açılıp onların ihtiyaçlarının Hilâl-i Ahmer tarafından karşılandığı ifade edilmektedir.

Makalenin sonuç bölümünde ise Kastamonu halkının Hilâl-i Ahmer Cemiyetine maddî ve manevî yardımlarda bulunması gerektiği çağırısında bulunulduktan sonra makale sonlandırılmaktadır.²⁶⁸

2.1.102. Halep'te Mezâlim

Açıksöz gazetesinde evvelki gün yayımlanmış olan bir telgraftan bahsedilmektedir. Atina'dan çekilmiş olan bu telgrafın içeriği hakkında bilgi verilmektedir. Özet olarak telgrafın içeriği: Halep halkına Fransızlar tarafından zulmedildiği ifade edilmektedir. Fransızların mezalimine dayanamayan Halep halkının isyan ettiği, Fransızlarla savaştığı, Fransız müfrezelerinin geri çekilmek zorunda kaldığı anlatılmaktadır.

²⁶⁷ Abdülahad Nuri, "Sulh", Açıksöz, S.702, (7 Şubat 1339), s.2.

²⁶⁸ Abdülahad Nuri, "Hilâl-i Ahmer ve Kongre", Açıksöz, S.712, (19 Şubat 1339), s.1.

A. Nuri Bey; bahsedilen telgraftan hareket ederek, o dönemde gelişen olayları anlatmaktadır. Makalenin giriş kısmında kısaca Halep ile ilgili olan telgraftan bahsedilmektedir. Makalenin gelişme bölümünde Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların yaptığı hata vurgulanmaktadır. Almanlar Amerika'nın teklifini reddettiği ve bu fırsatı değerlendiren İngiltere ve Fransa Amerika'yı kendi yanına çekmiştir şeklinde önemli bir noktaya dikkat çekilmiştir. Böylece İtilâf Devletlerinin olduğu grup daha güçlü olmuş ve Birinci Dünya Savaşının sonucunu etkilemiştir tarzında yorumlar yapılmaktadır.

İngiltere ile Fransa'nın Amerika'yı küstürmemek için isteklerini yerine getiriyormuş gibi görüldüğü belirtiliyor. Meselâ: İngiltere ve Fransa'nın manda ve himaye fikrini öne atarak Amerika'nın gözünü boyadığı belirtilmektedir. Yine bu bağlamda İngiltere'nin Irak bölgesini Fransa'nın ise Suriye bölgesini kendi aralarında paylaştıkları vurgulanmaktadır. Bu konudaki detaylar anlatılmaktadır. İngiltere ve Fransa'nın bu bölgelerde tutunmayacaklarını, eninde sonunda bahsedilen bölgeleri boşaltmak zorunda kalacakları yorumu yapılmaktadır.

Fransa ile Türkiye arasında Ankara Anlaşması imzalandığı halde Fransızlar emellerinden vazgeçmeyeceklerdir tarzında yorumlar yapılmaktadır. Fransa'nın Türkiye'ye dost görünmeye çalışsa da aslında düşmanca tavırlar sergilediği ifade edilmektedir.

Makalenin sonuç kısmında ise tekrar Halep meselesinden bahsedilmektedir. Halep'in baştanbaşa bir Türk şehri olduğunu ispat edercesine bu konuda geniş bir şekilde bilgi verilmektedir. Halep'in yaklaşık olarak 900 sene Türklerin hâkimiyeti altında yaşadığı, şehrin baştanbaşa Türk eserleriyle dolu olduğu ifade edilmektedir. Hatta bu eserler hakkında detay bilgiler verilmektedir. Halep halkının çoğunluğunun Türk kökenli olduğu belirtilmektedir. Araplarla iç içe yaşayan Halep Türklerinin Arapça konuşmasına bakılarak bunlar Arap kökenlidir denilemez diyen yazar; Halep halkının tamamen Türk olduğunu ifade etmektedir.

Makalede sonuç olarak; Halep halkının Türk olması sebebiyle ne Arapların ne de başka bir milletin yönetimi altında kalmak istemeyeceği ve Türkiye'ye bağlanmak için harekete geçeceği belirtilmektedir.²⁶⁹

2.1.103. Allah Bizimledir

Bu makalede Türk Kurtuluş Savaşı sonlarına doğru gelişen olaylar değerlendirilerek anlatılmaktadır. Ajansların yaptıkları yayımların Türkiye'nin "Millî Siyasetini" destekler nitelikte olduğu belirtilerek makaleye giriş yapılmaktadır. Türkiye'nin kazandığı "Askerî Zaferlerin" bir sonucu olarak ajanslar tarafından Türkiye'nin millî siyasetini destekler nitelikte yayımlar yapıldığı vurgulanmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı neticesinde çok fazla can ve mal kaybı olduğu, milletin açlık ve sefalet içerisinde çırpındığı, dünyadaki ekonomik kriz sebebiyle üretim ve ticaretin durma noktasına geldiği vs. konular hakkında bilgi verilmektedir.

Üç imparatorun keyfi için çıkan Birinci Dünya Savaşının tüm dünyayı olumsuz yönde etkilediğini istatistik bilgilerle açıklayan yazar; artık imparator veya eski kafalı yöneticilerin istediği olmayacak, milletin dediği olacaktır şeklinde ifadeler kullanmaktadır. Dünyadaki hiçbir milletin artık savaşın devam etmesini istemediği, dünyada barışın hâkim olmasını arzuladığı belirtilmektedir. Savaşın devam etmesini isteyen eski kafalı imparator ve yöneticilerin birer birer ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir.

Savaş taraftarı olan Loyd Corc eski kafalı yöneticilerden biriydi hatta "birincisiydi" diyen yazar; İngiliz halkı onu istemedi ve parlamento onu ortadan kaldırdı çünkü onun gibi yöneticilerin modası geçti şeklinde yorumlar yapmaktadır. Başta Türkiye'de olmak üzere dünya genelinde "Millî Hâkimiyet" gerçekleşecektir şeklindeki ifadeler dikkat çekmektedir.

Loyd Corc ve onun yürüttüğü siyaset hakkında bilgi verilmektedir. Loyd Corc'un "Musul" konusunda yürüttüğü siyaset ön plâna çıkarılmaktadır. Bu bölgedeki petrolün İngiltere'nin eline geçmesini sağlamak için uğraşan Loyd

²⁶⁹ Abdülhad Nuri, "Halep'te Mezâlim", Açıksöz, S.727, (8 Mart 1339), s.1.

Corc'un siyasetini artık İngiltere parlâmentosu bile onaylamıyor diyen yazar; Loyd Corc'un çeşitli sebepler ileri sürülerek siyasetten uzaklaştırıldığı vurgulanmaktadır.

Eski kafalı diktatör İngiliz yöneticilerinden olan başvekil Botarlav hakkında da bil verilmektedir. Aynen Loyd Corc gibi Botarlav'ın da hastalığı sebebiyle siyasetten ayrılmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Bu iki siyaset adamının da yürüttükleri politika İngilizler tarafından beğenilmediği için siyasî hayatlarına son verildiği vurgulanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen siyaset adamlarının aktif siyaset yapamadıkları için Lozan görüşmelerinin seyrinin Türkiye lehine değiştiği vurgulanan önemli noktalardan biridir. Bu değişim iki önemli sebebe bağlanmaktadır. Bu sebeplerden birincisi; artık dünyadaki insanların savaş istemediği, dünya barışının sağlanması için gerekeni yaptıklarıdır. İkinci sebep ise; Türk Ordusunun Kurtuluş Savaşında kazandığı zaferdir şeklinde ifade edilmektedir. Türk Ordusunun kesin zaferi ve kararlı tutumu karşısında İtilâf Devletleri ve özellikle İngiltere Lozan görüşmesinde tavrını değiştirmiştir, barış anlaşmasını imzalamak zorunda kalmışlardır tarzında yorumlar yapılmaktadır.

Türk Ordusuna kazandığı zaferlerden dolayı övgü dolu sözler sarf edilen bu makalenin sonuç kısmında İngiltere ve Yunanistan'ın köşeye sıkıştığı anlatılmaktadır. Artık savaşın kaderi belli olmuştur zafer Türklerindir diyen yazar; barış anlaşmasının imzalanacağına müjdesini vermektedir. Genel bir durum değerlendirmesi yapılmaktadır.²⁷⁰

2.1.104. Ramazan Makalesi -1-

Seri halinde yazılmış "Ramazan Makalesinin" birincisi olan bu makaleye: Ramazan Ayının hangi tarihe tekabül ettiği anlatılarak giriş yapılmıştır. Ramazan Ayının başlamasıyla ilgili bilimsel tanımlar yapılmaktadır. Yine makalenin giriş kısmında Kastamonu şehrinde top atışlarıyla Ramazan Ayının başladığının ilân edildiği belirtilerek tüm İslâm âlemine hayırlı olması temennisinde bulunmaktadır.

²⁷⁰ Abdülhad Nuri, "Allah Bizimledir", Açıksöz, S.754, (10 Nisan 1339), s.1.

Ramazan Ayının başladığı tarihi belirlemek için hilâlin görülmesiyle alâkalı detaylı bilgi verilmektedir. Meselâ; hilâli gören kişinin Müslüman erkek, kadın hatta köle bile olsa inanılıp Oruç tutmaya başlanması farz iken Müslüman olmayan kişiye inanmamak gerektiği belirtilmiştir.

Hz. Muhammed döneminde dokuz kez Ramazan Orucu tutulduğu ifade edilmektedir. Bu dönemle ilgili bilgi aktarılmaktadır. Konuyla alâkalı bazı rivayetler ve hadis-i şeriften örnekler verilerek Ramazan Ayının başlaması hakkında açıklamalar yapılmaktadır.²⁷¹

2.1.105. Ramazan Makalesi -2-

Bu makalede; bir önceki Ramazan Makalesinde anlatılanların devamı niteliğinde bilgiler verilmektedir. Ramazan Ayının başlaması ile ilgili dinî hükümlerden bahsedilmektedir. Ramazanın başlangıç ve bitişinde hilâlin görülmesi ile alâkalı detaylı açıklamalar yapılmaktadır. Bir yerleşim yerinde Vali, Kadı, Naib gibi görevlilerin Ramazanın başlamasını ve bitmesini haber vermekle yükümlü oldukları ifade edilmektedir.²⁷²

2.1.106. Ramazan Makalesi -3-

Ramazan Ayında oruç tutmakla alâkalı dinî hükümlerden bahsedilerek bu makaleye giriş yapılmaktadır. Hilâli gören kişi reddolunsa bile oruçlu olması ile ilgili hükümler fıkıh kitabına göre aktarılmaktadır. Hilâli gördüğünü iddia eden kişi ile Hz. Ömer arasında geçen bir diyalog aktarılmaktadır. Yani bu vesile ile hilâli gören kimseyle nasıl konuşulması gerektiği hükmü hakkında açıklama yapılmıştır.

Bir belde halkının kaç gün oruç tutması gerektiği ile ilgili hükümlerden bahsedilmektedir. Büyük âlimlerin bu konu hakkında içtihadî hükümleri aktarılmaktadır. Hz. Ali'den aktarılan bir rivayete göre; Ramazan Bayramı hangi güne denk geldiyse Kurban Bayramı da o güne denk gelir. Ancak yine bu konu hakkında bir kesinlik olmadığı da vurgulanmaktadır. Sonuç olarak diğer âlimlerin görüşlerinden de örnekler verildikten sonra aynı güne denk gelme bile ertesi güne

²⁷¹ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -1-", Açıksöz, S.761, (18 Nisan 1339), s.1-2.

²⁷² Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -2-", Açıksöz, S.762, (19 Nisan 1339), s.1-2.

denk geleceği ifade edilmektedir. Kurban ve Ramazan Bayramları hakkında detaylı bilgi aktarılmaktadır.²⁷³

2.1.107. Ramazan Makalesi -4-

Bu makalenin başında orucun sebep ve şartları hakkında bilgi verileceği ifade edilmektedir. İmsak hakkında açıklama yapılmaktadır. Orucun imsak ile başlayıp güneşin batışı ile sona erdiği şeklinde daha teferruatlı tanımlama makalede dikkat çeken noktalardandır. Fecr vakti ile birlikte imsak yani orucun başladığı vurgulandıktan sonra Fecr Vaktinin kısımları izah edilmektedir.

Oruçta niyet etmenin öneminden bahsedilmektedir. Fıkıh kitabına göre niyetin önemi hakkında çok geniş açıklamalar yapılmaktadır. Oruca niyet etmekle ilgili açıklamalar makalenin tamamına yayılmıştır.

Oruç, Oruca niyet etmek, Zaman-ı mahsus, Gurub-ı ma'lûm, Vech-i mahsus vs. tabirler geniş bir şekilde izah edilmiştir. Bu saydıklarımızın dışında birçok tabir ise yüzeysel olarak tanımlanmıştır.²⁷⁴

2.1.108. Ramazan Makalesi -5-

Bir önceki Ramazan Makalesinde oruç tutmaya niyet etmenin öneminden bahsedildiği belirtilerek bu makaleye giriş yapılmıştır. Bu makalenin ilk paragrafında oruç tutmak için o gece sözel olarak niyet etmenin şart olmadığı ancak yapılırsa daha iyi olacağı ifade edilmektedir. Hanefî Mezhebine göre oruca niyet etme anlatılmaktadır. Gece sahura kalkmanın zaten oruca niyet etmek anlamına geldiği vurgulanmıştır. Ancak sahura kalkılmadığı takdirde sabah oruç tutmaya niyet edilmesi gerektiği; bunun da en geç kaba kuşluk vaktine kadar yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Oruca nasıl niyet edilmesi gerektiği hakkında da bilgi verilmektedir.

Ramazan orucu ve tutulan diğer oruçlarda niyet etme kuralları anlatılmaktadır. Oruca niyet etme zamanının namaz vakti kadar kısa olmadığı, bu sürenin uzayıp kısaldığı vurgulanmaktadır. Oruca niyet etme zamanını kişinin tayin edemeyeceği de

²⁷³ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -3-", Açığöz, S.763, (21 Nisan 1339), s.2.

²⁷⁴ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -4-", Açığöz, S.766, (25 Nisan 1339), s.2.

vurgulanan bir diğer husustur. Şeriat kurallarına göre sahur vakitlerine dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Eğer diyanet sahur vakitlerini belirlediyse ona uymanın şart olduğu ifade edilmektedir. Bu kurallara uyulmamasının sakıncaları izah edilmektedir. Bahsedilen konu ile ilgili detaylı bilgiler verilmektedir.

Bundan önceki Ramazan Makalesi yani 4 numaralı makalede yazım hatası olduğu belirtilmektedir. Bu makaleden hemen sonra yazım hatası odlunu belirten bir özür yazısı bulunmaktadır. Hangi satırlarda hata var ise bunların düzeltilmiş hali bahsedilen yazıda aktarılmaktadır.²⁷⁵

2.1.109. Ramazan Makalesi -6-

Bundan önceki iki Ramazan makalesinde olduğu gibi bu makalede de oruca niyet etmekten bahsedilerek giriş yapılmıştır. Orucun bozulup bozulmama hususları, orucun kaza edilmesi gereken durumlar, niyet etme şekilleri, sahur vakitleri gibi konular uzun uzun anlatılmaktadır.

Orucu bozmayan şeyler maddeler halinde sıralanmaktadır. Orucu bozmayan durumlar toplam 12 madde halinde yazılmış ve maddelerin bazılarında açıklamalar yapılmıştır. Hatta bazı maddelerde hadislerden örnekler verilmiştir. Orucu bozmayan hallerle karşılaşan kişilerin yapması gereken şeyler de anlatılmaktadır. Bu konuda nelere dikkat edilmesi gerektiği, orucun bozulmaması için nasıl davranılması gerektiği hakkında okuyucular bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır.²⁷⁶

2.1.110. Ramazan Makalesi -7-

Bu makalenin başında “Orucu bozmayan şeylerin bakiyesi” şeklinde başlık atılarak makaleye giriş yapılmaktadır. Bir önceki Ramazan Makalesinde; Orucu bozmayan şeylerin maddeler halinde sıralandığını ve yine o makalede toplam 12 madde yazılmış olduğunu ifade etmiştik. Bu makalede ise aynı konunun devamı niteliğinde başlık atıldıktan sonra; 13. Maddeden başlayıp 27. Madde dâhil olmak üzere “Orucu bozmayan şeyler” maddeler halinde aktarılmaya devam edilmiştir. Önceki makalede belirttiğimiz gibi bu makaledeki maddeler hakkında da açıklamalar

²⁷⁵ Abdülhad Nuri, “*Ramazan Makalesi -5-*”, Açığsöz, S.767, (26 Nisan 1339), s.2.

²⁷⁶ Abdülhad Nuri, “*Ramazan Makalesi -6-*”, Açığsöz, S.769, (29 Nisan 1339), s.2.

yapılmaktadır. Fetva, hadis gibi şerri hükümlerden örnekler verilmektedir. Yine aynı şekilde âlimlerin konuyla alâkalı görüşleri aktarılmaktadır. Konuyla alâkalı maddeler bittikten sonra yazar makalenin sonuna ismini yazdığı halde 26. Maddede bulunan “gıybet etmek” ile ilgili çok uzun bir açıklama yapmıştır.²⁷⁷

2.1.111. Ramazan Makalesi -9-

Bir konu da okuyucularımızı bilgilendirmeyi uygun buluyoruz! Bu makalenin Osmanlıca metninde Ramazan Makalesi -9- yazıyor, bir önceki makalede ise Ramazan Makalesi -7- yazmaktaydı! Dolayısıyla okuyucularımızın kafasında soru işareti belirebilir? Ramazan Makalesi -8- nerede diye! O makaleyi okumadan atladığımız veya rakamları yanlış okuduğumuz düşünülebilir! Ancak yanlışlık yoktur. Hata varsa bile bizden kaynaklanmıyor! Dip notlardan da anlaşılacağı gibi peş peşe olan bu iki makale Açığsöz gazetesinin 771. ve 773. sayılarında bulunmaktadır. Ramazan Makalesi -8-’in ise Açığsöz gazetesinin 772. Sayısında veya bahsettiğimiz bu üç sayıdan birinde olması gerekirdi ancak bu sayılarda 8. makale yok. Büyük ihtimalle 7. makaleden sonra 8. makale yazılmış kabul edilip yanlışlıkla 9. makale şeklinde isim verilmiş ve daha sonra da makale numaraları o şekilde devam ettirilmiş olabilir! Biz de başlıkları aynen çevirmeyi uygun bulduk. Çünkü biz yanlış yazılmış olabileceğini düşünüp rakamları atlamadan yazsaydık orijinallerini karşılaştıran bir okuyucu veya araştırmacı rakamları bile yanlış okuduğumuzu düşünebilirdi! Her ne sebeple olursa olsun makale numaralarında bir hata veya karışıklık var. Biz de bu durumu açıklama gereği duyduk...

Ramazan ve Kurban Bayramlarının 1. günü ile Kurban Bayramının 2., 3. ve 4. günleri olmak üzere toplam olarak senede beş gün oruç tutmanın mekruh olduğu, bahsedilen bayram günlerinde oruç tutulsa bile ibadet edilmiş olunmayacağı belirtilerek bu makaleye giriş yapılmıştır. Yukarıda sayılan bayram günleri haricinde oruç tutulabileceği ve bu oruçların ibadet olarak kabul edileceği belirtilmektedir. Sene içerisinde tutulan oruçların; farz, vacip ve nafil oruçları olmak üzere gruplara ayrıldığı ifade edilmektedir. Sene içerisinde tutulan oruçları bozan kişinin kaza etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kaza etmekten kastedilen güne gün oruç tutmak

²⁷⁷ Abdülhad Nuri, “*Ramazan Makalesi -7-*”, Açığsöz, S.771, (1 Mayıs 1339), s.2.

anlamına geldiği de belirtilmiştir. Ramazan Orucunu bozan kişinin kaza etmek yani güne gün tutmakla birlikte kefareti de tutması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Yukarıda bahsedilenlerden sonra orucu bozan şeylerin maddeler halinde sıralanacağı ifade edilmektedir. Ayrıca sayılacak olan maddelerin kaza etmeyi gerektiren yani güne gün tutulması gereken oruçlar için olduğu belirtilmektedir. Kefaret gerektiren oruçlarla ilgili hususun ise daha sonra ayrıca ele alınıp anlatılacağı vurgulanmaktadır. Orucu bozan şeyler bu makalede 24 madde halinde sıralanmıştır. Maddelerde açıklamalar yapılmış, çeşitli örnekler verilmiştir. Orucu bozan şeylerin bazılarının sadece kaza etmeyi gerektiren bazılarının ise hem kaza hem de kefarete gerektirdiği durumlar hakkında bilgi verilmektedir. Orucun bozulmasına sebep olan şeylerle ilgili 24. madde de yazıldıktan sonra bu makale sonlandırılmıştır.²⁷⁸

2.1.112. Ramazan Makalesi -10-

Orucu bozup kaza etmeyi gerektiren şeylerin bakiyesi şeklinde başlık atılarak makaleye giriş yapılmıştır. Bu konu bir önceki makalede ele alınmış ve 1'den 24'e kadar olan kısım maddeler halinde anlatılmıştı. Bu makale de ise 25. madde dâhil olmak üzere aynı konu hakkında ve maddeler halinde bilgi vermeye devam edilmektedir. Önceki makalede de belirttiğimiz gibi maddelerle ilgili açıklama yapmak veya meselenin anlaşılmasını kolaylaştırmak için örnek verilmesi gereken yerlerde gereken yapılmıştır. Orucu bozan şeylerle alakalı olan bu konu, 42. madde dâhil olmak üzere aktarıldıktan sonra bu makale de sonlandırılmıştır.²⁷⁹

2.1.113. Ramazan Makalesi -11-

Makalenin yazarı A. Nuri; şimdiye kadar yazdığı Ramazan Makalelerinde oruç'tan bahsettiğini ancak oruçla ilgili yazılacak daha birçok konu olduğunu ifade ederek bu makalesine giriş yapmıştır. Oruç bozulduğunda hem kaza hem de kefarete gerektiren şeyleri henüz yazmadığını belirtmektedir. Ramazan Ayı içerisinde bulunulan şu günlerde Ramazan Ayı ile ilgili bir şeyler yazmanın dini bir yükümlülük olduğu ifade edilmektedir.

²⁷⁸ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -9-", Açıksöz, S.773, (5 Mayıs 1339), s.2.

²⁷⁹ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -10-", Açıksöz, S.775, (7 Mayıs 1339), s.2.

Oruç ile ilgili olan konuların daha sonraki makalelerde ele alınacağı belirtildikten sonra bu makalede zekât'tan bahsedileceği belirtilmiştir. Bunun sebebi de açıklanmaktadır. Zekâtla ilgili makale yazması için talep olduğunu bu yüzden yazma gereği hissettiğini ifade etmektedir. Zekât konusunun da çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Zekât ve Oruç'un öneminden bahsedilmektedir. Ancak makalenin asıl konusu zekâttır. Sadece kıyaslamak veya örnek vermek amacıyla oruçtan kısaca bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan zekât ile ilgili ayetlerden örnekler verilmektedir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed döneminden bahsedilerek zekât vermenin gerekli olduğu, İslâm'ın şartlarından olduğu gibi noktalara değinilmektedir. Hz. Muhammed'in Veda Hutbesinde zekât konusu üzerinde durduğu dile getirilmektedir.

Fıkıh kitaplarında bulunanlardan ve ayetlerden örnekler vererek anlatılanlardan bahsetmek istemediğini ifade eden yazar. Bunun sebebini oradaki şartların çok ağır olduğunu ifade ederek açıklamaktadır. Zekât vermeyenin dinden çıkması gibi ağır hükümleri aktardığımız taktirde; halk bu ifadeleri kendilerini tehdit ediyoruz gibi algılar şeklinde açıklamalar yapılmaktadır.

Zekât ile ilgili geniş açıklamalar yapıldıktan sonra zekâtın önemi, kimlere verilmesi gerektiği, kimlerin vermesi gerektiği, faziletleri, günah ve sevap boyutu gibi birçok açıdan ele alınmaktadır. Ancak yazarın da vurguladığı gibi akılda kalması ve kolay anlaşılması amacıyla bahsedilen noktalar maddeler halinde yazılmıştır. Zekât ile ilgili hususlar toplam 20 madde halinde bu makalede sıralanmıştır. Zekâtla ilgili olan 20. Madde yazıldıktan sonra gelecek makalede ne kadar zekât verilmesi gerektiği, ne suretle verilmesi gerektiği, kimlere verilmesi gerektiği gibi konuların ele alınacağı ifade edildikten sonra bu makale sonlandırılmıştır.²⁸⁰

²⁸⁰ Abdülhad Nuri, "Ramazan Makalesi -11-", Açıksöz, S.778, (10 Mayıs 1339), s.2.

2.1.114. Ramazan Makalesi -12-

Bu makalede “Zekât” diye alt başlık atılarak giriş yapılmıştır. Zekât ile ilgili şer‘î hükümlerin herkesin anlayacağı bir dil ile anlatılacağı belirtilmiştir. Bu konuda herkesin bilgi sahibi olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Zekâtın mal varlığı ile alâkalı olduğu dile getirilmektedir. Kişi kendine ait malın ne kadarını vermesi gerektiği anlatılıyor. Zekât verilecek olan fakir kişinin mutlaka Müslüman biri olmasına dikkat edilmesi gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Bir önceki makalede yine zekâttan bahsedilmiş ve yine Müslüman olan bir fakire zekât verilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Zekât verilmesiyle alâkalı olan hususların bu makalede detaylı bir şekilde açıklanacağı da ifade edilmiştir.

Zekât vermenin farz bir ibadet olduğu öbür dünyada bunun karşılığı olarak sevap kazanılacağı şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Zekât veren kişinin gerek bu dünyada gerekse öbür dünyada elde edeceği kazançlar anlatılmaktadır. Bir insanın altın, gümüş, büyükbaş hayvan küçükbaş hayvan vs. ne türden malı varsa ve bunların ne kadarını vermesi gerekiyorsa örnekler verilerek anlatılmaktadır.

Zekâtın sebepleri, şartları gibi kısımlara ayırarak anlatılmıştır. Zekâtın şartları maddeler halinde sıralanarak anlatılmıştır. Zekâtın şartları 7 madde halinde sıralandıktan sonra bu maddeler teker teker açıklanmıştır. Bir kişinin zekât vermesi için sahip olduğu malın üzerinden bir sene geçmesi gerektiği önemli noktalardan biridir. Sahip olunan ev, arsa, iş yeri, ticaret eşyaları, her çeşit hayvan vs. için zekât verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Zekât vermekle alâkalı hususlar farklı örneklerle genişletilerek uzun uzun anlatılmaktadır. Hatta anlatılanların bazıları tekrar ediliyormuş gibi düşünülse de farklı bir boyutta ele alınarak anlatıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle zekâtın miktarıyla ilgili detay bilgiler verilmiştir. Malın türüne göre verilecek zekâtın miktarının da değiştiği örnekler verilerek uzun uzun anlatılmaktadır. Hatta altın, gümüş gibi madenlerdeki ölçü birimleri bile anlatılmaktadır. Kullanılan bazı tabirlerin anlaşılması için açıklamalar da yapılmıştır.

Zekât ile ilgili şeylerin bitmediği, ancak makalenin çok uzamaması için şimdilik bu kadarla yetinip kısım olursa başka bir makalede zekât ile ilgili anlatılması gerekenlerin aktarılacağı belirtilerek bu makale sonlandırılmıştır.²⁸¹

2.1.115. Hilâl-i Ahmer

Makalenin giriş kısmında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin tarihçesinden bahsedilmektedir. Bu tür cemiyetin gerek Hıristiyan gerekse İslâm aleminde mevcut olduğu belirtilmektedir. Ancak İslâm Âleminde bu cemiyetin çok daha önemsendiği ve desteklendiği ifade edilmiştir.

Gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında gerekse Türk-Yunan Savaşı esnasında yaraları sarmak için gece gündüz çalışan Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetleri anlatılmaktadır. Türkiye'nin birçok şehrinde bahsedilen iki savaşta zarar görene ve yardıma muhtaç olan halka kucak açan bu cemiyet hakkında övgü dolu sözler sarf edilmektedir. Yapılan yardımlardan örnekler verilmektedir. Türk ordusunun başarısında bu cemiyetin etkisinden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak; bahsedilen cemiyeti güçlü kılan halktır, onların destekleridir şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyetine destek olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Kastamonu'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin bahsedilen iki savaşta katkılarının çok fazla olduğu belirtilmiş ve Kastamonu halkını cemiyete destek olmaya davet ettikten sonra makale sonlandırılmıştır.²⁸²

²⁸¹ Abdülhad Nuri, “*Ramazan Makalesi -12-*”, Açıksöz, S.779, (13 Mayıs 1339), s.2.

²⁸² Abdülhad Nuri, “*Hilâl-i Ahmer*”, Açıksöz, S.781, (15 Mayıs 1339), s.2.

2.2. Şiirleri

Abdülahad Nuri ismiyle Açıksöz gazetesinde yayınlanmış olan toplam 20 adet şiir tespit ettik. Yalnız bu şiirlerden iki tanesi “Vazifemiz” başlıklı makalenin içerisinde bulunmaktadır. “Vazifemiz” başlıklı makaleyi ilgili bölümde özetledik. Ayrıca makalenin içerisinde geçen iki farklı şiiri de aynen çevirerek yayınlanma tarihi sırasına uygun olarak bu bölümde aktardık. Ancak bu iki şiiri bir ana başlık altında aktardığımızdan dolayı Tezimizin içindekiler bölümüne bakıldığında 19 adet şiir varmış gibi gözükmele birlikte toplam 20 adet şiir bulunmaktadır.

Osmanlı alfabesiyle yazılmış ve yayınlanmış olan bu şiirleri aynen çevirdik. Şiirin kafiyesi bozulmasın diye sertleşmesi ve yumuşaması gereken harfleri bile çoğu zaman değiştirmeden aktarmaya çalıştık. Anlam karışıklığı olacağını düşündüğümüz kelimeler hakkında dipnot vererek açıklama yaptık. Bildiğimiz gibi şiir düz yazıdan farklıdır. Şiirde kelimelere müdahale etmek veya günümüzde söylendiği şekliyle yazmak pek uygun olmaz. Çünkü şiirin ruhu, ahengi bozulabilir. Bu sebeplerden dolayı çeviri yaparken çok titiz davrandık.

Şiirlerde vermiş olduğumuz dipnotların üç farklı sebebi vardır. Birincisi; her şiirin sonunda bulunan “Abdülahad Nuri” isminden sonra verdiğimiz dipnotlardır ki, o şiirin künyesini göstermek için verilmiştir. İkincisi; şiirin Osmanlıca metninde verilmiş olan dipnotları aynen aktarmak için verdiğimiz dipnotlardır. Üçüncüsü ise; açıklama yapmak için bizim verdiğimiz dipnotlardır. Bu tür dipnotların sonunda (Ç.N.) yani “Çeviren Notu” şeklinde kısaltma kullandık. Ya bazı kelimelerin anlamlarını vermek için ya da şiirin orijinal metninde verilmiş olan dipnota açıklama yazmak için bu yola başvurduk.

Şiirlerin içeriği hakkında kısa bir değerlendirme yapacak olursak: Genel olarak Kurtuluş Savaşı dönemiyle alâkalı olarak yazılmış şiirler olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerin gerek başlığına gerekse içeriğine bakıldığında Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan gelişmeler, bu dönemde yaşamış olan önemli şahsiyetler, Türk Ordusu, Türk halkı gibi konuların işlendiğini söylemek mümkündür. Şiirlerin tamamının Abdülahad Nuri Bey'e ait olup olmadığı ile net bir bilginiz yoktur ancak şiirlerin sonuna kendi imi yazdığına göre kendisine ait olsa gerek.

Bu bölümde yer alan şiirleri Açıksöz gazetesinde yayınlanma tarihlerine göre sırasıyla aktardık. Bu bölümdeki ilk şiir “İsmet Paşa Hazretlerine”, son şiir ise “Trakya Mektubu: Hasan’dan Fatma’ya” başlıklı şiirdir. Açıksöz gazetesinde yayınlanmış olan ve bu bölümde aktardığımız şiirlerden “Afganlı Kardeşlere” ve “Fatma’dan Hasan’a” isimli şiirlerin her ikisi Doğu dergisinde de yayınlanmıştır. Başlık ve içerik olarak aynı olmasına rağmen bu iki şiiri her iki bölümde de aktardık.

2.2.1. İsmet Paşa Hazretlerine

Yüksek ruhlu Edebâli,
 İnönü’nde tuttu mekân,
 Mâl Hatun’un mâh cemâli,
 Oralarda nûrlar saçan.

2

Osmancığın seyran-gâhı,
 Osmanlının ilk dergâhı,
 Hakkın yolu, aşkın râhı;
 İnönü’nde yedi bir zaman.

3

Tarihteki meşhur rüyâ,
 İnönü’nde tabir güyâ,
 Bir ağaçtı biten ama
 Gölgesinde kaldı cihân.

4

Türkün sit-i müştehiri,
 İnönü’nden geldi biri,
 Saltanatın temel yeri,
 Toprağına canım kurban!

5

Türk oğlunun gül-zârıdır,
 Kahramanlar pazarıdır,
 Yunanlının mezarıdır,
 İki defa oldu ayân.

6

Düşman ne gezer orada,
İsmet Paşa var burada!
Koçyiğitler bir arada,
Yunanlıya çaldı tırpan.

7

Süngünüzle ey gazîler!
İstiklâlâ verdiniz fer,
Âlem sizi takdîr eder,
İnönü'nde aldınız şân.

8

Etrafını kırklar sardı;
Yedilerden erler vardı;
Üçler tam tarih çıkardı:
İnönü'nde mağlûp Yunan

Penây Vapuru'ndan, 13 Nisan 1337, Abdülahad Nuri.²⁸³

2.2.2. Türkün İmânı

Üç kıt'ada sallanırken al bayrak,
Bânlar vergi verir, saçak öperdi;
Krallar da gölgesine girerdi.
Ay-yıldızın altındaki gök toprak,
Cezayir'den Kafkaslara ererdi,
Lehistan'dan tâ Basra'ya inerdi.

*

İstavroz'un eski tarafgirliği,
Açarsa da birçok çatlaklar daha,
Hiçbirisi kökleşemez, mutlaka!
Parçalanmaz İslâmîliğin birliği,
Allah'ı bir, muktedâsı Mustafâ,
Yeryüzünde Türkün nesli var hâlâ.

²⁸³ Abdülahad Nuri, "İsmet Paşa Hazretlerine", Açığsöz, S.180, (9 Mayıs 1337), s.1.

*

Türk oğlunun hiç kırılmaz gayreti,
 Toplayacak İslâmlığı bir yere,
 Yüksелеcek kudretleri göklere;
 Sığınmıştır Muhammed'in ümmeti:
 Bir kibleye, bir ulu Peygambere;
 Bir tevhîde, bir Allahü ekbere!

Haydar Paşa Hastahânesi, 7 Mart 1337, Abdülahad Nuri.²⁸⁴

2.2.3. Ana Duygusu

Köyden ayrılırken demedim miydi?
 Ya şehîd, ya gazî! Kahraman Durmuş.
 Cennetlik baban da bir cenkte idi,
 Dînî yer uğuruna verdi can, Durmuş.

Şehîdlikten büyük mertebe olmaz,
 Mahşer gününde de kan rengi solmaz;
 Bir sen, bir babanla borcumuz dolmaz,
 Anan da hazırdır her zaman, Durmuş.

Geçen gün bir yerde toplar atılmış;
 Görseydin yetmişlik anan nasılmış;
 Yanımda bir yaşlı²⁸⁵ oğlun Satılmış,²⁸⁶
 Vazîfeye gittik biz hemen, Durmuş.

Sırtımda yavrunun yavrusu yetim,
 Önümde arabam “gâh!” dedim gittim.
 Tamam sekiz günde işi baş ettim,
 Köye döndüm ölmüş Kezban, Durmuş!

²⁸⁴ Abdülahad Nuri, “*Türkün İmânı*”, Açıksöz, S.181, (10 Mayıs 1337), s.1.

²⁸⁵ Bir yaşlı: Bir yaşında anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.).

²⁸⁶ Satılmış: Bir yaşındaki çocuğun ismidir. (Ç.N.).

Her gün seni anar, hasret çekerdi;
Yurdumuzu rûhu saklıyor derdi,
Oğlu Satılmışı koklar, öperdi;
Cennetlerde ona kavuşan Durmuş.

Şimdi bir Satılmış, bir koca nine;
Şükrolsun tütüyor bu ocak yine,
Türkler hep can verir vatan uğuruna,
Ben bile olurum koç-ı kurban, Durmuş.

Gazîler süngüsü, şehîdler kanı,
Türkün bükülmeyen kudreti, şânı.
Hayrette bıraktı bütün cihânı,
Bir avuç fedâkâr-ı dilîrân,²⁸⁷ Durmuş.

Kastamonu, 3 Temmuz 1337, Abdülahad Nuri.²⁸⁸

2.2.4. Vazîfemiz

*“Nidâ-yı İntikam” nâmındaki manzumede: “Yunan Kralı Kosti”.*²⁸⁹

Kastı, şu bizim bildiğimiz eski kumandan,
Dünkü Dömeke Harbine kaçmakla virân-ı şân!
Enciklerini bağlı bırakmıştı kaçarken,
Edhem diye yürümekle olur şimdi de lertzân!
Mağlub olamazmış deniyor damgalı korkak,
Tarihi de tekzîb edecek bir iki torlak.

Kastamonu, 14 Temmuz 1338, Abdülahad Nuri.²⁹⁰

²⁸⁷ Dilîrân: Yürekliiler, cesurlar, yiğitler. (Ç.N.).

²⁸⁸ Abdülahad Nuri, “*Ana Duygusu*”, Açıksöz, S.225, (4 Temmuz 1337), s.2.

²⁸⁹ Vazîfemiz başlıklı makalenin içerisinde yer alan “*Nidâ-yı İntikam*” nâmındaki manzumeyi aynen çevirip bu bölümde aktardık. Bahsedilen manzumede “Yunan Kralı Kosti” anlatılmaktadır ve makale içerisinde bulunan ilk manzumedir. (Ç.N.).

²⁹⁰ Abdülahad Nuri, “*Vazîfemiz*”, Açıksöz, S.234, (14 Temmuz 1337), s.2.

*Türk Askerlerine hitaben yazılmış olan bir şiir:*²⁹¹

Ey Türklüğün öz oğlu, zaferi şanlı gazanfer!
 Ecdâdının ecdâdı da asker olan asker!
 Senden ulu himmet diliyor mâder-i mağber,
 Hak buyruğu din düşmanına karşı seferler,
 Çek mavzeri tut alınına çatlat, yine çatlat!
 Tak süngünü, atla ileri; beynini patlat!

Re'sinde ser-â-ser dönüyor işte melekler,
 Asker! Yürü, Ervah-ı Rüsül sizle berâber:
 Nusret saçıyor üstünüze Ruh-ı Peygamber;
 Son hamlenizin nâzırı mevlâ-yı muzaffer!
 Çek bismeleni, hatveni at, haydi seher-gâh!
 v'Allahi sizinle geliyor müntakim Allah!

Kastamonu, 14 Temmuz 1338, Abdülahad Nuri.²⁹²

2.2.5. Kahraman Evlâtlara:

Düşmanın var ise başında kral,
 Senin öz yardımcın Rab-i Müteâl.
 Annen bugün için doğurdu seni,
 Yürü kahramanım kılıncını çal!
 Yürü benim arslan oğlum, ileri!
 Süngünün ucunda kükresin cidâl.

Öyle bir ders ver ki kahpe düşmana,
 Artık kıpranmaya kalmasın mecâl.
 Allah, Allah! Deyip atla ileri;
 O mel'ûn sürüye arslan gibi dal!
 Üçüncü hücûmu miskîn düşmanın,
 Bu defa da göster kanlı bir misâl.

²⁹¹ “Vazîfemiz” başlıklı makalenin içerisinde yer alan ikinci şiirdir. Türk askerlerine hitaben yazılmış olan şiiri aynen çevirdik ve bu bölüme ekledik. (Ç.N.).

²⁹² Abdülahad Nuri, “Vazîfemiz”, Açığsöz, S.234, (14 Temmuz 1337), s.2.

Evet, on seneye yaklaştı savaş;
 Fakat Türk azmine yanaşamaz melâl.
 Çelikten azmini, demir pençeni;
 Göster şu mel'ûna yıkılsın hayâl.
 Bu son savaşıdır İnşallah yavrum,
 Parlasın süngünde Türk'teki celâl.

Cephenin ardında yüz bin şenâat,
 Öç almamak, yavrum! v'Allahi vebâl.
 Yaktı, yıktı; dümdüz etti her yeri;
 Bu meş'ûm hesâbı git eyle suâl.
 Hemşîren'in²⁹³ ırzı, ana nâmusu;
 Bekliyorlar seni, oldular pâ-mâl.

Senin kudûmüne muntazırlar hep,
 Binlerle yetimler, perîşân ahvâl.
 Altı yüz senelik yurdun, ocağın;
 Bursa ki tahlîs et, İzmir ki al:
 Bütün İslâmlığın can pazarlığı,
 Bakılmaz her neye olur ise mâl.

Hakkı izhâr etti Türkün kılınca,
 En büyük düşmana vermiştir kelâl!
 Kurut köklerini, sakatı devir;
 Ba'de-mâ sürmesin bu pürüzlü dal.
 Türkün kudretini anlasın; bilsin:
 Peşinde koştığı şeyler hep muhâl.

Bir kılınç, bir kalem bahşetti Hudâ,
 Sizinle beraber bu bir çift kemâl!

²⁹³ Hemşîre: Kız kardeş anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.).

Elde tûfeng, önde fedâkâr zâbit;
 Son zafer sizindir, evet; lâ-muhâl!
 İslâm'ın hukuku, Türkün matlabı.
 Başka bir şey değil, şanlı istiklâl.

Kastamonu, 21 Temmuz 1337, Abdülahad Nuri.²⁹⁴

2.2.6. Sevgili Gazîlere

Salîb'in çanları ötsün mü İslâm'ın menârında?
 Mülûs çizmeler hayfa-i selâtin'in mezârında.

Basarsa müslimîn'in bağına böyle sefil düşman,
 Ne haysiyet kalır Türkün o, tarihî vakarında?

Denî'nin geçtiği yerler ser-â-pâ yandı, kül oldu;
 Yakıp yıkmak şi'ar olmuş sigarında, kibârında.

Kadın öldürdü, ırza geçti, câmi'ler ahır oldu!
 Şenâat, her zillet Kosti'nin devr-i humarında.

Kuvâ-yi Türkî idrâk eyledi üç devlet-i uzamâ,
 Fakat Yunanlılar hâlâ inâd-ı müsteâr'ında.

Evet, üç defa ders aldıysa da uslanmadı nekbet,
 İnönü sıhha-i harbî ile dövmeli peygârında.

Bizim son damlamız akmazdan evvel hâk-pâ ki hep,
 Adû'lar yer mi tutsunlar mukaddes Türk diyârında?

Hâyır, bin kere aslâ! Düşmanın olamaz bu topraklar,
 Yaşar kaldıkça bir Müslim cidâl-gâh'ın civârında.

²⁹⁴ Abdülahad Nuri, "Kahraman Evlâtlara:", Açıksöz, S.239, (21 Temmuz 1337), s.1.

Geçen harpte kaçan Kosti, adû'nun başkumandanı;
Bu millet'ti beraberce koşan hîn kararında.

O miskinlerdir işte karşınızda sırtaran hasâd;
Hârisin beynini ez, yak, tutuştur kendi nârında.

Sen ey gazî! Yürü, kov düşman-ı dînî ocağından;
Yer olmaz hâr-i şer ki, bağ-ı tevhîd'in kenârında.

Celâdet, cür'et ü savlet senin mirâs-ı ecdâdın;
Bu hasletler görülmek lâbid evlâdın şîârında.

Yetiş, koş, durma, indir beynine son darbeyi yavrum;
Duyulmaz belki bundan sonra savtî zîr bârende.

Yürürken üstüne tekbîr ile âyat-ı sâr Allah,
Okunsun her dilîr'in dide-i heybet-i nüsârında.

Atıl her gördüğün cem'iyet-i a'dâ'ya ra'd-âsâ,
Yiğit bin zevk alır bir kitle-i hasmın târ ü mâr'ında.

Öç yavrum al, bu bir farz-ı ilâhî oldu İslâm'a;
Büyük ecrin hâzır, bî-şüphe nezd-i Kird-gâr'ında.²⁹⁵

Ümîdi sende ancak yeryüzünde cümle İslâm'ın,
Yazılsın son zafer her mescidin tâk ü cidârında.

Kastamonu, 17 Ağustos 1337, Abdülahad Nuri.²⁹⁶

²⁹⁵ Kird-gâr: Allah, Tanrı manasında kullanılmıştır. (Ç.N.).

²⁹⁶ Abdülahad Nuri, "Sevgili Gazilere", Açıksöz, S.267, (27 Ağustos 1337), s.1.

2.2.7. Elhamdülillâh

Firâra çevirtti düşmana yüzü,
Türkün tükenmeyen azm ü sebâtı.
Dağlarca yüksekti, Kosti'nin²⁹⁷ sözü,
Çamurlara düştü hep irâdâtı.

On beş gün pey-â-pey taarruz etti,
Nihâyet kar gibi eriyip gitti.
Tükendi kuvveti, kudreti bitti;
Kahraman süvâri! Durma, sür atı.

Kılıncın, kargının tamam sırası;
Gelmesin kırmanın ardı, arası;
Patlasın Kosti'nin beyninin tası;
Cehennemden versin son ta'limâtı.

Yetiş, vur, bir daha mevzi' aldırma;
Gebert, yerlere ser, sakın kaldırma!
Kaçarken Müslüman malı çaldırma,
Tekrar edemesin o fâciatı.

Siz ey cesur topçu, yiğit piyâde!
Bir şan aldınız ki harikulâde!
Şimdi karşınızda zafer âmâde,
Durmayın, yapınız son ta'kibâtı.

Ey yiğit iste evlâd-ı vatan?
Dört yüz milyon Müslim kardeş kâmilin,
Hayat ve istiklâl bekliyor bizden.
Böyledir İslâm'ın mukadderâtı.

²⁹⁷ Kosti: Yunan Kralı. (Ç.N.).

Bu mes‘ûd zaferde bulunan erler,
Altın kalemlerle tarihe yer yer
Nâm ü şân verecek mahşere kadar,
Sizin süngünüze bağlıdır âfî.

8 Eylül 1337, Abdülahad Nuri.²⁹⁸

2.2.8. Muzaffer Kumandana, Gazî ve Müşîrlik Tescîhi Tarihi

Saldırdı Yunan serserî-âne,
İlk makberesi tâ Seyyid Gazî.

Çektiler gitti Haymana’ya dek,
Sonra dar geldi o koca yazı. [1]²⁹⁹

Kör beynini hırs, hülyâ bürümüş;
Kosti hiç bilmez çok ile azı.

Sakarya ismi yazıldı arşa,
Türk’ün kalemi mübârek yazı.

Nöbet Hamza’ya geldi, taarruz,
Emrini verdi ordu şahbazı.

Merkezde küçük bir taarruzla,
Mestur tutuldu tecrübe râzı.

Umûmî hücum başladığı gün,
Kucakladılar vah-ı dırâzı.

Bırakır mı hiç peşini serdâr,
Ta‘kîbe verdi şimdi tırâzı.

²⁹⁸ Abdülahad Nuri, “*Elhamdülillâh*”, Açıksöz, S.278, (8 Eylül 1337), s.1.

²⁹⁹ [1] “Yazı” düz ova ma‘nâsına. Şiirin orijinal metinde bu şekilde dipnot düşülmüştür. (Ç.N.).

Arkadan, yandan sıkıştırıldı,
Görmeliydi o niyâzı, nazı.

Bu azme dağlar dayanmaz asker,
İzmir’de kılıver Cum’a Namazı.

Zafer, istiklâl! Türk milletinin;
Cenâb-ı Haktan her dem niyâzı.

Bütün İslâmlar medyûn-i şükrân,
İmâmeyn olsa verir cevâzı.

Mustafa Kemal Paşa bin yaşa,
Ey kumandanlar fahr ü mümtâzı!

Mücevher-i tarih-i zafer, tevcîhe,
Reis-i meclis, müşîr ve gazî.

1340, Abdülahad Nuri.³⁰⁰

2.2.9. İngiliz’in Âkıbeti

Yakındır yıkılır o heyûlâ da,
Dalları döküldü, bayrağı soldu.
Hangi mes‘ûd kaldı fânî dünyâda?
En hırslı gözlere topraklar doldu.

İrlanda’ya, Hint’e muhtâriyetler,
Mısır’ın istiklâli pek açık şeyler;
Her saltanat böyle tefessüh eyler,
Son zamanda fâsid çok otlar yoldu.

³⁰⁰ Abdülahad Nuri, “*Muzaffer Kumandana, Gazî ve Müşîrlik Tevcihi Tarihi*”, Açıksöz, S.293, (26 Eylül 1337), s.2. Şiirin sonunda verilen 1340 Hicrî tarihtir. Gazetenin yayın tarihi Rumî: 1337 ve Hicrî: 1340 olarak verilmiştir. Dipnotlarda sadece Rumî tarihleri kullandık. (Ç.N.).

Her Suûd'un sonu sükûta müncerr,
 İster ise çıksın sedreye kadar,
 Böyle olmadı mı Büyük İskender,
 Seyr ü seyâhati ne kadar buldu?

Bütün İslâmlığın alem-dâr'ını,
 Mahva hasretmişti hep efkârını;
 Yerde kalır sandı Türk'ün sâr'ını,
 Âkıbet gürzünde peşîmân oldu.

Ey kahraman ordu! Süngünüz bugün,
 En büyük düşmanı etti ser-nigûn.
 Âlemin müfsîdi o güm-râh için,
 Türk'e sataşmamak en sâlim yoldu.

Kastamonu, Abdülahad Nuri.³⁰¹

2.2.10. Türk'ün Gücü

Cennet kılıncın gölgesindedir,
 Tüfenk asılsın arş-ı a'lâya,
 Altı yüz senelik tarih buradadır.
 Topların sesini ver, tâ Avrupa'ya.

*

Mehmetçik senin süngünün ucu,
 Kolaylattı yavrum! En müşkil gücü;
 Çift düşmandan aldı katmerli öcü;
 Nusretin, zaferin âsumân pâye.

*

Sevr paçavrası; Mîsâk-ı Millî;
 Boy ölçtüler boğa mesellî,
 Hakk, zulmü alt etti, hikmeti belli:
 Hiçbir şey çıkamaz ondan bâlâya!

³⁰¹ Abdülahad Nuri, "İngiliz'in Âkıbeti", Açıksoz, S.312, (18 Teşrin-i Evvel 1337), s.2.

*

Azmin yaptığını kimse yapamaz,
Hakikatler artık şekle tapamaz!
Avrupalı şark'tan bir şey kapamaz,
Mandalar ki yerdî, battı himâyeye.

*

Bir avuç yârândan bir koca ordu,
Doğdu, düşmanlara mukâbil durdu:
Sakarya'da en son darbeyi vurdu,
Kâinât da şaştı bu mâcerâyâ!

Abdülhad Nuri.³⁰²

2.2.11. İyi Düşün

Elinden silâhı kayırmaya gör,
Kıymetli başının gittiği gündür.
Kendin eğir, kendin kıvrır, kendin ör;
Çorapçılığının bittiği gündür.

Senin yaptıkların yeni bir kitap,
Kitapta bu kılığı eyleme hesap!
Her işte şeytânî değil mi şitâb?³⁰³
Külhânî'nin külâh ettiği gündür.

Arûza kapılma, parmağa, kanma;
Her duyduğun nevâ³⁰⁴ doğrudur sanma!
Bağ-ı inkılâpta renge aldanma,
Tepende otların bittiği gündür.

Herkesin su katma pişmiş aşına,
Aldanıp taksan üç mezar taşına,

³⁰² Abdülhad Nuri, "Türk'ün Gücü", Açıksöz, S.344, (26 Teşrîn-i Sâni 1337), s.1.

³⁰³ Şitâb: Acele, sürat, çabukluk gibi anlamlara gelmektedir. (Ç.N.).

³⁰⁴ Nevâ: Ses, sadâ, makam, âhenk, nâme gibi anlamlara gelmektedir. (Ç.N.).

Tamam, yaklaştırıp lâhdin başına,
Tarafet-ül-ayn içeri ittiği gündür.

Kelâmın, kemâlin elinde olsun;
Âlem ne ararsa, hep sende bulsun,
İttifak düşmanı şâna kırılınsın,
Kurultay beynini dittiği gündür.

Kastamonu, 8 Kânûn-ı Evvel 1337, Abdülahad Nuri.³⁰⁵

2.2.12. Afganlı Kardeşlere

Şu çifte anbarlı gemiden çıkan,
Melbûsât, mühimmât, toplar, tüfenkler;
Bankadan bankaya akıp boşanan,
Esterlin³⁰⁶ selleri haraya³⁰⁷ gider?

§

İngiliz'de kokmuş eski bir usûl,
Uzatmakla bulur gayeye vusûl.
Sevr ki paçavra görmedi kabûl,
Hâlâ yuttururum zannını besler.

§

İngiliz etse de her şeyi fedâ,
Bin yıl çalıştırsa, bin palikarya;
Bükülmez bileği Türkün bir daha,
Bu vahdet var iken tâ şark'a kadar,

§

Afganlı kardeşler soruyor ona:
Pek fecî' şenâyi', yangınlar, yağma;
Türk'ün öz ilinde bu kasd-ı imhâ,
Senin yardımınla olmasın, meğer?

§

³⁰⁵ Abdülahad Nuri, "İyi Düşün", Açıksöz, S.357, (12 Kânûn-ı Evvel 1337), s.1.

³⁰⁶ Esterlin: Sterlin, İngiliz para birimi bu şekilde yazılmıştır. (Ç.N.)

³⁰⁷ Haraya: Nereye, anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.).

Londra'dan gelen cevap Afgan'a,
 Hem yalan, hem dolan, hem zelfî-âne;
 Bir sükût i'lâmı bütün cihâna,
 Bundan sonra artık şark'ındır zafer.

Abdülahad Nuri.³⁰⁸

2.2.13. Uğurlar Olsun(!)

Türk'ün süngüsünün keskin kudreti,
 En büyük zâlimin göğsüne işler.

Âleme doymayan menhûs heyeti,
 Midesinden vurur, biz gibi şişler.

Yalancının mumu yatsıya kadar,
 Bu, nısf-ül-leyle dek yaktı, yandırdı;
 Hırsından, mekrinden şeytanlar ürker;
 Bir zaman Wilson'u bile kandırdı.

Bitip tükenmeyen konferanslarda,
 Mal sahiplerine hakk-ı kelâm yok!
 Âteşin hazırlık hep cephelerde,
 Muğfil-i sulh sözleri ne kadar da çok.

Âkıbet göğsünden yedi darbeyi,
 Mâlik-ânesine rihlet ediyor;
 Müslümanlar böyle vurur darbeyi,
 Arkadaşları da birlik gidiyor.

A.N.³⁰⁹

³⁰⁸ Abdülahad Nuri, "Afganlı Kardeşlere", Açıksöz, S.404, (5 Şubat 1338), s.2.

³⁰⁹ Abdülahad Nuri, "Uğurlar Olsun(!)", Açıksöz, S.435, (13 Mart 1338), s.2.

2.2.14. Fatma'dan Hasan'a:³¹⁰

Sen gideli ilkbaharın yedinci,
Çiğdemleri, menekşesi açıyor.
Yeşillendi tarla, bostan, köy içi,
Her tarafa güzellikler saçıyor.

Ak yıldızın sarımtırak ışığı,
Siperlerden haber alıp geliyor;
Bütün köyde küçüklerin beşiği,
Tanyerinden tatlı ninni dinliyor.

Sabah yeli ince ince eserken,
Hiç şüphesiz, sizden yana gidiyor;
Turgut, Doğan mektebine giderken,
Sağlık salıp ellerinden öpüyor.

Gelme yiğit, silâhını bırakma!
Güzel İzmir elimize girmezden;
Su olsan da köyden yana hiç akma,
Edirne'ye, Meriç'ine ermezden...

Abdülahad Nuri.³¹¹

2.2.15. İzmir'e, İzmirli Kardeşlere

Al sancaklar kara dona³¹² büründü,
Baş aşağı çamurlarda süründü.
Türk şerefi, Türk varlığı çiğnenen;
İslâmlığın kalb-gâhı inleyen.

³¹⁰ Hem Açığsöz hem de Doğu'da yayınlanmış olan bu şiiri her iki bölümde de aynen aktardık. (Ç.N.).

³¹¹ Abdülahad Nuri, "Fatma'dan Hasan'a:", Açığsöz, S.466, (18 Nisan 1338), s.1.

³¹² Kara dona: Siyah renge, anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.).

Atmeydanı (1)³¹³ baştanbaşa ağlıyor,
 Hatıbleri ciğerleri dağlıyor.
 Türk ümmînin iniltisi, duygusu;
 Yüreklerin kızdırılmış burgusu.
 İzmir! Dedi, düşman dedi ağladı;
 Hep ağlattı, gözyaşları çağladı.

Allah!.. Dedi el kaldırdı göklere;
 Ulaştırdı göklerdeki her yere!
 Arz ve semâ bu efganı dinledi,
 Feryâdıyla ferîşteler inledi.

Yorgun, ezgin, kürsüye çıktı Hâlîde,
 O şefkatli, merhametli vâlîde.
 “Kardeşlerim, evlâtlarım, ey Türkler;
 Müslümanlar!” dedi saldı bir nazar.
 O ne hazin, o ne derin bakıştı?
 Gözlerinden kızıl yangın akıştı!..

Sonra nezih, hafif, zaîf sadâsı;
 Minâreden “Allahü ekber” nidâsı.
 On dört (2)³¹⁴ tekbîr kâinâtı çınlattı;
 On dört tevhîd şehâdeti inletti.

Türk ananın hazin, mihter sözleri,
 Cayır, cayır yaktı en sert özleri.
 İzmir! Diyor, sızlıyordu pek derin;
 Bir yetimin öksüz yüzünden hazin!..

³¹³ “(1) İstanbul’daki Sultan Ahmet Meydanı. İzmir’in işgalinde oradaki tarihî miting...” Tırnak içerisinde verdiğimiz yazı, ilgili şiirin orijinal metninde dip not olarak verilmiştir. (Ç.N.).

³¹⁴ “(2) Sultan Ahmet Câmi’-i Şerîfinin altı minâresindeki on dört şerefeye on dört müezzin çıkmıştı. Tamam Hâlîde Edîb Hanımefendinin nutka ibtidârı dakikasında ezânlar da okunmaya başladı. Ben müddet-i ömrümde böyle bir hüznü duymadım. İşte yine ağlıyorum.” Tırnak içerisinde verdiğimiz yazı, ilgili şiirin orijinal metninde dipnot olarak verilmiştir. (Ç.N.).

İzmir! Diyor, çırpınıyor, söylüyor;
Haksızlığı bir bir sayıp döküyor.

İzmir! O zeybeğin yurdu, Türkmen yer:
Yunanlıya bağışlamış galipler.
İzmir! Bütün Türk ilinin kapısı,
Anadolu için hakkın yapısı.

İzmir Türkün altı asır harîmi,
Akdeniz'in bir tek Dürr-i yetîmi.³¹⁵
İzmir! Niçin Yunanlıya verildi?
İzmir için hasta Türkler dirildi.
İzmir! Türk'tür, Türk kalacak! Diyordu;
Bırakmayız düşmanlara o yurdu.

Bir gulgule, bir feryâddır yükseldi;
Sultan Ahmet rûz-ı haşra bedeldi.
İzmir yeli böyle dedin ağladık,
Fakat sonra işimizi sağladık.

İzmir! Dedi ayaklandı Türk olan,
Bugün dahi İzmir için bu talan!
Dört kişiden koca ordu çıkardık,
İzmir! Dedik düşman üstüne vardık.
Evet, İzmir! Biz Türklerin idi!
Can veririz, çalışırız sermedî.

İzmir bizim olmayınca âkıbet,
Azmimizi sanma bulur nihâyet.
İzmir için bunca büyük davâlar,
İnönü'nde, Sakarya'da kavgalar.

³¹⁵ Akdeniz'in Dürr-i yetîmi: Akdeniz'in tek incisi. İzmir şehri için bu tabir kullanılmıştır. (Ç.N.).

İngilizler ne derlerse desinler,
 Evvel âhir İzmir bizim! Bilsinler.
 Yunanlının olamaz Türk'ün İzmir'i,
 Buldukça Türk oğlundan bir diri,
 Kan döküyor, can veriyor Müslüman;
 İzmir bizim! Hiç değişmez bu îmân!

İhtiyarlar her zahmete katlandı,
 Böylelikle mânialar atlandı.
 Beş yaşında çocuklarda yollarda,
 Çalışıyor nakliyatta, kullarda.

Türk kadını meşakkati, firkatı;
 İzmir için saydı hakkın rahmeti.
 Sırtlarında yük taşıyor gelinler,
 İzmir için bu efganlar, enînler.
 Böyle azmin sonu elbette zafer!
 Bugün olmaz ise yarın mukarrer.

Selâm, hürmet! İzmirli, kardeşler;
 Pek yakında kavuşacak sağ başlar.
 İstanbul'da bir mitingdir yapılan,
 Şimdi her gün toplu bütün Müslüman.

İzmir için savaşıyor Türkoğlu,
 Bu aşk ile hep yürekler dopdolu!
 İzmir için çalışıyor er, avrat;
 Sizin için her şey fedâ, bin minnet!..

Abdülahad Nuri.³¹⁶

³¹⁶ Abdülahad Nuri, "İzmir'e, İzmirli Kardeşlere", Açıksöz, S.484, (14 Mayıs 1338), s.3.

2.2.16. Manzûme: Kahramanıma

Heyet-i icrâ-yi meclis eyleyince intihâb,
Sadrına re'fet-nisâr oldu rauf-ı incizâb. (1)³¹⁷

Bülbül bağ-ı şerîat, şeyh-i şâdî Türklerin;
Azmi Abdullah Efendi ferveşiyle kâm-yâb.

Bi-l-umûm erkân-ı harbiye reîs-i fazılı,
Hazret-i Fevzi Paşa, Fevzi o tek bî-irtiyâb!

Milletin hem müttekâsı, hem vekîl-i dâfii;
Muhterem Kâzım Paşa âlî-siper, âlî-cenâb.

Nûr-i aynım, nûr-i tevhîd-i milel Yusuf Kemal;
Hâriciye işleri sa'yla bulmakta nisâb.

Fehmi Bey oldu yine mâliyeye mâl ü vekîl,
Himmetiyle mihverinde dönmede emr-i hesâb.

Hâce-i dânâ Celâleddîn Ârif Bey yine;
Gösterilmiştir umur-ı adl ve hükkâme-meâb.

Vehbi Bey üstâdımız kaldı maârifde vekîl,
Ehl-i İslâm'a feyz-bahşâ kitâb-ı inkılâb!

Mîr Mahmud Esad'a lâyıık görüldü iktisâd,
Ah! İslâmlar için dönse bu geçer ü âsiyâb.

En derin bir derdimiz çoktan umûr-i nâfia,
Mîr Reşad'ın himmetiyle ref' ola bu ızdırâb.

³¹⁷ "(1) *Gravitation.*" Tırnak içerisindeki yazı, şiirin orijinal metninde dipnot olarak verilmiştir. Parantez içerisindeki bir rakamı ise şiirin orijinal metnindeki dipnot numarasıdır. (Ç.N.).

“Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi”

Bu vekâlette firâd sa‘ya etti intisâb!

Dâhiliyye emrini aldı Atâ Bey destine,

Her vekâlet böylece siriştle oldu feyz-yâb.

Âlem-i İslâm’ı tenvîr eyleyen manzûmedir,

Heyetin mecmûî meclisinden doğan bir âf-tâb!

Abdülahad Nuri.³¹⁸

2.2.17. 10 Temmuz

Biz celâlet-bahş iken dînen de meşrûtiyete,

Çeşm-i hasretle bakıp birçok asr-ı hürriyete,

Âdetâ bî-gâne olduk nefsimizde izzete;

Can verip kanlar akıttık hâk-pây-ı şevkete;

Ah, telkîn-i esâret eyledik bu millete;

Öyle ülfet eyledik ki muktezâ-yı zillete;

En büyükler: en açık lâ-kayd olandı iffete,

Âkıbet üzgün vatan çıktı (Reval) kismete;

*

Pek tabîî başladı devr-i cedîd inkılâb,

Şahsını ezhâra mecbur oldu bir esved-i nikâb,

İttihâd-ı milleti temsîle sa‘y etti şebâb;

Âstân-ı mutlakîyet sarsılıp oldu harâb,

Kalb-i millet feyz-i hürriyetten oldu şevk-yâb!

Eski düşmanlar fakat etti tehacümde şitâb;

Bosna, Hersek; Afrika; Balkanda zulüm bî-hesâb;

En nihâyet: Türklüğü imhâya sâî bir sehâb!

*

³¹⁸ Abdülahad Nuri, “Manzûme: Kahramanıma”, Açıksöz, S.532, (15 Temmuz 1338), s.2. Künyesini vermiş olduğumuz bu şiirin sonunda dipnot düşülmüş olup şöyledir: “ (1) Saraydan”. Tırnak içerisinde verdiğimiz not makalenin orijinal metninde aynen bu şekilde yazılmıştır. (Ç.N.).

Eski hürmet-gâhımız düşmanla etti ittifak,
 Neşr-i fetvâlarla mel'ûn-âne teşdîd-i nifâk.
 Hep saraydan ateş aldı bizdeki her infilâk;
 Millet etmişti hayat-ı fikretinden iftirâk;
 Müminin nûr-ı necâtı şimdi buldu inşirâk!
 Milletin dest ü dili serbest, istikbâli ak!
 Bunların mecmûû 10 Temmuzla bağı bir siyâk;
 Ümmet-i ma'sûmeye mes'ûd ola yevm-ül-firâk (!)

Abdülhad Nuri.³¹⁹

2.1.18. Asker Türkülerinden: 26 Ağustos

İlk hamlede Karahisar,
 Çivril, Gediz, Dumlupınar;
 Eskişehir, Kütahya var;
 Banaz, Uşak, Kanlımezar.
 Daha bak neler olacak,
 Allah bir! Çok şey olacak.

Bir haftada bu fütûhât!
 Sekiz firkalık hezîmet;
 Hadsiz, hesapsız ganîmet;
 Türk'ü gördün mü ey nekbet!
 Yardı, daha da yaracak;
 Allah bir! Her şey olacak.

Türk'ün gücü pek yamandır,
 Süngüleri bî-amandır,
 Her nefer kükrek arslandır,
 Kahramandır, kahramandır!
 Yardı, yaracak, saracak;
 Birer, birer öç alacak.

³¹⁹ Abdülhad Nuri, "10 Temmuz", Açığsöz, S.539, (24 Temmuz 1338), s.2.

Bursa'dan, Karesi'den hep;
 Yıkıl, çekil ey bî-edeb!
 Türk süngüsü, bu mücerreb,
 Mahveder ırkını bî-reyb.
 Dereler lâşe dolacak,
 Allah bir! Bunlar olacak.

Miskin düşman çık İzmir'den,
 Arslan ordumuz ermezden,
 Artık her Türk hep sinirden,
 Zâbitlerinizle birden,
 Sürüklenip atılacak,
 İzmir limanı dolacak,
 Allah bir! Böyle olacak.

Boğazları geçeceğiz,
 Her zahmeti çekeceğiz,
 Meriç'ten su içeceğiz,
 Eski yurdu seçeceğiz,
 Türk Edirne Türk kalacak,
 Allah bir! Bunlar olacak!

Abdülahad Nuri.³²⁰

2.2.19. Trakya Mektûbu: Hasan'dan Fatma'ya [1]³²¹

Kar yağsın, buz bora yollara çöksün,
 Biz her müzâhime basar geçeriz.
 Güvezün istediği ağuyu döksün;
 Süngünün ucuna asar geçeriz.

³²⁰ Abdülahad Nuri, "Asker Türkülerinden: 26 Ağustos", Açıksöz, S.572, (4 Eylül 1338), s.2.

³²¹ "[1] (Fatma'dan Hasan'a) manzumesi 18 Nisan 1338 tarihli nüshamızda mündericdi. Onun son beyiti şöyle idi: Gelme yiğit, silâhını bırakma! Güzel İzmir elimize girmezden; Su olsan da köyden yana hiç akma, Edirne'ye Meriç'ine ermezden." İlgili şiirde verilmiş olan dipnotu turnak içerisinde ve italik olarak aynen aktardık. (Ç.N.).

*

Türk'ün asaleti sulhu dilerken;
 Bir denî her şeyi gaza mı yaktı?
 Musul'u Türklere çok görürlerken,
 Bir gün işitirsin Bağdat'a aktı.

*

Fatmam, biraz daha zahmete katlan!
 Süngüye düşerse konferans işi;
 Ezilmek, çiğnenmek istiyor Yunan,
 Hep ettiklerini bulmaz mı kişi?

*

İş bize kalırsa sevgili Fatmam!
 Emre muntazırız, silâh başında;
 Emin ol Serez'de, Tiran'da yatmam;
 Hedef: Selânîk'tir hafta başında!

Abdülahad Nuri.³²²

³²² Abdülahad Nuri, “*Trakya Mektûbu: Hasan'dan Fatma'ya*”, Açıksöz, S.698, (3 Şubat 1339), s.2.

III. BÖLÜM

3. ABDÜLAHAD NURİ’NİN DOĞU DERGİSİNDEKİ YAZILARI

3.1. Makaleleri

Kastamonu’da yayınlanmış olan Doğu dergisinde Abdülahad Nuri’nin yazıları bulunmaktadır. Sadece 8 sayı yayımlandıktan sonra kapanan bu dergide yazarın 13 yazısını tespit ettik. Bu dergideki yazılardan 10 tanesi makale, 3 tanesi şiirdir. Abdülahad Nuri’nin Doğu dergisindeki yazılarını; makale ve şiirler olmak üzere iki kısma ayırarak tezimizin bu bölümünde ele aldık.

Doğu dergisinde yayınlanan makale ve şiirler hakkında bilgi vermeden önce bu dergi hakkında özet bilgi aktaralım. Bu derginin her sayısının kapak kısmında Hicrî ve Rumî olmak üzere iki farklı takvime göre yayın tarihi düşülmüştür. Bu dergideki yazıların künyelerini verirken Rumî tarihleri kullandık. Rumî tarihi Milâdî takvime çevirmek daha kolay olduğu için Rumî tarihleri tercih ettik. Açıksöz gazetesindeki yazıları aktardığımız ikinci bölümde bu konuda daha geniş açıklama yapmıştık.

Doğu dergisi: (1 Ocak 1921 – 15 Nisan 1921) tarihleri arasında Kastamonu’da yayın yapmıştır. Sahibi ve Başmuharriri: Abdülahad Nuri. Mesul Müdürü: Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Basıldığı Yer: Kastamonu Vilâyet Matbaası.³²³ Bu dergi üç buçuk ay gibi kısa bir süre yayın yaptıktan sonra kapanmıştır. Doğu dergisi hakkında daha geniş bilgi tezimizin giriş bölümünde aktarılmıştır.

Abdülahad Nuri’nin Doğu dergisinde yayınlanan toplam 10 tane makalesini tespit ettik. Makaleler Osmanlı Alfabesiyle ve matbu yazı stiliyle yayınlanmıştır. Açıksöz gazetesinde yayınlanmış olan makalelerin sayıları fazla olduğu için özetleyerek aktarmıştık. Ancak Doğu dergisinde yayınlanmış olan makale sayısı az olduğu için Osmanlıcadan Latin alfabesine aynen çevirip aktarmayı tercih ettik. Makalelerin Osmanlıca metnindeki paragrafları bile aynen uyguladık.

³²³ Demircioğlu, a.g.e., s.180.

Bu bölümde dört farklı konu hakkında kaleme alınmış olan toplam 10 adet makale yer almaktadır. Makaleleri yayınlanma tarihine göre sırasıyla aktardık. Makaleleri dört guruba ayırarak kısaca değerlendirecek olursak:

İsfendiyaroğulları ile ilgili “iki tane” makale bulunmaktadır. Bu iki makalede İsfendiyaroğullarına ait olan paralar hakkında bilgi verilmektedir. Paraların ön ve arka tarafında yazılı olanlar aktarılmıştır. Bu bölümde yer alan ilk makaledeki parayı; örnek teşkil etmesi için bir çember içerisinde verdik. Makalelerdeki diğer paralarda bulunan yazıları ise kaymasın diye dikdörtgen şeklindeki tablo içerisinde aktardık. Bahsedilen paralar hakkında çeşitli bilgiler aktarılmaktadır. Ayrıca bu iki makalede İsfendiyaroğullarının tarihçesi ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

“İlmî Sohbetler” başlıklı “bir tane” makale bulunmaktadır. Bu makalenin içeriğinde özet olarak; emanetlerin ehline verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde yaşanmış olaylardan, Sürelerden ve Ayetlerden çeşitli örnekler verilerek bu konu anlatılmıştır. Kısacası işi ehil olan kimselere teslim etmek gerekir yoksa herkes zarar görür şeklinde açıklamalar yapılmaktadır.

“Unutulmuşlar” başlığı ile kaleme alınmış “üç tane” makale bulunmaktadır. Unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş öz Türkçe kelimeler anlatılmaktadır. Unutulmuş öz Türkçe kelimelerden birçok örnek verilmiş ve bu kelimelerin okunuşları ve anlamları tarif edilmiştir. Unutulan Türkçe kelimelerin günlük hayatta kullanılarak yaygınlaştırılması ve sahip çıkılması gerektiği ifade edilmektedir. Türkçe kelimelerin anlam olarak çok zengin olduğunu söyleyen yazar: kelimelerle ilgili örnekler vererek konuyu izah etmeye çalışmaktadır.

“Kastamonu ve Sinop” başlığı ile yayınlanmış dört tane makale bulunmaktadır. Bu makalelerde Kastamonu ile Sinop’un tarihçesi anlatılmaktadır. Bu bölgede hüküm süren beylikler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölgedeki bey, emîr gibi önemli şahsiyetler ve bu kişilerin verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Kısacası bu makalelerde bazı devletler ve beylikler hakkında detaylı bilgiler aktarılmaktadır.

Abdülahad Nuri’nin Doğu dergisinde yayınlanmış olan 10 tane makalesini tespit ettik ve bu bölümde kronolojik sırayla aktardık.

3.1.1. (İsfendiyâr Zâdelerden)³²⁴ İsmail Bey Meskûkâtı -1-³²⁵

690 tarihinden 864 tarihine kadar Kastamonu ve havalisinde icrâ-yi hükûmet eden İsfendiyâröğullarının Avrupa müzelerine ait kataloglarda sikkeri görülmemiştir. Bu hânedânın sikke darp ettiklerine dâir bizim tarihlerde ise bir kelime bile yoktur.

Ancak müellif (Henri Hammer)'den naklen nakkâdiyûn-ı meşhureden Mösyö (Hazi Suver) Kastamonu imâretinin dirhemleri yani gümüş sikkeleri yarım dirhem vezninde olduklarını yazmıştı. Demek tevârîh-i ecnebiyede zabt ve tahrîr edilmişler.

Bizde ilk defa olarak Edhem Paşazâde merhûm Galib Bey üstâdımızın 1309 tarihinde intişâr eden (Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye ve bazı Hükûmât-ı Sagîre) nâmındaki eserlerinde İsfendiyârîlere âit iki sikke neşredilmiştir. Bunlardan biri -her ne kadar üzerinde isim yok ise de- târihi i'tibâriyle Âdil Bey'e, diğeri Kötürüm Bâyezîd Bey'e âittir.

1321 tarihinde Ahmet Tevhîd Bey İstanbul Müzesinin (Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye)'ye âit kataloglarının dördüncü kısmını tertîb ve tahrîr ettiler. Müze tarafından neşredildi. Bu katalog: Türkistan Hakanları, Al-Sebük-tigin, Horasan ve Irak Selçûkîleri, Benî Saltuk, Benî Mengüç, Dânişmendliler, Anadolu Selçûkîleri; Karaman, Aydın, Saruhan, Menteşe, Germiyan ve İsfendiyâröğulları, Benî Eretna, Karakoyunlu ve Akkoyunlu meskûkâtından Müze-i Hümâyûnda mevcûd paraları şâmildir.

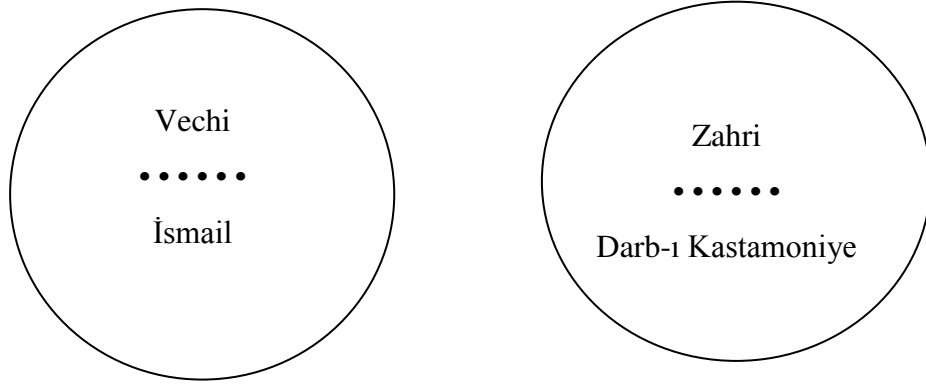
İşte bu katalog'un hîn-i tertibinde Müze-i Hümâyûnda İsfendiyâröğullarına âit altmış bir parça sikkenin mevcûd olduğu görülmüş ve Birinci Süleyman Paşa'dan i'tibâren İsfendiyârîlerin sonu olan Kızıl Ahmed'e kadar hangilerinin ne cins sikkeleri mevcûd ise kataloglara derci lâzım gelen evsâf ve şekilleriyle kayd ü irâe edilmiştir.

³²⁴ Doğu dergisinin içindekiler bölümünde; Abdülahad Nuri Beye ait olan makalenin başlığı "*İsfendiyâr Zâdelerden İsmail Bey Meskûkâtı*" şeklinde yazılmışken makalenin bulunduğu sayfada sadece "*İsmail Bey Meskûkâtı*" şeklinde başlık atılmıştır. Bu sebepten dolayı içindekiler bölümünde yazılmış olan daha kapsamlı başlığı kullanmayı uygun bulduk. Ayrıca bir yerde yazılıp diğere yerde yazılmayan kısmı parantez içinde verdik. (Ç.N.).

³²⁵ Bu makalenin başlığında numara verilmediği halde biz numara vermeyi uygun bulduk. Çünkü bundan sonra aynı konu ile alakalı yazılmış olan makaleye "*İsfendiyârîler Meskûkâtı -2-: İsfendiyâr Bin Bâyezîd'in Sikkeleri*" şeklinde numara verilmiştir. Bu makale aynı konu ile ilgili olarak yazılmış olan ilk makale olduğu için başlık kısmına rakamla "-1-" yazmayı uygun bulduk. (Ç.N.).

İsfendiyârîlere âit gümüş sikkeler eşkâl-i muhtelifeden olup vezin cihetiyle iki kısım sayılabilirler. Bunlardan bir kısmı yarım dirhemden biraz fazladır. Şu hâl ile bu kısım sikkeleri pek az bir fark ile Mösyö (Suver)'in ta'rifine mutâbık bulunuyorlar. Kısım-ı diğeri birinci kısmın nisf-ı veznine muâdil, bir denktirler.

Müze-i Hümâyûnun zikrolunan katalogunda ve 863 numarada İsmail Bey'in yalnız bir bakır sikkesi derc ve irâe edilir ki şöyledir:

Kutru: 17

Şekilde görülen sıfırlar silik ve ezik olup okunması mümkün olmayan yerlerdir. Kutru milimetre hesabıyladır. Bu sikke 17 milimetre kutrunda imiş.

Muharrir-i hakir esâsen Kastamonu Vilâyeti halkından bulunduğum gibi Meşrûtiyetten evvel on dört seneye yakın bir müddet Kastamonu merkez vilâyetiyle bazı kazâlarında ikamet ettirdim. Gerek Kastamonu'ya gelmezden evvel, gerek Kastamonu ve mülhakatında elime geçen meskûkât-ı kadîmeyi topladığım gibi bilhassa İsfendiyâroğulları meskûkâtından da bir koleksiyon vücûda getirdim, bu koleksiyonun mecmûû seksen beş parça bulunuyor.

İki sene kadar evvel İstanbul'da iken İsfendiyârîlerin menşe' ve nesillerini vukûât-ı târihiyelerini de tedkîk ederek mufassal bir katalog yazmıştım. Maa-t-teesüf bu katalogu mecmûûalarına derc etmek üzere tarih encümeni elimden aldılar da ondan sonra mecmûâyı çıkaramaz oldular. Katalog da orada kaldı. İn-şâ'-Allahü-l-kerîm katalogun istirdâdı müyesser olunca tefrika suretiyle yine (Doğumuzda) neşredilmek üzere şimdilik bazı nâdir sikkeleri neşredeceğiz. Bu nüshada İsfendiyâr âilesinin ab-ı rûy'u olan fâzıl-ı muhterem İsmail Bey merhûm'a ait dokuz parça bî-misl bakır mûndericidir.

Birinci bakır:

Vechi:	Zahri:
Bin İsmail •••••	Hullide Mülkühü Darb-1 ••• moniye

Vechi ve zahrindeki yazılar hâricen bir noktayı ve onun içerisinde bir çizgili daireden mâadâ en içinde yine nukuş-ı hendesiyeden müteşekkil bir dâire dâhilindelerdir. Kutru: 18 milimetredir.

İkinci bakır:

Vechi:	Zahri:
--------	--------

Sultan İsmail bin İbrahim hullide mülkühü darb-1 Kastamo ••

Her iki tarafının yazıları ortasına bir nokta-i mevzû' küçük bir dâirenin etrafında dâiren yazılmıştır. Hâricen bir çizgili ve onun dışarısında bir de noktalı dâirelerle muhattır. Kutru 16 milimetredir.

Üçüncü bakır:

İkincisinin aynı olup bir tarafı kesik darbedilmiş, yazıları noksan çıkmıştır. Maa-hazâ yazılarının mevcûd olan aksamı silinip bozulmamış, gayet güzel okunmakta bulunmuştur. Kutru 17 milimetredir.

Dördüncü bakır:

Vechi:	Zahri:
Es-sultân	İsmail

Vechi müseddis-ül-şekl dâirevî bir çiçek hâricinde noktalı bir daire ile muhattır. Zahri noktalardan mürekkeb beyzâ bir dâire içerisinde olup İsmail kelimesinin üzerinde küçük bir nakş-i Arabî vardır. Kutru 16 milimetredir.

Beşinci bakır:

Vechi dördüncünün aynıdır. Zahrinin yazısı da yalnız İsmail'den ibâret olup iç içine iki çizgili beyzâ dâire dâhilindedir. Bunun İsmail kelimesinin üzerindeki nakş-i Arabî daha büyükçe ve gayet güzel resmedilmiştir. Kutru 16 milimetredir.

Altıncı bakır:

Vechi:	Zahri:
İsmail ••• İbrahim	Hullide Mülkühü Kastamoniye

Her iki tarafında satırların aralarında hatlar ve hatlardan teşkil edilen nakışlar vardır. Kutru 15 milimetredir.

Yedinci bakır:

Vechi:	Zahri:
Bin ••• İsmail	Hullide Mülkühü Ve •• ta • niye ••• him

Etrafı kesik, yazıları noksandır. Satırlar arasında birer çizgi ve hullide mülkühü'nün üzerinde iki çizgi vardır. Kutru 16 milimetredir.

Sekizinci bakır:

Vechi:	Zahri:
İs •••• •• br h •••	••• Mülkühü Darb-ı Kastamoniye

Bu bakırın da satırları arasında çizgiler vardır. Kutru 16 milimetredir.

Dokuzuncu bakır:

Vechi:	Zahri:
Sultan İs ••• Kastamo •••	864

Zahri silikçedir. Maa-hazâ şu tarih rakamından başka bir şey yoktur. Kutru 18 milimetredir. Bunların cümlesinin yazıları, bazılarının güzel ve kaideli, bazılarının o kadar hüsnî olmayarak sülüstürler. Yalnız birisinde tarih görülüyor. O da rakamladır.

Şu bakırların cümlesi henüz misalleri müzelerde ve hususî koleksiyonlarda görülmemiş tevârüddendirler. Çünkü şimdiye kadar İsmail Bey'in on adet sikkesi elde edilmiş olup bundan yalnız bir tanesi İstanbul Müzesi koleksiyonundadır.

Müze katalogunda İsmail Bey merhumun mezkûr bakırı derc olunduktan sonra: “Bu bakırdan mâadâ İsmail Bey'in meskûkâtı görülmemiş ise de gümüş sikkesi olmak ihtimali vârid-i hatırdır.”

Deniliyor. Hakir-i nümüvv, dokuz bakırı elde edebildim. Henüz gümüş sikkesini görmedim ve olduğunu işitmedim.

Kastamonu, 20 Kânûn-i Evvel 337, Abdülahad Nuri.³²⁶

3.1.2. İlmî Sohbetler

Esta'izü-billâh (İnn-Allahü ye'mur-küm en tueddul emânet-i ilâ ehlihâ). Sûre-i Nisâ 58. “Allahü-teâlâ Hazretleri size emreder ki, emânâtı ehline veriniz” Allahü a'lem.

Her yerde, her vakitte her işin ehline tevdi'indeki iyilikten iğmâz etmek şu emr-i hiyel-i ilâhîye mugayirdir. Allahın emr-i sarîhine muhâlif harekette bulunmak günahdır. Ahrette azâb-ı ilâhîye dûçâr olmak muhakkaktır.

Dünyada da o emr-i sübhâniyye'ye tevfi'k-i hareket muhassenâtı, mugayeret ise itâb ve nedâmeti müstevcibirdir. Mes'elenin şahsî, ailevî küçük mikyâsları olduğu meselli ictimâî, düvelî büyük ibretleri de vardır. Tarihlerle geçmiştir.

Çocuğunu fâzıl, tadrîs ve terbiyeye vâkıf bir muallim'e, iyi bir mekteb'e tevdi' etmeyen; dükkânının alışverişini, umûr-i hesâbiye ve kitâbâtını, ehil olmayan birisine ısmarlayan iyi semere alamaz. Çocuk câhil ve terbiyesiz büyür; dükkânın işleri

³²⁶ Abdülahad Nuri, “(İsfendiyâr Zâdelerden) İsmail Bey Meskûkâtı -1-”, Doğu, S.1, (1 Kânûn-i Sâni 1338), s.1-3.

matlûb vech ile hüsn-i cereyân etmez, kâr bırakmaz, belki ziyân gösterir, umûr-i hesâbiyesi doğru gitmez, içinden çıkılmaz bir hâle gelir.

Bunlar neden? Cenâb-ı Rabb-ül-âliyyenin Kur'ân-ı Kerîm'deki Emr-i Celîl-i Kird-gâriyesine muhâlif hareket edildiğinden ileri gelir.

Bu meselli evâmîr-i ilâhiyeye inkıyâd ve itâatle, hilâfında hareketin netâic-i tatbikiyelerindeki semerât-ı hasene veya nedâmet ü hüsrân işinin vüs'at ve ehemmiyeti ile mütenâsibdir. Ehlinin gayrı olan kimselerin küçük bir iş başına geçirilmeleri o nisbetde bir zarar-ı hafîf îrâs ü tevlîd eder. Fakat emr-i âlî-i sübhâniye muhâlif olarak nâ-ehl bir kimseye büyük ve umûma temelluk'u olan bir iş tevdî' edilirse zararı âmm olur. Herkes fenâlık görür.

Binâen aleyh böyle bir tevdî'-i emânet! Mes'elesi teveccüh edince ehlini bulmakta üşenmemek, usanmamak, mümkün olduğu kadar aramak, taramak ve bulunan kimsenin ehl ü erbâb olduğuna tamamıyla kanâat hâsıl olduktan sonra emâneti, işi tevdî' etmek emr-i ilâhîye tevîk-i harekettir.

Aks-i takdîrde emr-i ilâhîyi teneffüz etmemiş olmak tehlikesi vardır. Bidâyet-i emirde âsim, günahkâr olduğu gibi o nâ-ehlin seyyiât ü hatîfâtından tevellüd edecek dünyevî, uhrevî fenâlıklara da iştirâk etmiş bulunur. Pek azîm mecâz-âne müstehak olur.

Tarihlerde okuyup görüyoruz. Osmanlı sadâretinin Sokullu Mehmed Paşa merhûma tevdî'i, mühr-i sadâretin kendisine emânet edilmesi devleti büyük bir sukûtdan kurtarmıştır. Çünkü emânet, hükm-i Kur'âna imtisâlen ehline tevdî' edilmiştir. Sonra o kıymet-dâr emânetin Mahmud Nedîm Paşa denilen zâta tevdî'i bu devletin başına ne büyük beliyeler getirdiği de sahâif-i tarihiyyede mündericidir.

Mahmud Nedîm Paşa bir kere tecrübe edilmiş olduğu halde tekrar İrâde-i Sübhâniyeye muhâlif olarak tevdî'-i emânete mazhar tutuluşunu zamanının isrâfât ve seyyiâtını kat kat tezyîd etmiş ve vatan ü millet büyük hasarlar görmüştür.

Şuarâ-yi Acem'den hâfiz Şirâzî merhûm mülemma' bir gazelinde: "Her çend ki azmûdem ez-vey ne-bûd sevdim men cereb-ül-mücerreb hakk be el-nedâmet"

Diyor. İşte böyle ehl ü erbâb olmadığı evvelce tecrübe edilmiş, mülk ü millet için iyiliği görülmedikten mâadâ zararı görülmüş kimselere tevdî'-i umûr etmek, onu tekrar bir iş başına getirmek nedâmetle, hüsrân ile tevdî' edilen işin büyüklüğü küçüklüğü nisbetinde zararlarla netîcelenir. Bugünlük bu kadar yazılabildi. Bu sohbetler İn-şâ'-Allah devam edecektir.

Abdülahad Nuri.³²⁷

3.1.3. İsfendiyârîler Meskûkâtı -2-: İsfendiyâr Bin Bâyezîd'in Sikkeleri

İsfendiyâr bin Bâyezîd biri Timur vak'asından evvel, diğeri sonra olmak üzere Kastamonu emâretine iki defa kuûd etmiştir. Birincisi 795'ten 796 senesine kadar bir sene devam etmiştir. İkinci kuûdu Müze-yi Hümâyûn katalogunda 805 senesi gösteriliyorsa da fakirde mevcûd ve zîrde münderic Sultan Murad Sâni'nin akçelerine taklîden Kastamonu da darb ettirdiği bir gümüş sikkesinde görüleceği vech ile 804 senesindedir. 833 senesine kadar devam-ı saltanatına nazaran cem'an otuz sene emâret etmiştir.

Müşârün-ileyhin İstanbul Müzesinde yalnız bir adet gümüşü bulunup katalogunun 861 numarasında mukayyed ve mündericdir.

Tevhîd Beyefendi bu sahîfenin zîrinde "İsfendiyâr Bey diğeri meskûkâtı görülmediği gibi erbâb-ı fenn tarafından görüldüğüne dâir de bir kayıt bulunamadı." demişlerdir.

Âcizlerinin takımında müze katalogunun neşrettiği gümüşün tıpkısı mevcûd olup bundan mâ'adâ dört gümüş bir de bakır ki cem'an altı sikkesi mevcûddur. Müzede aynı mevcûd olan gümüş istisnâ edilince diğeri dört gümüş, bir bakır sikke henüz diğeri hiç kimse tarafından elde edilmemiş ve görülmemiş bî-misl sikkelerdir.

Müze-yi Hümâyûnda bulunan sikke şöyledir:

Vechi:	(Bir müseddes derûnunda) Zahri:
--------	---------------------------------

³²⁷ Abdülahad Nuri, "İlmî Sohbetler", Doğu, S.2, (15 Kânûn-i Sâni 1338), s.9-10.

Lâ-ilâhe-ill-Allah Muhammedün Resûl-ullah	Lillâh Emîr-i a'zam İsfendiyâr Hullide Mülkühü Kastamoniye
---	--

Kenarlarındaki yazılar siliktir. Âcizlerindeki gümüşünde kenarları silik ise de vechindeki müseddesin dış tarafında çehâr-yâr-ı güzîn hazerâtından (Osman, Ali) kelimeleri okunmaktadır. Buna bedel zahrinin son satırı ezik ve silik olup (Kastamoniye) kelimesi görülememektedir.

Bu sikkelerin her ikisi 5 kırat vezninde olup 14 milimetre kutrundalardır. İşte bizim 1 numarayı bu sikke teşkîl ediyor. Vechi kûfî, zahri nesih ile madrûbdur.

Numara 2: Sultan Murad Sâni Hazretlerinin akçelerini taklîden darb edilen gümüş. Tarihi 804.

Vechi:	Zahri:
İsfendiyâr bin Bâyezid Hân	Hullide Mülkühü
804 Darb
	Kastamoniye

Vezni 5 tam 1/2 kırat. Kutru 13.

Bu sikke gayet güzel sülüs yazı ile yazılmış ve zahrinin ortasındaki çizgilerin uçları Arabî nakışlarla yek diğere muttasıl bulunmuşlardır. Vechi münharif çizgiler ve nakışlarla müzeyyendir.

İşte bu sikkede görülen 804 rakamı İsfendiyâr'ın ikinci kuûdu 805 senesi olamayıp bir sene evvel olduğunu tebyîn eylemektedir.

Sikkenin heyet-i umûmiyesi gayet güzel ise de maa-t-teessüf burada vesaitsiz olmadığından gerek bunun, gerek sâir meskûkâtın fotoğrafları ahzedilip (fototipi)

usûlüyle nakl ü tab‘ları mümkün olamıyor. Karîn-i kirâma aynen şekilleri gösterilemiyor. İn-şâ’-Allah âtîde bu hizmetimizi de îfâ ederiz.

Numara 3: Bu sikke de gümüştür. Vechi ve zahri bir müseddes içerisindedir.

Vechi:	Zahri:
Lâ-ilâhe-ill-Allah	Es-sultan
Muhammedün İsfendiyâr
Resûl-ullah Hullide Mülkühü

İki tarafının da etrafı siliktir. Zahrinin kenarında “dad ve ra” harfleri görülüyorsa da başka yerleri okunamıyor. Vechi kûfî, zahri nesih yazılarla madrûbdur. Vezni 6 kırat, Kutru 14.

Numara 4: Bu sikke de gümüştür. Vechi bir murabba‘, zahri noktalı bir dâire içerisindedir. Bunda da tarih görülemiyor.

Vechi:	Zahri:
Lâ-ilâhe-ill-Allah	İsfediyâr bin Bâyezıd
Muhammedün	
Resûl-ullah	

Vechi kûfî olup zahri ortasında bir nakş-i Arabî’nin etrafında dâiren nesih ile yazılıdır. Vezni 5 tam 1/2, Kutru 13.

Numara 5: Gümüştür. Tarih ve mahal-i darbı görülemiyor. Vechi kûfî yazı ile kelim-i tevîde benziyorsa da pek silik olup birkaç harfi görülüyor.

Zahri:
Es-sultan-ül-...
.....
İsfediyâr
.....

Hullide Mülkühü

Vezni: 5 kırat. Kutru 12.

Numara 6: Bakırdır. Tarihsizdir.

Vechi:	Zahri:
Sultan İsfendiyâr bin Bâyezıd Hân	Kasta ----- moni..

Kutru 22. Bu bî-misl bakırın da etrafı silikçedir. Maa-mâ-fih başka yazı yoktur.

İsfendiyâroğulları ahfadından 987’de vefat eden Şemsi Paşa:

“Şemsi olsam nola cihânda ferîd,

Cedd-i pâkım Halid bin el-Velîd”

Der ve tefâhür edermiş. Fakat bu sülâlenin Vezir Köprüsü karbindeki Taşan Dağından ve (Tutaş) oğullarından Türk oğlu Türk oldukları tahkîk edilmiştir. İn-şâ’-Allah karîben neşri musammem olan katalogta tafsîlâtı görülecektir.

Abdülahad Nuri.³²⁸

3.1.4. Unutulmuşlar

Cihân Cenginin sonunda bir şey takarrür eder gibi oldu: Her millet kendiliğine yaşamak eder gibi diyoruz, çünkü bu güne kadar bu kararın tersine çalışanlar olduğunu görüyoruz. Şu kadar ki (Doğu)’nun cihân fırıldaklarıyla münâsebeti olmadığı cihetle bundan ve buradaki millet kelimesinin ümmet mukabili olduğundan bahsetmeyeceğiz. Millet kelimesini yazıldığı ve söylendiği ma’nâ ile kabul ediyoruz.

³²⁸ Abdülahad Nuri, “İsfendiyâriler Meskûkâtı -2-: İsfendiyâr Bin Bâyezıd’ın Sikkeleri”, Doğu, S.3, (1 Şubat 1338), s.17-18.

Bugün milletlerin ayrılmasında en köklü bağ olarak dil kabul edilmiş bulunuyor. Başka şeyler ikinci derecede kalıyor. Böyle olduğu halde bir millet, her şeyden evvel diline sarılmak, elde edilebildiği kadar dilini düzeltmek boynuna borç olduğu yıllardayız demektir.

Bu iş İstanbul'da ve memleketimizin başka yerlerinde çoktan beri düşünülmüş ve birçok şeyler yazılmıştır. Fakat biz âciz-âne diyoruz ki o yazılar imlâ, kavâid, iştikak, dilimizin tarihine ait tetebbuat ikinci, üçüncü derecelerde uğraşılacak şeyler olarak sayılsalar daha doğru bir yoldan gidilmiş olacaktır. Birinci iş Türkçemizde mevcûd olup da yerlerine Arapça, Farsî lügatler getirilerek Türkçesi unutulmuş sözleri toplamalı. Bununla berâber İslâm'dan evvel edebî dil haline gelmiş diye Uygurların ve sonra yine edebiyat yüksekliğine çıkan Çağatayca'nın çift (gayın)'lı, ya teşdîdli (kaf)'lı kelimelerinin hepsini almalı demiyoruz. Osmanlı Türkçemizin şîvesini bozmayan söylenmesi kolay, Arapçasından yumuşak, oldukları halde Arapçasını kullana kullana Türkçesini unuttuğumuz öz sözlerimizi toplayalım. Yavaş yavaş bunları öğrenip söyleyelim. Sonra nasıl yazılacaklarını ulemâmıza bırakalım.

Göreceksiniz ki Türk dilimizde Arabî, Farsî kelimelerin alınmasına ihtiyaç göstermeyen ne kadar güzel, sevimli kelimeler var. Hatta Arapça da mukabili olmayıp da cümlelerle anlatılan lügatler bulacağız. Burada Türk dili Arapçadan zengin, çok dediğimiz anlaşılmasın. Demek istiyoruz ki Arapların ad veremedikleri Türkçeler bile göreceğiz.

Bu düşünceler üzerine (Doğu)'da güzel Türkçemizin unutulmuş kelimeleri için bir sayfa açıyoruz. İsteyen bu kelimeleri diriltmek için konuşurken, yazarken, kullanır. Yavaş yavaş Türkçemizin eski zenginliği geri gelir.

İşte bundan sonra sevgili okuyanlarımızın (Unutulmuşlar) diye görecekle şeyler onlardır. Bugün bir kaç tanesini yazıyoruz.

Yelkin:	Misafir.
Uğur:	Vakit, (Başka ma'nâları, gelecek).
Ot:	(Elif'in zammesiyle) devâ.
Otacı:	(Elif'in zammeyle) tabîb, doktor.

İç söz:	Sır, esrâr.
İr:	Haclet. Bizim mahcûb oldu, oldum dediğimiz.
Em:	(Elif'in fethayla) ilâç.
Emci:	Eczacı
İm:	(Elif'in kesreyle) parola. Bu kelimeyi (Divân-ı Lügat-üt-Türk) müellif-i muhteremi (Mahmud Kaşgarî) merhum Arapça olarak sekiz satırlık bir ibâre ile anlatıyor. Diyor ki: “Padişahın askeri arasında koyduğu bir nişandır. Bir kuş, bir silâh ismi yâhud bir kelime olur. İki müfreze biri birine rast geldikleri vakit söylenir. Biri birini bilmek ve yanlışlıkla hücum etmemek için, gece iki kişi biri birine karşı gelseler hemen nişanı sorar. Bilir, söylerse kendilerinden olduğunu anlar, bırakır. Şâyed başka bir kelime söylerse hemen üzerine hücum eder. [İm bilmese er olmaz] meşhur meseli vardır” diyor. Ve bu meseli de yine Arapça tercüme ediyor.

Hâlbuki Türkçemizde bu (İm)'in aynen ma'nâsını ifâde eden iki kelime daha var: “Oran” ve “Yasa”. Arapçada böyle sekiz satır sözle tefsîr edilen bir şeyin güzel dilimizde üç adı var. Fakat biz üçünü de unutulmuşlara katmışız. Aynen İtalyanca olan “Parola” kelimesini kullanıyor, burada da Türkçe kelimemizi anlatmak için mukabiline Latinceyi yazıyoruz. Bize yüz binlerle yazık değil mi?

Abdülahad Nuri.³²⁹

3.1.5. Unutulmuşlar

(3'üncü Sayının Devamı).³³⁰

TÜRKÇE:	BİLDİĞİMİZ MUKABELELERİ:
Aa:	(Elifin elife üstün olarak vurulmasıyla) tahayyür demektir.

³²⁹ Abdülahad Nuri, “Unutulmuşlar”, Doğu, S.3, (1 Şubat 1338), s.22-23.

³³⁰ İlgili makalenin başlığından hemen sonra “3'üncü Sayının Devamı” şeklinde bir not düşülmüştür. Bu durumu dipnot ile açıklama gereği duyduk. Yani bu makale; Doğu Dergisinde “Unutulmuşlar” başlığı altında yazılmış olan ikinci makedir. (Ç.N.).

	“Durmuşun işleri beni aa kıldı” mütehayyir etti.
Ovaka:	(Elifin zammeyle) kefâlet ma'nâsınadır.
Erk:	(Elifin fetha diğerlerinin sükûnuyla) Saltanat-ı infâz-ı emr.
Barok:	(Ba'nın fetha ve Ra'nın zammeyle) göz nûru, kurret-ül-ayn.
Üvek:	(Elifin Zammeyle) akıl, fitnat.
Îl:	Vilâyet, bir evin dört tarafı, daha başka ma'nâları da vardır.
Ebl:	Sulh “İki Bey ebl oldu” iki emîr musâlaha akdettiler demektir.
Avut:	Bulut vezninde hayâ, bir ma'nâsı da yemeğe çağrılmak, yâhûd Sultan cânibinden davet edilmek.
Erdem:	(Elif'in ve dal'ın fethalarıyla) edeb. “Algıla öğüt menden oğul erdem tilâ” mısra'ında olduğu gibi. Benden nasihat al, oğul! Ve edeb dile, iste demektir.
Eğit:	Yiğit vezninde, geline hizmet etmek üzere gerdek gecesi beraberinde gönderilen hizmetçi kız veya kadın. Kelimede dikkat edilecek iki mühim nokta var. Birisi şu şerâiti hâiz hizmetçinin Türkçemizde tek kelimeli ismi var. İkincisi Türklerde gelinin hizmetini ifâ için zifâf gecesi babası evinden beraberinde bir kız veya kadın götürmek âdeti cârî olduğuna dâir tarihi bir malûmât ediniyoruz.
Ulut er:	(Birinci elif'in ve lâm'ın zammeleri, ikinci elif'in fethayla) Otuz yaşını geçmiş kişi, Arapça da mukabili (er-recül-ül-kehl)'dir. Sakalına beyaz düşen adama da ıtlak olunur.
Ekeç(ç):	Emel vezninde. Nefsinde zekâ ve bilgi görüp kendisini kumanın kız kardeşi tutan küçük kız. Bu kelimenin de Arapçada mukabili yok. Kezalik Türklerde böyle kızlar da bulunmuş. Olduğunu öğreniyoruz.
Emec(ç):	Hedef vezninde. Hedef nişangâh, demektir. Aynı kelime Mısırlıların (feddân)'ı ma'nâsını da ifâde eder.
Anac(ç):	Nefsinde zekâ ve bilgi görüp nefsinin kumanın anası gibi gören küçük kız.
Uğur:	(Elif'in, gayın'ın ötreleriyle) yukarıda vakit ma'nâsını ifâde

	ettiği yazılmıştı. Bundan mâadâ devlet, imkân ve fırsat, ıvaz, hayır ve bereket ma'nâlarında da isti'mâl olunuyor. Şu saydığımız Arabî kelimelerin “hayır”dan mâadâsının Türkçesi uğur olduğu unutulmuştur.
--	---

İlk makalede arz ettiğimiz vech ile isteyenler bu kelimeleri sözde, yazıda kullanmalılardır ki her şeyden, imlâ ve i'râbdan evvel Türkçemiz eski uğurunu (bereketini) bulsun, dilimizin zenginliği geri gelsin. Başka dillerle karışık sözlerimiz azalsın. (Daha var). Abdülahad Nuri.³³¹

3.1.6. Kastamonu ve Sinop

Birinci nüshamızın ilk satırlarında (Doğu)'nun en büyük umuncu (emeli) Kastamonu'muzu bilmek ve bildirmek olduğunu yazmıştık. Arkadaşlarımızla beraber bu işe çalışıyoruz. Şimdiye kadar bildiğimiz ve toplayabileceğimiz şeyleri yazacağız. Ve muhterem karilerimizden alacağımız ma'lûmât ve göreceğimiz muâveneti birleştireceğiz. Ümîd ediyoruz ki şu günde Kastamonu ve Sinop'un tedkîkli ve etraflı bir tarihini vücuda getirebilelim.

Tedkîkatımız birçok vesâika ve Kastamonu ile Sinop'ta bulunan eski yazılı taşlara, elde bulunan birçok sikkelere, kütüb-i mu'tebereye istinâd ettirilecektir. Şimdiden tarihlerimizle taşlarımızda, yine en meşhur ve mu'teber tarih kitaplarıyla evkaf kayıtlarında kırk elli senelik, bir asırlık farklar, ihtilâflar görüyoruz.

Kastamonu ve Sinop'un son hükümdârı İsmail Bey'in 847'den 864 tarihine kadar icrâ-yi emâreti en mu'teber tarihler tarafından kabul edilmiş bulunduğu halde Araç'ın Küre-i Hadîd karyesinde 755 tarihinde inşâ' edilmiş bir Câmî'-i Şerîf buluyoruz ki el-yevm İsmail Bey Câmîi nâmıyla yâd ediliyor. Ve İsfendiyârîlerden İsmail bin İbrahim Bey'in inşâ'-gerdesi diye mukayyed bulunuyor.

Ümerâdan bazılarının kuûd ve vefatları hakkında en mu'teber tarihlerde görülen rakamların yanlış oldukları asar-ı mahkûke, hatta mezar taşları ile sabit oluyor. Bunları sıraları geldikçe ne yazılmış, ne olması lâzım geliyorsa birer birer göstereceğiz.

³³¹ Abdülahad Nuri, “Unutulmuşlar: 3. Sayının Devamı”, Doğu, S.4, (15 Şubat 1338), s.25-26.

Bugün sevgili karilerimize arzına başladığımız icmâl tarihi birçok kütüb-i mu‘tebere ve vesâik-i resmiye ile tedkikat-ı hususîyyeye müsteniden yazılmış olan Amasya Tarihi’nin vilâyetimize ait mündericâtından iktibas olunmuş ve bazı mertebe-i tedkikatı ilâve edilmiştir.

Elde edilmiş sikkelere, eski tarihlere, âsâr-ı kadîme üzerinde görülecek taşlardaki mahkûkâta müsteniden verilecek ma‘lûmâtı kemâl-i minnetle kabul ve bu lütufları dirîg etmeyen zevatın imzalarını da neşredeceğimizden ricâmızı tekrar ederiz.

Söylediğimiz icmâl şudur: Eski Türklerin yani hamaset, nogay, müsâyefe demekle meşhur Hatâ³³² Türklerinin, ba‘dehû Hun demekle şehri Kaşgar Uygur Türklerinin vatan-ı aslîyelerinden ma‘dûd olan Anadolu’nun şimâl-i garbiyesi yedi yüz sene kadar Rumların iyâdî gasbında bulundu.

Mücâhidîn-i Arab mükerreren istilâ ettikleri halde ellerinde tutamamışlar. Beşinci asr-ı hicrî-yi evâsıt’da Oğuz Türklerinden Toğanîler de denilen Danişmendîler cânibinden kısmen istirdâd edildi. Müteâkıben yine Oğuz Türklerinden Rum Selçûkîleri ikmâl-i fütûhât ettiler. Daha sonra Selçûkîleri istihlâf eden ve cümlesi Türkoğlu Türk olan Anadolu Tavâif-i Mülûkî Ümerâ-yi Türkmeniyesinin ellerine geçti Türkler kadîmen öz vatanlarından olan bu mübârek topraklara kavuştular.

Sevimli Kastamonu’muz da şu hulâsa-i târihiyye dâhilindedir. Eski (Paflagonya)’nın büyük şehirleri Amasra, Kengiri,³³³ Sinop, bu miyânda Kastamonu’nun bulunması müverrihlerden bazılarının kasr-ı tedkiklerine³³⁴ bahis olmuştur. Kamûs-ül-a‘lâm bile Kastamonu (Komnen) âilesinin Bizans İmparatorlukları hengâmında³³⁵ te’sîs edildiğini “Komnen Kal‘ası” demek olan “Kaster ve Komeni” den muharref olduğunu yazıyor. Hâlbuki (Komnen)’ler mîlâdî bin târihinden sonra meydâna çıktılar. Daha bin sene evvel Roma hükümdarlarından

³³² Hatâ: Kuzey Çin manasında kullanılmış bir kelimedir. Anlam karışıklığı olsun diye dipnot ile açıklama yapma gereği duyduk. (Ç.N.).

³³³ Kengiri veya Kenkırı: Türkiye’nin Çankırı şehridir. (Ç.N.).

³³⁴ Kasr: Kısa kesme, kısaltma, kısma anlamında kullanılmıştır. Yazılışı aynı manası farklı olan kelimeler ile karıştırılmaması için belirttik. Kasr-ı tedkik: dikkatle yapılan araştırmanın kısaltılmış hali, araştırmanın özeti. (Ç.N.).

³³⁵ Hengâm: Zaman, çağ, sıra, vakit, devir, dönem anlamlarına gelmektedir. (Ç.N.).

(Cermanikos) cânibinden te'sis veya i'mar edilmesinin ve ism-i kadîmi (Cermaniko Polis) idüğünün muhakkak olduğunu mufassal hâşiyesini sarîh bir halde kaydediyor. [Cild: 1, Sahîfe: 665].

Şehrimiz (Komnen) âilesinin zuhûrundan bin sene evvel mevcûd idi, fakat büyük şehirlerden ma'dûd olacak cesâmetde değildi. Ve esâsen bu Rumlardan kalmış bir şehir değildir. Bil-akis Türklerden Rumlar gasp etmiş, yine Türklerin istirdâd eylemiş oldukları öz vatanımızdır.

Bu hakikat tezâhür ettikten sonra Danişmendîler ve onlardan sonra geçirdiği inkılâbât-ı târihiyeyi icmâl ediyoruz:

440 târih-i hicrîsinde Mücâhid Selçukî (İbrâhim İnal) İsak Komnen ile Sinop civârında harp ederek mağlûp ediyor; İstanbul üzerine yürüyor. İstanbul'a beş günlük bir mesâfede tekrar Bizanslıların inhizâmı üzerine İbrâhim İnal'a mebâliğ-i külliyye te'diyesiyle akd-i müsâlaha olunarak oradan avdetini te'mîn ediyorlar. (Toğanîler) de denilen (Danişmendîler)'den (Melik Ahmet Gazi) 468'de (Takunya - Çorum) tekfuruna muâvenete gelen Kastamonu fırkasını Çorum önünde mağlûp ediyor; Nikonya'yı bil-feth Çorumlu oymağı reisi İlyas Bey'i Emîr ta'yîn ediyor. Yine bu esnâda Eflanos Kal'ası fethediliyor.

472 tarihlerinde (Melik Ahmet Gazi) Sinop taraflarını fethediyor. 488 tarihlerinde Rumlar Sinop tarafından Danişmendîler toprağına giriyorlar. Melik Gazi bunları da (Komanit-Tokat) ovasında perişan ediyor.

(Melik Gazi Danişmend Ahmet Gazi) 490'da Helkene (Karahisar-ı Şarkî) de Rumlarla harp ettiği sırada müteaddid yerinden yaralanıyor. Fakat Rumlar da bozuluyor. (Seyfeddîn İsmail) Rumları takip ederken Alman Frenklerin gemilerle Sinop'a çıkıp önlerine gelen bilâdı yakarak Amasya'ya doğru yürüdükleri haberi geliyor.

491'de (Melik Seyfeddîn İsmail) Sinop tarafını gaib etmiş bulunuyordu.

(Melik Seyfeddîn İsmail) Hân vefâtından evvel (506) Sinop'u fethediyor. 537'de Trabzon, Sinop ve Kastamonu Gayr-i Müslimlerin eline geçiyor.

544'de (Sultan Mes'ûd) Selçûkî Kastamonu, Sinop, Canik'i istilâ ediyor. 594'de Bolu ve Kastamonu cihetlerini Rumlar tehdîd ediyordu. 610'da Selçûk Hükümdârı (Keykâvus) Hân'ın zaman-ı Saltanatında (Şâhen-şâh Bey) zâde (Devletşah Bey) bin Uluğ Bey Sinop'u feth ve istirdâd ediyor, ba'dehû Kastamonu'yu alıyor ve (Keykâvus Hân) buraları Amasya vilâyetine rabt etmekle beraber emâretini müşârün-ileyh (Devletşah Bey)'e veriyor.

Amasya Vâlisi (Bedreddîn Ebubekir) Sinop şehrini i'mâr ediyor. İkinci burcun üzerinde "İttifak-ı müteveffik Allahü Teâlâ fî eyyâm Sultan-ül-Galib İzzeddünya vâlidîn Ebu-l-feth Keyhüsrev. Bu Hân emîr-ül-mü'minin ömr-i hazâ-l-burç ve-l-beden el-abd-ül-muhtaç ilâ Rahmet-ullahü Teâlâ Bedreddîn Ebubekir sahib-i siare (Amasya) fî şehr-i Rebî-ül-âhir sene isnâ aşer ve semâniye" mahkûktur.

(Devletşah Bey) için Amasya târihi notunda "ibtidâ'-i Sinop Emîri olarak ba'dehû fethettiği Kastamonu'da ikamet etmekle mahdûmu Sultan Süleyman Kastamonu emâretinde iştiâr etmiştir. Bunun oğulları İbrâhim, İsmail, Beyler; torunları Kâsım, Mehmed Beyler Kastamonu ve havalisinde yüz sene kadar emâret etmişlerdir" diyor.

637'de Kastamonu ve Sinop'ta Devletşah oğlu (Sultan Celâleddîn Süleyman Şâh) Emîr bulunuyor. 670 tarihlerinde Sinop (Muîneddîn Pervâne) Bey'in mâlikânesi bulunup tarafından (Emîn-üd-dîn Mîkâil Bey) Emîr-i Sinop. Bu Tatarlardan (Ak Boğa Noyan) Sinop ve Kastamonu Havâlîsinin Nâzırı bulunuyorlar. 675'de Sinop'ta yine (Emîn-üd-dîn Mîkâil Bey) bulunup Mısırlılarla İlhânîlerin harbinde Mısırlılara Emîr oluyor.³³⁶

³³⁶ [Tashîh ve İ'tizâr: Geçen beş sayılı cerîdemizin (*Kastamonu ve Sinop*) makalesinin sonundan üçüncü fıkrası "675'de Sinop'ta yine (Emîn-üd-dîn Mîkâil) Bey Emîr bulunup, Mısırlılarla İlhânîlerin harbinde Mısırlılara esîr oluyor." olacak iken ba'zı mürettebe yanlış dizilmiştir.] "*Tashîh ve İ'tizâr*" başlıklı yazı; Abdülahad Nûrî, Doğu, Sayı: 6, Sayfa: 43'te bulunmaktadır. Makalenin orijinal metninde verilen düzeltme yazısını aynençevirdik ve köşeli parantez içerisinde aktardık. Makalede yazım hatası olduğunu dipnot olarak vermeyi uygun gördük. Yapılan yazım hatasının sadece dipnot verdiğimiz iki satırlık paragrafta yapıldığı belirtilmektedir. (Ç.N.).

676'da (Mu'ineddîn Pervâne) Bey'in oğlu (İzzeddîn Mehmed Bey) Sinop Emîri oluyor. 687'de (Sultan Mes'ûd Sâni) (Tutaş Bey zâde Muzafferüddîn Arslân Bey)'i Kastamonu Vâliliğine ta'yîn ediyor. (Daha var). Abdülahad Nuri.³³⁷

3.1.7. Kastamonu ve Sinop

(Beşinci Sayının Devamı).³³⁸ 689 da (Argun Han) Moğol hükümdar-ı İlhanîsi ve biraderi olup bil-âhire tahta geçen (Keyhatu Han) umum Anadolu Nâzırı ve bunların himayesi altında Selçukîlerden (Sultan Gıyâseddin Mes'ûd) Amasya hükümdarı bulunuyorlardı.

Devletşah zâde (Gıyâseddin İbrahim Bey) baba ve dedesinin mülkü bildiği Kastamonu şehrine ansızın hücum ederek vâli (Alp-Yörük) demekle meşhur (Atabey Gazi Muzafferüddin Arslan Bey)'i katl ve şehri zapt etti.

Kastamonu hâkimi (Gıyâseddin İbrahim Bey) bu kadarla da iktifâ' etmedi. (Sultan Gıyâseddin Mes'ûd)'un Amasya'da bulunan biraderi Selçukîlerden (Rükneddin Kılıç Arslan)'ı hafiyen Kastamonu'ya celb ederek padişahlığını i'lan etti. Kendisi Naib-i Sultan olup (Rükneddin Kılıç Arslan) nâmına bütün memâlik-i Danişmendiye'yi istilâya kalkıştı.

690 senesi evâilinde (Argun Han) vefât etti. (Keyhatu Han) Tebriz'de câlis-i taht-ı İlhanî oldu. Kastamonu hâkimi (Gıyâseddin İbrahim Bey)'in harekâtı (Keyhatu Han)'ın hiddetini celb etmişti. Kuudunu müteakip Selçukîlerden (Sultan Mes'ûd)'un maiyetine kuvve-i kâfiye terkik ederek Kastamonu üzerine gönderdi.

(Sultan Mes'ûd) Kastamonu'ya gelirken yanında naib-i Saltanat-ı (Mecidüddin Emir Şah) ve veziri (Necmeddin Ferruh Bey) de bulunuyorlardı. (İbrahim Bey) ile vukua gelen harpte her üçü de esir oldular.

Müteakiben (Candar) demekle meşhur olan (Şemseddin Timur Paşa) bin (Arslan Bey) mensup olduğu Alayuntlu Kabilesi Türkmenlerini yanına alıp (Rükneddin Kılıç Arslan) ve (Gıyâseddin İbrahim Bey)'in tarafdarlarıyla harp etti.

³³⁷ Abdülahad Nuri, "Kastamonu ve Sinop", Doğu, S:5, (1 Mart 1338), s.33-34.

³³⁸ İlgili makalenin başlığının altında "Beşinci Sayının Devamı" şeklinde bir yazı vardır. Yani ilgili makale, aynı başlık altında yazılmış olan başka bir makalenin devamı niteliğindedir. (Ç.N.).

Onları bozdu. (Sultan Mes'ûd) ile (Mecidüddin) ve (Necmeddin) Beyleri esaretten kurtardı. Osmancık kasabasına kadar götürdü. Oradan (Sultan Mes'ûd) maiyetiyle beraber Amasya'ya gitti ve Osmancık'ta iken (Şemseddin Timur Paşa)'yı Kastamonu Bey'i ta'yin etti.

Tevârihinde (Şemseddin Timur)'un 690 tarihinde (Keyhatu Han) tarafından vâli nasb edildiği hakkında gördüğümüz rivâyât bu suretle vaki' olmuştur. (Şemseddin Timur)'u Kastamonu Vâliliğine (Sultan Mes'ûd) ta'yin etmiş. Daha doğrusu (Şemseddin Timur) müşârün-ileyh (Sultan Mes'ûd)'u esaretten kurtararak Kastamonu Beyliğini zor bazusuyla kendisi ihraz eylemiş ve pederi (Alp-Yörük Atabey Gazi Muzafferüddin Arslan)'ın (Devletşah zâde Gıyâseddin İbrahim Bey)'den öcünü almıştır.

695 tarihinde İlhan (Sultan Mahmud Gazan) Amasya emâretini Amasyalı meşhur (Muineddin Süleyman Pervane)'nin mahdumu ve sabıkan Sinop emâretinde bulunmuş olan (İzzeddin Mehmed Bey)'e elzem suretiyle ihâle etmiş ise de (Şemseddin Timur Paşa) yine Kastamonu hâkimliğini muhafaza ediyor. Ve Rumlara karşı mücâhedât ile meşgul bulunan ser-hadd beyleri miyanında Hükümet-i İlhaniyenin nüfûzu haricinde -nâmına sikke darbı müstesnâ olarak- nev hüma istiklâl-i harekâta mâlik bulunuyordu.

698 tarihlerine doğru Sinop'ta (Pervâne Mehmed) Bey'in mahdumu (Mühezzebeddin Mes'ûd Bey) emir bulunuyor. Ve sene-i mezbûre Şevvalinde (Gazan Mahmud Han) cânibinden Simere (Amasya) eyâletine vâli ta'yin olunuyor.

Bu esnâda İlhan ordusunun serdârı (Kutlugşah), Mısır hükümdârı (El-Melikün-Nâsır Mehmed Bin Kalavun'un) askeriyle harp ederek mağlûb ve münhezim oluyor.

Selçuk hükümdârı (Sultan Mes'ûd)'un (Gazan Mahmud) Han cânibinden azl ve hapsedilmesinden fevkalâde müteessir olan Anadolu'daki Türkmen Beyleri İlhanîlerin bu inhizâmından ümîde düşüyorlar; şehzâde (Alaaddin Keykubad)'ı takviye ederek istiklâlini i'lan etmek istiyorlardı. Tatar ümerâsından (Sülemiş Bay) da Türkmen Beylerine muavenet ederek (Sultan Alaaddin Keykubad)'ın istiklâlini i'lan ediyorlar.

(Sultan Mahmud Gazan) bizzat Anadolu'ya geliyor. (Mahmud Gazan): (Sülemiş Bay)'ı zahiren (Sultan Alaaddin Keykubad) üzerine huruç etmiş diye itham ettiği halde (Alaaddin Keykubad)'ı eline geçirince ibdita-i tekrim, ba'dehû bil-azl İsfehan şehrine i'zam etti ve orada öldürttü.

(Gazan Han)'ın (Sultan Alaaddin)'i yok ederek Saltanat-ı Selçukiyeyi kaldırmasından sefil olan Türkmen Beyleri fırsat gözetiyorlar, bunlardan uç beyleri birer birer i'lan-ı istiklâl ediyorlardı.

Yine bu esnâda Simere (Amasya) Vâlisi (Mühezzebeddin Pervane) ile (Amasya) eyâleti nâzırı (İşbu Ganeviyen)'in (Şemseddin Oğuz Bay) Amasya'da Vâli Kaimmakamı bırakarak Tatar askerlerini hâmilen Mısırlılara karşı harbe gitmeleri ve ber-vech muharrer-i münhezim olmaları (Devletşah Oğulları)'na cesâret vermişti.

Devletşah zâdelerden (Gıyâseddin İbrahim Bey) bin Sultan Süleyman öteden beri Sinop livasında ve bütün Kastamonu Vilâyetinde ceddinin ve pederinin fetihlerinden dolayı iddiâ'-yi hukuk ederdi. [1].³³⁹ Bu münâsebetle birâderi (İsmail Bey) ile ittifak ederek ibtidâ' Sinop'u, ba'dehû Kastamonu ve havalisini zabt ve istilâ ve Tutaş Oğlu (Şemseddin Timur Paşa)'yı tard etti. Bu vâkıât 699 senesi evâilinde olduğu görülüyor.

Simere eyâleti vâlisi (Mühezzebeddin Mes'ûd Bey) 699 senesi Cemâziyel evveliyesinde Mısır harbinden Amasya'ya avdet etti. (Devletşah zâde birâderler)'in Kızılırmak'ın cihet-i şimâliyisini tamâmen istilâ ettiklerini gördü. (Mühezzebeddin Mes'ûd Bey) son derece zâlim ve o nisbette harîs-i şöhret idi. Mevki'ini, ikbâlini muhafaza için (Devletşah zâdeler) ile harbi zarûrî gördü. Derhâl askerini topladı, yürüdü.

699 Cemâziyel âhiresinde Sinop civarında vukua gelen kanlı mücâdelede (Mühezzebeddin Mes'ûd) bin (Pervane Mehmed) bin (Pervane Süleyman) maktûl oldu. Şu suretle (İbrahim) ve (İsmail) Beyler mevkilerini tarsin etmiş oldular.

³³⁹ “[1] Yukarıda zikrolunduğu vech ile 610 senesi ibtidâ'-yi Sinop'u Devletşah Bey ibn-i Uluğ Bey fethediyor. 637'de Devletşah zâde Sultan Celâleddin Süleyman Şah Kastamonu ve Sinop hâkimi oluyor. İsmail Bey'de bu Süleyman şahın oğludur.” Tırnak içerisindeki yazı, ilgili makalenin orijinal metninde verilen dipnottur. Köşeli parantez içerisindeki bir rakamı ise makalede verilen dipnot numarasıdır. Aynen çevirdik ve aktardık. (Ç.N.).

(Gıyâseddin İbrahim Bey) Kastamonu ve Ankara vilâyetlerini kemâlen idâresi altına aldıktan başka Kızılırmak'ın menbaındaki Bafra şehrini de istilâ edip Simere (Amasya) eyâletini tehdit ediyordu. Bununla beraber (Sultan Mahmud Gazan)'a karşı matluat-kâr-âne bir meslek takip ediyordu. (Gazan Mahmud) ise gerek (İbrahim Bey'in) gerek sair uç beylerinin istiklâllerine iğmâz ayn-ı mahcûriyetindeydi. Çünkü kendisi Mısırlılar ile hâl-i harbde bulunuyor ve Anadolu Beylerine ilişmek neticesinde cümlesinin Mısırlıların tarafını iltizam etmelerinden korkuyordu.

704 tarihinde Sultan Gıyâseddin Mesud'un vefatından sonra Anadolu'daki Uç Beylerinin taht-ı istiklâlinde olan memalik müsteniden olarak bütün Memalik-i Selçûkiye-i Anadolu, Amid, Rum, Karamaniye, Kastamoniye namlarıyla beş eyalete taksim edilib Kastamoniye Eyaleti Devletşah zade (Gıyâseddin İsmail Bey) uhdesinde ibka ediliyor. (Daha var). Abdülahad Nuri.³⁴⁰

3.1.8. Kastamonu ve Sinop

(Altıncı Sayının Devamı).³⁴¹ 705 tarihinde esbak Çavuşbaşı (Alakuş Seyfeddin) Bey'in oğlu (Şemseddin Ahmed Alakuş) Amasya Vâlisi olduğunda (İlhan) tarafından mansûb ve vâlilerden yüksek mertebeli olarak Anadolu Nâzırı yine (İşbu Ganeviyen) idi.

(Şemseddîn Demir)'in mensûb olduğu (Tutaşoğulları)'ndan Hüsrev Şah zâde (Gıyâseddin Mahmud, Şehâbeddin Ahmed) ve Kaplan Bey zâde (Serâceddîn Umur) ve Melik Arslan zâde (Şemseddin Timur, Bedreddin Mahmud) Beyler müşârün-ileyh (İşbu Ganeviyen)'in himâyesindeki ümerâdan buldukları görülüyor.

707 tarihinde Kastamonu Emîri (Gıyâseddin İsmail Han) vefat ediyor. Bu zât yukarıda geçmiştir ki (Şâhen-şâh) ailesindedir. Yerine torunu genç (Tâceddin Devletşah Bey) geçiyor. (Tâceddin)'in babası (Celâleddin Mehmed Bey). O da (İsmail Han)'ın oğludur.

³⁴⁰ Abdülahad Nuri, “Kastamonu ve Sinop”, Doğu, S.6, (15 Mart 1338), s.41-43.

³⁴¹ İlgili makalenin başlığından hemen sonra “Altıncı Sayının Devamı” şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Yani ilgili makale, aynı başlık altında yazılmış olan başka bir makalenin devamıdır. (Ç.N.).

Müşârün-ileyh (İşbu Ganeviyen) Amasya eyâleti gibi Kastamonu vilâyetini de tamamıyla taht-ı nüfûzuna almak üzere o zamana kadar taht-ı himâyesinde bulunan sâbık Kastamonu vâlisi melik-ül-ümerâ (Arslan Bey) zâde (Şemseddîn Timur Paşa)'yı teşvik ederek Kastamonu eyaletini istilâya kıyam ettirdi.

Merhum (Gıyâseddin İsmail Han) gibi (Şemseddin Timur) da Kastamonu üzerinde hukuk-ı müktesebesi olduğunu iddia ediyor ve üç sebep sayıyordu:

- 1- (Gıyâseddin İsmail Han)'ın kerîme zâdesi olmak mülâbesesiyle (Tâceddin) gibi, fakat kız tarafından müşârün-ileyh (İsmail Han)'ın torunu idi.
- 2- Pederi (Melik-ül-ümera Muzaffer-üd-din Yülük Arslan Bey) Kastamonu'yu fethederek vâliliğinde bulunmuş idi.
- 3- Bizzat (Şemseddin Timur) da gayet şa'şaalı bir surette Kastamonu'yu istilâ etmiş vâlilik eylemişti.

Bu defa (Şemseddin Timur)'un kuvvetine müşârün-ileyh (İşbu Ganeviyen) nâzırın muâvenet-i maddiyesi de inzimâm etti. Kastamonu'yu harben zabt ü istilâ eyledi. (708) İlhan tahtında bulunan (Olcayto Mehmed Hudâ-bende) Han tarafından (Şemseddin)'in Kastamonu vâliliği tasdik olundu. (Şemseddîn)'in bu vîliliği ikinci defasıdır ki tarihlerimizin ekserî bundan ve bundan evvelki birinci vâliliğinden hiç bahsetmiyorlar.

712 tarihinde (Şemseddin Timur Paşa)'nın amcazâdelerinden, yani Tutaşoğullarından bâlâda ismi geçen (Hüsrev Şah zâde Gıyâseddin Mahmud Bey) harben Kastamonu'yu zabt edip (Şemseddin Timur)'u iskat ediyor.

Amasya tarihi müellif-i muhterem Hüseyin Hüsâmeddin Efendinin tedkikatına göre (Celâleddin Hüsrev Şah) ve (Şücâ'-üd-dîn Kaplan Bey) ve (Alp-yörük) de denmekle ma'rûf (Muzaffer-üd-dîn Arslan Bey) üç kardeş olup üçü de Alayuntlu aşiretinin reisi (Şemseddin Tutaş Bey)'in oğullarıdır.

Tutaş Bey (Taşan Dağı)'ndan neş'et ederek bir aralık (Gedâ-yi gırta – Vezir Köprüsü)'nde Beylik etmiştir. Kastamonu'da hükümdarlık edenlerde bu ve (Şâhen-şâh Bey) hânedânlarına mensûb zevattır.

(Candâr Timur)’un mahlası (Şemseddin) olduğu gibi cedd-i a’lâları (Tutaş Bey) de (Şemseddin) mahlasıyla tahallüs etmiş olduğundan ekser müverrihlerimizi ihtimâl ki bu müşâbehet yanıltıyor da Candâr Timur’dan yukarı geçemiyorlar.

716 senesinin Şevvalinde (Olçayto Hudâ-bende Mehmed Han)’ın vefatı vukûa geliyor. Yirmi seneyi mütecâviz bir müddetten beri Anadolu’da İlhânîlerin nâzır ve mümessilleri bulunan (İşbu Ganeviyen) Amasya hükümdarı (Sultan Altunbaş)’ı ıskat ederek Anadolu’da kendisinin istiklâlini i’lân etti. (Daha var). Abdülahad Nuri.³⁴²

3.1.9. Unutulmuşlar

Dördüncü Sayının Sonu.³⁴³

TÜRKÇE:	BİLDİĞİMİZ MUKABELELERİ:
Öküz:	Ödün vezninde. Türkçesini kâmilen unutup da Arapçasını kullandığımız bir kelimedir. Vâdi demektir. Bir ırmağın iki yanındaki arâzi. Vâdiyi mecaz olarak tarz, üslûb makamında da isti’mâl ederiz. Bu kelime o ma’nâda kullanılmaz. Ala ile yakınıç vâdileri arasında kâin (iki göz) nehri meşhurdur.
Avlas göz:	Acemlerin çeşm-i mest, Arapların ayn-üs-sekrân dedikleri durgun bakışlı güzel göz.
Avcaş:	(Cim’in üstünü, şın’ın sükûnuyla) muhâtara diye Arapça kullandığımız kelimenin Türkçesidir.
İdiş:	Arapça “kadeh” denilen su kabı.
Oguş:	Aşîret demektir.
Okuş:	Zihin açıklığı, anlayış, zeyreklik. Arapçası “fitnat” dır. Türkçemizde fatîn adamlara “okuşluğ kişi” diyorlar.
Üleş:	(Zamme-i makbûza ile) nasîb, pay. Aslı “ölük” sûretinde kâf ile ise de “ölüş” müsta’meldir.
Ecig:	Câize diye Arapçasını bilip kullandığımız şey. Bir şiir, bir eser

³⁴² Abdülahad Nuri, “Kastamonu ve Sinop”, Doğu, S.7, (1 Nisan 1338), s.49-50.

³⁴³ İlgili makalenin orijinal metninin başlığından hemen sonra “Dördüncü Sayının Sonu” şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Aynı başlık altında yazılan son makale olduğu anlaşılmaktadır. Açıklama yapmayı gerekli gördük. (Ç.N.).

	takdîmine mukabil Sultanın, Emîrin ihsânı. “Han bana ecig verdi” Sultan beni câize ile taltîf etti. “ecig” tena‘um ma‘nâsına da geliyor. “özünü acıglıg (açıklık) tut” denilirse nefsinin besleyici yemeklerle ni‘metlendir, besle demektir.
Urug:	Türkçesini bilmeyip Arapça “habb”ı telâffuzda bir (elif) ilâvesiyle “hâb” diye kullandığımız, her şeyin dânesi. “urug ekti” dâne ekti, saçtı demektir.
Esig:	Ribh, temettu‘. Lisanımızda en çok Farsçası olan “kâr”ı kullanıyoruz. Türkçesini bilenimiz nâdirdir.
Uzak er:	(Ufak) vezninde uykusu hafif olup en küçük bir pıtırıtıyı duyan adam. Araplar “recül-ül-vesnân” diyorlar.
Ebzuk:	Mübârek kelimesinin ma‘nâ-yi nâmını ifâde eden Türkçemizdir.
Eşvak:	Galat olarak “miğfer” denilen ve harp’te giyilen demir başörtüsü. Araplar beyzet-ül-hadîd diyorlar.
Ütü:	Hikâye edilen şey. Sultana arz edilen hâcet.
Ütü:	Bizim şimdi “Ütü” dediğimiz âlet. Mahmut Kaşgarî merhumun (Dîvânü Lûgat-it-Türk) namındaki büyük kitabı 466 tarih-i hicrîsinde te’lîf edilmiştir. Bu lûgatin birinci cildinde mündericidir. Ve “Ütü” kelimesinin ma‘nâsını anlatmak için “Hadîde-i kâlemeteyn tahammî kubhratı bahâ-yi zeber-üs-sevb leyte libas” ibâresini yazmıştır. Anlaşıyor ki o tarihe kadar Araplarda ütü yok imiş. Ve olmadığı için bir isim de verilmemiş. Emr-i temeddünde biz Türklere takaddümlerini iddia’ eden Avrupalıların “etüv” kelimesini de şu asıldan aldıkları meydandadır.

Türklerin Araplardan, Avrupalılardan evvel elbiselerinin pürüzlerini düzeltmek için kızgın demir, ütü kullanacak derecede temeddün etmiş bulduklarını ispat eden gayet kıymet-dâr, tarihî bir kelimedir. (Daha var).

Abdülahad Nuri.³⁴⁴

³⁴⁴ Abdülahad Nuri, “Unutulmuşlar:Dördüncü Sayının Sonu”, Doğu, S.7, (1 Nisan 1338), s.49-50.

3.1.10. Kastamonu ve Sinop

(7'nci Sayının Devamı).³⁴⁵ Tutaşoğullarından (Gıyâseddin Mahmud Bey) Amasya'da i'lan-ı istiklâl eden (İşbu Ganeviyen)'in zaman-ı nezaretinde Kastamonu ve havalisini zapt etmiş bulunuyordu. Bu defa müşârün-ileyhin i'lan-ı istiklâlinde hemen mutâvaat gösterdi. Binâen-aleyh Kastamonu emâretinde ibka edildi.

717 senesi Muharreminde henüz on iki yaşında bulunan (Ebû Saîd Bahadır Han) Tebriz'de İlhânîler tahtına cülûs etti. Vüzerâsından emîr-ül-ümerâ (Çoban Nuyin) husemâ-yi ikbâline galebe ederek Saltanat-ı İlhâniyenin niyâbetini ve hükûmetin bütün teferruât-ı umurunu dest-i iktidârına aldı. Bu miyânda mahdûmu (Timurtaş Bey bin Çoban)'ı salâhiyyet-i vesfa ile Sivas'a Vâli ta'yîn etti.(Timurtaş Bey) her ne kadar Sivas Vâlisi ta'yîn edilmiş ise de oradan bütün Anadolu'ya icrâ-yi nüfûz etmek istiyordu.

(Timurtaş Bey) Kastamonu cihetini de taht-ı nüfûzuna almak üzere (Emîr Şemseddin Timur Candâr)'ı teşvîk ve takvîye ederek Kastamonu Emîri (Gıyâseddin Mahmud Bey) üzerine taslît ve i'zâm etti. (Şemseddin Timur Candâr) 719 senesi hilâlinde (Mahmud Bey)'i Kastamonu'dan def' ve ıskat ederek Kastamonu'yu istilâ etti. Ve vâliliğini i'lan eyledi.

(Şemseddin Timur Candâr)'ın Kastamonu'da bu vâliliği üçüncü defa olacaktır.

Buraya kadar icmâl ettiğimiz ma'lûmât-ı târihiyeden anlaşılıyor ki Kastamonu ve Sinop'ta (İsfendiyârîler) dediğimiz (Şemseddin Timur Candâr) evlâd ü ahfâdının velâyet ve emâretleri takarrür edinceye kadar buralarda başlıca üç hânedân efrâdı hüküm-fermâ oluyorlar:

(Pervâneler), (Tutaşoğulları), bir de yine Tutaşoğullarından olduklarını zannettiğimiz (Şâhen-şâh-oğulları). Fakat 719'da üçüncü defa Kastamonu emîri olup hangi târihe kadar imtidâd-ı emâreti henüz tahkik edilemeyen müşârün-ileyh (Şemseddin Timur) hakkındaki rivâyât-ı târihiyye fevk-al-âde karıştırılmıştır.

³⁴⁵ İlgili makalenin başlığından sonra "7'nci Sayının Devamı" şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Makalenin orijinali bu şekildedir. Açıklama yayma gereği hissettik. (Ç.N.).

(Şemseddin Timur) 700 tarihinde i‘lan-ı İstiklâl ettiriliyor [1].³⁴⁶ Hâl şu ki (Şemseddin Timur Candâr) 719 tarihinde üçüncü emâretinde bile İlhânîlerin Sivas Vâlisi (Timurtaş Bey)’in muzâheret-i maddîye ve ma‘neviyesiyle nâil-i hükûmet oluyor. Zâten (Şemseddin Timur Candâr) beyn-el-ümerâ temâyüz ettiği o andan i‘tibâren İlhânîler ve onların Anadolu’daki ashâb-ı nüfûzlarına muhâfaza-i irtibât eylediği muayyendir.

Ahmed Tevhîd Beyefendi Târih-i Osmânî Mecmûasında [2]³⁴⁷ “Şemseddin Timur, Selçûkî Devleti memurlarından olup İlhan Keyhatu’nun hizmetini kabul mü etmişti yahut taraf-ı İlhan’dan ilk defa olarak bu tarafa mı gelmişti meselesi muhtâc-ı tedkîkdir. Meşâhîr-i İslâm’da [ve bazıları Selçuk Devletinin devr-i it‘lâsında bir hayli hizmetlerde kullanıldıklarını nigâşte-i sahîfe-i ihbâr ediyorlar] diye muharrerdir. Bu rivayet sahih ise Şemseddin Timur Devlet metbûasına hıyanet etmiş ve Keyhatu gibi bir zalime muavenette bulunmuş olmakla da lekelenir” diyorlar.

(Şemseddin Timur)’un nereden geldiğini ve ne suretle üç defa Kastamonu Emîri olduğunu tahkik edebildiğimiz kadar yazdık. Müşârün-ileyh 700 tarihinde i‘lan-ı istiklâl etti denmesi Selçuk Devletinin inkırazıyla i‘lan-ı istiklâl eden üç ümerasından sayılmaya müstenid bir zandan ibaret olsa gerek. Ahmed Tevhîd Beyefendi meskûkât-ı kadîme-i islâmiyye katalogunu 1321 tarihinde neşrettiriyorlar. Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuasının “İsfendiyâroğulları ve Kızıl Ahmedliler” bendi beş sene sonra 1326 tarihinde intişar etmiştir. Bu bentte (Şemseddin Timur) zade (Süleyman Paşa)’ya mahsus faslında “725 senesinde Kastamonu’ya da madrûb bir gümüş sikke de Ebu Saîd Bahadır Hanın nâmı muharrerdir” diyorlar.

Müşârün-ileyh Tevhîd Bey’in hangisini gördüklerini bilemiyorum. Fakir’de Kastamonu’da Ebû Saîd Bahadır Han nâmına madrûb iki gümüş sikke mevcuttur. Bunların her ikisinin vechlerinin ortasında bir murabba‘ dâhilinde üç satır olarak Kelime-i Tevhîd yazılı.

Fakat zahrleri başka başkadır. Birisi:

³⁴⁶ “[1] Müze-i Hümâyûn meskûkât-ı kadîme-i islâmiyye katalogu kısm-ı râbi‘, sahîfe: 400.” Tırnak içerisinde aktardığımız kısım, ilgili makalenin Osmanlıca metninde dipnot olarak verilmiştir. Aynen çevirdik ve aktardık. Açıklama yapmayı gerekli gördük. (Ç.N.).

³⁴⁷ “[2] Numara: 6, Sahîfe: 384.” Tırnak içerisinde aktardığımız kısım, ilgili makalenin Osmanlıca metninde dipnot olarak verilmiştir. Aynen çevirdik ve aktardık. (Ç.N.).

<p style="text-align: center;">Ebû Saîd Bahadır Han Kastamoniye Hullide Mülkühü</p>

Diğeri:

<p style="text-align: center;">Ebû Saîd Bahadır Han Hullide Mülkühü Kastamoniye</p>

Suretinde ve Kastamoniye kelimesi en alt satırındadır. Her ikisinde bu murabba' ile etrafındaki daire arasında "Darb fî sene hamse ve öşrûn ve seb'âmie" muharrerdir.

Bu sikkelerin şekil ve hatları tamamıyla İlhânîler meskûkâtına müşâbih oldukları görülmektedir. Müze-i Hümâyûn kataloglarının üçüncü kısmında (Hudâ bende Mehmed Han) namına Sinop'ta madrûb bir gümüş sikke de 94 numara da mukayyedir.

(Şemseddin Timur)'un ne vakit irtihal ettiği ve nerede medfun bulunduğu dair henüz ma'lûmât elde edememiş isek de Kastamonu hükümdarlarının 725 tarihine kadar i'lan-ı istiklâl etmemiş bulduklarına iki delil-i kâfî elimizdedir.

(Daha Var).

Abdülahad Nuri.³⁴⁸

³⁴⁸ Abdülahad Nûrî, "Kastamonu ve Sinop: (7'nci Sayının Devamı)", Doğu, S.8, (15 Nisan 1338), s.57-58.

3.2. Şiirleri

Abdülahad Nuri'in Doğu dergisinde yayınlanmış olan toplam 3 adet şiirini tespit ettik. Bahsettiğimiz şiirleri aynen çevirdik ve bu bölümde aktardık. Şiirler Osmanlı Alfabeti ve matbu yazı stiliyle yazılmıştır. Çeviri yaparken genel olarak kelimelerin orijinallerine dokunmadık. Ancak Türkçe kelimeleri ve yabancı kökenli bazı kelimeleri günümüzde kullanıldığı şekliyle verdik. Şiirin ahengi bozulmasını diye şiirin aslına müdahale etmek istemedik.

Şiirlerin sonunda verilmiş olan yazar isminden sonra verdiğimiz dipnot ile şiirlerin künyelerini aktardık. Bazı kelimelerin anlamlarını aktarmak veya açıklama yapmak için de dipnot verdik. Açıklama yaptığımız dipnotların sonunda (Ç.N.) yani çeviren notu anlamına gelen kısaltmayı kullandık.

Bu bölümde yer alan üç tane şiiri kısaca değerlendirecek olursak: Kurtuluş Savaşı dönemi, bu dönemde yaşanan olaylar, Türk milleti, bu dönemdeki bazı devletler burada aktardığımız şiirlerde işlenmiş olan konulardır diyebiliriz.

“*Afganlı Kardeşlere*” başlıklı şiir, bu bölümdeki ilk şiirdir. Bu şiir hem Açıksoz gazetesinde hem de Doğu dergisinde yayınlanmış olduğu için; ikinci ve üçüncü bölümde aynen çevirip aktardık. Bu şiirde İngilizler eleştirilmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı döneminde İngiltere'nin yalan dolan ile dolu döneş siyaset yürüttüğü yönünde olumsuz eleştiriler bulunmaktadır. İngiltere'nin Türk-İslâm âlemine kötü muamele ettiğı ifade edilmektedir.

“*Kürt Mustafa'nın Kitâbesi*” başlıklı şiir ise bu bölümdeki ikinci şiirdir. Yazar Abdülahad Nuri; Kürt Mustafa Divanında yargılanarak idama mahkûm edilmiştir. Yazar bu yüzden Kürt Mustafa'yı eleştiren bir şiir kaleme almıştır.

“*Fatma'dan Hasan'a*” başlıklı şiir, bu bölümdeki üçüncü ve son şiirdir. Bu şiir Kastamonu'daki iki farklı gazetede yayınlanmıştır. Açıksoz gazetesinde bu şiirin cevabı niteliğinde olan “*Trakya Mektubu: Hasan'dan Fatma'ya*” başlıklı şiir de yayınlanmıştır. Bu iki şiir; Kurtuluş Savaşı döneminde askerlik görevini yapmakta olan Hasan ile karısı Fatma'nın birbirlerine yazıp gönderdikleri şiirlerdir.

Doğu dergisinde yayınlanmış olan üç tane şiir Osmanlıcadan Latin Alfabesine çevirisi yapılmış ve bu şiirler kronolojik sırasıyla aşağıda aktarılmıştır.

3.2.1. Afganlı Kardeşlere

Şu çifte anbarlı gemiden çıkan,
Melbûsât, mühimmât, toplar, tüfenkler;
Bankadan bankaya akıp boşanan,
Esterlin³⁴⁹ selleri haraya³⁵⁰ gider?

*

İngiliz de kokmuş eski bir usûl,
Uzatomakla bulur gayeye vusûl.
Sevr de paçavra, görmedi kabul,
Hâlâ yuttururum zannını besler.

*

İngiliz etse de her şeyi fedâ,
Bin yıl çalıştırsa bin palikarya;
Bükülmez bileği Türkün bir daha,
Bu vahdet var iken tâ şark'a kadar,

*

Afganlı kardeşler soruyor ona:
Pek feci' şenâyi', yangınlar, yağma;
Türk'ün öz ilinde bu kasd-ı imhâ,
Senin yardımınla olmasın, meğer?

*

Londra'dan gelen cevap Afgan'a,
Hem yalan, hem dolan, hem zelîl-âne;
Bir sükût ilânı bütün cihâna,
Bundan sonra artık şark'ındır zafer.

Abdülhad Nuri.³⁵¹

³⁴⁹ Esterlin: Sterlin, İngiliz para birimidir. (Ç.N.).

³⁵⁰ Haraya: Nereye. (Ç.N.).

³⁵¹ Abdülhad Nuri, "Afganlı Kardeşlere", Doğu, S.4, (15 Şubat 1338), s.27.

3.2.2. Kürt Mustafa'nın Kitâbesi

Nihâyet zâhir oldu “Beşer-ül-katl”ın müeddâsı,
Tegayyür³⁵² ârız olmaz bir kısım ahkâm-ı uzmâya.
Ki yürüttü kendi cinsini, gürledi Kürt Mustafa Paşa,
Hudâ³⁵³ mel‘ûnu çarptı, yaptığı ifsâd ü igvâya.³⁵⁴

Süleymaniye’ye koşmuştu son günlerde ol hâin,
Yeni bir gaile ihdâs etti azmindeki gaye,
Lâîne dest-i kudretle vurunca müntakim Allah!
Canı nîrâna gitti, lâşesi seng-i musallâya.

Bütün ef‘âli, İslâm’ın aleyhindeydi nemrûdun,
Gömülsün cism-i nâ-pâkî, yıkılmış bir kiliseye.
Sefilîn şugulü kuyruk sallamaktı hep edâniyye,
Denâet’te büyük bir şöhret aldı gitti ukbâya.

Sezâ-yi ma‘sûm kemâl! Ey fitratı âlî büyük nusret!
Evet, cennette de mazhar sekiz yüz bin tehâyâya;
Girîbân-ı³⁵⁵ habîsinden tutun bil-cümle maslûbîn;
Sürüklen, sevk edin, itler gibi Dîvân-ı Kübrâya.

Sübût-ı müddeânız mukterin ilm-i ilâhîye,
Kemâl-i hüzn ile şâhidse de yer, gök bu da‘vâya.
Evet, malûmumuz uhrâda yoktur dünyevî i‘dâm,
Kazıklansın müebbed bir hükümle ka‘r-ı³⁵⁶ gıyâba.

Abdülahad Nuri.³⁵⁷

³⁵² Tagayyür: Bozulma, kokma, değişme, başkalaşma vb. anlamlara gelmektedir. (Ç.N.).

³⁵³ Hudâ: Allah, Tanrı anlamında kullanılmıştır. Hudâ şeklinde yazılırsa anlam değişiyor. (Ç.N.).

³⁵⁴ İgvâ: Azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma. (Ç.N.).

³⁵⁵ Girîbân: Elbise yakası. (Ç.N.).

³⁵⁶ Ka‘r: Çukur şeyin dibi, dip, nihayet, derinlik vb. anlamlara gelmektedir. (Ç.N.).

³⁵⁷ Abdülahad Nuri, “Kürt Mustafa'nın Kitâbesi”, Doğu, S.5, (1 Mart 1338), s.37.

3.2.3. Fatma'dan Hasan'a:

Sen gideli ilkbaharın yedinci,
 Çiğdemleri, menekşesi açıyor.
 Yeşillendi tarla, bostan, köy içi,
 Her tarafa güzellikler saçıyor.

*

Ak yıldızın sarımtırak ışığı,
 Siperlerden haber alıp geliyor;
 Bütün köyde küçüklerin beşiği,
 Tanyerinden tatlı ninni dinliyor.

*

Sabah yeli ince ince eserken,
 Hiç şüphesiz, sizden yana gidiyor;
 Turgut, Doğan mektebine giderken,
 Sağlık salıp ellerinden öpüyor.

*

Gelme yiğit, silâhını bırakma!
 Güzel İzmir elimize girmezden;
 Su olsan da köyden yana hiç akma,
 Edirne'ye, Meriç'ine ermezden...

Abdülahad Nuri.³⁵⁸

³⁵⁸ Abdülahad Nuri, "Fatma'dan Hasan'a:", Doğu, S.8, (15 Nisan 1338), s.63.

SONUÇ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu bir dönemde Abdulahad Nuri'nin Kastamonu basınında yayınlanan yazı ve şiirleri ele alınmıştır. Söz konusu dönem Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği bir dönemdir. Bu dönemde yayınlanan makaleler o dönemi aydınlatması açısından çok önemlidir. Abdulahad Nuri'nin Kastamonu'daki Açığsöz gazetesi ve Doğu dergisinde yayınlanan makale ve şiirleri o dönemde yaşanan gelişmeleri ve Kastamonu tarihinin çeşitli evrelerini ele almaktadır.

Abdülahad Nuri'nin (1921-1923) yılları arasında Kastamonu'da yayınlanmış olan yazıları çeşitlilik bakımından çok zengindir. Ancak Kastamonu basınında yer alan yazıların temel konularından biri Kurtuluş Savaşıyla ilgilidir. Hatta yazılarda işlenen konuların ağırlık noktasının Türk halkının İtilâf Devletlerine karşı verdiği Millî Mücadele hareketine ilişkin olduğu söylenebilir.

Abdülahad Nuri kaleme aldığı makalelerin birçoğunda savaşın gidişatını değerlendirerek anlatmaktadır. Savaş sonunda yapılacak olan antlaşma ve müzakereler makaleler vasıtasıyla halka duyurulmuştur. İngilizler ve Yunanlar hakkında yazılan makalelerde bu iki devletin yaptığı kirli işler anlatılmaktadır. Gerek yakın geçmişte gerekse eski tarihlerde ismini verdiğimiz bu iki devlet hakkında birçok makale kaleme alınmıştır.

Loyd Corc, Kosti, Kürt Mustafa, Sultan Vahdettin, son Halife Abdülmecit Efendi, Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa gibi birçok şahsiyeti konu edinen makale ve şiirler kaleme alınmıştır. Yazarın makale ve şiirlerine konu olan şahıslardan bazıları övülerek anlatılırken bazıları olumsuz yönlerden eleştirilerek ele alınmıştır. Meselâ; Kahramanıma isimli bir manzumede TBMM tarafından seçilen devlet adamlarının isimleri verilmiş ve bunlardan övgü dolu sözlerle bahsedilmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında halkı bilgilendirmek ve onları organize etmek için makale ve şiirler kaleme alınmıştır. Ankara ve İstanbul'dan gelen telgraf veya haberlerle ilgili yazılar da kaleme alınmıştır. Halkın galeyana gelmemesi, yalan haberlere kanmaması, Türk Ordusuna destek olunması gibi çağrıda bulunulmuştur.

Türk milletinin dinî, millî ve manevî duygularına hitap edecek makale ve şiirler vasıtasıyla Kurtuluş Savaşına destek olunmuştur. Türk halkı arasına ekilmek istenen fitne tohumlarına dikkat çeken yazar; birçok yazısında halkı sükûnete davet etmiş ve fesadı ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Abdulahad Nuri, bu dönemde ülkenin içerisinde bulunduğu meselelerle ilgili yazılar kaleme almış ve halkı sakin olmaya davet etmiştir. Ankara’da toplanmış olan TBMM’ne güvenilmesi gerektiği makaleler vasıtasıyla telkin edilmektedir. Ankara hükümeti ile İstanbul hükümeti arasında yaşanan sorunlarda da halk sakin olmaya davet edilmiş, zaman içerisinde taşların yerine oturacağı şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı bu karışık dönemde basının önemi inkâr edilemez. Millî Mücadele döneminde Karadeniz Bölgesinde özellikle Kastamonu basını önemli bir rol üstlenmiştir. Kastamonu’da yayın yapan Açiksöz gazetesi o bölgede ünlene gazetelerden biridir. Çalışmamızda yer alan yazıların büyük bir kısmı Açiksöz gazetesinde yayınlanmış olan yazılardan oluşmaktadır.

Yazılarını tespit edip aktardığımız yazar Abdulahad Nuri Millî Mücadeleye destek vermiştir. Ankara’da toplanmış olan TBMM’ne sonuna kadar destek veren yazarın kardeşi Yusuf Kemal Tengirşek de Türkiye Cumhuriyeti döneminde önemli görevler üstlenmiştir. Bu iki kardeş Osmanlı döneminde yönetime karşı faaliyetlerde buldukları için çeşitli cezalara çarptırılan kişilerdir. Yani bu iki kardeş Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulması, inkılâpların yapılması gibi aşamalarda aktif rol almışlardır. Her iki kardeş de Türkçü/milliyetçi bir dünya görüşüne sahiptir.

Abdulahad Nuri’nin hayatı, eserleri, Kastamonu basınında yayınlanmış yazıları araştırılmış beklide unutulmak üzere olan yazar ve basında yer alan yazı ve şiirleri tanıtılmıştır. Bu çalışmada önemli bir şahsiyet tanıtılmış ve onun kaleme aldığı eserler aktarılmıştır.

KAYNAKÇA

- **a.Başbakanlık Osmanlı Arşivi**
- **BOA**, Dâhiliye, Mektubi Kalemî, (28 Safer 1320), Dosya:518, Sıra No:36.
- **b.Kitap ve Makaleler**
- AÇIKSÖZ, Hüsnü, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1933.
- BOYACIOĞLU, Metin, ARSLAN, Erdal, **Mehmet Akif'in Kastamonu Günleri**, (Baskı yeri yok, tarihsiz).
- ÇELEBİ, Ercan, “Kastamonu Basınında Bir Mizah Gazetesi: Çalçene (1927-1929)”, **Kastamonu Basın Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.295-302
- DEMİRCİOĞLU, Aziz, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973.
- DEMİRCİOĞLU, Aziz, **100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir, 1872-1972**, M.E.B. Yayınları, Kastamonu, 1980.
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 21. Baskı (2004)-Ankara.
- **Millî Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da**, (Hazırlayan: Mustafa Eski), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983.
- Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, 1989-İstanbul.
- ÖNDER, Ali Rıza, **Kayseri Basın Tarihi**, Ankara, 1972.
- TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde**, T.C. Kültür Bakanlığı, 2001-Ankara.
- YAKUPOĞLU, Cevdet, “Bir Sürgün Kahramanı Abdülahad Nuri Bey: Hayatı, Eserleri ve Selçuklu-Beylikler Tarihi Üzerine Çalışmaları”, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı.21, (2007), s.169-189.

- YAKUPOĞLU, Cevdet, “Kastamonu Basın Tarihinde Kısa Soluklu Bir Dergi: Doğu”, **Kastamonu Basın Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.224-234.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, “Milli Mücadele Döneminde Bir Dergi: Türkiye (1921)”, **Kastamonu Basın Sempozyumu Bildiriler**, Kastamonu Valiliği, Ankara, 2009, s.112-119.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, **Kastamonu Basınında Köroğlu Gazetesi (1908–1918)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kastamonu’daki Yayın Organı Köroğlu Gazetesi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, (Mart 1997), s.206-210.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, “Kastamonu’da Köroğlu Gazetesi ve Türkçülük Fikrinin Gazeteye Yansımaları”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Yıl:4, Sayı: 5, (Mart 1998), s.175-188.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, “Köroğlu Gazetesi 1908-1918”, **Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (02- 04 Kasım 2006)**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, Bolu, 2008, s.175-187.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, **II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008.

c.Gazeteler

- Açıksöz.
- Doğu.

Özgeçmiş

Adı Soyadı : Vehbi KAHVECİ
Doğum Yeri : Andırın / Kahramanmaraş
Doğum Tarihi : 20.02.1981
Medenî Hali : Bekâr
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise :
Lisans :
Yüksek Lisans :

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl:

Yayımları (SCI ve diğer) :